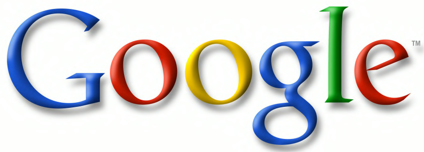

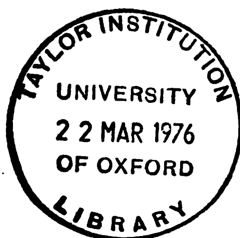

DF 770.P4
Digitized by Google

TAYLOR INSTITUTION
DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΣΟΥΛΛΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΓΑΣ.

TAYLOR INSTITUTION
UNIVERSITY
2 2 MAR 1976
OF OXFORD
LIBRARY

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΣΟΥΛΛΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΡΓΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ

Τὴν χρονολογίαν αὐτῶν, τὰς πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς μάχας, κυρίως δὲ τὰς πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ Σατράπην τῆς Ἠπείρου.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ

ΥΠΟΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

ΔΙΗΡΗΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ ΔΥΩ.

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ.

(ΠΑΡΑ ΤΗι ΟΔΩι ΒΥΣΣΗι Ἀριθ. 301.)

1857.

Πρὸς τοὺς Ἀναγνώστας.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ὁμογενεῖς μ' ἐπαρακίνησαν πολλάκις νὰ δευτεροτυπώσω τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλλίου, καὶ Πάργας, διότι κατέστη σπανία· καὶ ἡ παρακίνησις αὐτῶν μ' ἐφάνη πατριωτική, καὶ ἡ ἔκδοσις ἀναγκαία, οὐχὶ τόσον διὰ τὴν σπανιότητα τῆς ἱστορίας, ὅσον διά τινας ἐλλείψεις προκυψάσας ἐκ τῶν ῥηθησομένων περιστάσεων.

Τὰ κύρια τῆς παρούσης ἱστορίας ἀντικείμενα ὑπάρχουσι τὸ Σοῦλλι, ἡ Πάργα, καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς· εἰς τῶν δύω πρώτων τὰ τελευταῖα συμβάντα καὶ αὐτόπτης, καὶ συνεργὸς φανερὸς, καὶ μυστικὸς ἐχρημάτισα καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν διάρκειαν, τοῦ δὲ τρίτου, τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐκτὸς τῆς γνώσεως τῶν φανερῶν αὐτοῦ πράξεων, μ' ἐγνωστοποιοῦντο πρὸς τούτοις καὶ τὰ μυστικά του σχέδια διά τινων ἀλληγορικῶν σημείων παρὰ τῶν πρώτων γραμματέων, καὶ συμβούλων του, Μάνθου Οἰκονόμου, Ἀθανασίου Ψαλλίδα διδασκάλου τῶν Ἰωαννίνων, καὶ Στεφάνου Δοῦκα· οὗτοι μέλη χρηματίσαντες τῆς πρώτης ἑταιρίας, τοῦ Ῥήγα Φεραίου, δὲν ἠρνήθησαν τὴν ὑπόσχεσίν των· ὅσα μυστικὰ, καὶ ὁδηγίας ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν τὰ ἐμεταχειριζόμην κατ' ἐκείνας τὰς δεινὰς περιστάσεις πρὸς ὄφελος τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ Παργίων, ἀλλὰ προσεῖχον τόσον ὥστε οὔτε προφορικῶς, οὔτ' ἐγγράφως νὰ δοθῇ τις ὑπόνοια εἰς τὸν τύραννον, ἄλλως, τὰ ῥηθέντα ἄτομα ῥιζηδὸν ἠφανίζοντο· μὴ ὑπάρχοντος ἤδη τινὸς

κινδύνου ὀφείλω δικαιωματικῶς νὰ δημοσιεύσω καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ τὰς πατριωτικὰς αὐτῶν πράξεις· σπάνιον τῷ ὄντι παράδειγμα, διὸ καὶ ἀξιέπαινον, τὸ νὰ ἴδῃ τις ἐναρέτους ἀνθρώπους ὑπουργοὺς, καὶ συμβούλους τοιούτου τυράννου, θαυμασιώτερον δὲ διαπρέψαντας μέχρι τέλους ὑπὸ τὴν αὐτοῦ εὔνοιαν· οὗτοι ἐπολιτεύοντο τὸν τύραννον μὲ τόσην φρόνησιν, ὥστε πεπεισμένος εἰς τὸν ἀκέραιον αὐτῶν χαρακτῆρα, καὶ τὰς συμβουλὰς ἐδέχετο εὐμενῶς, καὶ τὰς παρακλήσεις ὑπὲρ τινων ἀδικουμένων ἐνήργει πολλάκις ἀδωροδοκήτως σεβόμενος τὴν ἀδωροδόκητον αὐτῶν μεσιτείαν· «οἶδε γὰρ καὶ πολέμιος ἀνδρῶν ἀρετὰς θαυμάζειν».

Εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν δὲν ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως δεδημοσιευμένον ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων, εἶχε γὰρ διακοινώσει πρᾶξίν τινα ἀξιοκατάκριτον τοῦ τότε μυστικοῦ συμβούλου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, Μητροπολίτου τῆς Ἄρτης κυρίου Ἰγνατίου, κατὰ τῆς Πρεβέζης, ὡς ἔμπροσθεν ῥηθήσεται, διὸ κατεδιώχθη καιρίως ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ διὰ τῶν πολιτικῶν, καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν τῆς Κερκύρας· χάρις, καὶ εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν τότε ῥωσσικὸν στρατηγὸν, Ἀνρὲπ, ὅστις πληροφορηθεὶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸν συγγραφέα ὑπεράσπισε, καὶ ἐδικαίωσε, καὶ τὸν Ἰγνάτιον κατὰ πρόσωπον αὐστηρῶς ἤλεγξε παρόντων πολλῶν ἐπίτηδες προσκεκλημένων μαρτύρων Πρεβεζάνων, οἵτινες τὸν κατέδειξαν ἀναπολόγητον τῆς Πατρίδος των προδότην· ὑπέκειτο τῷ ὄντι εἰς οὐκ ὀλίγους διωγμοὺς καὶ κινδύνους, ὅστις, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἐπεχείρει νὰ γράψῃ τῶν διατρεχουσῶν περιστάσεων τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ ὑπῆρχον δύω κόμματα ἐκ διαμέτρου ἀντικεί-

μενα, τὸ δημοκρατικὸν, δηλαδὴ, καὶ ἀριστοκρατικόν· ἀλλὰ τὸ δεύτερον ὑπερίσχυεν.

»Ἕνεκα τῶν τότε λοιπὸν δεινῶν περιστάσεων, ζῶντος μάλιστα καὶ τοῦ ἰσχυροῦ τυράννου Ἀλῆ Πασᾶ, ὑπέκειτο ὁ συγγραφεὺς διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας, εἰς δυσαπόφευκτον κίνδυνον, ὅθεν διὰ τὴν ἐντέλειαν τοῦ πονήματος, καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, ὤφειλε νὰ τὸ ἐκδώσῃ ἐν προσφόρῳ καιρῷ· ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσιν, ἐπαρουσιάσθησαν τότε ταὐτοχρόνως δύω στοιχεῖα εἰς ἄκρον ἀντίθετα, καὶ πολέμια· ἡ τυραννία, δηλαδὴ, ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ ἐθνικὴ ἑταιρία ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀφ' ἑτέρου ἕνεκεν τῆς ὁποίας προὔτρεψεν ἡ ἑταιρία τὸν συγγραφέα νὰ ἐκδώσῃ ἀνυπερθέτως τὸ πόνημα πρὸς ἀναῤῥίπισιν, καὶ ἐνθουσιασμὸν τῶν ὁμογενῶν· ἔπρεπεν ἄρα νὰ πεισθῇ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ὑψηλὴν καὶ θεῖαν φωνὴν τῆς Πατρίδος, (τοιαύτη γὰρ ἦν ἡ φωνὴ τῆς ἑταιρίας) τῆς δὲ τυραννίας τὸν κίνδυνον διόλου νὰ μηδενίσῃ· ἀλλὰ διὰ νὰ προφυλάξῃ ταὐτοχρόνως ἐκτὸς τῶν προῤῥηθέντων καὶ ἕτερα ἄτομά τινα τῆς ἑταιρίας ἐπίσημα ἐκ τοῦ κινδύνου, καὶ ἵνα μὴ ὡς ἐκ τούτου ἀναχαιτισθῇ, πιθανὸν καὶ ματαιωθῇ τῆς ἑταιρίας ἡ πρόοδος, ἐπειθαναγκάσθη νὰ τὸ ἐκδώσῃ ἀτελές. Εὐτυχῶς δὲ παρελθουσῶν νῦν τῶν δεινῶν τῆς τότε ἐποχῆς περιστάσεων, χρέος ἑαυτοῦ ἔκρινε, διὰ τῆς προσθήκης τῶν τότε παραλειφθέντων, καὶ πολλῶν εἰσέτι ἄλλων ἀναγκαίων, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῆς ἱστορίας νὰ ἀναπληρώσῃ καὶ διὰ τῆς γνώσεως αὐτῶν τὴν περιεργίαν τῶν ἀναγνωστῶν νὰ εὐχαριστήσῃ.

Τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν περιττὸν ἐνόμισα νὰ συντάξω ἐνταῦθα, ὡς τὸ πρῶτον, διότι τὴν περιτομὴν

ἐκείνην ἀπήτησαν αἱ τότε περιστάσεις, καὶ διότι περὶ Ἀθηνῶν διάφοροι παλαιοί τε καὶ νέοι ἱστορικοί, καὶ περιηγηταὶ τῆς Ἑλλάδος ἔγραψαν διεξοδικὰς, καὶ ἀκριβεῖς περὶ αὐτῶν ἱστορίας, περὶ δὲ τοῦ Σουλλίου, καὶ Πάργας οὐδείς, νομίζω, πρὸ καὶ μετὰ, τόσον ἀκριβῶς· διότι ὅσα πλεονεκτήματα ἀπαιτοῦνται εἰς συγγραφέα διὰ νὰ ἔχῃ λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ Παργίων, ὥστε νὰ φανῶσιν αὐτὰ ἀξιόπιστα μνημεῖα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, δὲν ἔλλειπαν· δηλαδὴ ἡλικία σύγχρονος, αὐτοψία, καὶ γειτονία τοῦ τόπου, εὔκολα μέσα νὰ λαμβάνῃ πληροφορίας, καὶ ἔννοιαν τῶν ἀναφερομένων πραγμάτων, ἀκρίβεια εἰς τὴν καταγραφὴν, κρίσις χωρὶς πάθους, καὶ τακτικὴ χρονολογία· μ' ἔτυχε μολοντοῦτο ν' ἀναγνώσω σύγγραμμα τινος Γάλλου, Ἀρμᾶν Καρέλλη, μεταφρασθὲν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν, καὶ τυπωθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1838 ἔτος· ἐξ ὅσων διηγεῖται ὁ συγγραφεὺς οὗτος, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ Σουλλίου, ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ καπετάνων, ἄλλα μὲν εἶναι μεταμορφωμένα, ἄλλα ἐκ διαφόρων ἐφημερίδων ἐρανισμένα, ἄλλα πεπλασμένα, ἄλλα δὲ διόλου ἀνύπαρκτα· ἀλλὰ καὶ ὁ Πουκεβίλλιος Γάλλος, καὶ διάφοροι ἄλλοι, ὡς παρὰ πολλῶν λέγεται, ὑπέπεσαν εἰς τοιαῦτα λαθη· ἀναντίῤῥητον εἶναι ὅτι ὁ ἐξ ἀκοῆς γράφων, καὶ μάλιστα ὁπόταν κατὰ φαντασίαν, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν μόνον συῤῥάπτῃ λόγους, τότε τὸ ποίημά του καταντᾷ τῷ ὄντι μυθιστορικόν· πιθανὸν νὰ μὴν ἦναι τόσον παράδοξον ἐὰν ἀλλοεθνής τις συγγραφεὺς γεμίζῃ τὸ σύγγραμμά του ἀπὸ ψευδῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι συμβάντων, διότι ὡς προεῖπον τὰ πα-

ραλαμβάνει ἐξ ἀκοῆς, ὅσον εἶναι ἀπορίας καὶ ὀνειδισμοῦ ἐπαγωγὸν τὸ νὰ βλέπῃ τις ὁμογενῆ ἱστοριογράφον παρευρεθέντα ὁπωσοῦν ἐν τοῖς πράγμασι, ἢ δυνάμενον νὰ ἐξιχνιάζῃ αὐτὰ ἀκριβεστέρως, νὰ γεμίζῃ τόμους ὀγκώδεις ἐκ μύθων, καὶ παραλογισμῶν, ὥστε ἐὰν λέγῃ καί τινα ἀλήθειαν νὰ καταντᾷ ἀπίθανος· καθ' ὃν λοιπὸν καιρὸν μέλλει νὰ συγγραφῇ ὑπό τινος σοφοῦ, καὶ κριτικοῦ Ἕλληνος Γενικὴ τῆς Ἑλλάδος Ἱστορία, πόσας ἄραγε δυσκολίας, φραγμοὺς καὶ προσκόμματα ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ θ' ἀπαντήσει εἰς τὴν ἀνίχνευσιν καὶ διάκρισιν τῆς ἀληθείας ἀπὸ τοῦ ψεύδους;

Τὸ λεκτικὸν τῆς δευτέρας ἐκδόσεως διώρθωσα ἐπὶ τὸ βέλτιον παρὰ τῆς πρώτης· κατὰ τοῦτο νομίζω, νὰ μὴν ἔσφαλα, διότι πάντες γνωρίζουσιν ἀλανθάστως τὴν ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν τοῦ Ἕλληνος λόγου, ὅθεν καὶ τὸ ὕφος ἔπρεπε νὰ γένῃ εὐρυθμότερον, καὶ καταλληλότερον ὁπωσοῦν πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης κατάστασιν· ἐὰν τότε ἤθελα μεταχειρισθῇ τὴν σημερινὴν γλῶσσαν, οἱ πλειότεροι βέβαια δὲν τὴν ἐννόουν ἐντελῶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὔτε τὴν Ἱστορίαν ἀνεγίνωσκον εὐχαρίστως, καὶ ἐμὲ ὁ κοινὸς ἀνθρώπινος νοῦς πιθανὸν νὰ ὠνόμαζεν ἀλλόγλωσσον, καὶ βάρβαρον.

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν Ἱστοριῶν Σουλλίου καὶ Πάργας ἀφῄρεσα τινα ὡς μὴ τόσον ἀναγκαῖα, μηδὲ πρὸς τὰ ἱστορούμενα πολλὴν σχέσιν ἔχοντα, προσέθηκα δέ, ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπον, ἄλλα ἀναγκαιότερα, καὶ σχετικώτερα· καθ' ὅσον δ' ἀφορᾶ τὴν παράστασιν τῆς ἀρχαιότητος τοῦτε Σουλλίου καὶ Πάργας εὑρήσει αὐτὴν ὁ ἀναγνώστης ἐν ταῖς ἀνηκούσαις θέσεσι. *Ὁ Ἐκδότης.*

ΤΗΙ ΚΛΕΙΝΗΙ ΜΟΙ ΕΛΛΑΔΙ

ΤΟ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΟΝ ΣΕΒΑΣ.

Ἂν ἐγὼ φιλτάτη μου, Μῆτερ, βλέπω τὸ γλυκύτατον φῶς τοῦ ἡλίου, Σὲ πάντως γνωρίζω τὸν φωτοδότην· ἂν ὑπάρχω εἰς Σὲ μόνην χρεωστῶ τὴν ὕπαρξίν μου, καὶ σὺ μὲ ἐθήλασες τὸ πρῶτον γάλα τῆς παιδείας, καθὼς ἐπαίδευσας καὶ ὅλα τὰ πεπολιτισμένα Ἔθνη, ἐξ ὧν τινα τέκνα τῆς Ἀχαριστίας Σε καταφρονοῦσι σήμερον· αἱ συνεχεῖς σου συμβουλαὶ, καὶ παρακινήσεις, οἱ ἀπὸ καρδίας στεναγμοί σου, καὶ οἱ ὀδυρμοί σου ἀναμφιβόλως μ' ἐπειθανάγκασαν νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς τὴν συγγραφὴν ταύτην· τοιοῦτον δὲ ἔργον, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἀκριβῶς γινώσκεις, ὅτι δὲν ἤθελον ἐπιχειρήσει, ἂν ἡ γλυκυτάτη τοῦ ζωτικοῦ σου ἀέρος ἀναπνοὴ δὲν ἤθελε μὲ ἐμψυχώσῃ, ἂν ἡ ὀσμὴ τοῦ καπνοῦ τῶν ὀρέων σου δὲν ἤθελε με παροτρύνῃ, ἂν τὰ ἔνδοξά σου Πεδία δὲν ἤθελον με ἐνθαῤῥύνῃ· ἂν τέλος πάντων τὰ ζῶντα ἀνδρεῖα τέκνα σου δὲν ἤθελον με ὑποχρεώσῃ.

Ποῖον ἄλλο λοιπὸν ὑπόδειγμα τῆς πρὸς Σέ μου ὑποταγῆς, καὶ ἀγάπης ἁρμόζει νὰ σοὶ προσφέρω, παρὰ τὰ τρόπαια τὰς λαμπρὰς νίκας, καὶ ἀνδραγαθίας τῶν τέκνων σου Σουλλιωτῶν; ἀπὸ θησαυρῶν καὶ δώρων πολυτίμων δὲν ἔχεις χρείαν, οἱ κόλποι, καὶ τὰ Ταμεῖα τῶν πλουσίων σου ὀρέων γέμουσι χρυσίου, καὶ ἀργυρίου, καὶ λίθων πολυτίμων, ἅτινα σήμερον βάρ-

βαρα καταπατοῦσι καὶ ἀλώνητα πάλαι ἀνδράποδα· ἑνὸς μόνου χρείαν ἔχεις, ἑνὸς καὶ μόνου ἐπιθυμεῖς· τῆς Ἀρχαίας Σου δόξης, καὶ λαμπρότητος, καὶ πρὸς τὴν ἀνάκτησιν ταύτης προσκαλεῖ; τὰ ἁπανταχοῦ τῇδε κακεῖσε διεσκορπισμένα τέκνα Σου· ἀλλ᾽ ὑπὲρ ταύτης ἀγωνίζονται καὶ τὰ τέκνα Σου οἱ Σουλλιῶται· ὡς Μήτηρ λοιπὸν φιλότιμος, καὶ φιλόστοργος, δίκαιον εἶναι, νὰ δεχθῇς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν σκέπην, καὶ προστασίαν Σου.

Ἡ Βίβλος ἣν ἐγὼ Σοὶ προσφέρω, φιλτάτη, δὲν περιέχει νοήματα μεταφυσικὰ, οὔτε φράσεις, καὶ σχήματα ῥητορικὰ, τὰ ὁποῖα ἐπισκιάζουσιν ἐνίοτε τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκοτίζουσι τὸν νοῦν· ἀλλὰ φρονήματα, πράξεις, καὶ κατορθώματα ὄντως Ἑλληνικὰ, τὰ ὁποῖα διακρίνουσι τοὺς γνησίους υἱοὺς ἀπὸ τῶν νόθων, καὶ προμηνύουσιν ἐν ὀλίγῳ τὴν ἀρχαίαν σου λαμπρότητα. ἐνταῦθα βλέπει τις τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν καὶ ἄλλους ὁμοίους του τρέχοντας ὑπὲρ τῆς δόξης, καὶ ἐλευθερίας εἰς τὸν ἔνδοξον θάνατον, ὡς εἰς λαμπρὰν Πανήγυριν, καὶ ἀκούει αὐτοὺς, ὡς ἄλλον Λεωνίδα, λέγοντας πρὸς τοὺς Συμπολίτας των· «φίλοι Συμπολῖται ἐλᾶτε ἂς φάγωμεν, καὶ ἂς πίωμεν σήμερον πλουσίως, ὅτι ὁ Πλούτων αὔριον μᾶς ἑτοιμάζει μίαν πλουσίαν, καὶ χαρμόσυνον τράπεζαν εἰς τὸν Ἅδην· ἐνταῦθα βλέπει τις καὶ τὰς γυναῖκας αὐτὰς ὡς ἄλλας σπαρτιάτιδας ὁρμώσας κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ τὸν ἔνδοξον ὑπὲρ Πατρίδος πόλεμον ἀγωνιζομένας· εὑρίσκει, ἑνὶ λόγῳ, ἐνταῦθα προγονικῆς ἀρετῆς κληρονομίαν, ἔργα καὶ πράξεις τοσοῦτον λαμπρὰς, ὥστε δι᾽ αὐτῶν νὰ ἐμφράσῃ τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν, ὅσοι κατηγοροῦν-

τες λέγουσιν ὅτι «Πάλαι πότ' ἦσαν Ἄλκιμοι Ἕλληνες.»

Δέξαι λοιπὸν εὐμενῶς, ὦ Μῆτερ, τὴν προσφερομένην σοι ταύτην Βίβλον, ἥτις πολυπόνου σπουδῆς, καὶ πολυχρονίου πείρας προϊὸν οὖσα, ἂν μὴ ἄλλο τι, περιέχει ὅμως ἐν ἀκριβείᾳ τὰ κατορθώματα τῶν ἀνδρείων Σουλλιωτῶν, καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων ὁμογενῶν, ἅτινα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τέκνα Σου δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ὡς παράδειγμα κατὰ τὰς περιστάσεις, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἔχει ἐπιτηδεύματος, καὶ δυνάμεως. Ἔρρωσο!

Ὁ Σὸς
Εὐπειθὴς Υἱός.

ΕΞΑΣΤΙΧΑ ΗΡΩΕΛΕΓΕΙΑ.

Εἰς τὰ τοῦ Σουλλίου ὄρη.

Χαίρετε Σουλλίου ἠπειρωτικὰ, χαίρετε οὔρη,
καὶ μέτρα ποιηταῖς εἵνεκα νείματ' Ἄρευς·
Οἵτη μὲν γὰρ Πίνδος, Πήλιον, ἄκρατ' Ὀλύμπου
αἴσῃ σιγῶσι Βαρβαρικῇ πρὸ χρόνων·
Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὀρνίθων ἀμφ' ὑμᾶς ἔστ' ἔτι γῆρυς,
ἀλλ' ὅπλων σμαραγεῖ αὐτὴ, ἡ δὲ μάχης.

Εἰς τὸν Συγγραφέα τῆς Ἱστορίας.

Ἴφθιμε φιλογενὲς, πολύπλαγκτε, τλήθυμε Ἄνερ,
Περραιβὲ χρυσὲ, ὡς εὖ Ἱστορέεις,
Ἄνδρας μαρναμένους Ἀγαρηνοῖς αἱμοφορύκτοις,
μηδὲ γυναῖκας ἀφεὶς τῶν δε ἀπειρομάχους,
Οἳ καὶ, εἰ μὴ πείνων, δεῖντο τε τῶν ἄγε δῆρις,
δεῖτ' ἀναγκαίως, δὶς τοσάκις γ' ἐνίκων·

Εἰς τὴν Βίβλον, καὶ τὸν ἀναγινώσκοντα.

Δίπτυχε βίβλε! τί δὴ φιλοΐστορι τῷ δ' ὑποκεύθεις;
λαμπραῖς ἐννοίαις, λέξεσι τ' εὐφραδέσι;
Τῶν εὖ ναιόντων ὕπαργον, Σούλλιον ἅμα,
πρήξειας ἀρίστους, ἀθανάτους τε νόας·
Ἤκουσας; ἀπ: ναί· τήν δε μέτιθι ζῶν φιλοΐστωρ
Γραικῶν ξυμπάντων ξύπνοος, ἠδὲ φίλος.

Εἰς ἀϊδίου φιλίας τεκμήριον
ΑΝΔΡΕΑΣ ΙΕΡΕΥΣ
ΙΔΡΩΜΕΝΟΣ, Ο ΥΠΑΡΓΕΙΟΣ.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ.

Εἰς τὸν Ρῆγαν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀπολωλότας.

Οὗτοι ἐλευθερίην θηρόμενοι ἀγλαόμορφον
εὗρον ἐνὶ ξυλόχοις ὀκρυόεντα μόρον·
Χαίρετε θηρευταὶ κοιμώμενοι, εἰς ὅκεν ἠὼς
ἔλθῃ ἀπ' οὐλύμπου λαμπάδ' ἀνισχομένη·
Καὶ τότ' ἐγειρόμενοι πολίων βρόμῳ ὀρνυμενάων
Δαίμονες εἰς ἄγραν σπεύδετ' ἀλεξίκακον.

Ἔγραψα τῷ τοῦ Ῥήγα ἑταίρῳ, τῷ ἡρωϊκῷ Περραιβῷ, τῷ τῶν Σουλλιωτῶν Θουκιδίδῃ.

Ἐν Ναυπλίᾳ τῇ 21 Σεπτεμβρίου 1831.

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ΘΥΡΣΙΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΛΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ τῆς ὀνομασιας τοῦ Σουλλίου.

Καθ' ὅσον αἱ περιστάσεις, καὶ τὰ μέσα μᾶς ἐπέτρεψαν εἰς τὴν παροῦσαν σπουδὴν τῆς Ἱστορίας ἐζητήσαμεν εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ μεταγενεστέρους Γεωγράφους, καὶ ἱστορικοὺς Ἕλληνας, ὅπως εὕρωμεν ἀκριβεστέρας πληροφορίας περὶ τῆς τοῦ Σουλλίου ὀνομασίας καὶ χρονολογίας, καὶ ἑπομένως νὰ καταχωρίσωμεν ὕλην βασιμωτέρων ἀποδείξεων εἰς τὴν ἱστορίαν· ἀλλ' ὅλοι οἱ κόποι μας ἀπέβησαν μάταιοι, διότι οὔτε τὴν ὀνομασίαν, οὔτε τὴν χρονολογίαν, οὔτε τὰ βουνὰ τοῦ Σουλλίου ἀπηντήσαμεν πούποτε· στερημένοι λοιπὸν Γεωγραφικῶν, καὶ Ἱστορικῶν ἀποδείξεων, ἠναγκάσθημεν νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰς ὁπωσοῦν ἀκριβεστέρας ἐξετάσεις τῶν πρεσβυτέρων, καὶ νοημονεστέρων κατοίκων (1) τοῦ Σουλλίου ὅπως διηγηθῶσιν ἡμῖν ὅσα κατὰ παράδοσιν, ἐνεθυμοῦντο ἀπὸ τῶν προγενεστέρων, καὶ ὅσα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν συνέβη-

(1) Μεταξὺ τῶν διαφόρων πρεσβυτέρων μᾶς ἐχρησίμευσε πλέον τῶν ἄλλων εἰς τὸ ἔργον μας, Σουλλιώτης τις, Πάσχος Λάλας καλούμενος· ἡ φύσις εἶχε προικίσει τοῦτον τὸν ἁπλοῦν καὶ ἀγράμματον γέροντα μὲ τόσον μνημονικὸν, περιέργειαν, καὶ φιλαλήθειαν, ὥστε σπανίως εὑρίσκονται τὰ τοιαῦτα χαρίσματα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

σαν· οἱ ἐξετασθέντες ὡμολόγησαν ἅπαντες ἐκ συμφώνου ὅτι· Αἰγοβοσκοί τινες ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἀνέβαινον βόσκοντες τὰ κτήνη των εἰς τὰ βουνὰ, ὅπου σήμερον ὑπάρχουσι τὸ Σούλλιον, ἡ Κιάφα, ὁ Ναβαρίκος, καὶ ἡ Σαμωνίβα· ὁ δὲ τόπος οὗτος ἦτο τότε δύσβατος, καὶ δασώδης, διὸ ὑπῆρχε καὶ πληθὺς ἀγριοχοίρων, οἵτινες, κατὰ τὸ φυσικόν των ἰδίωμα βόσκοντες ἐσχημάτιζον κοιλώματα εἰς τὴν γῆν μὲ τὸ ῥύγχος των (προβοσκίδα)· ἡ γῆ οὖσα ἐρυθρόχροος, καὶ σκληρὰ διετήρει εἰς αὐτὰ τὰ κοιλώματα, (καθὼς καὶ μέχρι σήμερον τὰ φρέατά των) δι' ὅλου τοῦ θέρους, τὰ ἐκ τῶν ὑετῶν, καὶ χιόνων καταπίπτοντα ὕδατα. Βλέποντες τοῦτο οἱ Αἰγοβοσκοὶ, ὄντες ἀφ' ἑτέρου βεβαρυμένοι ὑπὸ τῆς τυραννίας τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μάλιστα τῶν εἰς Γαρδίκι (1) κατοίκων, ἐσυμφώνησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἐκείνας τὰς δυσβάτους, καὶ δασώδεις τοποθεσίας φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ὅσα ἔτρεφον κτήνη πρὸς ζωοτροφίαν τῶν οἰκογενειῶν των· ἀπεφάσισαν νὰ ὑποφέρωσι πᾶσαν σωματικὴν κακοπάθειαν, καὶ ὄχι τὰς ὕβρεις, καὶ ξυλοκοπισμοὺς τῶν ἀρνησιθρήσκων τυράννων· ἡ ἀπόφασις, ὡς φαίνεται, ἐβλήθη εἰς ἐνέργειαν, τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἐκ διαλειμμάτων καὶ ἄλλοι ὁμοιοπαθεῖς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, ὥστε ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου συνῴκησαν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν οἰκογενείας· Ὀθωμανὸς δέ τις σημαντικὸς ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων, τοὔνομα, «Σούλλης» φθονήσας τὴν

(1) Χωρίον ἀπέχων τοῦ Σουλλίου ὥρας τέσσαρας, ἐνῷ κατοικοῦσι Τουρκαλβανοὶ, οἵτινες χριστιανοὶ ὄντες πρότερον ἐτούρκευσαν, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν ἄλλοι γείτονες ν' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά των ἐμίσουν, καὶ κατεδίωκον τοὺς διατηρήσαντας τὸν χριστιανισμόν.

ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν των πρὸς παράδειγμα συστολῆς, καὶ φόβου τῶν ἄλλων ὑπηκόων· ἐκινήθη λοιπὸν κατ' αὐτῶν μετὰ διακοσίων ὁμοθρήσκων ὀπαδῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἠσθάνθη ὅτι, τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας ὅπλα, καίτοι ὀλίγα, εἶναι ὅμως ἰσχυρότερα παρὰ τὰ τυραννικά, διότι ὁ τύραννος καταγίνεται πάντοτε νὰ στερεώσῃ τὸ σύστημά του μὲ ἀπειλὰς, καὶ διαιρέσεις, σπανίως δὲ ἐκθέτει εἰς κίνδυνον τὴν ὕπαρξίν του, ὁ δὲ φιλελεύθερος τὴν θυσιάζει εὐχαρίστως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· ἐντοσούτῳ, μάχης συγκροτηθείσης, φονεύεται ὁ Σούλλης μετ' ἄλλων τινῶν συντρόφων παρὰ τῶν ὀλίγων φιλελευθέρων Ἑλλήνων, οἵτινες διὰ μνήμην τῆς ἀνδραγαθίας, καὶ τρόμον τῶν ἐχθρῶν ὠνόμασαν τὸ χωρίον των Σοῦλλι, θέσαντες τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος Σούλλη ἐνῷ προλαβόντως ἦτο ἀκόμη ἀσχημάτιστον, καὶ ἀνώνυμον, διότι κατῴκουν διεσπαρμένοι εἰς ἀποτόμους κρημνοὺς, καὶ δάση δύσβατα.

Ὅσον αἱ ἔρευναι τῶν ἀρχαίων, καὶ μεταγενεστέρων Γεωγράφων, καὶ Ἱστορικῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀλλοεθνῶν, τόσον καὶ αἱ προφορικαὶ πληροφορίαι τῶν αὐτοχθόνων γερόντων περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλλίου, ἀπήντησαν, μετὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν μικροῦ τινὸς (1) μέρους τῆς ἱστορίας, σοβαρὰν διαφιλονείκησιν.

---

(1) Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὰ Παρίσια ὁ συγγραφεὺς τὸ 1803 ἔτος εἰς Λιβόρνον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τεμάχια τινα προκαταρκτικὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος Ἱστορίας· ταῦτα ἀναγνώσαντες διάφοροι τῶν ἐκεῖσε παροικούντων Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἀντιγράψαντες δέ τινες νέοι ἐξέδωκαν διὰ τοῦ τύπου· ἡ δὲ δίτομος Ἱστορία τοῦ Σουλλίου καὶ Πάργας ἐξεδόθη εἰς Βενετίαν κατὰ τὸ 1815 ἔτος παρὰ τοῦ ἰδίου συγγραφέως, ὡς προείρηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διαφιλονείκησις περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλλίου.

Κατὰ τὸ 1805 ἔτος, μῆνα ὀκτώβριον, διαβὰς εἰς τὰς παλαιὰς Πάτρας τῆς Πελοποννήσου ὁ συγγραφεὺς συνοδοιπορῶν μετά τινος πρίγκιπος Ῥώσσου, Μιχαὴλ Πέτρου Δολγοροῦκ ὑπασπιστοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου, καὶ περιηγητοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐγνώρισε περιστατικῶς ἄλλον περιηγητὴν ἄγγλον, ὅστις καὶ τῆς ἀρχαίας, καὶ τῆς καθομιλουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης ἐγκρατὴς ἦν· οὗτος ὁ Ἄγγλος εἶχε μὲν ἀναγνώσει τὸ προηγούμενον φυλλάδιον, ἀλλὰ δὲν ἐπείθετο εἰς τὰ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλλίου· ὅθεν ἐν μιᾷ τῶν συνδιαλέξεων φέρει ἀπὸ τῆς πλουσίας αὐτοῦ βιβλιοθήκης Ὅμηρον καὶ Θουκυδίδην, καὶ ζητεῖ διὰ τῶν μαρτυριῶν τούτων ν' ἀποδείξῃ ἠπατημένον τοῦ φυλλαδίου τὸν συγγραφέα, καὶ τρόπον τινὰ ἀγνοοῦντα τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Σουλλίου, παρουσιάσας ἐκ μὲν τοῦ πρώτου τοὺς στίχους.

Ζεῦ, Ἄνα, Δωδωναῖε, Πελασγικὲ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ,
Σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.
Τόμ. Β'. Ἰλ. Π. φύλ. 117.

Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου, τὸ χωρίον,

Ἄρας οὖν (ὁ Δημοσθένης) ξύμπαντι τῷ στρατεύματι ἀπὸ τῆς Λευκάδος ἀκόντων τῶν Ἀκαρνάνων παρέπλευσεν εἰς Σόλλιον· τόμ. ά. Βιβλ. γ'. φύλ. 268 καὶ 269.

Τί λοιπὸν, λέγει, σὲ φέρει εἰς ἀπορίαν, ἡ διαφορὰ πιθανὸν τῶν ὀνομάτων, Σελλοὶ, καὶ Σόλλιον ἀπὸ τῆς σημερινῆς Σοῦλλι; ὁπόταν ἡ ὀνομασία τοῦ Ὁμήρου ἀπ'

ἐκείνης τοῦ Θουκυδίδου ἦναι διαφορετικαὶ, πόσῳ μᾶλλον τόσοι αἰῶνες, καὶ διάφοροι περιστάσεις νὰ μὴν τὴν διαφθείρωσιν εἰς τὴν σημερινὴν Σοῦλλι ;

Κατὰ πρώτην προσβολὴν ὑπέλαβεν ὁ συγγραφεὺς τοὺς λόγους τοῦ Βρετανοῦ ὡς ἀστειότητας, καὶ δοκιμασίας, ἡ ἐπίμονος ὅμως καὶ σοβαρὰ ἐπιβεβαίωσις τῶν λόγων του, ἐρειδομένη προσέτι καὶ εἰς τρεῖς, ὡς ἔλεγε, εἰς τὴν Ἑλλάδα προσωπικάς του περιηγήσεις, ὑπεχρέωσαν τὸν συγγραφέα νὰ τῷ κάμῃ τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν.

Κύριε, ἐὰν ἡ φθονερὰ τύχη ἐστέρησε τοὺς Ἕλληνας τοπογραφικῶν γνώσεων ξένων ἐπικρατειῶν, τὴν ἰδικήν των ὅμως τοπογραφίαν δὲν ἀγνοοῦσι, μολονότι δὲν ἔχουσι τὸ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς τρόπους νὰ τὴν ἰχνοσκοπῶσι, καθὼς ὑμεῖς πάντοτε· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐπεστηρίζετε τὴν γνώμην σας εἰς τὰς παρουσιασθείσας μαρτυρίας τοῦ Ὁμήρου καὶ Θουκυδίδου, ὡς ἀναφερομένας δῆθεν ἐπὶ τὸ σημερινὸν Σοῦλλι, ἐπικαλοῦμαι περὶ τούτου τὴν ἀνεκτικήν σας ἀκρόασιν, καὶ θέλετε πεισθῇ, νομίζω, ἑπομένως νὰ συνομολογήσητε, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ, καθ᾽ Ὅμηρον, Σελλοὶ, ἄλλο τὸ, κατὰ Θουκυδίδην, Σόλλιον, καὶ ἄλλο τὸ, περὶ οὗ λόγος, Σοῦλλι· ἐκ τῶν προμνησθέντων στίχων τοῦ Ὁμήρου πιθανολογεῖται ὅτι, ὁ Ὅμηρος περὶ τῆς, ἐν Θεσσαλίᾳ Δωδώνης ἐκφράζεται· ἐπειδὴ παριστάνει αὐτὴν δυσχείμερον (ψυχροτάτην) καὶ τοιαύτη τῷ ὄντι εἶναι ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ Δωδώνη, ὡς ἔχουσα κατὰ πρόσωπον τὸν βόρειον ἄνεμον, ὀνομάζει δὲ τὸν Δία Πελασγικὸν, διότι οἱ Πελασγοὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρῶτον κατῴκησαν, καὶ ἐντεῦθεν ἔκαμαν διαφόρους μεταναστεύσεις, ἢ ἐκ τοῦ Πελασγοῦ, ἀφ᾽ οὗ καὶ ὁ Κόλπος ὠνομάσθη Πελασγικὸς, ὁ νῦν κόλπος τοῦ Βώλου· ἀλλ᾽ ἐὰν

ὁ λόγος οὗτος δὲν ἐξαρκεῖ, κύριε, πρὸς πληροφορίαν σας, οἱ ἀκόλουθοι ὅμως στίχοι τοῦ ἰδίου ποιητοῦ, καὶ ἄλλων γεωγράφων μαρτυρίαι, στοχάζομαι ὅτι, οὐ μόνον θὰ σᾶς πείσωσιν, ἀλλὰ πιθανὸν, νὰ σᾶς προφυλάξωσιν εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἀπ' ἄλλην τινὰ ὁμοίαν ἀπάτην, ,καὶ παρεξήγησιν· καὶ ἰδού.

Γουνεὺς δ' ἐκ Κύφου ἦγε δύω, καὶ εἴκοσι νῆας,
Τῷ δ' Ἐνιῆνες ἕποντο, μενεπτόλεμοί τε Περαιβοὶ,
Οἳ περὶ Δωδώνην δυσχείμερον οἰκὶ ἔθεντο,
Οἵτ' ἀμφ' Ἱμερτὸν Τιταρήσιον ἔργ' ἐνέμοντο,
Ὅς ῥ' ἐς Πηνειὸν προΐει καλλίῤῥοον ὕδωρ.
Οὐδ' ὅγε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνῃ,
Ἀλλά τέ μιν καθύπερθεν ἐπιῤῥέει ἠΰτ' ἔλαιον·
Ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀποῤῥώξ.
Ἰ. ῥαψ. Β. Ναιῶν κατάλογος; στίχ. 266.

Τὰ δύω λοιπὸν ἔθνη, οἱ Ἐνιᾶνες, καὶ Πεῤῥαιβοὶ οἱ πολεμικοὶ κατῴκουν περὶ τὴν ψυχροτάτην Δωδώνην καλλιεργοῦντες τὴν παρὰ τὸν ἐπιθυμητὸν ποταμὸν Τιταρίσιον κειμένην γῆν, τὸν νῦν καλούμενον Σαραντόπορον (1), ὅστις ἐμβάλλει τὰ διαυγῆ ῥεῖθρά του εἰς τὸν Πηνειὸν ποταμὸν (Σαλαμβρυὰ)· οὗτος δὲ διαβαίνων ἐκ τῶν περιφήμων Τεμπῶν (2) τῆς Θεσσαλίας μεταξὺ Ὀλύμπου, καὶ Ὄσσης ἐκβάλλει εἰς τὸν θερμαϊκὸν κόλπον (κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης)· ἰδοὺ πόσον μακρὰν εἴμεθα, κύριε, σχεδὸν ἡμέρας πέντε ἀπὸ τὸ σημερινὸν Σοῦλλι·

---

(1) Πιθανὸν νὰ ἔλαβε τοιαύτην ὀνομασίαν, ἐπειδὴ πολλοὺς πόρους ἔχει, καὶ στροφὰς οὐκ ὀλίγας ἑλικοειδεῖς σχηματίζει.

(2) Νῦν λέγεται παρὰ τῶν Θεσσαλῶν, Μπογάζι· λέξις ὀθωμανικὴ σημαίνουσα, Κοιλὰς, λυκοστόμιον, στένωμα.

ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν Ἠπείρῳ Δωδωναῖον Μαντεῖον ἐγίνωσκεν ὁ Ὅμηρος ἀκριβέστατα, ὡς ἐκ τῶν ἑπομένων στίχων του πληροφορούμεθα.

»Τὸν δ' ἐς Δωδώνην φᾶτο Βήμεναι. ὄφρα θεοῖο
»Ἐκ δρυὸς ὑψικόμοιο Διὸς Βουλὴν ἐπακοῦσαι,
»Ὅπως νοστήσειε (ὁ Ὀδυσσεὺς) φίλην ἐς Πατρίδα γαῖαν,
»Ἤδη δὴν ἀπεὼν, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν·
Ὀδυσ. 7. στίχ. 296.

Ἐκτὸς τῶν ὁμηρικῶν ἀποδείξεων, ἰδοὺ καὶ ἄλλων γεωγράφων. «Τῶν μὲν οὖν Ἠπειρωτῶν ἔθνη φησὶν εἶναι »Θεόπομπος τεσσαρασκαίδεκα· τούτων δ' ἐνδοξότατα, »Χάονες, καὶ Μολοττοὶ διὰ τὸ ἄρξαι ποτὲ πάσης τῆς »ἠπειρώτιδος· πρότερον μὲν Χάονας, ὕστερον δὲ Μολοτ»τοὺς, οἳ καὶ διὰ τὴν συγγένειαν τῶν Βασιλέων ἐπὶ πλέον »ηὐξήθησαν (τῶν γὰρ Αἰακιδῶν ἦσαν) καὶ διὰ τὸ »παρὰ τούτοις εἶναι τὸ, ἐν Δωδώνῃ Μαντεῖον Παλαιόν »τε, καὶ ὀνομαστὸν ὄν. Στράβων. τόμ. Β'. Σελ. 50.

Ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ· τόμ. Β'. σελ. 225. »Τῆς δὲ Σκοτούσης ἐμνήσθημεν καὶ ἐν τοῖς περὶ Δωδώνης λόγοις καὶ τοῦ Μαντείου τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, διότι περὶ τοῦτον ὑπῆρξε τὸν τόπον. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ Εὐστάθιος Μητροπολίτης καὶ σχολιαστὴς τοῦ Ὁμήρου λέγει τὰ ἑξῆς.

»Ἰστέον δὲ, ὅτι δύω Δωδῶναι, κατά τινας, ἡ μὲν »Θεσσαλίας, ἡ δὲ Μολοσσίας, ἧς καὶ μεμνῆσθαι φασὶν »ἐνταῦθα τὸν Ἀχιλλέα. Ἰλ. ῥαψ. Π. στίχ. 233. φύλ. »28. ὥριζον αὐτὸ τὸ Μαντεῖον πρότερον τρεῖς ἄνδρες, »ὕστερον δὲ τρεῖς γραῖαι γυναῖκες, καὶ πρότερον εὑρί»σκετο εἰς τὴν Σκότουσαν πόλιν τῆς Θεσσαλίας, ὕστερον, »κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐφέρθη εἰς τὴν

»Δωδώνην ὑποκάτω τοῦ Τομάρου ὄρους. Μελ. Γεωγρ. τόμ. Β'. σελ. 274.

Ὁ αὐτὸς πάλιν σελ. 445· « πλησιόχωρος μὲ τὴν »Λάρισσαν ἦτο Σκότουσα, καὶ Σκότυσα μὲ θρόνον ἐπι»σκόπου ποτὲ ὑπὸ τὸν Λαρίσσης Μητροπολίτην· εἰς »αὐτὴν εὑρίσκετο ποτὲ τὸ διασημότατον Μαντεῖον τῆς »Θεσσαλίας ἐφάμιλλον τοῦ Δωδωναίου Μαντείου τῆς »Ἠπείρου.

Ἰδοὺ λοιπὸν, καὶ καθ' Ὅμηρον, καὶ κατὰ Στράβωνα, καὶ κατ' Εὐστάθιον, καὶ Μελέτιον, τὸ ἐν Ἠπείρῳ Δωδωναῖον Μαντεῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν τόπον τῶν Χαώνων, καὶ Μολοττῶν, καὶ οἱ μὲν πρῶτοι κατὰ Βοῤῥᾶν, οἱ δὲ δεύτεροι κατ' ἀνατολὰς τοῦ Μαντείου κατοικοῦσιν ἔχοντες πρὸς τούτοις δυτικομεσημβρινῶς καὶ τὴν νῆσον Κέρκυραν, τὴν καθ' Ὅμηρον, Φαιακίαν, ἀφ' ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς διεβιβάσθη εἰς τὸ ἀπέναντι Δωδωναῖον Μαντεῖον διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Ποσειδῶνα, ἀκούσῃ τὴν βουλὴν τοῦ Διός, καὶ ἀπέλθῃ ἑπομένως εἰς τὴν φίλην πατρίδα του· «ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν»· ἢ φανερᾶ, δηλαδὴ, ἢ κρυφᾶ· τὸ δὲ Μαντεῖον, κατὰ τὰς ἐπιτοπίους στιγμιαίας (ἐπειδὴ ἐν καιρῷ πολέμου ἐγείνοντο) παρατηρήσεις μας ὑπῆρχε, νομίζομεν, παρὰ τὰς δυτικοβορείας ὄχθας τοῦ Δώδωνος ποταμοῦ (Βίστριτζα), καὶ πλησίον τοῦ χωρίου, Φοινίκη, ὅπου σώζονται εἰσέτι ἱκανὰ ἀρχαῖα ἐρείπια, καὶ τείχη κυκλώπεια· καὶ ὁ ποταμὸς, πιθανὸν, νὰ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τὸ Μαντεῖον τῆς Δωδώνης, ὅστις ἔχει τὰς ἐκβολάς του ἄντικρυς σχεδὸν τῆς Κασσιώπης τῆς Κερκύρας· τοῦτο ἀποδεικνύεται σαφέστερα καὶ ἀπ' ἄλλων στίχων τῆς Ὀδυσσείας, τοὺς ὁποίους ἐκρίναμεν περιττὸν, νὰ συλλέξωμεν καὶ καταχωρήσωμεν ἐνταῦθα·

ἀφίνομεν.εἰς τὸν σοφὸν περιηγητὴν τὴν φροντίδα ταύτην, ὅστις ἔχει ὅλα τ' ἀναγκαῖα μέσα διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐξιχνίασιν πρὸς γνῶσιν τῶν Δωδωναίων Μαντείων.

Ταῦτα μὲν περὶ τῶν χωρίων τοῦ 'Ομήρου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Εὐσταθίου, καὶ Μελετίου ἐῤῥέθησαν εἰς τὸν Περιηγητὴν Βρετανὸν παρὰ τοῦ συγγραφέως· ἀνεπτύχθησαν ἑπομένως καὶ οἱ λόγοι τοῦ Θουκυδίδου· ὅτι τὸ Σόλλιον ἦτο, φυσικῷ τῷ λόγῳ παραθαλάσιον, καὶ λιμὴν ὅπου προσωρμίσθη ὁ Δημοσθένης, τὸ δὲ σημερινὸν Σοῦλλι κεῖται εἰς τὴν μεσόγειον ἀπέχον τῆς θαλάσης ὑπὲρ τὰς ἓξ ὥρας, οὔτε λιμένα ἄλλον ἔχει πλησιέστερον ἐκτὸς τοῦ τῆς Σπλάντζας, ὅπου ἐκβάλλει ὁ Θύαμις ποταμὸς εἰς τὸ 'Ιόνιον Πέλαγος, ἑνοῦται δὲ μετ' αὐτοῦ οὐ μακρὰν τῶν ἐκβολῶν του καὶ ὁ Κωκυτὸς ποταμὸς (Βάβα)· διὰ νὰ βεβαιωθῇ σαφέστερα ὅτι, ὁ Θουκυδίδης δὲν ἐννοεῖ τὸ ἐνεστὼς Σούλλιον, τῷ ἀνεγνώσθη ἡ ἑξῆς συνέχεια τῆς 'Ιστορίας. « Κοινώσας δὲ τὴν ἐπίνοιαν τοῖς 'Ακαρνᾶσιν, » ὡς οὐ προσεδέξαντο διὰ τῆς Λευκάδος τὴν οὐ περιτεί» χισιν, αὐτὸς τῇ λοιπῇ στρατιᾷ, Κεφαλλῆσι, καὶ Με» σηνίοις, καὶ Ζακυνθίοις, καὶ 'Αθηναίων τριακοσίοις τοῖς » ἐπιβάταις τῶν σφετέρων νεῶν, (αἱ γὰρ πεντεκαίδεκα » τῶν Κερκυραίων ἀπῆλθον νῆες) ἐστράτευσεν ἐπ' Αἰ» τωλούς· ὡρμᾶτο δὲ ἐξ οἰνεῶνος τῆς Λοκρίδος, οἱ δὲ 'Ο» ζόλαι οὗτοι Λοκροῖς ξύμμαχοι ἦσαν, καὶ ἔδει αὐτοὺς » πανστρατιᾷ ἀπαντῆσαι τοῖς 'Αθηναίοις εἰς τὴν μεσόγειον.

'Ερευνῶντες, καὶ ἐξηγοῦντες τὴν ἔννοιαν τοῦ 'Ιστορικοῦ, πιθανὸν νὰ μαντεύσωμεν καὶ τὸ Σόλλιον· διὰ νὰ εἰσβάλῃ ὁ Δημοσθένης εἰς τὰς ῥηθείσας ἐπαρχίας, δὲν εἶχε νομίζομεν ἄλλο καταλληλότερον μέρος νὰ κάμῃ

τὴν ἀπόβασιν, εἰμὴ, εἰσελθὼν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ν' ἀποβιβασθῇ εἰς τὰ παράλια τῶν Λοκρῶν πλησίον τῆς Ἐπάκτου, ὅπου, φυσικῷ τῷ λόγῳ, πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε καὶ τὸ Σόλλιον· ἐντεῦθεν ἑνωθεὶς μετὰ τῶν συμμάχων Λοκρῶν ἔμελλε νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, ὡς ἡ συνέχεια τῆς Ἱστορίας διαλαμβάνει· Αἰτωλοὶ μὲν γνωρίζονται σήμερον οἱ Μεσολογγῖται, καὶ τὰ πέριξ χωρία, Λοκροὶ δὲ Ὀζόλαι, ὅσοι κατοικοῦσι τὰ πλάγια, καὶ ὀρεινὰ χωρία τῆς Ἐπάκτου. Ἐντεῦθεν ἀπέχει τὸ σημερινὸν Σούλλιον ὑπὲρ τὰς τρεῖς ἡμέρας.

Ἐὰν τέλος πάντων τὸ, καθ' Ὅμηρον, Σελλοὶ, καὶ τὸ κατὰ Θουκυδίδην Σόλλιον ἦτο τὸ σημερινὸν Σοῦλλι, ἔπρεπε, τοὐλάχιστον, νὰ σώζωνται λείψανά τινα ἀρχαιότητος, καθὼς καὶ εἰς ἄλλα ἀρχαῖα πολίσματα τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ τὸ Σοῦλλι εἶναι ᾠκοδομημένον ἐκ μικρῶν οἰκιῶν, ἁπλῶν λίθων, καὶ ἐρυθροῦ χώματος· αὐτὸ δὲν γειτονεύει ἄλλα παλαιὰ, καὶ σημαντικὰ πολίσματα, εἰμὴ, τὴν ποτὲ πόλιν Κεστρίνην, ἥτις Καστρὶ σήμερον λέγεται, ἀπέχει δὲ τοῦ Σουλλίου ὥρας πέντε, πλησιάζει πρὸς τούτοις, ἀλλὰ μὲ μακρύτερον διάστημα, καὶ τὴν, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, παράλιον Ἐλατρίαν, (Ῥινιάσσαν), τῇ μὲν Κεστρίνῃ δυτικομεσημβρινῶς, τῇ δ' Ἐλατρίᾳ Μεσημβρινῶς· ἐπιστηριζόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς μαρτυρίας τῶν γεωγράφων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Ὁμήρου περὶ τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Δωδωναίου Μαντείου πέποιθεν νὰ μὴ φανῶσιν ἄχρηστοι εἰς τὸν ἀναγνώστην καὶ αἱ ἀκόλουθοι ἰδικαί του παρατηρήσεις.

Τεσσάρων ὡρῶν σχεδὸν μακρὰν τῆς Ἐλασσῶνος κατὰ δυσμὰς ὑπάρχει ἐπί τινος ὕψους φρούριον Ἀρχαῖον κατεσκευασμένον ἐκ μεγάλων ἀργῶν λίθων, ἀλλὰ τὸ

πλεῖστον αὐτοῦ μέρος κατηδαφισμένον, καὶ κατασκεπασμένον ἐκ διαφόρων ἀκάρπων φυτῶν· τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ πλευρὰν διαβρέχει ὁ Τιταρήσιος ποταμός· ὅσον ἐκ τῆς μεσημβρινῆς, τόσον καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπάρχουσιν ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι βράχοι, καὶ σπήλαια, πολὺ δὲ περισσότερον ἐκ τῆς ἀνατολικῆς, ὅπου κεῖται ἄντικρυς μικρόν τι χωρίον, Βουβάλα καλούμενον. Ἰδιοκτησία τῆς ἐν Ἐλασσῶνι Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Θεοτόκου· ὑπὲρ τὰς τρεῖς ἔτι ὥρας μακρὰν τοῦ φρουρίου κατὰ βορρᾶν, καὶ μεσημβρινὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου ὑπάρχει ἕτερον χωρίον, Σέλλος, ὀνομαζόμενον, τοὺς κατοίκους τοῦ ὁποίου ἐπροίκισεν ἡ φύσις μὲ εὐφυΐαν, καὶ ἀστειότητα, ἐνῷ οἱ γείτονές των διαφέρουσι.

Κατὰ τὰς ἀνωτέρω λοιπὸν μαρτυρίας, καὶ σημαντικὰ φαινόμενα τοῦ τόπου, δὲν ἀπατᾶταί τις, ἐὰν πεισθῇ ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ Δωδωναῖον Μαντεῖον· ὅθεν οὔτε παράδοξον, οὔτ᾿ ἀπίθανον εἶναι τὸ νὰ μὴ κατάγωνται οἱ κάτοικοι τοῦ σημερινοῦ Σέλλους ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς Σελλούς, ἐνῷ μάλιστα πλησίον τοῦ φρουρίου ἐπὶ τὸ ἐπίπεδον σώζονται εἰσέτι πολλὰ ἐρείπια δεικνύοντα καταστροφὴν ἀρχαίας πόλεως, πιθανὸν νὰ κατῴκουν ἐνταῦθα οἱ καθ᾿ Ὅμηρον Σελλοί, ἤ, ἡ κατὰ Στράβωνα, καὶ Μελέτιον Σκότουσσα, καὶ Σκότυσσα πόλις· ὑπὲρ τὴν μίαν προσέτι ὥραν τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου πρὸς τὰ ἄνωθεν ἐπίκειται χωρίον, Σκοτίνα, ὀνομαζόμενον ἐν ᾧ κατοικοῦσιν ἤδη οἰκογένειαι ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν πεντήκοντα· τίς τολμᾷ νὰ διαφιλονεικήσῃ ἐν πεποιθήσει, ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῆς δὲν εἶναι λείψανα καταγόμενα ἐκ τῆς ἀρχαίας Σκοτύσσης, ἢ Σκοτούσσης πόλεως;

Ὁ δὲ Τίταρος ποταμὸς ἔχει τὰς πηγάς του ἀπὸ τὸ χωρίον, Λαβανίτζαν, ὑπὲρ τὰς ἓξ ὥρας ἀπέχουσαν τοῦ φρουρίου πρὸς τὸ δυτικοβόρειον, κειμένην δὲ ὑπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὄρους Τιτάρου, κατὰ τὸν Στράβωνα· ἀπὸ τῶν πηγῶν του λοιπὸν μέχρι τοῦ φρουρίου ὀνομάζεται Σαραντόπορος, ἀπὸ δὲ τοῦ φρουρίου καὶ ἔμπροσθεν, Βούλγαρης· διότι Βούλγαροι τινὲς ἐξ ἀμνημονεύτων ἐτῶν, ἐκοιμήθησαν, ὡς ᾄδεται, ἐπὶ τὰ ἐπίπεδα χείλη τοῦ ποταμοῦ, κατὰ σύμπτωσιν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐπλημμύρισεν ὁ Ποταμὸς, καὶ οὕτως ἔπνιξεν αὐτοὺς κοιμωμένους, τούτου ἕνεκα ὠνομάσθη Βούλγαρης, διατηρεῖ δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο μέχρι τοῦ χωρίου Ἀμοῦρι, ὅπου ἑνοῦται τὸ καθαρόν του ῥεῦμα μὲ τὸν ποταμὸν τῆς Ἐλασῶνος, (Εὐρώτας) ἐκεῖθεν δὲ συμμιγνύμενοι διαβαίνουσιν ἀπὸ τὸ χωρίον Δαμάση, καὶ οὕτως εἰσέρχονται ἀμφότεροι εἰς τὸν Πηνειὸν πλησίον τοῦ Τουρκοχωρίου, Μισαλάρη.

Εἰς πολλὰ λάθη πίπτουσιν. οἱ ἀλλογενεῖς περιηγηταὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν μεταγενεστέρων ὀνομασιῶν, πολισμάτων, δηλαδὴ, ὀρῶν ποταμῶν, καὶ διαφόρων τοποθεσιῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπειδὴ τὰ πλειότερα ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων, καὶ διαφόρων μεταναστεύσεων τῶν κατοίκων, δὲν διετήρησαν τὰς ἀρχαίας ὀνομασίας. Ἐὰν π. χάριν, ὑπάγῃ τις ἐξ αὐτῶν ζητῶν τὴν Λακεδαιμονίαν, καὶ Σπάρτην, δὲν θὰ τὰ εὕρει, παρὰ ἐρωτῶν ποῦ εἶναι ὁ Μιστρᾶς, καὶ ἡ Μάνη· ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ ἴδῃ τὰς Πλαταιὰς, ἂς ἐρωτήσῃ ποῦ εἶναι τὰ Κόκλα· ἐὰν θέλῃ νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἢ Φαληρέα, ὀφείλει νὰ μάθῃ ποῦ εἶναι τὸ Πόρτον Δράκο, καὶ οἱ τρεῖς Πύργοι, ἐὰν φωνάξῃ τοὺς Κεντάρους δὲν τὸν ἐννοοῦσι, παρ' ὅταν τοὺς ὀνομάσῃ Γκαραγκούνιδες κ.τ. κ.τ.

Τέλος πάντων, ἐὰν δὲν ἀνεκαλύψαμεν ἀκριβῶς τὰς κυρίας τοποθεσίας τῶν δύω Δωδωναίων Μαντείων, τοὐλάχιστον, κατὰ τὰς προτεθείσας μαρτυρίας δὲν μένει ἀμφιβολία, ὅτι τὰς ἐπλησιάσαμεν τόσον, ὅσον ὁ κύριος Ἄγγλος ἀπεμακρύνθη ἀπ' αὐτῶν διὰ τῶν ἀλλοκότων σχεδὸν ἐξηγήσεων τοῦ Ὁμήρου, καὶ Θουκυδίδου· ἀπεδείχθη γὰρ ἀναντιῤῥήτως, ὅτι ἄλλο τὸ καθ' Ὅμηρον, Σελλοὶ, ἄλλο τὸ, κατὰ Θουκυδίδην Σόλλιον, καὶ ἄλλο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Σοῦλλι· Προκαλοῦντες λοιπὸν τὸν σοφὸν περιηγητὴν Βρετανὸν εἰς ἀκριβεστέρας ἐξηγήσεις τῶν παλαιῶν Ποιητῶν, καὶ συγγραφέων Ἑλλήνων, αἰτοῦντες ταὐτοχρόνως καὶ τὴν ἐπιείκειάν του εἰσερχόμεθα εἰς τὸν Ἀγῶνα τοῦ προκειμένου σκοποῦ μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ χρονολογίας τοῦ Σουλλίου.

Οἱ αὐτοὶ γέροντες οἵτινες μᾶς ἐπληροφόρησαν περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλλίου μᾶς ἐδιηγήθησαν πρὸς τούτοις καὶ περὶ τῆς χρονολογίας του· ὅτι πρὸ ὀγδοήκοντα δηλαδὴ ἐτῶν μόλις ἦσαν τριακόσιοι ἄνδρες μάχιμοι, οἵτινες μετῴκησαν ἐκ διαλλειμμάτων ἀπὸ τῶν πέριξ χωρίων μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὴν πλεονάζουσαν τυραννίαν·(2) ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν κατωτέρω οἰκογενειῶν

---

(1) Δὲν ὑπάρχει τις ἀμφιβολία, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Κατριώτου ἢ Σκενδέρπεϊ, ἡ Ἤπειρος ὑπέφερε σκληροτέραν, παρὰ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, τυραννίαν ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ δευτέρου, καὶ τῶν διαδόχων του· διότι ἐφ' ὅσον χρόνον ἐμάχετο ὁ ἥρως Σκενδέρμπεϊς πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ἡ Ἤπειρος ἐσυμμάχει πάντοτε μετ' αὐτοῦ· διὸ μετὰ τὸν θάνατόν του τὴν μετεχειρίσθησαν ἀπανθρώπως οἱ Ὀθωμανοί· ὥστε

δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν μετὰ πιθανότητος τὴν χρονολογίαν τοῦ Σουλλίου· ἡ φυλὴ τῶν Ζερβάτων κατάγεται ἀπὸ ἓν χωρίον τῆς Ἄρτης, Ζερβὸ ὀνομαζόμενον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀποσπασθέντες τρεῖς ἀδελφοὶ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἀπῆλθον, ὁ μὲν εἰς τὸ Σούλλιον, ὁ δὲ εἰς ἓν Τουρκοχώριον, Καρμπουνάρι, καὶ ἐτούρκευσεν, ὁ δὲ τρίτος διέβη εἰς τὰ λεύκη τῆς νήσου Κερκύρας, ὅπου μέχρι τῆς σήμερον διατηρεῖται εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἡ ἐπωνυμία, Ζερβᾶται· μετ' αὐτὴν ἕπεται ἡ φυλὴ τῶν Βοτζαράτων καταγωμένη ἀπὸ χωρίου, Δράγανη, τεσσάρων ὡρῶν, ἀπέχοντος τῆς Παραμυθίας· τῶν Δρακάτων, ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, Λάμαρη, καὶ χωρίου Μάρτανη· τῶν Μπουζμπάτων, ἐκ τῶν Βλαχοχωρίων· τῶν Δαγκλιάτων, ἀπὸ τοῦ φαναρίου καὶ χωρίου, Καναλάκη πλησίον τῆς παλαιᾶς Κεστρίνης· ὁμοίως καὶ ἄλλαι διάφοροι μετ' αὐτὰς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων· δύω μόνον ἀρχαίων φυλῶν ἡ καταγωγὴ ὑπάρχει ἄγνωστος εἰς τὴν Ἱστορίαν· τῶν τζαβελλάτων, καὶ Πασάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς δευτέρας οὐδεὶς σώζεται, αὐταὶ πιθανὸν, νὰ πρωτεκατῴκησαν εἰς τὸ Σοῦλλι· μεταγενεστέρων δέ τινων τὴν καταγωγὴν περιττὸν ἐνόμισα νὰ καταχωρήσω ὡς μή τι περίεργον φέρουσαν· ὅθεν καθ' ὅλας αὐτὰς τὰς διηγήσεις, ἡ χρονολογία τοῦ Σουλλίου πιθανὸν νὰ μὴν ὑπερβαίνῃ τὰ διακόσια πεντήκοντα ἔτη.

διὰ ν' ἀποφύγωσι τὰ τρομερὰ κολαστήρια ἐνηγκαλίσθησαν πολλοὶ τὴν Ὀθωμανικὴν θρησκείαν, καὶ μάλιστα οἱ προὔχοντες οἵτινες ἠξιώθησαν καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ τίτλου, Μπέϊδες, κατὰ κληρονομίαν, οἱ δὲ τῆς δευτέρας τάξεως· Ἀγάδες, πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς το κράτος τῆς Νεαπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῶν, ὡς νόμος, διατηρουμένων ἐθίμων.

Οὐδένα νόμον γραπτὸν, οὔτε δικαστήριον τακτικὸν εἶχον οἱ Σουλλιῶται, ἀλλὰ, διὰ τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν, καὶ πειθαρχίαν, ὅταν τις τῶν πολιτῶν ἤθελε πράξῃ τι ἁμάρτημα συνήρχοντο οἱ προεστῶτες τῶν φυλῶν, ἐξέταζον τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐξέδιδον τὴν ἀπόφασιν προφορικῶς, εἰς τὴν ὁποίαν ἄνευ προφασιολογίας ὤφειλεν ὁ καταδικασθεὶς νὰ ὑπακούσῃ, τοὐναντίον, ὑπεχρεοῦτο ἡ φυλή του νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν διὰ τῆς βίας· οὔτε τέχνην, οὔτ' ἐμπόριον μετεχειρίζετό τις ἐξ αὐτῶν, τὸ μόνον καὶ κύριον ἐπάγγελμά των εἶναι ἡ κτηνοτροφία· ὅλη ἡ σπουδὴ, καὶ ἀφοσίωσίς των παιδιόθεν περιστρέφεται ἐν τοῖς ὅπλοις, τὰ ὁποῖα περιπατοῦντες, καθήμενοι, τρώγοντες, καὶ κοιμώμενοι δὲν ἀμελοῦσι· τὸ περιεργότερον, ὅτι καὶ διάφοροι γυναῖκες φέρουσιν ὅπλα, ἀνάγκης δ' ἐπειγούσης καὶ πολεμοῦσι· ὅταν οἱ ἄνδρες μάχωνται, αὐταὶ φέρουσι κατόπιν αὐτῶν ἐπ' ὤμων τροφὰς, πολεμεφόδια, καὶ πᾶν ὅτι ἀναγκαιεῖ· παρατηροῦσι πρὸς τούτοις τοὺς μαχητὰς, ἐγκωμιάζουσι τοὺς ἀνδρείους, ψέγουσι τοὺς ἀνάνδρους, ἐσθότε καὶ τοὺς ἀφοπλίζουσι, ἡ παρουσία των ἐντοσούτῳ εἰς τὰς μάχας ὠφελεῖ τὰ μέγιστα, ἐπειδὴ ἀναζωπυρεῖ τὴν φιλοτιμίαν, καὶ ἅμιλλαν τῶν ἀνδρῶν· δὲν ὑπόκεινται τόσον εἰς τὰς κατηγορίας τῶν γυναικῶν οἱ ἄγαμοι, ὅσον οἱ νυμφευμένοι, ἐὰν γνωρισθῶσιν ἄνανδροι· ἐπικρατεῖ καὶ ἄλλο ἐπιτόπιον ἔθιμον, τὸ ὁποῖον ἐξουθενεῖ τὴν δειλίαν· ὅταν, π. χ. γυνή τις, ἔχουσα γενναῖον ἄνδρα, ὑπάγῃ εἰς τὴν βρύσιν νὰ φέρῃ ὕδωρ, ἐὰν εὕρῃ ἄλλην ἐκεῖ, τῆς ὁποίας τὸν ἄνδρα

γνωρίζει δειλὸν, δὲν τὴν ἀφίνει νὰ πρωτογεμίσῃ τὸ ἀγγεῖόν της, οὔτε τὸ ζῶόν της νὰ πρωτοποτίσῃ, ἀλλὰ τὴν παραγκωνίζει λέγουσα ὅτι, δὲν πρέπει νὰ ὑδρεύσῃ πρώτη ὕδωρ ἔχουσα μικρόψυχον ἄνδρα, καὶ ἀνωφελῆ εἰς τὴν Πατρίδα, εἰς τὸν ὁποῖον οὔτε γυνὴ σχεδὸν ἀνήκει· ἐὰν κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν παρουσιασθῶσι καὶ ἄλλαι ὡς ἡ δευτέρα, ἡ πρώτη μ᾽ αἰσθαντικὴν τότε λύπην ὑποχρεοῦται νὰ παραχωρήσῃ εἰς ὅλας τὰ πρωτεῖα, ἐσχάτως δὲ νὰ τελειώσῃ καὶ αὐτὴ τὸ ἔργον της· μὴ ὑποφέρουσα λοιπὸν τοιαύτην καταφρόνησιν, ἅμα ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν της, ἀμέσως ἐξηγεῖ τὸ παράπονόν της εἰς τὸν ἄνδρα της λέγουσα ὅτι, ἢ νὰ πράξῃ καὶ αὐτὸς ἰδιαιτέραν τινα ἀνδραγαθίαν ὑπὲρ Πατρίδος, ὥστε ἐκ τούτου ν᾽ ἀπολαύσῃ καὶ αὐτὴ παρὰ ταῖς ἄλλαις γυναιξὶ τὴν ὑπόληψίν της, ἢ ἄλλως, σύζυγόν της πλέον ἐντρέπεται νὰ τὸν ὀνομάζῃ.

Ὁσάκις μεταξὺ ἀνδρῶν συμβαίνουσι προσωπικαὶ φιλονεικίαι καὶ διενέξεις ἄλλοι ἄνδρες, εἴτε συγγενεῖς, εἴτε μὴ, δὲν τολμῶσι νὰ εἰσέλθωσιν ἐν τῷ μέσῳ, καὶ διαλύσωσι τὰς διαφορὰς αὐτῶν φοβούμενοι μὴ τὰς καταστήσωσιν ἐπικινδύνους κινούμενοι ὑπὸ συμπαθείας, καὶ ἀντιπαθείας, καὶ χρέους τῆς φυλῆς των· τούτου ἕνεκα προχωροῦσιν αἱ γυναῖκες ἐν τῷ μέσῳ, καὶ τὰς διαλύουσι διὰ λόγου, ἐσθότε δὲ καὶ δι᾽ αὐστηρῶν ὀνειδισμῶν, οἱ ὁποῖοι ὑποχρεοῦσι τοὺς διαφερομένους νὰ ὑποχωρῶσι, καὶ ἡσυχάζωσιν, ἐπειδὴ τὴν πρὸς τὰς γυναῖκας ἀντίστασιν νομίζουσιν οἱ ἄνδρες καταισχύνην, καὶ μικροπρέπειαν· ὅταν δὲ μεταξύ των ἀντιφέρωνται αἱ γυναῖκες, τότε ἄλλαι πάλιν γυναῖκες τὰς εἰρηνοποιοῦσι μὲ πλέον γλυκύτερον καὶ εὐσχημότερον τρόπον· ὅστις ἀνέγνωσε τὴν πα-

λαιὰν 'Ιστορίαν τῆς Σπάρτης, ἀναγνώσῃ δὲ καὶ τὴν νέαν τῶν Σουλλιωτῶν, θ' ἀπαντήσει, νομίζω, πολλὰς ἡρωϊκὰς πράξεις ἀνδρῶν τε, καὶ γυναικῶν ἐφαμίλλους ταῖς τῶν Σπαρτιατῶν, διαφερούσας δὲ μόνον κατὰ τὸν χρόνον, τρόπον, ἔθη καὶ ἤθη, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ τῶν κυρίως χωρίων τοῦ Σουλλίου.

Τέσσαρα ἦσαν τὰ κύρια καὶ ἐκ διαλλειμμάτων συστηθέντα ἐλεύθερα χωρία τῶν Σουλλιωτῶν. Τὸ Σοῦλλι, ἡ Κιάφα. ὁ 'Αβαρίκος, καὶ ἡ Σαμωνίβα· ταῦτα αὐξηθέντα διὰ τῆς ἐλευθερίας ὁμονοίας, καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν συμπολιτῶν ἐγνωρίσθησαν ἐκ διαλλειμμάτων ἰσχυρὰ, καὶ κύρια τῶν κατωτέρω Τουρκοχωρίων· εἰς τὰ τέσσαρα ταῦτα χωρία ὑπάρχουσι διάφοροι φυλαὶ, φάραι, κοινῶς ὀνομαζόμεναι· ἑκάστη φάρα πείθεται εἰς τὸν διακεκριμμένον, καὶ σημαντικώτερον φύλαρχόν της· ὅσας ἐξ αὐτῶν ἐγνωρίσαμεν προσωπικῶς θέλομεν σημειώσει ἔμπροσθεν τὰ ὀνόματά των, νῦν δὲ καταγράφομεν, πρῶτον τὰς οἰκογενείας, καὶ φυλὰς αὐτῶν.

Εἰς τὸ Σοῦλλι κατῴκουν τετρακόσιαι πεντήκοντα οἰκογένειαι, φυλαὶ δὲ αἱ ἑξῆς.

Τζαβελλᾶται, Βοτζαρᾶται, Δρακᾶται, Δαγκλιᾶται, Κουτζονικᾶται, Καραμπινᾶται, Μπουτζᾶται, Σεᾶται, Καλογερᾶται, Ζαρμπᾶται, Βελιᾶται Θανασᾶται, Κασκαρᾶται, Τορᾶται, Μαντζᾶται, Παππαγιαννᾶται, Βασιᾶται, Τοντᾶται, Σαχινᾶται, Παλαμᾶται, Ματᾶται, Μπουζμπᾶται.

Εἰς τὴν Κιάφαν, οἰκογένειαι ἐνενήκοντα φυλαὶ δὲ τέσσαρες· Ζερβᾶται, Νικᾶται Φωτᾶται, Πανταζᾶται.

Εἰς τὸν Ἀβαρίκον, οἰκογένειαι ἑξήκοντα πέντε, φυλαὶ τρεῖς· Σαλαρᾶται, Μπουφᾶται, Τζιορῖται.

Εἰς τὴν Σαμωνίβαν, οἰκογένειαι πεντήκοντα φυλαὶ τρεῖς· Μπεκᾶται, Δαγκλιανᾶται, Ἡρᾶται.

Τὰ δὲ χωρία, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν ὅπλων ἐκυρίευσαν ἐκ τῶν Ἀγάδων τοῦ Μαργαριτίου εἰσὶ τὰ ἑξῆς· Τζεκοῦρι, Ζαβροῦχον, Ποταμιὰ, Γλυκὺ, Περιχάτη, Κατζανοχῶρι, Νεμίτζα, Χόϊκα, Κλεισοῦρα, Μουζακάτη, Ἄρτζαις, Κούνη, Μπερμπήλη, Ζαροβίνα, Βερμπέτζη, Γιαννούτζη, Κορυτιανὴ, Μποντάρη, Νιαγκάτα, Γορίτζα, Κορώνη, Κορωνόπουλον, Τουρκοπάλουκον, Γκανῆ, Γρόπαις, Κελλὴ, Σπαθάρη, Σαλέσση, Παλαιοκιτζᾶται, Σκάνδαλο, Κουλούρη, Στανόβο, Λουγκανίους.

Ἀπὸ τὸ Σούλλιον ἕως τοῦ Μαργαριτίου εἰσὶν ὧραι ἕξ, τὸ ὅριον τῶν Σουλλιωτῶν ἀπέχει ἀπὸ τὸ Μαργαρίτιον ὥρας δύω.

Τὰ ὅσα προσέτι χωρία τοῦ Ἰσλὰμ Πρόνιου τῆς Παραμυθίας, καὶ ἄλλων διαφόρων Ἀγάδων τῶν Ἰωαννίνων κατὰ καιροὺς ἐκυρίευσαν.

Τζιγκάρι, Κολιοὺς, Γλυβίτζα, Κορύστιανη, Μπεστία, Μοκοβίνα, Δραγοβέτζη, Ἀρδόση, Συστρούνη, Ῥωμανᾶται, Βύλια Σέσση, Ἀρσοχώρη, Παλαιοχώρη, Κοντᾶται, Σεριτζάνα, Γόρανα, Νικολιτζίους, Μπουλιαρᾶται, Κουτζανόπουλον, Ζερλία, Ζερμὴ, Γκινόλα, Σκιαδὰ, Τζεφλήκη, Ζεσιανὰ, Δερβίζανα, Γιοργάνη, Μπάλα, Κλεπάδη, Τόσκεση, Λύπα, Γολυμή.

Μολονότι τὰ χωρία ταῦτα εἶχον, ὡς εἴρηται, ἐξ ἀρχῆς τοὺς κυρίους των, οἱ Σουλλιῶται ὅμως ὄντες ὀρεινοὶ,

μὴ ἔχοντες γαίας καλλιεργησίμους, τὸ δὲ κυριώτερον ἀφοσιωθέντες ἀρχῆθεν συστηματικῶς εἰς μόνην τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχρεώσωσι τοὺς Ἀγάδες νὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἐκ τῶν χωρίων των φόρον τινὰ σίτου, ἀραβοσίτου καὶ ὀσπρίων πρὸς ζωοτροφίαν των· ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἐχορήγουν αὐτοῖς πλέον τι τοῦ διωρισμένου φόρου, διότι ὑπαρχούσης εἰρήνης δὲν ἐσυγχώρουν οὔτε οἱ Σουλλιῶται τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ νὰ καταχρῶνται τὰ χωρία των· πιθανὸν νὰ μὴ ἔδιδον αὐτὸν τὸν φόρον εὐχαρίστως, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ἠγνόουν, ὅτι ἡ κατάκτησις τοῦ Σουλλίου ἔμελλε καὶ τὰ κτήματά των ν' ἀφαιρέσῃ καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν των νὰ μηδενίσῃ ὁ κατακτητής, τὸ ὁποῖον ἐπειράθησαν πραγματικῶς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλλίου ἐξορισθέντες προσέτι πλέον τῶν ἑξήκοντα εἰς τὴν Ἀφρικήν, καὶ μόλις τὸ τρίτον ἐξ αὐτῶν μετὰ καιρὸν ἐπιστρέψαντες. Ἀπὸ τοῦ Σουλλίου μέχρι τῆς Παραμυθίας εἰσὶν ὧραι ὀκτὼ, μέχρι τῶν Ἰωαννίνων δεκατέσσαρες, τῆς Πάργας ὀκτὼ, τῆς Πρεβύζης δεκατρεῖς, τοῦ Λούρου ἑπτὰ, τῆς Ἄρτης δεκατέσσαρες. Συμποσοῦνται λοιπὸν αἱ μὲν οἰκογένειαι τῶν τεσσάρων χωρίων ἑξακόσιαι πεντήκοντα πέντε, τὰ δὲ διὰ τῶν ὅπλων ὑποταγέντα καὶ φορολογούμενα χωρία ἑξήκοντα ἕξ· ἐκ τῶν τεσσάρων χωρίων ἐξέρχονται ἄνδρες μάχιμοι ὑπὲρ τοὺς χιλίους διακοσίους, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου συνάζονται καὶ ἄλλοι τοὐλάχιστον πεντακόσιοι ἀπ' ἄλλων ἑπτὰ χωρίων τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι κατῴκισαν μεταναστεύσαντες ἐκ τῶν πρώτων τεσσάρων· ὅταν δὲ ὁ ἐχθρὸς κινῆται κατὰ τοῦ Σουλλίου, τότε συσσωματοῦνται καὶ αὐτοὶ ἀφίνοντες τὰς οἰκίας των κενὰς, καὶ σπεύδοντες νὰ ὑπε-

ρασπίσωσι τὴν Μητρόπολίν των. Εἰσέρχονται πρὸς τούτοις ἐν καιρῷ πολέμου διακόσιοι, καὶ τριακόσιοι ὡπλισμένοι ἀπὸ τῶν πέριξ χωρίων καὶ μολονότι ἡ εἴσοδός των δὲν λανθάνει τὸν ἐχθρὸν, δὲν τολμᾷ ὅμως νὰ βλάψῃ τοὺς συγγενεῖς, καὶ συμπατριώτας αὐτῶν φοβούμενος μήπως ἑνωθέντες κινηθῶσιν ὅλοι κατ' αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Σουλλιῶται ὠφελοῦνται σημαντικῶς λαμβάνοντες τροφὰς ἐξ αὐτῶν ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ὁ πόλεμος.

Διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ἀπειθεῖς, καὶ ἐναντίοι πρὸς τὸν Σουλτάνον, καὶ ὡς ἐκ τούτου λάβῃ ἔπειτα αἰτίαν νόμιμον νὰ διατάξῃ τὸν Α. Π. νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ἔδιδον πρὸς τὸν σπαχήν των (1) τὸν ἑξῆς φόρον. Πᾶς νυμφευμένος ἔδιδε φόρον τριάκοντα ὀβολῶν κατ' ἔτος, οἱ δὲ ἄγαμοι, δέκα· ἐὰν εἷς πατὴρ συνῴκει μετὰ δέκα υἱῶν νυμφευμένων δὲν ἦτον εἰς χρέος νὰ δίδῃ δι' ἕκαστον πλέον τῶν δέκα ὀβολῶν· ὅταν ὅμως ἐχωρίζοντο ἀπὸ τοῦ πατρὸς, τότε ἐφορολογοῦντο καὶ αὐτοὶ ὡς ὁ Πατήρ· ὁ φόρος δὲ οὗτος ὠνομάζετο κεφαλιάτικον· ἔδιδον πρὸς τούτοις ἐκ τοῦ τυροῦ, καὶ βουτύρου τὸ δέκατον, οἱ δὲ ἄλλοι

(1) Σπαχίδες, ἢ Τιμαριῶται ὀνομάζονται εἰς τὴν Τουρκίαν ὅσοι ἠνδραγάθησαν ἐν διαφόροις μάχαις, καὶ ἕνεκα τούτου ἀνταμείβει αὐτοὺς ὁ Σουλτάνος νὰ λαμβάνωσι κατὰ κληρονομίαν τὰ δέκατα χωρίων, καὶ ἐπαρχιῶν. Εἷς τῶν τοιούτων ὑπῆρχε καὶ ὁ τῶν Σουλλιωτῶν σπαχῆς, ὅστις κατῴκει εἰς Ἰωάννινα, ἅπαξ δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπήρχετο εἰς τὸ Σούλλιον, καὶ ἐλάμβανε τὸ δικαίωμά του· πολλάκις ὁ Α. Π. ἐζήτησεν αὐτὸ τὸ σπαχηλῆκι παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου ὑποσχεθεὶς νὰ τὸ ἀκριβοπληρώσῃ κατὰ τὴν αἴτησίν του, ἀλλὰ δὲν συγκατένευσε, μολονότι δὶς, καὶ τρὶς ἐφυλακίσθη περὶ τούτου· μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν πείσῃ, τὸν ἐκρέμασεν, ὡς προδότην δῆθεν τῶν Τούρκων, καὶ φίλον τῶν Σουλλιωτῶν.

καρποί, σῖτος, ἀραβόσιτος, καὶ ὄσπρια ἦσαν ἐλεύθερα δεκατίας ὡς μὴ προϊόντα τοῦ Σουλλίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

Σύντομος διήγησις ὀκτὼ πολέμων πρὸς διαφόρους Πασάδας, καὶ Ἀγάδας, καὶ κατὰ διαφόρους, καὶ ἀγνώστους ἐποχὰς γεγονότων.

Ἡ ἀμάθεια τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ ὁ φόβος τῶν γειτόνων μᾶς ἐστέρησαν ἐγγράφου γνώσεως πολλῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν πράξεων· διὸ τὰς διηγούμεθα καὶ ἡμεῖς, ὡς τὰς ἠκούσαμεν παρὰ τῶν ἰδίων Σουλλιωτῶν ἄνευ δηλαδὴ χρονολογίας, αὐξήσεως, καὶ ἀφαιρέσεως· ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἁπλαῖ παραδόσεις ῥέπουσι πάντοτε εἰς τὸ νὰ μεγαλύνωσι τοὺς ἥρωάς των ἐφευρίσκουσαι συμβεβηκότα διὰ νὰ καθιστῶσι περίεργον τὴν διήγησίν των, ἐγκρίνομεν ὡς ἄνωθεν νὰ διηγηθῶμεν τὰ τοιαῦτα συμβάντα μὲ συντομίαν, καὶ πιθανότητα παραλείποντες τὰ πλειότερα, διότι ἐνῷ πολλάκις μᾶς ἀπατᾷ ἡ ὅρασις, ἡ ἀκοὴ ἄρα πόσον ἀπέχει τῆς ἀληθείας; διὰ τοῦτο τὰ κύρια συμβεβηκότα μόνον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀληθῆ, τὰ δὲ καθέκαστα, πρέπει, κατὰ τὸ πλεῖστον, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πλάσματα.

Πρῶτον πόλεμον ἐσυγκρότησαν πρὸς τὸν Χατζῆ Πασᾶ τοῦ Ἀσλᾶν Πασᾶ, ὅστις τοὺς ἐπολιώρκησε μὲ ὀκτὼ χιλιάδων στρατὸν, οἱ δὲ Σουλλιῶται μόλις ἦσαν τότε τριακόσιοι ἄνδρες μάχημοι· δεύτερον, πρὸς τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶ μὲ χιλιάδας 7· τρίτον πρὸς τὸν Δόσμπεϊν μὲ χιλιάδας 8· τέταρτον, τὸν Μαξοὺτ Ἀγᾶ μὲ χιλ. 6· πέμπτον τὸν Σουλεμᾶν Τζαπάρην μὲ χιλ. 9· τὸν ὁποῖον

μετὰ τοῦ υἱοῦ του, καὶ ἄλλων τεσσαράκοντα συμμάχων συνέλαβον ζῶντας, διότι τὸ στρατόπεδον ὑπῆρχε μέσα εἰς τὸ Σοῦλλι, ὁ δὲ στρατὸς ἡττηθεὶς μακρὰν τοῦ Σουλλίου μεταξὺ Κιάφας, καὶ Σαμωνίβας, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ, καὶ συσσωματωθῇ μετὰ τοῦ στρατοπέδου, ὅπου ἦσαν οἱ Ἀγάδες, διεσκορπίσθη καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν διῃρημένον εἰς μικρὰ σώματα τῇδε κἀκεῖσε· οἱ δὲ Ἀγάδες μείναντες μετά τινων σωματοφυλάκων ἐκλείσθησαν εἰς τὸν, ἐν τῷ Σουλλίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον· ἀλλὰ, κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἀναβὰς εἰς τὴν σκέπην τοῦ ναοῦ ὁ Δῆμος Δράκος μετ' ἄλλων δύω, ὀπὴν δὲ ποιήσαντες ἐπὶ τὴν σκέπην ἔρριψαν δι' αὐτῆς ἐν τῷ ναῷ σμῆνος μελισσῶν, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσιν αὐτῶν τὰ κεντρίσματα διεπραγματεύθησαν τὴν εἰρήνην καὶ δόντες λῦτρα χιλίων φλωρίων, ζερίων (1) λεγομένων, ἀπελύθησαν· ἕκτον, πρὸς τὸν Πασᾶ Κόκκαν μὲ χιλ. 4· ἕβδομον, τὸν Μπεκὶρ Πασᾶ μὲ χιλ. 5· ὄγδοον, πρὸς τὸν ῥηθέντα Τζαπάρην, καὶ χασᾶν Μπραΐμαγα μὲ χιλ. 5.

Ἡ ἔλλειψις λογίων ἀνδρῶν, πάλιν τὸ λέγομεν, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καὶ ὁ φόβος ἴσως ἕνεκα τῶν τότε δεινῶν περιστάσεων μᾶς ἐστέρησαν τῆς γνώσεως οὐ μόνον τῶν Σουλλιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ὁμοίων ἀνδραγαθιῶν πραχθεισῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς, καὶ ἐν γνωσταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ἀρχαίων, καὶ μεταγενεστέρων ὁπλοφόρων, Καπετάνων λεγομένων· μολονότι δὲν γνωρίζομεν, εἰμὴ, ἐκ φήμης, καὶ παραδόσεώς τινων προγενεστέρων, (ἐκτὸς τῶν συγχρόνων) καὶ ἐκ τῶν ἰδίων τραγῳδίων τὰ

---

(1) Ἤξιζον τότε τὰ Ζέρια πέντε ἥμισυ γρόσια.

ὀνόματα τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐννοίας τόσον τῶν ἀρχαίων, ὅσον καὶ μεταγενεστέρων ᾀσμάτων ἐξάγονται αἰσθήματα φιλελεύθερα, καὶ πράξεις ἡρωϊκαὶ, ἐπαίνου τῷ ὄντι, καὶ ἱστορίας ἄξιαι, τὰς ὁποίας θαυμάζοντες διηγούμεθα πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀναγνώστου ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ συγγνώμην διὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν περὶ τούτου παρέκβασιν· ὁ Καπετᾶν Γιάννης Μποκοβάλλας ἐσυγκρότησεν εἰς τὰ Ἄγραφα τῆς Θεσσαλίας τόσους πολέμους πρὸς τοὺς τούρκους, ὥστε καὶ τὸν πάππον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Μέτζο Χοῦσον ἐβίασε διὰ τῶν ὅπλων νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν πατρίδα του, Τεπελένη· ὁ περίφημος Καπετᾶν Ζῆτρος ἐφύλαττεν, ἐν ὅσῳ ἔζη, ἐλευθέραν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἐλασσῶνος. Ὁ Καπ. Τόσκας κατεδάμασε τοὺς τούρκους εἰς τὰ Γραιβενὰ διὰ συνεχῶν πολέμων· ὁ ἴδιος, ὁδηγὸς ὢν ἑκατὸν ἑξήκοντα ἀνδρείων παλλικαρίων, κατὰ τὸ 1770 ἔτος ἐνῷ διέβαινον δύω σχεδὸν χιλιάδες τουρκαλβανοὶ διὰ τῆς ἐπαρχίας του φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους αἰχμαλώτους γυναικοπαίδων, καὶ ἄπειρα πολύτιμα λάφυρα ἐκ τῆς Πελοποννήσου (1), τοὺς ἐκτύπησε, καὶ κατέστρεψε μεταξὺ δύω χωρίων, Θελπέη, καὶ Σμίξις, ἀπελευθερώσας τοὺς αἰχμαλώτους ἅπαντας, λαβὼν τὰ λάφυρα, καὶ πάμπολα κτήνη· ὁ Κ. Καραλῆς κατεδίωξε πολλάκις τοὺς τουρκαλβανοὺς ἀπὸ τῶν χωρίων τοῦ Ὀλύμπου διατηρῶν αὐτὰ ἐλεύθερα· οὗτος ἐγύμναζε, καὶ εἶχε πάντοτε εὐθυβολιστὰς συντρόφους οὐχὶ περισσοτέρους τῶν 50 ἐν καιρῷ εἰρήνης· οἱ Κ. Κ. Μακρυθανάσης, Μακρυπούλιος,

---

(1) Αὐτὴ ἡ ἀπάνθρωπος πρᾶξις τῶν ἀλβανῶν ἐξετελέσθη κατὰ τὸ 1770 ἔτος μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν ῥωσσοθωμανῶν.

καὶ Μπασδέκης ἐφύλαττον πάντοτε ἐλεύθερα τὰ χωρία καὶ Κωμοπόλεις τῆς Θετταλομαγνησίας· ὁ Κ. Τζοβάρας εἰς τὴν Ἤπειρον ἐταπείνωσε τὴν ὀφρῦν τῶν τουρκαλβανῶν περιφερόμενος εἰς τὴν λάμαρην (ἀμφιλοχίαν) μὲ σημαίας· ὁ Σταθᾶς. καὶ Καραΐσκος ἀπείρους τούρκους ἐφόνευσαν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν· ὁ Κ. Μπλαχάβας εἰς τὰ Χάσια, καὶ μάλιστα ὁ παππᾶ Εὐθύμιος Πλαχάβας ἐκίνησεν ὅπλα καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου Ἀλῆ Πασᾶ τῷ 1808 ἔτει· οἱ Λαζαῖοι διατηροῦντες τὰ βόρεια μέρη τοῦ Ὀλύμπου ἐθριάμβευσαν πάντοτε κατά τε ξηρὰν, καὶ θάλασσαν ὁ Κ. Νίκος Τζάρας, τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων σημαντικὰς μάχας ἐσυγκρότησεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Θεσσαλίας, καὶ θερμαϊκὸν κόλπον, ἐπαινεῖται δὲ, κατ' ἐξαίρεσιν, ἡ ἔνδοξος ὀπισθοπόδισίς του ἀπὸ τὸ Πράβι τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ θερμαϊκοῦ κόλπου· ὁ Κ. Ἀνδροῦτζος ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Σπάρτην τῷ 1792, ὅτε ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸν περίφημον (λάμπρον Κατζόνην) διέβη ἐκ τῶν μεσημβρινῶν εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου μέρη ἐπὶ κεφαλῆς διακοσίων γενναίων συντρόφων πολεμῶν ἅπαξ, καὶ δὶς τῆς ἡμέρας πρὸς τοὺς κατ' αὐτοῦ ὁρμήσαντας πελοποννησίους τούρκους. Ὁ Κατζαντώνης, καὶ ὁ Λεπενιώτης ἀδελφός του κατετρόμαξαν τὰ ἐκλεκτότερα στρατεύματα, καὶ ἀνδρειοτέρους ἀρχηγοὺς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὥστε ἐὰν δὲν συνελάμβανε διὰ προδοσίας τὸν πρῶτον ἀσθενῆ ὄντα, καὶ δὲν ἐδολοφόνει τὸν δεύτερον, δυσκόλως ἤθελε τοὺς καταβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων. Ταῦτα πάντα ἐγείνοντο κατὰ συνέχειαν ἀπὸ τοῦ 1500 ἔτους μέχρι τοῦ 1832, ὅτε ὁ Σουλτᾶν Μαχμοὺτ ἀπεφάσισε τὴν ῥιζικὴν καταστροφὴν ὅλων τῶν εἰς τὸ κράτος του καπετάνων, διότι δὲν ἀμφίβαλεν ὅτι ἡ ἔνοπλος αὐ-

τῶν δύναμις, ὑπῆρχεν πάντοτε ἐπικίνδυνος εὐκολύνουσα τὰ μέγιστα ἐν δεξιᾷ περιστάσει, τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος τὴν πρόοδον· διέταξε λοιπὸν ἐντόνως τὸν Μεχμὲτ Ῥεσὶτ Πασᾶ Κιουτάγια στρατάρχην ἄριστον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ ἐκτελέσῃ ἀνυπερθέτως τὴν ἀπόφασίν του· γινώσκων ὅμως ὁ στρατάρχης, ὅτι δυσκόλως ἠδύνατο νὰ τοὺς καταβάλῃ ὅλους ὁμοῦ, ἐμεταχειρίσθη τὰ ἑπόμενα στρατηγήματα· ἠγωνίσθη κατ' ἀρχὰς μὲ κολακείαν, καὶ ἀπάτην νὰ συγκεντρώσῃ ὅλους εἴς τινα θέσιν ἀδύνατον, καὶ Πεδινήν, ὅπου ἔμελλε νὰ τοῖς διακοινώσῃ δῆθεν βασιλικὰς διαταγὰς ἀφορώσας τὰ συμφέροντα, καὶ σταθερὰν ἐπιστασίαν τῶν ἐπαρχιῶν των· ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ἀπέβλεπε ν' ἀφανίσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἱππικοῦ, καὶ πεζικοῦ στρατεύματος· μὴ πεισθέντες (ἐκτὸς τριῶν) νὰ ἐνεργήσωσι προσωπικῶς τὴν δόλιον διαταγήν του ἔπεμψαν ἕκαστος διὰ τὸν τύπον τῆς πειθαρχίας, ἀνὰ ὀκτὼ μέχρι δέκα στρατιώτας. Οὗτοι πάντες συναθροισθέντες ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους διευθύνθησαν, κατὰ διαταγήν, εἰς τὴν Λάρισσαν, ὅπου διετάχθησαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἱππαρχηγοῦ τινος, οὗτος δὲ τοὺς ὡδήγησε πλησίον τοῦ χωρίου Δαουκλῆ, καὶ τῆς παρακειμένης λίμνης· τότε δὴ περικυκλώσας αὐτοὺς διὰ τοῦ ἱππικοῦ τοὺς διέταξε νὰ πυροβολίσωσιν ὅλοι ἐκ συμφώνου εἰς σημεῖον δῆθεν χαρᾶς, διότι ἐγεννήθη Βασιλόπαις ἐν Κωνσταντινουπόλει· πεισθέντες, δὸς εἰπεῖν, ἀπατηθέντες, ἐπραγματοποίησαν ἀμέσως τὴν διαταγήν, ἀλλὰ μόλις ὁ πυροβολισμὸς ἐτελείωσε καὶ τὸ ἱππικὸν ὥρμησεν εὐθὺς κατ' αὐτῶν, καὶ ἤρξατο κατακερματίζειν αὐτοὺς ἀνιλεῶς· ἡ τραγικὴ αὕτη σκηνὴ ἐξετελέσθη ἐντὸς τριῶν ὡρῶν καὶ μὲ ἀπώλειαν ὀκτὼ μόνον ἱππέων, καί τινων τετραυματισμένων, οἱ δὲ Ἕλ-

ληνες (ἐκτὸς δύω) ἐφονεύθησαν ἅπαντες κορέσαντες ἐκ τῶν νεκρῶν αὐτῶν τὰς κοιλίας τῶν αἱμοβόρων θηρίων τε, καὶ ὀρνέων.

Τῇ αὐτῇ ἡμερομηνίᾳ, ἥτις ἦν ἡ δωδεκάτη τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου τοῦ 1832, ὥρμησε (τοιοῦτον γὰρ ἦν τὸ σύνθημα) καὶ τὸ πεζικὸν στράτευμα κατὰ τῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας περιοδευόντων Καπετάνων· μολονότι ἡ Τουρκικὴ δύναμις ἦτο τριπλάσιος, καὶ ἡ ἐπίθεσις αὐτῆς ἄγνωστος πρὸς τοὺς Καπετάνους, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τελειοποιήσωσι τὸ σχέδιον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των, διότι δράξαντες ἀμέσως τὰ ὅπλα οἱ Καπετάνοι διὰ νὰ σώσωσιν ἑαυτοὺς, καὶ τὰς οἰκογενείας των, ἔδειξαν ἀρειμανῆ ἀντίστασιν, ὥστε οἱ Τοῦρκοι δύνανται νὰ καυχηθῶσι διὰ τὴν προειρημένην μόνον δολοφονίαν, καὶ ἁρπαγὴν προσέτι κτηνῶν, καί τινων κινητῶν πραγμάτων τῶν Καπετάνων, ἀλλὰ τὴν ζωὴν αὐτῶν, ὅπερ ἦν ὁ κύριος σκοπὸς, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ βλάψωσι· διότι σωθέντες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν διὰ τῶν ὅπλων εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ὅπου διέτριψαν ἔτη τρία· ἐνῷ δὲ ἡ ἀντιβασιλεία διέλυσε τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, τὰ λείψανα τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, διατάξασα ν' ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰς ἑστίας των, οἱ Καπετάνοι λαβόντες πολλοὺς ἐξ αὐτῶν στρατιώτας ἐπανῆλθον ἐκ νέου ἔνοπλοι εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἀφίσαντες ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι τὰ γυναικόπαιδα· κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑπῆρχε Νομάρχης ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ Ἐμὶν Πασᾶς υἱὸς τοῦ προῤῥηθέντος Κιουτάγια τοῦ πρὸ ἑνὸς ἔτους ἀποβιώσαντος· νομίσας καὶ οὗτος δύσκολον νὰ τοὺς καταδιώξῃ διὰ τῶν ὅπλων ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ὁ πατήρ του, τὴν ἀλωπεκὴν ἀντὶ τῆς λεοντῆς· προσεκάλεσε λοιπὸν αὐτοὺς

νὰ παρουσιασθῶσιν ἐνώπιόν του ὅπως γνωρίσῃ καὶ συστήσῃ αὐτοὺς φύλακας τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς τὸ πρότερον· οἱ δὲ Καπετάνοι ἔχοντες πρόσφατα τῆς ἀπιστίας παραδείγματα τοῦ πατρός του δὲν ἐπαρουσιάσθησαν προσωπικῶς, ἀλλ' ἔπεμψαν ἕκαστος ἀνὰ ἕνα, καὶ δύω ἀντιπροσώπους ἵνα διαπραγματευθῶσι τὰς ὑποθέσεις των· ἐδυσαρεστήθη σφόδρα ὁ Πασᾶς ἔμπροσθεν τῶν ἀντιπροσώπων διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὀλιγοπιστίαν τῶν Καπετάνων δικαιολογούμενος ὅτι τοὺς εὐνοεῖ, καὶ τρέφει καλοὺς ὑπὲρ αὐτῶν σκοπούς· οἱ ἀπεσταλμένοι τῷ ἀπεκρίθησαν! Ὑψηλότατε! ἡ αἰτία δι' ἣν δὲν ἐπαρουσιάσθησαν προσωπικῶς εἶναι, διότι τοὺς ἐπρόσταξες πρὸ ἡμερῶν αὐστηρῶς νὰ φυλάττωσι τὰς ἐπαρχίας των ἀπὸ τῶν καταδρομῶν, τῶν ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐξερχομένων στρατιωτῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ὁποιαδήποτε βλάβη συμβῇ εἴς τινα ἐπαρχίαν, θέλει εἶναι ὁ ἴδιος Καπετάνος ὑπόλογος· ἀποτυχὼν τοῦ σκοποῦ του διέταξεν ἐπομένως τῶν αὐλικῶν του τινά, Νουριδίναγα καλούμενον, νὰ ὑπάγῃ εἴς τι χωρίον, Δισκάτα, καὶ καλέσῃ ἐκεῖ ὅλους τοὺς Καπετάνους ὅπως διακοινώσῃ αὐτοῖς τὰς διαταγάς του, ἡ δὲ κυρία καὶ μυστικὴ διαταγὴ ἦτο νὰ τοὺς δολοφονήσῃ εἰ δυνατόν· οἱ Καπετάνοι μὴ ἀντιτείναντες εἰς τὴν πρόσκλησίν του ἀπῆλθον μὲν εἰς τὸ χωρίον, φέροντες δὲ ἕκαστος μεθ' ἑαυτῶν ἐκλεκτοὺς στρατιώτας ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους τὸ ὅλον, ὁ δὲ Νουριδίναγας ὡδήγει ὑπὲρ τοὺς χιλίους Τουρκαλβανούς· συναθροισθέντες λοιπὸν ἐκάθησαν εἰς τὸ ὕπαιθρον ἐκτὸς τοῦ χωρίου, καὶ ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν δένδρων ὁ δὲ Νουριδίναγας ἐν ἀκροάσει πάντων ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς. Καπετάνοι! ὁ ὑψηλότατος Ἐμὶν Πασᾶς Ἐφέντης μου μ' ἔστειλεν ἐδῶ νὰ σᾶς εἰπῶ, ὅτι

εἶναι πολὺ δυσαρεστημένος ἀπὸ ἐσᾶς, ἐπειδὴ σᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ ὑπάγητε εἰς τὴν Λάρισσαν, καὶ λάβητε τὰς συμβουλάς, καὶ ὁδηγίας του, κ' ἐσεῖς παρηκούσατε, καὶ δὲν ἐδώσατε πίστιν εἰς ἕνα Βεκίλην (ἀντιπρόσωπον) τοῦ Σουλτάνου· δι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀπείθειάν σας ἔχει δίκαιον καὶ αὐτὸς νὰ μὴ σᾶς πιστεύῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν παρακοὴν, καὶ δυσπιστίαν σας ταύτην τὴν ἀποδίδει εἰς τὴν ἀμάθειάν σας, καὶ ἄλογον φόβον, διὰ τοῦτο σᾶς συγχωρεῖ, καὶ σᾶς ἀφίνει, ὡς τὸ πρῶτον, φύλακας τῶν ἐπαρχιῶν· διὰ νὰ ἦναι ὅμως διὰ τὸ μέλλον ἀσφαλὴς περὶ τῆς πιστῆς πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑπηρεσίας σας, ζητεῖ παρ' ὑμῶν ὁμήρους· νὰ δώσῃ δηλαδὴ, πᾶς Καπετάνος ἀνὰ δύο ὁμήρους ἐκ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν του· οἱ λόγοι οὗτοι ἐπέφερον δυσαρέσκειαν, καὶ κακοφανισμὸν εἰς τοὺς Καπετάνους, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν νὰ τῷ δώσωσι τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν· Νουριδίναγα! ὅλοι οἱ Καπετάνοι ὅσοι κατέχουσιν ἐπαρχίας διετήρησαν, νομίζομεν, πάντοτε ἀκριβῆ εὐταξίαν εἰς αὐτάς· τοῦτο δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ οὔτ' αὐτὸς ὁ Πασᾶς, ἐπειδὴ τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἡ μαρτυρία εἶναι ἀναντίῤῥητος ἀπόδειξις· ὅθεν ἀδικεῖ ἡμᾶς τὰ μέγιστα ὁ Πασᾶς ζητῶν ὁμήρους, ἐνῷ δὲν εἶδέ τι ἀπιστίας παράδειγμα παρ' ἡμῶν μέχρι τοῦδε, οὔτ' ἐξ αὐτῶν ἀκόμη τῶν προκατόχων μας· ἡμεῖς μάλιστα ἔχομεν πάμπολλα καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς φρικώδη ἀπιστίας παραδείγματα· Τὸ δὲ πρόσφατον, τὸ τρομερὸν, τὸ ἀπάνθρωπον ἐκεῖνο Μακελλεῖον τοῦ Πατρός του, ὅτε δι' ἀπάτης ἐθυσίασεν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἐξ ἡμῶν πλησίον τοῦ χωρίου Δαουκλῆ, καὶ ἄλλους ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν εἰς τὰ Τρίκκαλα μετὰ τοῦ Καπετάνου Στέριου Στερνάρη, τῶν ὁποίων τὰ γυμνὰ κόκ-

καλα, καὶ συντετριμμένα κρανία εὑρίσκονται εἰσέτι ἔνθεν κἀκεῖσε διεσκορπισμένα, καὶ καταπατούμενα, ἀφοῦ πρῶτον οἱ κῦνες, καὶ τὰ ἀγρίμια ἐκορέσθησαν ἀπὸ τὰς σάρκας των, πῶς δυνάμεθα νὰ τὸ λησμονήσωμεν; ἔπειτα λοιπὸν ἀπὸ τοσαύτας, καὶ τοιαύτας τραγικὰς δεινοπαθείας μας, καὶ πιστὰς εἰς τὸ Δεβλέτι ὑπηρεσίας, δὲν πρέπει ἄραγε ν' ἀπολαμβάνωμεν πλήρη ἐμπιστοσύνην ἀπὸ τὸν Πασᾶν, ἀλλὰ νὰ ζητῇ ἀκόμη παρ' ἡμῶν ὁμήρους, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν, νέα θύματα; Ἐὰν ἔχῃ βασιλικὴν προσταγὴν, ἢ θέλει ὁ ἴδιος νὰ μᾶς καταδιώξῃ καὶ ἀποβάλῃ ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας διατηροῦμεν πρὸ δύω αἰώνων κατὰ διαδοχὴν μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Σουλτάνου, καὶ μὲ ἔγγραφα μπουγιουρδιὰ (διορισμούς) τῶν κατὰ καιροὺς Πασάδων, δύναται νὰ μᾶς τὸ εἴπῃ φανερᾶ, καὶ τότε ἡμεῖς ἀποπερατοῦντες πᾶσαν δοσοληψίαν, ἣν ἔχομεν ἕκαστος πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, θέλομεν ἀπέλθῃ ἡσύχως ὅπου τὸ πεπρωμένον μᾶς ὁδηγήσῃ· εἰδέ τις ἐξ ἡμῶν (τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύομεν) εὐαρεστεῖται νὰ δώσῃ ὁμήρους, εἶναι ἐλεύθερος, τῶν πλειοτέρων ὅμως ἡ συνείδησις δὲν ἀπατᾶται πλέον νὰ προσφέρῃ καὶ ἄλλα, ὡς ἐκεῖνα, τοῦ Δαουκλῆ θύματα· ἡ ἀπότομος αὕτη ἀπάντησις ἐκφρασθεῖσα διὰ τοῦ Κ. Τζαχίλλα εὐηρέστησεν ὅλους τοὺς Καπετάνους, ὥστε ἐκ συμφώνου ἀπέῤῥιψαν ἅπαντες τὴν περὶ ὁμήρων πρότασιν· καὶ οὕτως ὁ μὲν Νουριδίναγας μὴ δυνηθεὶς νὰ πράξῃ τι ἄλλο ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Λάρισσαν, οἱ δὲ Καπετάνοι ἐπανῆλθον ἐκ νέου εἰς τὰς ἰδίας ἐπαρχίας ἐποφθαλμιῶντες πάντοτε εἰς τοῦ Πασᾶ τὰ κινήματα· ἀλλὰ μεθ' ἑνὸς ἔτους παρέλευσιν ἐκίνησεν ἀναφανδὸν τὰ ὅπλα κατ' αὐτῶν· πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ του διήγειρε

διὰ τῆς βίας ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, ἐβιάσθησαν λοιπὸν ἐκ νέου νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἅπαντες.

Δὲν ὑπάρχει τις ἀμφιβολία ὅτι πρὸ αὐτῶν τῶν σημαντικωτέρων Καπετάνων ὑπῆρχον διάφορα ἄλλα ἀνεξάρτητα σώματα Θεσσαλῶν, Ἀκαρνάνων Λοκρῶν καὶ διαφόρων ἄλλων μερῶν τὰ ὁποῖα, ἕνεκα τῶν τότε δεινῶν περιστάσεων κατέφευγον εἰς ὀρεινὰ, καὶ δυσάλωτα καταφύγια κείμενα ἐπὶ τῶν ὀρέων Ὀλύμπου, Πίνδου, Οἴτης, Κιμερίων, κτλ. διότι μὴ δυνηθέντες οἱ πρῶτοι κατακτηταὶ Τοῦρκοι νὰ καταβάλλωσι τὰ τοιαῦτα φιλελεύθερα σώματα ἠναγκάσθησαν ἐπομένως νὰ φέρωσι νέα ἐμπειροπόλεμα τάγματα ἀπὸ τὸ Ἰκώνιον τῆς Ἀσίας ὅπως καταστρέψωσι ῥιζηδὸν τοὺς μὴ ὑποκύψαντας εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν Ἕλληνας· ἀλλὰ καὶ οὗτοι μετὰ πολυχρονίους πολέμους, οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς καταδαμάσωσιν, ἀλλ' ηὔξησαν μᾶλλον τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, διότι ἡ ἐλευθερία, αὐτὸ τὸ οὐράνιον δῶρον, εἶναι φυσικῶς ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον· ἀπαυδήσαντες τοίνυν καὶ οὗτοι οἱ ἀνδρεῖοι Ἰκώνιοι ἐπαρακάλεσαν τὴν τότε Κυβέρνησίν των νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ πλέον ἀπ' αὐτὸ τὸ δυσκατόρθωτον ἔργον, καὶ ἀποπέμψῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα· ἡ κυβέρνησίς των, ἔχουσα, ὡς φαίνεται, τὴν χρείαν αὐτῶν δὲν εἰσήκουσε τῆς δεήσεως, αὐτοὶ μὴ ἔχοντες ἀφ' ἑτέρου σταθερὰν κατοικίαν, ἀπηλπισθέντες καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα των ἐπάνοδον ἥρπασαν ἐκ συμφώνου διὰ τῆς βίας γυναῖκας ἑλληνίδας, ἐδίωξαν εἰς τὰ ὀρεινὰ, καὶ ἄκαρπα μέρη τοὺς εἰς τὰ πεδινὰ, καὶ καρποφόρα κατοικοῦντας τότε Ἕλληνας γενόμενοι αὐτοὶ κατακτηταὶ τῆς γλυκείας αὐτῶν πατρίδος, καὶ καρπο-

φόρων γαιῶν, οἱ δὲ ἀπόγονοι ἐκείνων κατοικοῦσιν ἔκτοτε εἰς τὰ ὄρη διάγοντες βίον ποιμενικὸν, μεταχειριζόμενοι ὑλοτομίαν, ἀνθρακοποιΐαν, ξυλοφορίαν, παγετοκομιδὴν καὶ τὰ παρόμοια πρὸς πορισμὸν τοῦ ἄρτου· οἱ δὲ Ἰκώνιοι, ἤδη λεγόμενοι, κατὰ παραφθορὰν τῆς λέξεως, Κωνιάροι, καλλιεργοῦσι τὰς παχείας γαίας, καὶ λαμβάνουσιν ἐξ αὐτῶν ἐν ἀφθονίᾳ τὰ πολυειδῆ καὶ νοστιμώτατα προϊόντα συστήσαντες χωρία εἰς διάφορα μέρη τῆς Θεσσαλίας, τὰ δ' ἐν πρώτοις καταχρατηθέντα καὶ κατῳκηθέντα εἰσὶ τὰ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, καὶ Ὄσσης παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν· φέροντα δὲ οὐ πλέον ἑλληνικὰ, ἀλλὰ τουρκικὰ ὀνόματα ὡς ἐφεξῆς· Μπαλαμούτη, Δερελὴ, Κουφαλάδες, Καραδεμερλέρη, Γκετζελέρη, Κότριση, Οὐρτζιούνη, Μεσαλάρη, Τουτελέρη, Κτάφη, Καραντζόλη, Λυγαριὰ, Καζακλάρι, Ταχάρη, καὶ Τζαϊρλὴ, τὰ δὲ παρὰ τὴν Ὄσσαν· Μπαμπᾶ, Μακρυχώρη, Μπαλτζὴ, Δουὰν, μικρὸν Κεσερλὴ, μεγάλον Κεσερλή.

Διὰ περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου καταχωρίζομεν κατωτέρω τέσσαρα σῶα τραγῴδια τῶν περιφήμων Καπετάνων· τοῦ Ζήτρου, τοῦ Μπουκουβάλα καὶ τοῦ Τόσκα οἵτινες εἰσὶν ἀρχαιότεροι, καὶ τοῦ Νίκου Τζάρα, ὅστις τῷ 1807 ἀπέθανε μαχόμενος κατὰ τῶν τούρκων ὑπὸ τὰς ἀνατολικὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου· εἶπον ἀνωτέρω σῶα τραγῴδια, διότι περιηγηταί τινες εὐρωπαῖοι ἔκαμαν συλλογὴν τραγῳδίων ἀναφερομένων εἰς διαφόρους Καπετάνους τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, ὅλα σχεδὸν εἶναι παρηλλαγμένα, καὶ ἐλλειπέστατα· ὁ σκοπός μας δὲν ἀφορᾷ ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ νὰ πληροφορήσωμεν τὸν ἀνα-

γνώστην, ὅτι, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν κατωτέρω τεσσάρων τραγῳδίων, καὶ διάφορ' ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως ὑπάρχουσιν. Εὐχῆς ἔργον ἦτο ἐάν τις Ἕλλην ἤθελεν ἐπιμεληθῇ νὰ κάμῃ ἀκριβῆ καὶ πλήρη συλλογὴν τοιούτων παλαιῶν, καὶ μεταγενεστέρων ᾀσμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων, δι' ἔλλειψιν ἱστοριῶν, ἐξάγονται πολλὰ σημειώσεως ἄξια.

Ἰδοὺ τοῦ πρώτου, καὶ ἀρχαιοτέρου.

Ἐψὲς ἤμουν στοὺς οὐρανοὺς, καὶ σήμερα μὲ τ' ἄστρα,
Κι̯άκουσα πῶς σε ἔγραψαν μὲ τοὺς ἀπεθαμμένους.
Σῶπα, σῶπα, πουλάκι μου, καὶ μή με καταργέσαι·
Ἂν ἦν γι̯ὰ τὴν γυναῖκά μου, γυναῖκα πέρνω κι̯ἄλλην
Ἂν ἦν γι̯ὰ τὰ παιδάκι̯α μου, παιδάκι̯α κάμνω κι̯άλλα.
Ἂν ἦν γι̯ὰ τὸ κεφάλι μου, δὲν ξέρω τί νὰ κάμω.
Ὅσα βουνὰ περπάτησες, ὅλα βοτάνι̯α εἶχαν,
Νὰ τἄξευρες νὰ τἄτρωγες, ποτὲ νὰ μὴ πεθάνῃς.
Σαράντα χρόνους ἔκαμα, ἁρματωλὸς, καὶ κλέπτης,
Κι̯ἄλλους σαράντα νἄκανα, πάλιν θὲ ν' ἀποθάνω.
Δὲν τ' ὄχω πῶς θὲ νὰ χαθῶ, καὶ θέλω ν' ἀποθάνω,
Μόν τ'ὄχ' ἕνα παράπονον, καὶ φλόγα ςὴν καρδι̯ά μου,
Ποῦ θὰ τὸ μάθ' ἀρβανητι̯ὰ, ν' ἀρθῇ ςὴν Ἐλασσῶνα.
Παρακαλῶ σε, Λάζο μου, καὶ Καπετᾶν Δημήτρη,
Καλὰ νὰ μοῦ τηράξετε, τὸν Φῶτον τὸ παιδί μου,
Γι̯ατὶ μικρὸς ὀρφάνεψε, κι̯' ἀπὸ κλεψι̯ὰ δὲν ξέρει.
Γερόντοι θέλουν χάϊδευμα, κι̯' ἀγάδες θέλουν γρόσσι̯α,
Καὶ τὰ πρωτοπαλλίκαρα, λουφὲν νὰ τ' αὐγατίσῃ,
Ποὺ ςέκονται ςὸν πόλεμον, ὁποῦ βαστοῦν ςὸ τζέγκι (1)·
Μπροστὰ πάγουν ςὸν πόλεμον, ςὸ γύρισμα κατόπι.

(1) Ἀντιμαχία.

Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι, τόσον καταφρονεῖ τὸν θάνατόν του ὁ ἥρως, ὅσον ἀφ' ἑτέρου μένει περίλυπος, καὶ καταφλογισμένη ἡ ψυχή του, διότι ὁ θάνατός του ἔμελλε νὰ θυσιάσῃ τὴν μετὰ πολλῶν ἀγώνων, καὶ κινδύνων ἀποκτηθεῖσαν καὶ διατηρηθεῖσαν ἐλευθερίαν τῆς ἐπαρχίας του, Ἐλασσῶνος. Ἐκ τούτου ἐξάγεται, ὅτι ἐν ὅσῳ αὐτὸς ἔζη τουρκαλβανοὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του δὲν ἐτόλμουν νὰ πλησιάσωσι· διὸ παρακαλεῖ θερμῶς τὸν πρῶτόν του ἀξιωματικὸν καὶ φίλον Λάζον νὰ περιποιηθῇ, καὶ ὑπερασπίσῃ τὸν υἱόν του ἀνήλικον, ὀρφανὸν, καὶ ἀπειροπόλεμον ἔτι ὄντα· δὲν ἐκληρονόμησεν ὅμως, κατὰ δυστυχίαν, ὡς λέγεται, καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ πατρός του· πιθανὸν ν' ἀπήντησε διαφορετικὰς περιστάσεις εἰς τῆς ζωῆς του τὸ στάδιον.

Τοῦ δευτέρου.

Νἄμουν μιὰ πετροπέρδικα, ςὰ πλάγια τοῦ Πετρίλου (1)
Νὰ σκόνουμουν τ' ἀποταχὺ, δυώραις νὰ ξημερώσῃ.
Ν' ἀκούρμαινα (2) τὸν πόλεμον, πῶς πολεμᾶν οἱ κλέφταις
Οἱ κλέφταις, οἱ ἁρματωλοὶ (3), κ' ὁ Γιάννης Μποκοβάλλας
Τὸν Μέτζο Χοῦσον (4) κυνηγᾶ, στὴν μέσην τοῦ Πετρίλου
Στὸν πάτον ςὰ κουμπουργιανὰ, εἰς τὴν ἐπάνω χώρα·
Τὸν Μέτζο χοῦσ' ἀπέκλεισεν, ὁ Γιάννης Μποκοβάλλας,
Γιώργο Χαϊτούτης χούγιαξεν (5), ἀπὸ τὸ μετερίζι,
Βάλτε φωτιὰν ςὴν ἐκκλησιὰν, νὰ κάψητε τοὺς τούρκους

(1) Χωρίον τῶν Ἀγγράφων.
(2) Νὰ ἤκουον.
(3) Ἁρματωλοὶ μὲν λέγονται ὅταν φυλάττωσι τὴν ἐπαρχίαν κατ' ἔγγραφον διαταγὴν τοῦ Πασᾶ· τοὐναντίον δὲ, κλέπται.
(4) Οὗτος ἦν Πάππος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.
(5) Ἐφώναξε.

Χίλια φλωριὰ νὰ τὴν χρωστῶ, καὶ πεντακόσια γρόσια
Κ' ὁ Μποκοβάλλας χούγιαξε, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
Πάρτε τοὺς τούρκους ἐμπροστὰ, ςὴν Ἄρτα νὰ τοὺς πᾶμεν
Πίσω νὰ μὴ γυρίσωμεν, καὶ ὅλους νὰ τοὺς φᾶμεν.
Πέρνουν κεφάλια τῶν τουρκῶν, τὰ βάνουν ςὰ παλούκια.
Κι' ὁ Μποκοβάλλας σύναξεν, ὅλον τὸν ταῦφάτου, (1)
Μὲ ςὴν ὀξιὰ ξημέρωσε, τὰ κόλια (2) νὰ μοιράσῃ,
Κ' οἱ ἀγραφιῶτες ἔστειλαν, δέκα Κοτζαμπασίδες
Τῷ φέραν τὸν Μορασαλὲ (3) σ' ὅλον τὸ βιλαέτι.

Τοῦ τρίτου.

Ἐψὲς προψὲς ἐδιάβαινα 'πὸ κλέφτικα λιμέρια (4)
Κι ἄκουσα πῶς ἐρμήνευε Τόσκας τὰ παλλικάρια,
Παιδιάμ', ἂν θέλτε λεβεντιὰ, κ' ἐλεύθερα νὰ ζῆτε,
Βάλτε τζηλῆκι στὴν καρδιὰ, καὶ σίδηρα στὰ πόδια.
Κρασὶ ποτὲ μὴ πίνετε, ὕπνον μὴν ἀγαπᾶτε,
Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος, καὶ τὸ κρασ' εἶναι πλάνος·
Γυρίζ' ὁ Νάκας (5) καὶ τὸν λέγ', λέγει τὸν Καπετάνον,

---

(1) Τὴν συντροφίαν του, τὰ παλικάριά του.

(2) Τὰ ἀποσπάσματα, διὰ νὰ φυλάττωσι διάφορα μέρη τῆς ἐπαρχίας.

(3) Ἔγγραφος ἄδεια, καὶ διαταγὴ τοῦ Πασᾶ, διὰ νὰ τὸν γνωρίσῃ ὅλη ἡ ἐπαρχία τῶν Ἀγράφων Καπετάνον συστημένον. Οὗτος ὁ ἥρως ἀπεβίωσεν εἰς τὴν Πάργαν κατὰ τὸ 1782 ὁ τάφος του ὑπάρχει ἐν τῷ ναῷ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅπου ἐπὶ τοῦ Μαρμάρου ὑπάρχει ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομά του.

(4) Λημέρια· θέσεις ὀχυραὶ ἐν αἷς διημερεύουσιν, ὅταν ἔχουν φόβον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν

(5) Ὁ Νάκας μαζὺ μ' ἓν ἄλλο πρωτοπαλλίκαρον τοῦ Τόσκα, Τζολάκη ὀνομαζόμενον ἐσκόπευον τῷ ὄντι νὰ προσκυνήσωσιν εἰς τὸν Δερβέναγα, ὄχι διὰ τὰ ὁποῖα προτείνουσιν αἴτια, ἀλλὰ διότι εἶχαν συλληφθῶσιν αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν διὰ προδοσίας. Βέβαιος ὢν ὁ Τόσκας ὅτι, ἐὰν ἐπροσκύνουν ἔμελ-

Μπεζέρησαν βαρέθηκαν, Τόσκαμ' τὰ παλλικάρια,
Τῆς νύκτας τὸ περπάτημα, τζ' αὐγῆς τὸ χαραοῦλι,
Θέλουν νὰ προσκυνήσουνε σ' αὐτὸν τὸν Δυβιτάρη, (1)
Ποῦναι Βαλῆς (2) στὰ Γρεβαινὰ, Δερβέναγας ςὰ χάσια.
Παιδιάμ, ἂν θέλτε κόψιμον, καὶ θέλτε νὰ χαθῆτε,
Ἐλᾶτε νὰ σᾶς κόψω 'γὼ, καὶ νὰ σᾶς παραχώσω,
Νὰ δώσω καὶ μνημόσυνα, εἰς ὅλους τοὺς παππάδες.
Ν' ἀκούσουν χώραις καὶ χωριὰ, χωριὰ καὶ βιλαέτια,
Νὰ ποῦν ὁ Τόσκας λύσσαξε καὶ τρώγ' τὰ παλλικάρια·
Τὸν λόγον δὲν ἀπέσωσε, ἡ ὁμιλιὰ βαστοῦσε,
Τὸ χαραούλ' ἐφώναξε. τὸ χαραοῦλι κράζει.
Πολλὴ Τουρκιὰ μᾶς ἔρχεται, Μπέιδες καὶ Ἀγάδες,
Ἀφῆτε τους ἂς ἔρχωνται, κ' ἡμεῖς τοὺς χαρτεροῦμεν.
Πιάστε παιδιὰ τὸ στένωμα, βάλτετους εἰς τὴν μέσην,
Κιαπὲ γιουρούση κάμετε, σφάξετε τοὺς Ἀγάδες.
Νὰ ἰδοῦν τοῦ Τόσκα τὸ σπαθὶ, τοῦ Νάκα τὸ δουφέκι.
Βοήθ' Ἀηλιὰ τοῦ Μπουρμπουτζὸ (3) κι' ἀπὸ τὴν Σαμαρίνα,
Τοὺς Τούρκους νὰ χαλάσωμεν, τζ' ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μας,
Ποῦ τυραννοῦν τ' ἀδέλφιά μας, ποῦ σφάζουν τὰ παιδιά τους.

λε νὰ τοὺς κρεμμάσῃ, τοὺς ὡμίλησεν ὡς ἄνωθεν· τύχῃ δὲ ἀγαθῇ νικήσαντες, καὶ συλλαβόντες ζῶντας δύω σημαντικοὺς Ἀγάδας ἠλευθέρωσαν διὰ τῆς ἀλλαγῆς τὰς οἰκογενείας των.

(1) Δυβιτάρης· ὁ φέρων τοῦ Σουλτάνου τὸ Μελανοδοχεῖον.

(2) Διοικητὴς τῶν Γρεβενῶν ὁ τῆς ἐπαρχίας τῶν Χασιῶν φύλαξ.

(3) Χωρίον πλησίον τοῦ ὁποίου κεῖται βουνὸν, εἰς δὲ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ὑπάρχει Ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ὁμοίως καὶ εἰς τὸ χωρίον Σαμαρίνα, τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν ἐπικαλεῖται ὁ Τόσκας πρὸ τῆς μάχης.

Τοῦ Τετάρτου·

Τρία πουλάκια κάθουνταν, στὸν Ἄθωνα στὴν ῥάχιν,
Τόνα κυττάζ' τὸν Ὄλυμπον, τ' ἄλλο πρὸς τὴν Χασάνδραν,
Τὸ τρίτον τὸ καλλίτερον μυργιολογᾶ, καὶ λέγει,
Ὁ Νίκος τί νὰ γίνηκε, τοῦτο τὸ καλοκαῖρι,
Ποῦταν Μπαϊράκι (1) στὰ βουνὰ, καὶ φλάμπουρον (2) [στοὺς κάμπους]
Ποῦταν καὶ μέσ' στὴν θάλασσαν, πύργος θεμελιωμένος,
Μᾶς εἶπαν πέρ' ἀπέρασε, πῆγε κατὰ τὸ Πράβι (3)
Κι' ἀνοίγει μπαϊράκια δώδεκα, μεσ' τὴν Βλαχιὰ νὰ πάγῃ,
Πάγει σημᾶ, πάγει κοντὰ, σημᾶ κατὰ τὸ Πράβι
Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, δέκα χιλιάδες Τοῦρκοι,
Καὶ κάμνει ἕνα πόλεμον, ὁλημερὶς στὸν κάμπον,
σκοτώνει τοὺς ἀγαρηνοὺς, Πεζοῦρα, καὶ Καββάλα,
Καὶ τὸ βραδὺ γιουρούστησαν, μὲ τὰ σπαθιὰ στὰ χέρια,
Βρίσκουν ταῖς Πόρταις σφαλισταῖς, κι' ἅλυσον στὸ γε- [φύρι (4)]
Τὴν ἅλυσον ἐκόψανε, ταῖς πόρταις ἐτζακίσαν,
Μὲ τὰ σπαθιά τους ἔσχισαν, τοὺς Τούρκους καὶ ἀπερᾶσαν.
Τότε ὁ Νίκος φώναξε, τὰ παλλικάρια κράζει,
Λεβέντες μου ἀνίκητοι, περήφανα Σαΐνια (5)

---

(1) Σημαία πολεμική.

(2) Σημαία συνήθης εἰς τὰς πανηγύρεις, ἑορτὰς καὶ γάμους· ἡ δὲ ἔννοια ἐστὶν ὅτι, καὶ εἰς τὰ βουνὰ, καὶ εἰς τοὺς κάμπους ὑπῆρχε θριαμβευτής.

(3) Πράβιστα, καὶ Πράβι κεῖται μεταξὺ Στρυμῶνος, καὶ Νέσσου Ποταμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ.

(4) Τοῦ Στρυμῶνος Ποταμοῦ.

(5) Ἱέρακες, τὰ ὁποῖα συλλαμβάνουσι μικρὰ ὄντα, τὰ τρέφωσιν, ἡμερώνουσι, καὶ γυμνάζουσι νὰ συλλαμβάνωσιν ἄλλα πτηνὰ ἐδώδιμα· περιστερὰς, δηλαδὴ, τρυγόνας καὶ τὰ παρόμοια· εἶναι ταχύπτερα, καὶ νευρώδη.

Καμποῦλι (1) μὴ τὸ κάμετε, οἱ Τοῦρκοι νὰ μᾶς πάρουν,
Ἢ ὅλους νὰ τοὺς σφάξωμεν ἢ ὅλ' ἂς σκοτοθῶμεν.
Πέντε ἡμερούλαις πολεμοῦν, καὶ πέντε ἡμερονύχτια,
Δίχως ψωμὶ, δίχως νερὸ, δίχως κἀνὲν ἰντάτι (2)
Στὸν Ἄθωνα γυρίσανε, πενήντα δύω συντρόφοι,
Οἱ πλειότεροι ἀπέθαναν, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.

Καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν πολεμοῦσι μόνον πρὸς Ἀσιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους Τουρκαλβανοὺς, καὶ Μακεδόνας, οἵτινες διαφέρουσι μόνον κατὰ τὴν θρησκείαν· διότι ἐὰν προχωρήσωμεν ἐρευνῶντες τὴν καταγωγὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, θὰ εὕρομεν βέβαια τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου αὐτοῦ χριστιανικὸν, ἢ Κωνσταντῖνος ἢ Γεώργιος· ἡ δόξα ηὔξησε μᾶλλον τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν, καθ' ὅσον καὶ τὴν τυραννίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἕνεκα τῆς θρησκείας, καὶ βαρβαρότητος· περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ζωντανὰ εἰσέτι ὑπάρχουσι παραδείγματα εἰς τὴν Ἤπειρον, τὸ νὰ ὀνομάζηται δηλαδὴ, ὁ μὲν υἱὸς Χασάνης ὁ δὲ πατὴρ Νικόλαος. κτ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Πόλεμος ἔννατος τῶν Σουλλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Τοῦ πολέμου τούτου ἐγνωρίσαμεν προσωπικῶς πολλοὺς ἀγωνιστὰς Σουλλιώτας, οἵτινες ἀφ' ὅσων μᾶς ἐδιηγήθησαν συμβάντων ἐκαταχωρίσαμεν ἐξ αὐτῶν τὰ παρ' ἀξιοπίστων, καὶ ἐκ συμφώνου ὁμολογηθέντα· μᾶς ἐχρησίμευσε πρὸς τούτοις εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος πόλεμον,

(1) Μὴ καταδεχθῆτε.
(2) Βοήθεια, ἐπικουρία.

καὶ Ἄγγλος τις, Αἰτὼμ-Γκίλλιαμ τοὔνομα, περιηγητὴς γενόμενος τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, καὶ τὸν πόλεμον αὐτὸν περιοδικῶς συγγράψας, ὡς ἐκ τῶν παρακατιὼν ἀντιγράφων τοῦ Συγγράμματός του ἐξάγεται, ὅτι παρευρέθη τότε προσωπικῶς εἰς τὰ Ἰωάννινα·

Lettre d'Ali Pacha de Jannina, aux capitaines Bogia et Giavella. tom. 11. pag. 106.

ἤτοι ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων πρὸς τὸν Καπετάνον Βότζαρην, καὶ Τζαβέλλαν.

Φίλοι μου, Καπετᾶν Βότζαρη, καὶ Καπετᾶν Τσαβέλλα, ἐγὼ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς σᾶς χαιρετῶ, καὶ σᾶς φιλῶ τὰ μάτια· ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ξεύρω πολλὰ καλὰ τὴν ἀνδραγαθίαν σας, καὶ παλλικαρίαν σας. μοῦ φαίνεται νὰ ἔχω μεγάλην χρείαν ἀπὸ λόγουσας, λοιπὸν μὴ κάμητε ἀλλέως, παρακαλῶ, ἀλλ' εὐθὺς ὁποῦ λάβετε τὴν γραφήν μου νὰ μαζώξητε ὅλα σας τὰ παλλικάρια, καὶ νὰ ἔλθητε νὰ μὲ εὕρητε διὰ νὰ πάγω νὰ πολεμήσω τοὺς ἐχθρούς μου· τούτη εἶναι ἡ ὥρα, καὶ ὁ καιρὸς, ὁποῦ ἔχω χρείαν ἀπὸ λόγουσας, καὶ μένω νὰ ἰδῶ τὴν φιλίαν σας καὶ τὴν ἀγάπην ὁποῦ ἔχεται διὰ λόγου μου· ὁ λουφές σας θέλει εἶναι διπλοῦς ἀπ' ὅσον δίδω εἰς τοὺς Ἀρβανίτας, διατὶ καὶ ἡ παλλικαρία σας ξέρω πῶς εἶναι πολλὰ μεγαλήτερη ἀπὸ τὴν ἐδικήν τους· λοιπὸν ἐγὼ δὲν πηγαίνω νὰ πολεμήσω πρὶν νὰ ἔλθετε ἐσεῖς, καὶ σᾶς καρτερῶ ὀγλήγορα νὰ ἔλθητε· ταῦτα, καὶ σᾶς χαιρετῶ.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἦτον ἀπατηλὴ, καὶ ὀλεθρία διὰ τοὺς Σουλλιώτας, ἐπειδὴ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς στρατολογίας ἐκήρυττεν ὅτι, κατὰ τῶν ἀργυροκαστριτῶν ἐσκόπευε νὰ κινηθῇ, τοὺς δὲ Σουλλιώτας ἐπολιτεύετο εὐνοϊκῶς, ἐφιλοδώρει δαψιλῶς, καὶ ἐκολάκευε χαμερ-

πῶς καλῶν αὐτοὺς παιδία του, καὶ πιστοὺς φίλους· ὁ σκοπὸς τῶν τόσων περιποιήσεών του ἀπέβλεπε τὸ ν' ἀποσπάσῃ πολλοὺς ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς Πατρίδος, ὥστε νὰ τὴν ἀδυνατίσῃ ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε, διότι γινώσκοντές τὸν δόλιον καὶ ἄπιστον ἀφ' ἑνὸς, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φανῶσιν ἀφ' ἑτέρου ἀποτόμως ἐναντίοι τῆς πλαστῆς φιλίας του, τῷ ἔπεμψαν κοινῇ γνώμῃ ἑβδομήκοντα μόνον πολίτας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καπετάνου Λάμπρου Τζαβέλλα γράψαντές τῳ συγχρόνως ὅτι εἶναι ἱκανοὶ τόσοι διὰ πᾶσάν του νίκην, οἱ δὲ ἄλλοι μένουσιν εἰς τὴν πατρίδα διὰ φύλαξίν της ἐκ παντὸς ἄλλου ἐναντίου.

Ἀπροσδόκητος, καὶ διόλου δυσάρεστος εἰς τὸν Πασᾶ ἐφάνη αὕτη ἡ διαγωγὴ τῶν Σουλλιωτῶν· βέβαιος ὅμως ὢν ὅτι, ἡ δευτέρα του αἴτησις ἔμελλε νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν, μετεχειρίσθη ἄλλο στρατήγημα διατάξας νὰ κινηθῶσι δι' ἄλλης ὁδοῦ τὰ στρατεύματα, ἐνῷ δὲ τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐστρατοπέδευσαν, ἔδωκε μυστικὰς εἰς τοὺς στρατηγοὺς διαταγὰς νὰ συλλάβωσι, ἀφοπλίσωσι, καὶ χειροδέσωσιν ὅλους τοὺς Σουλλιώτας, δὲν ἠγνόει ὅμως ὁ Πασάς, ὅτι ἦτον δύσκολον, καὶ ἐπικίνδυνον νὰ τοὺς συλλάβῃ καὶ ἀφοπλίσῃ διὰ τῆς βίας ζῶντας· ὅθεν ἐπενόησε νὰ τοὺς βάλῃ νὰ πηδήσουν ταῖς τρεῖς (τὸ ἅλμα) μετὰ τῶν ἰδικῶν του στρατιωτῶν (τοῦτο δὲ συνηθίζεται ἔκπαλαι εἰς τὴν Ἑλλάδα)· ἀφήσαντες λοιπὸν τὰ ὅπλα ἔνθεν κἀκεῖσε κατεγίνοντο εἰς τὸ πήδημα, πρὸς τὸ ὁποῖον ὁ Φῶτος Τζαβέλλας υἱὸς τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα ὑπερέβη ὅλους· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐν ταύτῃ τῇ ἀλληλομιξίᾳ καὶ ἀοπλίᾳ ἐπιπεσόντες ἐκ συνθήματος συνέλαβον, καὶ ἐχειρόδεσαν αὐτοὺς διεσπαρμένους ὄντας· δύω ἐξ αὐτῶν ἁρπάσαντας πιστόλας ἐκ δύω Τούρκων ἐφόνευσαν τοὺς ἰδίους,

φονευθέντες καὶ αὐτοὶ αὐθωρεὶ παρ' ἄλλων· ἄλλος τις ὠκύπους πηδήσας ἐν χάσμα χειμάῤῥου ἔδραμε πρὸς τὴν πατρίδα, μολονότι ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας σφαίρας ἔῤῥιψαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδεμία τὸν προσέβαλεν, ἀμέσως λοιπὸν διευθύνθησαν μὲ βῆμα ταχὺ τὰ στρατεύματα πρὸς τὸ Σοῦλλι ἵνα τοὺς προλάβωσι ἀνετοίμους· πιθανὸν νὰ ἐπετύγχανον, ἐὰν ὁ ἀποφυγὼν τὸν κίνδυνον συμπολίτης των δὲν τοὺς προειδοποίει τὰ γεγονότα· πλησιάσαντα τὰ στρατεύματα εἶδον ὅλους μὲ ἔκπληξίν των ὡπλισμένους, καὶ παρατεταγμένους εἰς μάχην· ἡ ἀκαριαία αὕτη ἑτοιμασία, καὶ ἀφοβία τῶν Σουλλιωτῶν ἐψύχρανον τὰς ἐλπίδας του, ὅθεν προσκαλέσας ἀμέσως ὁ Πασᾶς τὸν Τζαβέλλαν, τὸν ὁποῖον ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, τῷ εἶπε τὰ ἑξῆς· «ἀπὸ σὲ Τζαβέλλα, θέλω νὰ λάβω σήμερον τὸ Σοῦλλι, καὶ ὑπόσχομαι νὰ σοὶ δώσω ὅσα γρόσια, καὶ τιμὴν θέλεις, τὸ ἐναντίον θὰ ψήσω ζωντανὸν καὶ σένα, καὶ τὸν υἱόν σου Φῶτον καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους συμπατριώτας σου» ἐν ὅσῳ εὑρίσκομαι χειροδέσμιος ἔμπροσθέν σου, ἀπεκρίθη ὁ Τζαβέλλας, Σοῦλλι μὴ ἐλπίζῃς νὰ λάβῃς, ἐὰν μὲ ἐλευθερώσῃς πιθανὸν νὰ τ' ἀπολαύσῃς. Πᾶ! καὶ πῶς νὰ σὲ πιστεύσω, Τζαβέλλα; ἰδοῦ ἔχεις εἰς χεῖράς σου, ἀπεκρίθη ὁ Τζαβέλλας, ὅμηρον τὸν υἱόν μου Φῶτον, τὸ πολυτιμότερον μέρος τῆς ψυχῆς μου· ἡ ἀπάντησις αὕτη καὶ ἡ ἀνυπομονησία τοῦ Πασᾶ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Σουλλίου ἠλευθέρωσαν τὸν Τζαβέλλα, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὰ Σοῦλλι διεύθυνεν ἀμέσως τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

Lettre du capitan Giavella à Ali Pacha tom. 11. pag. 118.

ἤτοι ἐπιστολὴ τοῦ Καπετᾶν Τζαβέλλα πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ Τόμ. β'. σελ. 118.

Ἀλῆ Πασᾶ, χαίρομαι ὁποῦ ἐγέλασα ἕνα δόλιον, εἰμ' ἐδῶ νὰ διαφεντεύσω τὴν Πατρίδα μου ἐναντίον εἰς ἕνα κλέπτην· ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπελπίστως θέλω τὸν ἐκδικήσω πρὶν ν' ἀποθάνω· κάποιοι Τοῦρκοι, καθὼς ἐσὺ, θέλουν εἰπῆ, ὅτι εἶμαι ἄσπλαχνος πατέρας μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἐδικόν μου λυτρωμόν· ἀποκρίνομαι, ὅτι ἐὰν ἐσὺ πάρῃς τὸ Βουνὸν θέλεις σκοτώσει τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελίας μου, καὶ τοὺς συμπατριώτας μου, τότε δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν του, ἀμμὴ ἂν νικήσωμεν, θέλει ἔχω καὶ ἄλλα παιδία, ἡ γυναῖκά μου εἶναι νέα, ἐὰν ὁ υἱός μου νέος, καθὼς εἶναι, δὲν μένῃ εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ, καὶ νὰ γνωρίζηται ὡς υἱός μου· προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε, εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ.

Ἐγὼ ὁ ὡμοσμένος ἐχθρός σου
Καπετὰν Λάμπρος Τζαβέλλας.

Ὁ Ἄγγλος διηγεῖται εἰς τὴν ἱστορίαν του ὅτι ὁ Τζαβέλλας ἔπεσεν εἰς τὴν πρώτην συγκροτηθεῖσαν μάχην εὑρεθεὶς εἰς ἀδύνατον τοποθεσίαν, καὶ πολεμήσας ἀπηλπισμένα· τοῦτο ὅμως δὲν ἀληθεύει, ὁ συγγραφεὺς ἔλαβε, φαίνεται, ἐσφαλμένας πληροφορίας· διότι ὁ Τζαβέλλας ἐπολέμησεν, ἐνίκησεν, ἠλευθέρωσε τὸν υἱόν του, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους συμπολίτας του· μετὰ τριῶν δὲ ἐτῶν παρέλευσιν ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἡσύχως εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς οἰκογενείας του.

Ἡ ἡρωϊκὴ, καὶ ὑβριστικὴ ἀπάντησις τοῦ Τζαβέλλα παρώργησε σφόδρα τὸν Πασᾶν ὥστε, ἀπεφάσισε ν' ἀποκεφαλίσῃ καὶ τὸν υἱόν του, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους συντρόφους του ἀλλ' οἱ εὐνοϊκότεροι αὐλικοὶ, καὶ φίλοι του

τὸν ἐμπόδισαν γνωμοδοτήσαντες ὅτι, τότε μόνον νὰ τοὺς ἀποκεφαλίσῃ, ὁπόταν γνωρισθῇ νικητὴς, καὶ κατακτητὴς τοῦ Σουλλίου, κατὰ τὸ παρὸν δὲ νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀργήν του μὲ μόνον τὴν σκληρὰν αὐτῶν φυλάκισιν, ἀφ' ἑτέρου δὲν στοχάζονται ὅτι θέλουσιν ἀποβῇ μάταιαι αἱ ἐλπίδες του ἐπιστηριζόμεναι εἰς τὰ πολλὰ, καὶ ἐκλεκτὰ στρατεύματα, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν προσέτι τῶν χρημάτων, ἥτις γεννᾷ τὴν διχόνοιαν, τὸ μόνον συμφέρον τοῦ σκοποῦ του· ἔχομεν περὶ τούτου σύμφωνον καὶ τὸν συγγραφέα Ἄγγλον, τοῦ ὁποίου τὸν παρακατιὸν παράγραφον καταχωρίζομεν ἀπαράλλακτον Γαλλιστὶ μετεγλωττισμένον καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικόν· τὰς δὲ προσημειωθείσας δύω ἐπιστολὰς τοῦ Πασᾶ πρὸς τοὺς Καπετάνους Βότζαρην καὶ Τζαβέλλαν, καὶ τοῦ Τζαβέλλα ἑπομένως πρὸς τὸν Πασᾶ τὰς εἶχε καταχωρημένας ἑλληνιστὶ, καὶ ἄνευ ἡμερομηνίας·

Le Pacha ne jugea pas à propos, dans le premier moment de sa rage, de mettre aussitôt son ôtage à mort. Mais il l'envoya à Jannina, à son fils Veli-Béy, qui gouvernait en son absence. J'étais présent lorsque l'enfant fut amené devant lui; il repondit aux questions qui lui furent faites, avec un courage et une audace qui surprirent tout le monde. Veli Béy lui dit qu'il n'attendait que les ordres du Pacha pour le faire brûler vif.

Je ne te crains pas, répliqua l'enfant; mon père en usera de même à l'égard de ton père ou de ton frère, s'il s'empare de leurs personnes.

Il fut jeté dans une obscure prison où on ne lui donna pour toute nourriture, que du pain et de l'eau.

ἤγουν· ὁ Πασᾶς δὲν ἔκρινεν εὔλογον εἰς τὴν πρώτην παραφορὰν τῆς λύσσης του νὰ θανατώσῃ τὸν ὅμηρόν του,

ἀλλὰ τὸν ἔστειλεν εἰς τὰ Ἰωάννινα πρὸς τὸν υἱόν του Βελῆ μπέϊν (1), ὅστις διώκει εἰς τὴν ἀπουσίαν του· ἐγὼ ἤμην παρὼν ὅτε ὁ νέος ἤχθη ἐνώπιόν του, ὅστις εἰς τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ἐξετάσεις ἀπεκρίθη τόσον θαῤῥαλέως, καὶ τολμηρῶς. ὥστε ὅλους ἐξέπληξεν· ὁ Βελῆ μπέϊς τῷ εἶπεν, ὅτι διὰ νὰ τὸν κάψῃ ζῶντα, δὲν ἐπρόσμενεν ἄλλο παρὰ τὰς προσταγὰς τοῦ Πασᾶ· δὲν σὲ φοβοῦμαι, τῷ ἀπεκρίθη ὁ νέος· ὁ Πατήρ μου θέλει πράξει ἀπαραλλάκτως ὡς πρὸς τὸν Πατέρα σου, ἢ τὸν ἀδελφόν σου, ἂν τοὺς λάβῃ εἰς χεῖράς του. Ἐῤῥίφθη εἰς εἱρκτὴν σκοτεινὴν, ὅπου δὲν τῷ ἐδίδετο ἄλλο εἰς τροφὴν παρὰ, ἄρτος μόνον καὶ ὕδωρ.

Πρὶν γίνῃ τὸ κίνημα τοῦ στρατοῦ διὰ τὰ πρόσω ἐπληροφορήθησαν οἱ Σουλλιῶται παρά τινος χωρικοῦ ὅτι, λαβὼν ὁ Πασᾶς μεθ' ἑαυτοῦ τετρακοσίων ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν φρουρὰν ἔστησε τὴν σκηνήν του μακρὰν ὀλίγον τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου· ἀπεφάσισαν λοιπὸν τριακόσιοι Σουλλιῶται νὰ ὑπάγωσι τὴν νύκτα νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν, καὶ εἰ δυνατὸν, συλλάβωσι ζῶντα· ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ συμβούλιον παρευρέθη, ἐξ ἀπροσεξίας τῶν Σουλλιωτῶν, γανωτής τις καταγόμενος ἀπὸ τῶν Κατζανοχωρίων τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις ἀπήρχετο κατ' ἔτος εἰς τὸ Σούλλιον, καὶ ἐγάνωνε τὰ χάλκινα ἀγγεῖα· οὗτος ἀκούσας τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ἐπροθυμοποιήθη νὰ τὴν προδώσῃ ἐπ' ἐλπίδι ν' ἀλλάξῃ τύχην· ὅθεν τὴν ἐγνωστοποίησε κρυφίως διὰ μικροῦ γραμματίου πέμψας αὐτὸ μὲ τὸν δοῦλόν του, καὶ δι' ἀσφάλειαν, ῥαμμένον ὑπὸ τὴν Καρβατίνην (τζαροῦχι) λαβὼν λοιπὸν ὁ Πασᾶς τὴν εἴδησιν ἀφῆκεν ἀμέσως τὴν πρώτην θέσιν κενὴν μετατεθεὶς, καὶ

(1) Δὲν ἦτον ἀκόμη βαθμολογημένος Πασᾶς.

ὀχυρωθεὶς εἰς ἄλλην ἀπωτέραν καὶ ἄγνωστον· ἐπραγματοποίησαν οἱ Σουλλιῶται τὴν ἀπόφασίν των, ἀλλ' ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι, καὶ περίλυποι μὴ εὑρόντες τὸ ἀντικείμενον τοῦ σκοποῦ των· δι' αὐτὴν τὴν πρᾶξιν ἠξιώθη ἔπειτα ὁ γανωτὴς ἐξαιρέτου εὐνοίας τοῦ Πασᾶ, διότι ἀντὶ γανωτοῦ ἐτιμήθη λογοθέτης καὶ πιστός του ὑπηρέτης· ὅσον ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Τζαβέλλα, τόσον καὶ ἡ ῥηθεῖσα ἀπόφασις, τὰ ὁποῖα ἠσχύνετο νὰ διακοινώσῃ εἰς τὸ ςράτευμά του, τὸν ἔρριψαν εἰς μανιώδη ὀργήν· παρουσιασθεὶς ὅθεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ ἔφιππος ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς.

Παλλικάρζά μου! ἐσεῖς ἠξεύρετε πολὺ καλὰ πόσα κακὰ κάμνουν καὶ ἐμένα, καὶ ἐσᾶς καθ' ἡμέραν οὗτοι οἱ ἄπιστοι Σουλλιῶται, πόσους τόπους, καὶ χωρία μᾶς ἅρπαξαν, καὶ μᾶς ἀποξένωσαν ἀπὸ τὰ κτήματά μας· ἐὰν ἡμεῖς τοὺς ἀφήσωμεν σήμερον ζωντανούς, αὐτοὶ ὀλίγῳ κατ' ὀλίγον θὰ τολμήσουν νὰ κυριεύσουν τὰ σπήτζα μας, θὰ σκλαβώσουν τὰ γυναικόπεδά μας ἐγὼ μὲ τὴν ἐδικήν σας ἀνδρείαν ὑπέταξα τὴν 'Ρούμελην, κατετρόπωσα ὅλους τοὺς γειτονικούς, καὶ μακρινοὺς ἐχθρούς μου, καὶ τώρα δὲν εἶναι ἐντροπή μας μία φοῦκτα γιδοκλέπται, καὶ γκιαούριδες νὰ μᾶς καταστήσουν νὰ μὴ τολμῶμεν νὰ εὔγωμεν ἔξω ἀπὸ τὰ σπήτζά μας; ἐνθυμηθῆτε τὰ ὅσα αἵματα ἐχύθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τούτους τοὺς τόπους, τῶν Πάππων, Πατέρων ἀδελφῶν, τέκνων, συγγενῶν, φίλων, καὶ ὁμοθρήσκων μας 'Οθωμανῶν! τώρα εἶναι καιρὸς ἁρμόδιος νὰ τὰ ἐκδικηθῶμεν ὅλα, καὶ νὰ μὴ τοὺς ἔχωμεν πλέον ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι μας χαβαλέ (1). Τὰ στρατεύματά μας εἶναι καὶ πολλά, καὶ

(1) Βάρος ἐπιζήμιον.

ἀνδρεῖα, ὅθεν σήμερον δὲν χρειάζεται πολὺ δουφέκι, ἀλλὰ μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὸ χέρι· ὅσ' ἀπ' ἐσᾶς εἶν' ἄξια παλλικάρια, καὶ πιστοὶ Μωαμετάνοι, τώρα θὰ φανοῦν· σᾶς λέγω ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅσ' ἀπ' ἐσᾶς ἤθελε πρωτέμβουν εἰς τὸ Σοῦλλι μὲ τὸ σπαθὶ γυμνὸν, ὑπόσχομαι νὰ δώσω εἰς τὸν καθένα πεντακόσια γρόσια.

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἐνθουσίασε τοὺς ὁπλαρχηγοὺς, καὶ στρατιώτας εἰς βαθμὸν ὥστε, ἐκ τοῦ ὁλικοῦ στρατοῦ ἐκλεχθέντες ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας οἱ ἀνδρειότεροι, ὡρκίσθησαν νὰ μὴ βάλλωσιν τὰ ξίφη εἰς τὰς θήκας πρὶν κυριεύσωσι τὸ Σοῦλλι, ἐξολοθρεύσωσι τοὺς Σουλλιώτας, ἢ ἀποθάνωσι μαχόμενοι· ἡ ἔνορκος αὕτη ἀπόφασις ἀμέσως ἀντήχησεν εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν Σουλλιωτῶν, οἵτινες συσκεφθέντες ὡρίμως ἐνέκριναν ν' ἀφήσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ τὸ Σοῦλλι, Σαμωνίβαν καὶ Νάβαρίκον, καὶ νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τὴν, κατὰ δυσμὰς ὑπερκειμένην ῥάχιν τῆς Κιάφας (1), ὅπου κατ' ἀνατολὰς μόνον ἠδύναντο νὰ τοὺς προσβάλλωσιν οἱ ἐχθροὶ, διότι τὰ βορειοδυτικομεσημβρινὰ αὐτῆς μέρη εἶναι ἄβατα διὰ τοὺς ἐνυπάρχοντας κρημνοὺς, καὶ βράχους (2) τὴν δὲ ὀχυρωθεῖσαν θέσιν τῆς ῥάχεως κατέσχον οἱ ἄνδρες ἐξ ὧν ἐκλεχθέντες ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους, νέοι ἀνδρεῖοι, καὶ ὠκύποδες προπαρετάχθησαν εἰς μάχην δύω σχεδὸν ὡρῶν μακρὰν τῆς Κιάφας, καὶ ἐν τοιούτῳ σχεδίῳ ὥστε, νὰ

(1) Τὸ στρατήγημα τοῦτο εἰς οὐδένα ἄλλον ἀποδίδεται, παρ' εἰς μόνον τὸν Γ. Βότζαρην, ὅστις καὶ ἀνδρεῖος, καὶ στρατηγηματικὸς ἐδείχθη εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος πόλεμον.

(2) Εἰς αὐτοὺς τοὺς κρημνοὺς καὶ βράχους ἠσφάλισαν τὰ γυναικόπεδα, καὶ κινητὰ πράγματα. Ἐκ τῆς κοιλάδος ταύτης, κατὰ δυσμὰς, ῥέει ὁ Θύαμις ποταμὸς (Γλυκύ).

μάχωνται όπισθοποδίζοντες ἐκ συμφώνου ἕως τῆς εἰρημένης ῥάχεως. Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἀναγκαῖον ἦν νὰ τὸ πραγματοποιήσωσι διὰ τὴν σωτηρίαν, καὶ ἐλπίδα τῆς νίκης, διότι ἡ πληθὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἡ μεθ' ὅρκου ἀπόφασίς του, καὶ αἱ ἀδύνατοι ἀλλαχοῦ πρὸς διατήρησιν τοποθεσίαι ἐπρομήνυον νίκην τοῦ Πασᾶ ἢ πολλὴν φθορὰν τῶν Σουλλιωτῶν· οἱ τουρκαλβανοὶ λοιπὸν μετὰ τὴν συνήθη προσευχὴν σύραντες τὰ ξίφη ὥρμησαν κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν ἀλαλάζοντες, οἱ δὲ ὀπισθοπειδίζοντες ἐπυροβόλουν, καὶ ἠραιωμένοι ἀντέταττον τὸ ἀριστερὸν πλάγιον τοῦ σώματος ὡς δύστρωτον· κατ'αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγείνετο ὁ πόλεμος μέχρι τῆς Κιάφας, ὅπου φθάσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ τουρκαλβανοὶ ἐκάθισαν ν' ἀναψύξωσι μικρὸν καὶ ἑπομένως νὰ ὡρμήσωσιν ὅλοι ὁμοῦ· οἱ δὲ Σουλλιῶται ἀναβάντες εἰς τὴν ῥάχην κατέλαβον μετὰ τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν τὰς ἀναγκαίας θέσεις· καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης καὶ ὀπισθοδρομήσεως τῶν Σουλλιωτῶν καθήμενος ὁ Πασᾶς ἐπὶ τοῦ ὄρους Βιρτζάχα, ἐθεώρει τὰ γενόμενα· ἀπερίγραπτος ὑπῆρχεν ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς του διὰ τὴν προχώρησιν τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐλπίδα ἐνδόξου νίκης, διότι δὲν ἐπείθετό ποτε νὰ πατήσῃ ἄνευ σημαντικῆς αἱματοχυσίας οὔτε τοῦ Σουλλίου τὸ ἔδαφος, πολλῷ μᾶλλον τῆς Κιάφας· ἔπεμπεν ἐκ τοῦ βουνοῦ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου πιστοὺς ὑπηρέτας διὰ νὰ ἐπαινῶσιν ἐκ μέρους του τοὺς στρατιώτας νὰ τοῖς ὑπόσχωνται χρήματα, δῶρα, καὶ βαθμούς· τέλος νὰ τοὺς ἐνθαῤῥύνωσιν ὅτι, μία ἀκόμη ἐφόρμησις ἀρκεῖ νὰ καταστρέψωσι διόλου τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς των, καὶ οὕτω νὰ ἐλευθερωθῇ διὰ πάντα ἡ Ἤπειρος, Τοῦρκοι, καὶ Ῥωμαῖοι.

Ἐμψυχωθέντες ὑπὸ τοσούτων ἐπαίνων, ὑποσχέσεων, καὶ παραινέσεων τοῦ Πασᾶ, πεπεισμένοι πρὸς τούτοις διὰ τὴν ἀπροσδόκητον προχώρησιν, ὥρμησαν ἐκ δευτέρου ἀλαλάζοντες· οἱ δὲ Σουλλιῶται τοποθετηθέντες ἀνὰ δύω εἰς πᾶσαν πολεμίστραν, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐγέμιζεν, ὁ δὲ ἐπυροβόλει ὥστ' ἐγείνετο ὁ πυροβολισμὸς ἀδιάκοπος· ἤρξαντο νὰ τοὺς πυροβολῶσιν ἡσύχως, καὶ εὐστόχως ὅτε μόλις ἦσαν δέκα βημάτων μακρὰν ἀπ' αὐτῶν· ὁ πρῶτος, καὶ δεύτερος πυροβολισμὸς ἐπίφερεν αἰσθαντικὴν φθορὰν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς, ἀνεχαίτισε γὰρ καὶ ἐματαίωσε τὴν θηριώδη ὁρμήν των εἰς τρόπον, ὥστε βλέποντες οἱ ὀπισθινοὶ τὸν θερισμὸν τῶν ἐμπροσθινῶν ἔπεσον πρηνεῖς μεταχειρισθέντες τῶν πεσόντων συστρατιωτῶν τὰ πτώματα ὡς προμαχῶνας, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἀντεμάχοντο μὴ τολμῶντες πλέον νὰ προχωρήσωσιν ἐπὶ τὰ πρόσω· διήρκεσεν ἡ μάχη αὕτη ὑπὲρ τὰς τέσσαρας ὥρας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης τοῦ ἡλίου, (ἦν γὰρ ἡ εἰκοστὴ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου) καὶ τοὺς μαχομένους παρέλυσε, καὶ τὰ πυροβόλα ὅπλα ἐκ τῆς ἀδιακόπου χρήσεως ἄχρηστα ἀπεκατέστησε, κατήντησαν ἀμφότερα τὰ μέρη νὰ διακόψωσι πρὸς καιρὸν τὸν διηνεκῆ πυροβολισμόν· αἱ δὲ γυναῖκες εὑρισκόμεναι ὡς προείρηται ὄπισθεν τῶν ἀνδρῶν, μὴ ἀκούουσαι τῆς πυρσοκροτήσεως, καὶ τῶν ἀλλαλαγμῶν, ἠπόρησαν νομίσασαι, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὅλους τοὺς Σουλλιώτας κατέστρεψαν· οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἡ Μόσχω, γυνὴ τοῦ Καπετᾶν Λάμπρου Τζαβέλλα ἐπιστᾶσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄλλων γυναικῶν, εἶπε τὰ ἑξῆς.

Ἀδελφαί! ὁ πόλεμος ἔπαυσεν, οἱ Τοῦρκοι, ὡς φαίνεται, ἐνίκησαν, καὶ ἔσφαξαν τοὺς ἄνδρας, τὰ παιδία,

τοὺς συγγενεῖς, καὶ ὅλους τοὺς συμπολίτας μας· ἡμεῖς λοιπὸν τί πρέπει νὰ κάμωμεν; νὰ παραδοθῶμεν σκλάβαις εἰς τοὺς Τούρκους, ἢ ν' ἀποθάνωμεν καθὼς οἱ συγγενεῖς μας; ὅλαι ἐκ συμφώνου ἀπεκρίθησαν· θάνατον μᾶλλον προκρίνομεν, ἢ σκλαβίαν· ἐὰν, ἀπεκρίθη ἡ Μόσχω, προκρίνητε τὸν θάνατον δράξατε τὰ ὅπλα, καὶ ἀκολουθήσατέ μοι, ἂς μείνωσιν ἐδῶ μόνον αἱ γραῖαι καὶ τρυφερὰ τέκνα μας, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ ἀποθάνωμεν ἡμεῖς ἂς τὰ ρίψωσι κάτω ἀπὸ τοῦτον τὸν βράχον, ἔπειτα ἂς ριφθῶσι καὶ αὐταὶ κατόπιν· ὑπὲρ τὰς τριακοσίας γυναῖκας συνέδραμον μετὰ τῆς ἀτρομήτου Μόσχως, ἀναβᾶσαι δὲ εἰς τὴν ράχιν ἔμαθον τὴν αἰτίαν τῆς διακοπῆς τοῦ πυροβολισμοῦ, πληροφορηθεῖσαι ταὐτοχρόνως καὶ τὴν χείρονα κατάστασιν τῶν Τούρκων ἔκ τε τῆς ἡλιακῆς θερμότητος, καὶ μαχικῆς φθορᾶς, ἀπεφάσισαν νὰ ριψοκινδυνεύσωσι καὶ αὐταὶ κατ' ἐκείνην τὴν κρίσιμον περίστασιν ἀφ' ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ σωτηρία ἢ ἡ ἀπώλεια τῆς Πατρίδος. ὅθεν ἀμέσως ἐφώναξεν ἡ στεντορίως Μόσχω πρὸς τὰς ἄλλας συμπολιτίσας· ἐπάνω τους, ἐπάνω τους. ἀδελφαί. τί τὰ κυττάζετε ἀκόμη τὰ σκυλιά; ἡ ἐνθουσιώδης ὁρμὴ τῶν γυναικῶν συνωδευμένη καὶ μὲ ὀξυφώνους ἀλαλαγμοὺς εἰς τόσον βαθμὸν παραδόξου συγχύσεως, καὶ μικροψυχίας κατέφερε τοὺς Τουρκαλβανοὺς, ἐφ' ὅσον ὁμονοίας, καὶ ἀνδρείας εἶχε τοὺς ὑψώση ἡ ἀπόφασις πρὸ τεσσάρων ὡρῶν διώκοντας τοὺς ἄνδρας των· ἀπορίας καὶ θαυμασμοῦ φαινόμενον ἦν νὰ βλέπη τις στρατηγοὺς, καὶ στρατιώτας ἐμπειροπολέμους, νικητὰς ἄχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ὡρκισμένους πρὸ ὀλίγου ἢ ν' ἀποθάνωσιν, ἢ νικήσωσι κατὰ κράτος τοὺς ἀντιπάλους, ἀπροσδοκήτως δὲ διωκομένους ἤδη ὑπὸ γυναικῶν συνοδευομένων πρὸς ἐπικουρίαν

ὑπὸ μόλις τριακοσίων ἀκουράστων μαχητῶν, οἵτινες, καί τοι ἀπηυδισμένοι ἐκ τῆς ἐφημέρου ἀντιμαχίας, ἔδραμον κατόπιν πρὸς βοήθειαν τῶν γυναικῶν φοβούμενοι μή τι ἀπευκταῖον αὐταῖς συμβῇ· ἑνὶ λόγῳ, ἔβλεπέ τις γυναικανδρομάχην, καὶ οὐκ ἀνδρομάχην· τοὺς ἐδίωξαν τέλος πάντων μέχρι τοῦ Σουλλίου μίαν ἀπέχοντος ὥραν τῆς Κιάφας.

Ἐνῷ ἀπαντικρὺ περιέμενεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὁ Πασᾶς ν' ἀκούσῃ τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῆς τελείας ἥττης, καὶ καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν του, ἀπροσδοκήτως, καὶ μὲ ἔκτασιν βλέπει τὸ στράτευμά του φεῦγον, καὶ προτροπάδην διωκόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν· ἡ ἡρωϊκὴ αὕτη πρᾶξις τῶν Σουλλιωτῶν βυθίζει αὐτὸν ἐκ διαμέτρου ἀπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἀπελπισίαν, ῥιφθεὶς χαμαὶ τύπτει τοὺς μηρούς του ἐκφωνῶν ἀλβανιστί. τοὺς ἑξῆς σχετλιαστικοὺς λόγους. Μπῶ, Μπῶ (1) Μεντὲτ Ἀλλάχ· μαδίζει τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του, κατασύρει τὰς παρειάς του, καὶ χωρὶς νὰ προσμείνῃ τὸ τέλος τῆς μάχης, οὔτε διαταγὰς ἐγγράφους, ἢ προφορικὰς ν' ἀφήσῃ εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ στρατοπέδου, ἱππεύσας ἀπῆλθε δρομαῖος εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὸ δὲ στράτευμα συσσωματωθὲν ὠχυρώθη εἰς τὸ Σούλλιον· ἀλλὰ μεθ' ἡμέρας πέντε, ἢ ἐκ σπερμολογίας, ἢ ἐκ δειλίας ἀκούσαντες ὅτι οἱ Σουλλιῶται σκοπεύουν νὰ τοὺς προσβάλλωσι τὴν νύκτα, ἐλειποτάκτουν δραπετεύοντες διῃρημένοι μηδενὸς διώκοντος· τοῦτο τοὺς ἔβλαψε περισσότερον ἀφ' ὅτι ἠδύναντο νὰ τοὺς βλάψωσιν οἱ Σουλλιῶται διὰ τῆς μάχης· διαβαίνοντες γὰρ ἀπὸ στενωπῶν ἔντρομοι κατέ-

(1) Οὐαὶ οὐαὶ (ἔλεος Θεέ μου).

φευγον ὡς ἱκέται ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν χωρικῶν ζητοῦντες ἄσυλον ὡς καταδιωκόμενοι δῆθεν ὑπὸ τῶν Σουλλιωτῶν· τοὺς ἐδέχοντο οἱ χωρικοί, ἀλλὰ τὴν νύκτα, οἱ μὲν τοὺς ἐφόνευον κοιμωμένους, οἱ δὲ συσσωματούμενοι, καὶ προσποιούμενοι, ὅτ' ἦσαν Σουλλιῶται ἔσπευδον ζητοῦντες καὶ φονεύοντες αὐτοὺς εἰς δάση, κοιλάδας καὶ μονοπάτια· οἱ πλειότεροι, διὰ νὰ σωθῶσιν, οὐ μόνον τὰ φορέματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅπλα ἔῤῥιπτον καταδιωκόμενοι· μόλις τὸ ἓν τρίτον τῶν στρατιωτῶν εἰσῆλθον ἐκ διαλλειμάτων εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἔνοπλοι μὲν κατῃσχημένοι ὅμως· τούτου ἕνεκα διέταξεν αὐστηρῶς ὁ Πασᾶς διὰ κηρύκων ὅτι, ὁποιοσδήποτε τῶν Πολιτῶν τολμήσῃ νὰ ἐξάξῃ τὴν κεφαλήν του διά τινος θυρίδος ἢ ὀπῆς τῆς οἰκίας του ἵνα ἴδῃ τοὺς στρατιώτας, νὰ φονεύηται ἀκρίτως· αὐτὸς δὲ ἐπὶ ἡμέρας δεκαπέντε περιωρισθεὶς εἰς τὰ παλάτιά του δὲν ἐδέχετο εἰς συνομιλίαν οὔτε στρατιωτικὸν, οὔτε πολιτικόν τινα ὑπάλληλόν του.

Τοιοῦτον ἔνδοξον πέρας ἔλαβεν ὁ ἔννατος πόλεμος τῶν Σουλλιωτῶν καὶ πρῶτος κατ' αὐτῶν τοῦ Α. Π. καθ' ἃς ἐσυλλέξαμεν πληροφορίας ἐξ ἀκριβῶν ἐξετάσεων διαφόρων συναγωνιστῶν, καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βρετανοῦ. Τὸ μὲν στράτευμα τοῦ Α. Π. δὲν ἦτον ὀλιγώτερον τῶν δέκα χιλιάδων, τῶν δὲ Σουλλιωτῶν ὄχι περισσότερον τῶν δύω· γέγονε δὲ ἡ μάχη αὕτη τῷ 1792ῳ ἔτει κατὰ μῆνα Ἰούλιον· ἐφονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν Τουρκαλβανῶν ὑπὲρ τὰς δύω χιλιάδας ἐκτὸς τῶν ἀγνώστων τραυματιῶν καὶ ὅσων οἱ χωρικοὶ ἐθυσίασαν ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον ἑβδομήκοντα τέσσαρες, ἐτραυματίσθησαν δὲ ἐννενήκοντα ἑπτά· δὲν εἶναι περιττὸν, οὔτε δυσάρεστον, νομίζω, νὰ καταχωριθῇ ἐνταῦθα καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ τοῦ πο-

λέμου ποιηθὲν ἔκτοτε τραγῴδιον, ὡς συνᾷδον πρὸς τὰ ἱστορούμενα.

Τρία μπαϊράκια φαίνονται 'πὸ κάτ' ἀπὸ τὸ Σοῦλλι,
Τὸ νᾶναι τοῦ Μουχτὰρ Πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελλικτάρη,
Τὸ τρίτο τὸ καλλίτερον, εἶναι τοῦ Μετζομπόνου.
Ὁ Δῆμο Δράκος φώναξε, 'πὸ πάν' ἀπὸ τὸ Σοῦλλι,
Ποῦ πᾶς Μουχτάρη Σκοταρᾶ (1), καὶ σκύλε Σελλικτάρη
Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβον, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτζα (2)
Νὰ πάρτε σκλάβους τὰ παιδιά, γυναῖκας δίχως ἄνδρας,
'Εδὼ 'ν τὸ Σοῦλλι τὸ κακὸ (3) ἐδὼ 'ν τὸ Κακοσοῦλλι,
Ποῦ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ γυναῖκες δίχως ἄνδρας.
Ποῦ πολεμάει Τζαβέλλενα, σὰν τ' ἄξιο παλικάρι·
Ἡ κυρὰ Μόσχω φώναξε, 'πὸ πάνω 'πὸ τὴν Κιάφα·
Ποῦστε παιδιὰ Σουλλιώτικα, καὶ σεῖς οἱ Τζαβελλάται,
Μαζύ μου ὅλοι τρέξετε, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες,
Τοὺς Τούρκους κατακόψετε, σπόρον νὰ μὴν ἀφῆστε.
Νὰ μείνουν χήραις κιορφανὰ, γυναῖκες, καὶ παιδιά τους,
Νὰ λὲν στὸ Σοῦλλ' τοὺς σκότωσαν, Σουλλιώτισσαις γυναῖκες.
Ἡ Μόσχω τότε ὥρμησε, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χαῖρι·
Τώρα νὰ ἰδῆτε πόλεμον, γυναίκικα δουφέκια,
Σὰν τοὺς λαγοὺς ἐφεύγανε, καὶ πίσω δὲν κυττάζουν,
Πετάξαν τὰ δουφέκια τους, μόνον για νὰ γλυτώσουν.

Ὀφείλομεν ἤδη νὰ ἐξιστορήσωμεν ἐκτεταμμένως, καὶ

---

(1) Ἐπειδὴ οἱ τῆς μικρᾶς τάξεως ἄνθρωποι τῶν Ἰωαννίνων συνηθίζουν νὰ τρώγουν μὲ ὑπερβολὴν τὸ Συκότι, διὰ τοῦτο ὑβριστικῶς τὸν ὀνομάζουν Σκοταρᾶν.

(2) Ἐλεύθερον χωρίον τὸ ὁποῖον ἐκυρίευσε διὰ τῶν ὅπλων.

(3) Σοῦλλι κακὸ, καὶ κακοσοῦλλι, εἰσὶ ταυτοσήμαντα, δηλαδὴ, τὸ ἀνδρεῖον, τὸ ἀνίκητον.

ἀκριβεστέρως τὸν δέκατον, καὶ τελευταῖον πόλεμον, διότι εἴμεθα ὡς προείρηται ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Πάργαν, καὶ Κέρκυραν, ὅπου ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς Ἱστοριογραφίας εἶχεν ὅλα πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ μέσα τῶν γνώσεων πολεμικῶν τε, καὶ πολιτικῶν διατρεχόντων· πρὶν ὅμως ἔμβωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξωμεν ἐν συνόψει συμβάντα τινα, τὰ ὁποῖα συνέτεινον πολὺ εἰς τοὺς Τυραννικοὺς σκοποὺς τοῦ Πασᾶ, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον, καὶ κυριώτερον ὑπῆρξεν ἡ τῆς Πρεβύζης ἅλωσις, ἐν ᾗ συνηγωνίσθη, καὶ διὰ πολλοῦ κινδύνου διεβιβάσθη εἰς Λευκάδα καὶ ὁ συγγραφεύς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ ἁλώσεως τῆς Πρεβύζης.

Κυριεύσαντὲς οἱ Γάλλοι τὴν Βενετίαν εἰσῆλθον καὶ εἰς τὴν Ἑπτάνησον κατὰ τὸ 1797 ἔτος· ἡ περίστασις τοὺς ὡδήγει τότε νὰ πολιτεύωνται καὶ τὸν Α. Πασᾶ μὲ τὴν συνήθη γλυκεῖαν πολιτικήν των, ἀναγκαῖαν οὖσαν μάλιστα διὰ τὴν χρείαν τῶν τροφίμων, καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος πρὸς τὰ ἀντικρυνὰ μέρη τῆς Ἠπείρου· καὶ ὁ Πασᾶς ἀφ' ἑτέρου καὶ διὰ τὸν φόβον, καὶ διὰ τὰ ἰδιαίτερά του συμφέροντα τοὺς ἐκολάκευεν ἀμοιβαίως πειθόμενος εἰς τὰ νεύματά των, ἐκτελῶν προθύμως τὰς αἰτήσεις των· ἀπεφάσισε ἐν τοσούτῳ καὶ αὐτὸς νὰ τοὺς δοκιμάσῃ ζητήσας τὴν ἄδειαν, τῆς ὁποίας παρὰ τῶν Ἐνετῶν ποτε δὲν ἠξιώθη, νὰ μεταβιβάσῃ δηλαδὴ στρατεύματα διὰ θαλάσσης πλησίον τοῦ Βουθρωτοῦ σκοπεύων νὰ ὑποτάξῃ δύω ἀνεξαρτήτους κωμοπόλεις, Νίβιτζαν, καὶ ἅγιον Βασίλειον, κειμένας

εἰς δυνατὴν τοποθεσίαν ἄντικρυς τῆς Κερκύρας, καὶ τεσσάρων ὡρῶν ἀπεχούσας τοῦ Δελβίνου κατὰ δυσμάς· οἱ Γάλλοι μὴ γνωρίζοντες ἀκόμη τοὺς καταχθονίους σκοπούς του, τῷ παρεχώρησαν τὴν ἄδειαν, αὐτὸς δὲ πέμψας ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας Τουρκαλβανοὺς ἀπεβίβασεν αὐτοὺς τὴν νύκτα εἰς τὰς προμνησθείσας Κωμοπόλεις, ἐνῷ οἱ κάτοικοι ἦσαν σχεδὸν ἅπαντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι ἦν ἡ ἡμέρα τοῦ Μεγάλου Πάσχα· κατακρατήσας λοιπὸν τὰς Κωμοπόλεις ἀναιμωτὶ, ἐπολιτεύθη δι' ὀλίγας ἡμέρας τοὺς κατοίκους διά τινος πλαστῆς ἐπιεικίας, ἀλλὰ μεθ' ἡμέρας ἐθανάτωσεν ὅλους σχεδὸν τοὺς σημαντικοὺς, μέρος γυναικοπαίδων ἠχμαλώτισε, ἄλλους δὲ μετῴκησεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν πλησίον τῶν Τρικκάλων, ὀλίγους ἐσχάτης τάξεως ἀφήσας εἰς τὰ ἴδια· εἰς δὲ τὰς Κωμοπόλεις ταύτας κατῴκουν ὑπὲρ τὰς ἑπτακοσίας οἰκογενείας.

Μετὰ μῆνας δεκατέσσαρας ἡ φιλία τῶν Γάλλων μετὰ τοῦ Πασᾶ μετεβλήθη εἰς ἔχθραν, καὶ πόλεμον· ἐπιστρέψας γὰρ ἀπὸ τοῦ Βιδινίου εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἦν διατεταγμένος παρὰ τοῦ Σουλτάνου νὰ πολεμήσῃ τὸν ἀποστάτην Πασβάνογλον, διετάχθη ἀμέσως νὰ κινηθῇ κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐξώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Πρεβύζης, Πάργας, καὶ Βονίτζης· ἐνῷ λοιπὸν προπαρεσκευάζετο, οἱ Γάλλοι προκατέλαβον εἰς Πρέβυζαν ἓν πλοῖον ὑπ' ὀθωμανικὴν σημαίαν φορτωμένον ὑπὸ διαφόρων πραγματειῶν ἀφιχθὲν ἐκ Μελίτης· προσποιηθεὶς καὶ αὐτὸς, ὅτ' εἶναι φίλος ἀκόμη τῶν Γάλλων ἀπῆλθεν ἀπέναντι τῆς Κερκύρας εἰς τὸν Βουθρωτὸν, ἐκεῖθεν παρήγγειλε τὸν ἐν Κερκύρᾳ στρατηγὸν Γάλλον, καὶ φίλον του Ῥόζαν, ἵνα ἀπέλθῃ ὅσον τάχος, εἰς συνέντευξιν, ὡς ἔχων δῆθεν

σπουδαίας καὶ μυστικὰς ὑποθέσεις νὰ τῷ διακοινώσῃ· πεισθείς, ἢ μᾶλλον ἀπατηθεὶς διεβιβάσθη ἀμέσως ἀλλ' ἅμα ἐπάτησε τὸ παράλιον παραυθα συνελλήφθη, ἐχειροδέθη, ἐστάλη, καὶ ἐφυλακίσθη εἰς Ἰωάννινα ὡς κατάδικος· ἔχων δὲ βεβαίας πληροφορίας, ὅτι, ῥωσσοθωμανικὸς στόλος ἐκπλεύσας τοῦ Ἑλλησπόνδου διευθύνετο εἰς τὴν Ἑπτάνησον κατὰ τῶν Γάλλων, ἐστράτευσε κατὰ τῆς Πρεβύζης· προειδοποιηθέντες οἱ κάτοικοι ἐκ τῶν γειτόνων Σουλλιωτῶν τὴν ἀπόφασίν του μετετόπισαν τὰ πολυτιμότερα κινητὰ ἔπιπλα εἰς τὰς νήσους Λευκάδα, Ἰθάκην, καὶ Παξοὺς ὁμοῦ μὲ γυναικόπαιδα, γέροντας καὶ ἱκανοὺς ἄνδρας, ἔμειναν δὲ ὅσοι δὲν ἐπείθοντο εἰς τὸ κίνημα, καὶ νίκην τοῦ ἐχθροῦ· οἱ Γάλλοι προσκαλέσαντες τοὺς προϊσταμένους τῆς Πόλεως ἐσυμβουλεύθησαν νὰ κατασκευάσωσι διώρυγας (χαντάκια) εἰς τὴν Νικόπολιν (παλαιόκαστρον)· Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη ἐνεκρίθη παμψηφεὶ σωτηριώδης εἰς τοὺς πολίτας, διὸ ἐπεχείρισαν ἀμέσως τὴν ἐνέργειαν· ἡ ἀσυμφωνία ὅμως δύω μηχανικῶν Γάλλων ἐπέφερε τὴν τρομερὰν καὶ ἐλεεινὴν συμφορὰν τῆς Πόλεως· ἀπελθόντες γὰρ οὗτοι εἰς τὴν Νικόπολιν, ἥτις ἀπέχει μιᾶς καὶ ἡμισείας σχεδὸν ὥρας τῆς Πρεβύζης, παρατηρήσαντες τὴν τοποθεσίαν, μετρήσαντες τὸ ἀπόστημα ἀπὸ τῆς μιᾶς παραλίας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου (ἥτις ἅγιος Ἰωάννης ὀνομάζεται) ἕως τῆς ἄλλης τοῦ Ἰονικοῦ πελάγους (Μονολίθι), εὗρον αὐτὸ πηχῶν χιλίων ἑξακοσίων ἑβδομήκοντα· ἐκ τῶν δύω τούτων μηχανικῶν, ὁ μὲν ἐγνωμοδότησε νὰ γίνωσι χαρακώματα μὲ πασσάλους ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης παραλίας, ὁ δὲ νὰ ὑψοθῶσι πέντε μόνον ὀχυρώματα ὑπερασπιζόμενα ἄλληλα· πρὸς τὸν πρῶτον ἦσαν σύμφωνοι καὶ οἱ κάτοικοι, ὡς ἀ-

νωθεν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἐτραυματίσθη παρά τινος ἄλλου, μονομαχήσας, καὶ οὕτως ὁ δεύτερος ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του μὴ διακρίνων τὸ ἀσφαλὲς μέσον, δι' οὗ ἀναμφιβόλως ἔμελλον νὰ ψάλλωσι τὰ νικητήρια οἱ Γαλλοπρεβυζάνοι, ἐπειδὴ ἡ διωρυγὴ καὶ τοῦ ἱππικοῦ, καὶ πεζικοῦ τὴν ὁρμὴν ἀνεχαίτιζε, καὶ ἐπικουρία, ἀνάγκης ἐπειγούσης, ἀπὸ τῆς Λευκάδος καὶ Πάργας ἤθελε σπεύσῃ, ἀλλ' ἡ δύωρος μάχη ἐματαίωσε τὰς ἐλπίδας τῆς ἐπικουρίας, ἐπειδὴ ἡ ἀσυμφωνία τῶν Πρεβυζάνων, καὶ μηχανικοῦ οὐδὲν ἀγαθὸν παρῆγεν, ἀλλ' ἐπροκάλει μᾶλλον ὀλέθρια ἀποτελέσματα· μεθ' ἡμέρας γὰρ δεκαπέντε τῇ δωδεκάτῃ Ὀκτωβρίου ἡμέρᾳ Τρίτῃ τοῦ 1798 ἔτους, ἐπαρουσιάσθη ὁ Πασᾶς ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων Τουρκαλβανῶν ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου τῶν Γαλλοπρεβυζάνων, στρατοπεδεύσας ἐπί τινος ὕψους, ὅπου καὶ χωρίον ὑπάρχει, Μιχαλίτζι καλούμενον, πλησίον δὲ αὐτοῦ, κατὰ μεσημβρίαν, σώζονται εἰσέτι πολλὰ ἐρείπια καὶ τείχη ἀρχαίου ἀμφιθεάτρου τῆς Νικοπόλεως· συσσωματωθὲν ἐνταῦθα τὸ στράτευμα, καὶ προσευξάμενον, κατὰ τὸ σύνηθες, ὥρμησε πρῶτον τὸ ἱππικὸν ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Μουχτὰρ Πασᾶ, ὅστις διευθύνθη πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου ἐφύλαττε Τζαρλαμπᾶς τις ὀνομαζόμενος μετὰ τῶν συμπολιτῶν του Πρεβυζάνων· οὗτοι μὴ δυνηθέντες ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν τοῦ ἱππικοῦ ἕνεκα τῆς ἀδυνάτου, καὶ ἐπιπέδου θέσεως, διεσκορπίσθησαν ἔνθεν κἀκεῖσε ἐπιβλαβῶς· διαλύσας ὁ ἐχθρὸς τοῦτον τὸ φραγμὸν διευθύνθη εἰς Πρέβεζαν, τὴν ὁποίαν μετὰ μιᾶς ὥρας ἀνδρείαν ἀντίστασιν, καὶ θάνατον τῆς γαλλικῆς πολιτοφυλακῆς συνισταμένης ἐξ ἑβδομήκοντα μόνον στρατιωτῶν, ἐκυρίευσεν·

ἔπεσον δὲ εἰς τὴν μάχην ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους ἄνδρας· ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὲρ τὰς χιλίας ψυχὰς γυναικοπαίδων, διακόσιοι Γάλλοι παρεδώθησαν ἐν τῇ Νικοπόλει μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα αὐτῶν μὴ παραδεχθέντες ὀγδοήκοντα ἑπτὰ Ἕλληνες (μεθ' ὧν καὶ ὁ συγγραφεὺς) ἀπεσπάσθησαν, καὶ διὰ τῆς παραλίας τοῦ Ἰονικοῦ πελάγους διευθυνόμενοι ἔφθασαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Παντοκράτορος ὄπισθεν τῆς Πρεβύζης, ὅπου εὑρόντες τρία πλοῖα Ἑπτανήσια ἐπεβιβάσθησαν, καὶ οὕτω διεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λευκάδα, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἔνοπλοι Ἕλληνες ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν παραδοθέντες εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ ἀνιλεῶς κατεσφάγησαν· ὅσοι ἐσώθησαν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ τῆς πόλεως, διαρκούσης ἔτι τῆς μάχης, κατέφυγον ἔντρομοι εἰς τούς, παρὰ τοὺς Αἰγιαλοὺς τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου κειμένους θάμνους, ἀλλὰ τῇ δευτέρᾳ, καὶ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν μάχην ἰχνηλατοῦντες οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐσυλλάμβανον, καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐφόνευον, τὰ δὲ γυναικόπαιδα ἠχμαλώτιζον καὶ ἐπώλουν· πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἔσωσαν οἱ Σουλλιῶται καθ' ὁδὸν ἁρπάζοντές τα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Τούρκων, διὸ ἐβιάσθησαν ἑπομένως νὰ τὰ διαβιβάζωσιν εἰς τὴν Ἤπειρον διὰ θαλάσσης.

Ἐκτὸς τοῦ ὀλεθρίου σχεδίου διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Πρεβύζης, συνέτρεξε κατὰ δυστυχίαν καὶ ἐξωτερικὴ προδοσία, τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησεν ὁ Μητροπολίτης τῆς ἄρτης κύριος Ἰγνάτιος ἀπατήσας τὸν Καπετὰν Γεώργιον Βότζαρην, πρὸς τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθη, ὅτι ἐὰν ὁ Πασᾶς νικήσῃ τοὺς Γάλλους, δὲν σκοπεύει οὔτε νὰ βλάψῃ, οὔτε νὰ κατακτήσῃ τὴν Πρέβυζάν, φρονεῖ μάλιστα νὰ τὴν ἀφήσῃ, ὡς τὸ πρῶτον, ἐλευθέραν· εἰ μὲν ὁ Βό-

τζαρης ἐσκέπτετο λογικώτερα, δυσκόλως διέβαινεν ὁ Πασᾶς ἀπὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Λούρου ἀκόντων τῶν Σουλλιωτῶν· ἡ ἅλωσις, ἡ αἱματοχυσία καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῆς Πρεβύζης ἐνέσπειρεν ἀμέσως τρόμον εἰς Λευκάδα, Παξοὺς καὶ Πάργαν, εἰς τὴν ὁποίαν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔγραψε νὰ ὑποταχθῇ, καὶ θανατώσῃ, ἢ παραδώσῃ ζῶντας τοὺς Γάλλους, τοὐναντίον μέλλει νὰ πάθῃ καὶ αὐτὴ ὅσα ἡ Πρέβυζα· ἡ ἐπιθυμία του νὰ κυριεύσῃ τὴν Πάργαν δὲν ἀπέβλεπε, παρὰ νὰ ἀφαιρέσῃ διόλου τὴν δύναμιν, καὶ ἐλπίδα τῶν Σουλλιωτῶν συνισταμένην ἀνέκαθεν εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς Πάργας καὶ Πρεβύζης, παρ' ὧν ἐλάμβανον πάντοτε πολεμοφόδια, ἐδώδιμα καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον ἐπὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης· ἡ ταχεῖα ὅμως ἕνωσις τῶν Σουλλιωτῶν μετὰ τῶν Παργίων, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ ῥηθήσεται, καὶ ἡ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ τοῦ ῥωσσοθωμανικοῦ στόλου ἄφιξις ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς του, μολονότι διάφορα, καὶ ἰσχυρὰ μετεχειρίσθη μέσα· ἠξιώθη ὅμως μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πρεβύζης παρὰ τοῦ Σουλτάνου, τοῦ ὑψηλοῦ βαθμοῦ, Βεζύρης.

Πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν διήγησιν τοῦ δεκάτου, καὶ τοῦ τελευταίου πολέμου ἐκρίναμεν ἀξιοσημείωτον καὶ τὴν περιγραφὴν τῆς φυσιογνωμίας, φυσικῶν χαρισμάτων, καὶ ἐλαττωμάτων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ φυσιογνωμίας, φυσικῶν χαρισμάτων, καὶ ἐλαττωμάτων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Πρὸ πολλοῦ χρόνου οἱ αὐλικοὶ καὶ οἱ εὐνοϊκοὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ μᾶς περιέγραψαν, κατὰ παράκλησιν, τὴν

φυσιογνωμίαν, φυσικὰ χαρίσματα, καὶ ἐλαττώματα τοῦ ἡγεμόνος των, ἀλλ' αἱ τότε δειναὶ περιστάσεις, ὡς προείπομεν, δὲν μᾶς ἐσυγχώρουν νὰ δημοσιεύσωμεν οὔτ' αὐτά, οὔτ' ἄλλα ἀναγκαιότερα, τὰ διετηροῦμεν ὅμως ἄθικτα, καὶ ἀκέραια μέχρι τῆς σήμερον· φρονοῦμεν ἤδη, ὅτι ἡ δημοσίευσίς των καὶ ἀναγκαῖα, καὶ περίεργος, πιθανόν, νὰ φανῇ εἰς τὸν ἀναγνώστην, διότι ἐκ τούτων ὅλων θέλει γνωρίσει, καὶ διακρίνει τὰ εἰς τὸ ἔθνος προκύψαντα ἀποτελέσματα, ὡς ἐκ τῶν πράξεων συμπεραίνονται.

Περὶ φυσιογνωμίας.

« Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἦν μικρὸς μὲν κατὰ τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματος, ἀλλὰ παχύς, καὶ ὡραῖος, κεφαλὴν ἔχων μεγάλην, καὶ στρογγύλην. Πλατυπρόσωπος, ξανθόθριξ, πλατυμέτωπος, γλαυκόφθαλμος, μεγαλόμματος, δασόφρυς· εἶχε ῥῖνα μετρίαν, καὶ παχεῖαν, στόμα μεγάλον, ὦτα πλατεῖα καὶ μεγάλα».

Περὶ φυσικῶν χαρισμάτων.

« Ἦν ἀνδρεῖος ἐν τοῖς πολέμοις, δραστήριος, διὰ τοῦτο καὶ ἐπιτυχικός· ὀξύνους, ἀκούραστος, ὀλιγόϋπνος, εὐπροσήγορος, φιλήκοος καὶ ἐπιχειρηματίας, διότι εἰς ὅσα σχέδιά του, καὶ μάλιστα στρατιωτικὰ ἀπετύγχανεν, ὠργίζετο μέν, ἀλλὰ δὲν ἀπηύδα, οὔτε παρῃτεῖτο διὰ τὴν ἀποτυχίαν, ἠκολούθει μάλιστα τὸν σκοπόν του μὲ τὴν αὐτὴν δραστηριότητα, καὶ ζωηρότητα τοῦ πνεύματος· τὸ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς φυσικὸν ἐλάττωμα, ἡ αἰσχροβαρβαρολογία, εἰς αὐτὸν ὑπῆρχε σχεδὸν σπάνιον (1)·

(1) Τοιοῦτον προτέρημα εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ τοιδόλιον, ἐνομίζετο ὡς ἕρμαιον εἰς τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐκολακεύοντο ἢ ἐξηγόραζον τοὐλάχιστον τὸν καιρόν.

ἀδιάφορος εἰς τὰς θρησκείας, ὑπερασπιστὴς μάλιστα τῆς χριστιανικῆς (1), καὶ τῶν σχολείων· μονοδίαιτος σχεδὸν, ἐπειδὴ τὸ κυριώτερον φαγητόν του ἦτον ὀπτὸν ἀρνήσιον κρέας ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔτρωγεν εἰς τὴν τράπεζαν κατὰ κόρον, τῶν δ' ἄλλων φαγητῶν, πνευμάτων, καὶ γλυκισμάτων ὀλιγίστη ἦν αὐτῷ ἡ χρῆσις· τὸ μνημονικόν του ὑπῆρχε σπανιώτατον, διότι πολλῶν μετὰ ἱκανῶν ἐτῶν παρέλευσιν ἐνεθυμεῖτο καὶ τὰ κύρια ὀνόματα, καὶ τὰς ὑποθέσεις τὰς ὁποίας τότε μετ' αὐτῶν ἐπραγματεύθη· τοὺς πλειοτέρους στρατιώτας ἐφώναζε κατ' ὄνομα, πολλάκις ἠστειεύετο μετ' αὐτῶν, διὸ ἐφιλοτιμοῦντο διὰ τὰς κλήσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ ἀστεϊσμοὺς νὰ ὑποφέρωσι γενναίως πᾶσαν κακοπάθειαν καὶ κίνδυνον ὑπὲρ αὐτοῦ· ἦτον πρὸς τούτοις εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας του, διότι ὅσοι ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ Ἑλλήνων τὸν συνέδραμον, καὶ ὑπεράσπισαν διὰ νὰ γίνῃ Πασᾶς, ὅλους γενόμενος ἀντευηργέτησε, καὶ εὐτύχησεν, ὁμοίως καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν· τὰς σημαντικωτέρας καὶ μυστικωτέρας ὑποθέσεις του τοῖς Ἕλλησι μᾶλλον, ἢ Ὀθωμανοῖς ἐνεπιστεύετο.

Περὶ τῶν ἐλαττωμάτων.

Δοξομανὴς, ἅρπαξ ἀκόρεστος, φιλέκδικος, ὕποπτος, ἄπιστος, ἀλλοπρόσαλλος, μνησίκακος, αἱμοχαρὴς, φιλο-

(1) Ἐκτὸς τῆς ὑπερασπίσεως, καὶ ὁ ἴδιος διέταξε νὰ ἀνεγερθῇ διὰ δαπάνης του ναὸς εἰς μνήμην τοῦ ἱεροκήρυκος ἁγίου Κοσμᾶ, τὸν ὁποῖον ἐπροίκισε μ' ἓν χωρίον, Κωλυκόντες ὀνομαζόμενον, καὶ μὲ ἱκανὰς γαίας, ὥστε ἀπεκατεστάθη μοναστήριον· ἐνέθηκε τὴν κάραν του εἰς ἀργυρόχρυσον θήκην· κεῖται ἡ μονὴ αὕτη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μουζακιὰν ὀκτὼ ὥρας ἀπέχουσαν τοῦ Μπερατίου, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Κενουσὸς, τὸ πάλαι λεγομένου.

πόλεμος, ὑποκριτὴς εἰς τοὺς ἀλλοεθνεῖς, κρυψίνους πολλάκις καὶ εἰς τοὺς συνοίκούς του, φιλάργυρος, ἀλλὰ, διὰ νὰ κερδίσῃ τὸν σκοπόν του, ἐσκόρπιζεν ἀφειδῶς τὰ χρήματα, ὅταν ἐφόνευέ τινα ἐχθρόν του ἐφαίνετο πασιχαρὴς, καὶ γαυριῶν διὰ τὴν ἐκδίκησιν.

Μὲ τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα, φυσικὰ χαρίσματα, καὶ ἐλαττώματα ἐκυβέρνησε τὰς, ὑπὸ τὴν Σατραπίαν του Ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἔτη ἓξ καὶ τριάκοντα· ἂς μᾶς συγχωρηθῇ ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν συντόμους τινὰς παρατηρήσεις παραβάλλοντες τὴν τυραννίαν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν προκατόχων του, καὶ οὕτω νὰ ἴδωμεν καὶ ὁποῖα ἀποτελέσματα καὶ μεταβολὰς ἐπέφερεν ἡ τυραννία του, τὰς δὲ παρατηρήσεις μας ταύτας ἀφίνομεν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχόντων Ἱκανὰς τοῦ ἀντικειμένου τούτου γνώσεις.

Ἐρωτῶμεν πρῶτον τοὺς φιλοπάτριδας Ἰωαννίτας νὰ μᾶς εἴπωσι πόσα δεινὰ ἔπασχον καθημερινῶς πρὸ τοῦ Α. Πασᾶ ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν Ἀργυροκαστριτῶν, τῶν ἐντοπίων Ἀγάδων, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν, ὑπὸ τῶν λεγομένων Σπαχίδων, καὶ μάλιστα παρά τινων ἐξ αὐτῶν περιβοήτων εἰς τὴν κακίαν· Χαλήλη, Μάστακα, Μολᾶ, Μπαλῆ, Μπαρτζοῦμα, Καραβία, καὶ ἄλλων ὀπαδῶν αὐτῶν σπαχίδων τῶν Ἰωαννίνων, καὶ γειτόνων Τουρκαλβανῶν; αὐτοὶ ἥρπαζον αὐθαιρέτως τοὺς παίδας ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν γονέων, πολλάκις καὶ τὰς γυναῖκας· ὕβριζον, ἐπροπηλάκιζον, ἐξυλοκόπουν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγορὰν ὡς ἀνδράποδα· ἐσφετέριζον τοὺς ἱδρῶτας των ἀπανθρώπως, διὰ νὰ σπαταλῶσιν αὐτοὶ ἀσώτως· σπανίως ἐπλήρωνον ὅσα ἠγόραζον παρ' αὐτῶν χειροτεχνήματα, καὶ εἴδη διαφόρων πραγματειῶν τῶν ὁποίων οὐδ' ἐτόλμουν

σχεδὸν νὰ ζητήσωσι τὴν ἀξίαν· ταῦτα πάντα ἦσαν τῶν ἀρνησιθρήσκων μᾶλλον ἀποτελέσματα. Τοιαῦτα, καὶ ἔτι χείρονα ἔπασχον οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Λάρισσαν, Τύρναβον, Τρίκκαλα, Φέρσαλα, Θήβας, καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, εἰς τὰς ὁποίας οὐ μόνον ἐκκλησίας νὰ ἀνεγείρωσιν, ἢ ἐπισκευάσωσι δὲν ἠδύναντο, ἀλλ' οὔτε λιτανείαν, ἢ ἐπιτάφιον, ἢ ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐτόλμουν νὰ ψάλλωσιν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας· ὑπῆρξε πρὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ὁ Κοὺρ Πασᾶς εἰς τὸ Μπεράτι, καὶ ἄλλος εἰς τὰ Τρίκκαλα τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ, παρὰ τὴν ἰδικήν των τυραννίαν, ἡ πολυαρχία, καὶ ἀναρχία εἶχε περισσοτέραν ἰσχὺν, διότι ὁ ἔσχατος Τοῦρκος ἐξήσκει ἀσυστόλως ἀπόλυτον δεσποτισμόν· ἡγεμονεύσας ὅμως ὁ Ἀλῆ Πασᾶς κατήργησεν ἐκ διαλειμμάτων τὴν πολυαρχίαν καὶ ἀναρχίαν, καταστρέψας πολλοὺς τυραννίσκους Ὀθωμανοὺς, καὶ Ἕλληνας, Μπέϊδας, δηλ. Ἀγάδας, καὶ Δημάρχους, οἱ ὁποῖοι ἐτρέφοντο, καὶ ἐθησαύριζον ἐκ τῶν ἱδρώτων τῶν ὑπηκόων· ἐκαθάρισε τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῶν κακούργων διατάξας τοὺς κατὰ ἐπαρχίας γνωρισμένους Καπετάνους νὰ τοὺς καταδιώκωσι, καὶ καταστρέφωσι· τοὐναντίον, πᾶσαν παρ' ἐκείνων γενομένην ἁρπαγὴν, ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἀποζημιῶσιν οἱ ἴδιοι· ἐφ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἡγεμονίας του ἔμποροι, καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος ἄνθρωποι περιεφέροντο ἄφοβοι, καὶ ἀνεπηρέαστοι. Ταῦτα πάντα ἐφαίνοντο δυσάρεστοι νεωτερισμοὶ εἰς τοὺς ἀγάδας, καὶ δημάρχους, διότι ἐνηργοῦντο ὑφ' ἑνὸς μόνον ἰσχυροῦ τυράννου, οἱ δὲ ἄλλοι τυραννίσκοι ἀδύνατοι, διεσπαρμένοι καὶ ἀσύμφωνοι ὄντες ἔσπευδον εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου νὰ κολακεύωσι, καὶ ζητῶσι τὴν εὔνοιάν του· ἀλλ' ἐκ

τούτων οἱ μὲν πλουσιότεροι καθὸ ἄσωτοι καὶ ἄνανδροι οὔτε τοῦ πλούτου, οὔτε τῆς ζωῆς αὐτῶν ἦσαν κύριοι, ἐπειδὴ, διὰ νὰ ὑψωθῇ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ὁ τύραννος, καὶ μάλιστα φιλοπόλεμος ὢν, ἑπόμενον ἦν καὶ φιλάργυρος, καὶ αἱμοβόρος νὰ γίνῃ· διὸ ἐδολοφόνει, καὶ ἐφαρμάκιζεν αὐτοὺς μὲ τὸν πλέον ἐπιτήδειον, καὶ ἄγνωστον τρόπον ὥστε, πολλάκις διὰ ν' ἀπατᾷ καὶ τοὺς περὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς συγγενεῖς προσέτι τοῦ παθόντος κατεδίωκε κατ' ἐπιφάνειαν τοὺς ὑπόπτους, ἢ φανερούς κακούργους, περιέθαλπεν ὅμως τοὺς συγγενεῖς τοῦ δολοφονηθέντος· τοὺς δὲ μετρίως εὐκαταστάτους, καὶ ἀνδρείους ἐκολάκευεν, ἐδωροδόκει, καὶ κατέτταττεν εἰς στρατιωτικὴν, καὶ πολιτικὴν ὑπηρεσίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς τυραννίας του, καὶ φόβητρον τῶν πλουσίων, καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Πολλοὶ Ἕλληνες ἀφίσαντες τὸ φίλον ἔδαφος τῆς πατρίδος ἀπῆλθον εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἐπλούτισαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του οἱ Ἰωαννῖται, οἱ Καλλαρῖται, οἱ Συρακιῶται, οἱ Ἀρτινοὶ, οἱ Ζαγορήσιοι, οἱ Μετζοβῖται, οἱ Κοζανῖται, οἱ Καστοριαῖοι, οἱ Ἀμπελακιῶται, οἱ Τυρναβῖται, οἱ Τζαριτζιῶται, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς ἡγεμονίας του διασπαρέντες εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας, Γερμανίαν, Ῥωσσίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Οὐγκαρίαν, Δακίαν καὶ Ἀσίαν; αὐτῶν δὲ τῶν ἐμπόρων τὰ τέκνα, καὶ οἱ συγγενεῖς δὲν ἐφωτίσθησαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημῶν, καὶ λαμπρῶν ἱστοριῶν; καὶ εἰ μὲν δὲν ἐφαίνοντο τοιοῦτοι εἰς τὸ ἔθνος μας ἔκτοτε, πότε, καὶ πῶς ἦτον δυνατὸν ν' ἀπολαύσωμεν, ὅπερ πρὸ τόσων αἰώνων ἀπωλέσαμεν, καὶ νῦν ἀνεκτησάμεθα;

Ἐπαλινόςει ὁ ἔμπορος ἐκ τῆς Εὐρώπης εὐκατάστατος, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς δὲν ἥρπαζε ποτὲ τὰ πλούτη του, οὔτε τὸν ἐδολοφόνει, ηὐχαριστεῖτο δὲ εἰς μόνα τὰ ὁποῖα τῷ ἐπρόσφερεν ἐκ προαιρέσεώς του δῶρα καὶ χρήματα· ἐὰν ἐνίοτε ἐβίαζέ τινα νὰ τῷ δώσῃ πλειότερα, τοῦτο προήρχετο κυρίως ἔκ τινος συκοφαντίας, τὴν ὁποίαν οἱ Τύραννοι ἀκόρεστοι ὄντες, οὐ μόνον δὲν ἀποστρέφονται, ἀλλὰ καὶ περιθάλπουσι διὰ τὰ συμφέροντά των· ἔπρεπε, νομίζω, νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεὸν ὁ τυχὼν ἔμπορος ἢ κτηματίας, διότι εὗρεν ἕνα μόνον ἡμιχορτασμένον τύραννον, διότι εἰ ἐτύγχανον δέκα, ἢ εἴκοσι κηφῆνες πλεονέκται, τότε καὶ οἱ ἱδρῶτές του, καὶ ἡ ὕπαρξίς του ἐκινδύνευον, ἐπειδὴ ὅσα κᾂν εἶχε πλούτη δὲν ἐξήρκουν νὰ χορτάσῃ καὶ ἐξιλεώσῃ ἅπαντας· ὅσοι ἐκ τῶν λογίων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους μας ἐπαρουσιάζοντο ἔμπροσθέν του, οὐ μόνον τὴν εὔνοιαν, καὶ ὑπεράσπισίν του ἀπελάμβανον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐπεθύμει νὰ τοὺς ἐρωτᾷ καὶ μανθάνῃ ὅσα ἠγνόει, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν, ἱστορικά.

Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ κηρύξωμεν, ὅτι οἱ ἀδιάκοποι πόλεμοι τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ Σουλλιωτῶν, Καπετάνων, Τουρκαλβανῶν, καὶ διαφόρων ἐχθρῶν του, δὲν ἐγύμνασαν ἀσυγκρίτῳ λόγῳ, ἀφ' ὅτι ἦσαν πρὸ αὐτοῦ, τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα.

Δὲν εἶναι ἄρα παράδοξον ὅτι, ποτὲ δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς καπετάνους Ἕλληνας, ἀλλ' ἂν τυχὸν ἐφόνευεν, ἢ κατεδίωκέ τινα ἐκ τῆς ἐπαρχίας διὰ τὴν ἀπείθειάν του, ἢ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντιπάθειαν, ἀμέσως ἀντεκατέσταινεν εἰς αὐτὴν ἢ τὸν υἱὸν, ἢ συγγενῆ τινα τοῦ παθόντος, ἢ εὐνοϊκὸν αὐτοῦ ἄλλον Ἕλληνα· ποτὲ δὲν ἀφώπλισε τοὺς ὑπηκόους Ἕλληνας ὁσάκις ἐντόνως

διετάττετο παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ἐν καιρῷ, δηλαδὴ, πολέμου κατὰ τῆς Ῥωσσίας ὡς ἔπραττον ἄλλοι πασάδες, καὶ νομάρχαι ἐπαρχιῶν. Παρ' οὐδενὸς ἄλλου Πασᾶ ἐτιμήθησαν οἱ Ἕλληνες ἐν ὑψηλοῖς, καὶ ἀπηγορευμένοις (κατὰ τὸν Ὀθωμανικὸν νόμον) ὑπουργήμασι. Τὸν Κωνσταντῖνον Δούκα Ἠπειρώτην ἐδιώρισε Διοικητὴν, καὶ κριτὴν πληρεξούσιον εἰς τὸ Μπεράτι καὶ Αὐλῶνα, εἰς δύο νομοὺς (Τουρκιστὶ Πασαλήκια) Εὐρυχωροτάτους, πολυανθρωποτάτους, κατοικουμένους δὲ ἐκ περισσοτέρων σημαντικῶν Ὀθωμανῶν, ἢ Ἑλλήνων· εἰς παρομοίας ὑπηρεσίας καὶ μὲ τὴν αὐτὴν πληρεξουσιότητα ἐτίμησε τὸν λογοθέτην εἰς τὴν Γκιόρτζαν, τὸν Νικόλαον Κραββαρίτην εἰς τὸν Ἀρμυρὸν, τὸν Χρῆστον Κάνον εἰς Πρεμέτι· εἰς μικροτέρας δὲ κωμοπόλεις, καὶ χωρία ἐδιοίκησαν διάφοροι Ἕλληνες.

Τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ λοιπὸν τὰ ἐλαττώματα, καὶ ἡ τυραννία ἐγέννησαν, νομίζω, εὐτυχῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀποτελέσματα, διότι ἐκ τούτων ὅλων προέκυψε τοῦ ἔθνους μας ἡ ἀνάστασις.

Παρακαλοῦμεν ἐν τοσούτῳ τὸν ἀναγνώστην οὔτ' ἡμᾶς ἐγκωμιαστὰς τοῦ Α. Πασᾶ νὰ φαντασθῇ δι' ὅσα περὶ αὐτοῦ ἐγράψαμεν, οὔτ' ἐκεῖνον εὐεργέτην τοῦ ἔθνους νὰ ἐκλάβῃ δι' ὅσα αὐθαιρέτως ἔπραττεν, ἀλλ' ἂς δοξάζῃ ὅλα τῆς θείας προνοίας μυστήρια, παρομοίως καὶ ἄλλων τυράννων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους· διότι, ἐὰν, οἱ κατὰ διαφόρους ἐπαρχίας καὶ πόλεις διοικοῦντες Πασάδες, Μπέϊδες, καὶ διάφοροι ὑπάλληλοι τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἐπεριποιοῦντο καὶ ἐκολάκευον τοὺς Ἕλληνας, καθὼς οἱ ἐν Ἀσίᾳ τοπάρχαι Καραοσμάνογλοι (1),

(1) Οὗτοι κατήγοντο ἐκ μιᾶς οἰκογενείας, καὶ κατὰ δια-

δυσκολεύομαι νὰ πεισθῶ ὅτι μετὰ ἕνα ἀκόμη αἰῶνα ἤθελον αἰσθανθῇ τὴν κατάστασίν των καὶ μελετήσωσιν ἐλευθερίαν οἱ Ἕλληνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Πόλεμος δέκατος, καὶ τελευταῖος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν.

Μὴ δυνηθεὶς μὲ τόσα μέσα, ἀγῶνας, ἁδρὰς δαπάνας καὶ ἀπειλὰς ὁ Πασᾶς νὰ λάβῃ τὴν Πάργαν, οὔτε διὰ τῆς βίας νὰ τὴν κατακτήσῃ, φοβούμενος τὰ Ῥωσσικὰ καὶ Σουλλιωτικὰ ὅπλα, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτῆς γνωσθήσεται, ἀπεφάσισε τέλος πάντων νὰ κινηθῇ καὶ ἐκ δευτέρου κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν μὲ πλειοτέρας δυνάμεις καὶ διαρκεστέραν ἐπιμονήν· ἀλλὰ πρὸ τῆς στρατολογίας ἐπροσκάλεσε τοὺς σημαντικωτέρους καὶ ἰσχυροτέρους Μπεΐδας καὶ Ἀγάδας τῆς Ἠπείρου εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ δι' ἑνὸς γραμματισμένου καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τάγματος Ὀθωμανοῦ ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς· Μπεΐδες καὶ Ἀγάδες πιστοὶ Μωαμετάνοι! μάθετε, ὅτι τὸ βασίλειόν μας

δοχὴν ἰσχυροὶ Τοπάρχαι. Καθέδρα αὐτῶν ὑπῆρχεν ἡ ἐν μικρασίᾳ Μαγνησία, ἦσαν κύριοι πολλῶν Ἐπαρχιῶν καὶ ἀπεριορίστων γαιῶν· διετήρουν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν των αὐστηρὰν εὐταξίαν, ἠγάπουν καὶ ἐπεριποιοῦντο τόσον τοὺς Χριστιανούς, ὅσον σκληρῶς ἐπαίδευον τοὺς Τούρκους, ἐάν τις ἐξ αὐτῶν ἤθελε τολμήσῃ νὰ ὑβρίσῃ σχεδὸν Χριστιανόν· ἡ τοιαύτη διαγωγή των εἵλκυσε πολλοὺς Ἕλληνας καὶ μάλιστα Πελοποννησίους, ὑπὸ τὴν διοίκησίν των, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐχορήγουν γαίας ἀφθόνους, ποίμνια καὶ πᾶν μέσον κατάλληλον διὰ νὰ τοὺς εὐτυχῇ καὶ πλουτίζῃ· ὁ Σολτᾶν Μαχμούτης πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ 1817 ἔτος τοὺς ἐξόντωσε διόλου κατακτήσας τοὺς θησαυροὺς καὶ ἰδιοκτησίας αὐτῶν.

πλησιάζει νὰ χαθῇ, ἐπειδὴ τὸ περιτριγυρίζουν πολλοὶ ἐχθροὶ φράγκοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ Μοσκόβοι καὶ Φραντζέζοι· τὰ βιβλία μας ὅμως λέγουν ὅτι, καὶ τὸ βασίλειόν μας ἐὰν κατακρατηθῇ ἡ Ἤπειρος μέλλει νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα ἀκόμη χρόνους δυνάμει τῶν ἀνδρείων ὅπλων της· τότε ὅμως εἶναι ἀσφαλὴς ἡ ἀνεξαρτησία της ὅταν ἔχωμεν εἰς τὰς χεῖρας τὸ Σοῦλλι, τὸ ὁποῖον φυλάττοντες ὀχυρωμένον δυνάμεθα ν' ἀντισταθῶμεν μὲ τὰ ὅπλα, ἐὰν δὲ ὑπερισχύσωσιν οἱ ἐχθροὶ, κάμνομεν ἔπειτα συνθήκας τιμίας καὶ ὠφελίμους· τοὐναντίον, ἀσύμφωνοι καὶ διεσκορπισμένοι ὄντες θὰ χαθοῦμεν κατὰ κράτος· ἐὰν λοιπὸν θέλομεν τὴν ζωήν μας καὶ τὴν τιμήν μας πρέπει νὰ κάμωμεν ὅρκον μυστικὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ, καὶ νὰ ὁρμήσωμεν μὲ ζῆλον καὶ ἀνδρείαν νὰ κυριεύσωμεν τὸ Σοῦλλι.

Μὲ προθυμίαν, καὶ συναίσθησιν ἤκουσαν διὰ τοῦ Δερβίση τὰς προφητείας τοῦ Κουρανίου, καὶ σκοποὺς τῶν Βασιλέων, μὴ συνιέντες δὲ κατὰ πρῶτον τοὺς ὑπούλους στοχασμοὺς τοῦ Πασᾶ ἢ προσποιηθέντες ἔκλιναν τὴν κεφαλήν των λέγοντες ὅτι, ὅλοι ἀληθινοὶ, καὶ πιστοὶ Μωαμετάνοι εἶναι, καὶ ὁρκίζονται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Προφήτου νὰ κυριεύσωσι τὸ Σοῦλλι διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των· τελειώσαντες τοὺς ὅρκους, καὶ μυστικοσυμβούλια διελύθησαν, ἤρξαντο δὲ ὅ,τε Πασᾶς, Μπέϊδες, καὶ Ἀγάδες νὰ στρατολογῶσιν, οὐδεὶς ὅμως τῶν ἔξω ἐγίνωσκε θετικῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκστρατείας, διότι οἱ μὲν ἔλεγον διὰ τὴν Αἴγυπτον κατὰ τῶν Γάλλων, οἱ δὲ διὰ τὴν Λευκάδα, ἄλλοι διὰ τὴν Πάργαν, καὶ ἕτεροι διὰ τὸ Σοῦλλι· στρατολογήσαντες λοιπὸν δε-

καπέντε σχεδὸν χιλιάδας μαχητῶν, οὓς συγκεντρώσαντες εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐστράτευσαν ἐπομένως κατὰ τοῦ Σουλλίου τῷ 1800 ἔτει Ἰουνίου 2.

Μολονότι εἶχον, καὶ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι, πάντοτε τριπλασίαν τῶν ἄλλων ὑποψίαν οἱ Σουλλιῶται, δὲν ἐφρόντισαν νὰ συνάξωσιν ἐγκαίρως ἱκανὰς τροφὰς, καὶ πολεμεφόδια· ἡ ἀπρονοησία αὕτη δὲν ἀποδίδεται τόσον εἰς τὸ κοινὸν, ὅσον εἰς μόνον τὸν Κ. Γεώργιον Βότζαρην, (ἐπειδὴ ὁ Κ. Λάμπρος Τζαβέλλας ἦτο ἀποθαμμένος) πρὸς τὸν ὁποῖον προσέφερον σέβας, καὶ ὑπόληψιν διά τε τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν, ἐπισημότητα τῆς οἰκογενείας του, καὶ ἱκανότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὸν προμνησθέντα ἔννατον πόλεμον· ἀλλὰ, κατὰ δυστυχίαν, συνέβη τὸ ἐναντίον, πρὶν γὰρ ὁ ἐχθρὸς κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ὁ Βότζαρης μεθ' ἁπάσης τῆς οἰκογενείας του καὶ ἄλλων εἰσέτι ἑβδομήκοντα δραπετεύσας τὴν νύκτα προσέδραμεν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ· ὅσα πολεμεφόδια ἐκ διαφόρων ἐξωτερικῶν συνεισφορῶν εἶχεν ὑπὸ τὴν διατήρησίν του, ἀνήκοντα εἰς τὴν κοινότητα, ὅλα τὰ παρέδωκεν εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ οὐχὶ τῇ Πατρίδι αὐτοῦ, ἥτις τὸν ἐδόξασεν ὡς ἄλλον Θεμιστοκλέα· ἀλλ' αὐτὸς, ὡς ἄλλος Παυσανίας Σπαρτιάτης, ἠμαύρωσε τὸ ἔνδοξον ὄνομά του διὰ τῆς φιλίας τῶν Βαρβάρων· ἡ δραπέτευσίς του ὑπῆρξεν ἄγνωστος καὶ ἀπροσδόκητος εἰς τὴν Πατρίδα, ἐπειδὴ κατῴκει εἰς τὴν λεγομένην ἔξω Λακιὰν, τεσσάρων ὡρῶν ἀπέχουσαν τοῦ Σουλλίου.

Ἐὰν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔζη ὁ υἱός του Τούσας Βότζαρης, δὲν ἤθελεν ἐξοκείλλει ὁ πατήρ του εἰς τόσην ἀσέβειαν, ἐπειδὴ ὁ φιλόπατρις καὶ νουνεχὴς οὗτος υἱός του, καίτοι φιλοφρονηθεὶς καὶ δωροδοκηθεὶς δαψιλῶς

παρὰ τοῦ Πασᾶ κατὰ τὴν πρώτην καὶ μόνην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν, ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐξεφράσθη ἐλευθέρως πρὸς τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἅπαντας τοὺς συμπατριώτας ὅτι, ἐὰν ἐπιθυμῶσι τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς Πατρίδος των, ν' ἀποφεύγωσι διόλου τὴν προσωπικὴν ὁμιλίαν, τὴν φιλίαν, τὴν πίστιν καὶ ἀλληλογραφίαν τοῦ Πασᾶ· τὴν αὐτὴν συμβουλὴν ἀφῆκεν, ὡς παρακαταθήκην, ὁ εὐλογημένος, καὶ ἐνῷ ἔπνεε τὰ λοίσθια.

Ἀποσπασθεὶς τοίνυν τῆς Πατρίδος ὁ Βότζαρης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του διευθύνθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ, εἴς τι χωρίον, (Βουργαρέλι) κείμενον παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Κιμερίων ὀρέων (τζιομέρκα), κατοικούμενον ὑπὸ ὀγδοήκοντα σχεδὸν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν καὶ ἀπέχον τῆς Ἄρτης ὥρας ἕξ· ἐντεῦθεν ἐπορεύθη ἑπομένως εἰς Ἰωάννινα, τὸν ἐδέχθη ὁ Πασᾶς μὲ τὴν συνήθη κολακείαν καὶ δαψιλῆ δωροδοκίαν, ἀνυπόμονος νὰ ἴδῃ τὰς ἐλπίδας του πεπληρωμένας διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Σουλλίου, τὸν ἠρώτησεν ἀνυπερθέτως. «Ἔ, ψυχοπατέρα γεροβότζαρη! ἔμεινε κἀνένας ἄλλος εἰς τὸ Σοῦλλι ἐμπειροπόλεμος καὶ πολὺ φρόνιμος διὰ νὰ συμβουλεύῃ τοὺς Σουλλιώτας καὶ νὰ τὸν ἀκούωσι καὶ αὐτοί; οὐδεὶς τῷ ἀπεκρίθη, ὅθεν καὶ σᾶς ὑπόσχομαι Πασᾶ μου, ὅτι μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀπουσίαν μου, ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἐλπίζω νὰ γνωρισθῇς τέλειος αὐθέντης τοῦ Σουλλίου· οἱ κολακευτικοί, ἐγωϊστικοὶ καὶ ἀνόητοι οὗτοι λόγοι τοῦ Βότζαρη δὲν ἐβράδυναν νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ ὦτα τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ νὰ τοὺς ἐρεθίσωσιν εἰς φιλοτιμίαν, καὶ ἅμιλλαν ὑπὲρ πατρίδος, ὥστε καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Πασᾶ νὰ καταπολεμήσωσι, καὶ τὸν Βότζαρην ἠπα-

τημένον ν'ἀποδείξωσι, τὸν ὁποῖον προσκαλέσας μετὰ μῆνας τέσσαρας ὁ Πασᾶς ἐνώπιόν του ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς· «Ἐνθυμᾶσαι, Βότζαρη, τί μ' ὑπεσχέθης ὅταν σ' ἠρώτησα, ἐὰν ἔμεινε κἀνένας ἄξιος, καὶ φρόνιμος, καθὼς ἐσύ, νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Σουλλιώτας εἰς τὸν πόλεμον; σὺ μὲ ἐγέλασες τότε, ἐπειδὴ πλειοτέρας ἀνδραγαθίας τῶν Σουλλιωτῶν βλέπω τώρα, παρ' ὅταν ὡδήγεις σὺ ὁ ἴδιος τὸν περασμένον πόλεμον· ὅθεν σὲ λέγω ἀποφασιστικῶς, ἢ τὸ Σοῦλλι νὰ μοὶ παραδώσῃς, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν σου, ἢ θὰ σὲ ψήσω ζωντανόν, καθὼς τὸν τζαούσην Χορμοβίτην (1).

Μὴ ἔχων τι νὰ προφασισθῇ ὁ δυστυχὴς Βότζαρης, φοβούμενος ἀφ' ἑτέρου καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου ἠναγκάσθη, ἄκων ἑκὼν νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Πατρίδος! ὅθεν οἱ υἱοί, καὶ γαμβροί του διὰ ν' ἀποφύγωσι τὴν ἀμείλικτον μῆνιν τοῦ τυράννου, ἑνωθέντες μετὰ τῶν συμφυγάδων Σουλλιωτῶν καὶ χιλίων προσέτι ἐκλεκτῶν Τουρκαλβανῶν, ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Σουλλίου· μαθόντες τοῦ Βότζαρη τὸ κίνημα οἱ Σουλλιῶται ἔδραμον ὡσεὶ ἑκατὸν ἑξήκοντα ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατ' αὐτῶν, ἐπειδὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῆς εἰσβολῆς του συνέπεσε νὰ συγκροτῶνται μάχαι κατὰ διαφόρους θέσεις, διὸ καὶ δὲν εὑρέθησαν πλειότεροι ἄνεργοι· ἀρχηγοὶ τούτων ἦσαν ὁ φῶτος Τζαβέλλας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Κωλέτζης φωτομάρας, καὶ Βέλλιος Καραμπίνης, οἵτινες ἀπαντήσαντες

(1) Οὗτος ἦν πρώτιστος ὁπλαρχηγὸς καὶ διακεκριμμένος κατὰ τὴν οἰκογένειαν τῆς ἀνεξαρτήτου κωμοπόλεως Χόρμοβον, ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, οὗ κατακτήσαντος μετὰ διαφόρους μάχας τὸ Χόρμοβον, καὶ συλλαβόντος αὐτὸν διὰ προδοσίας τὸν ἔψησε ζῶντα.

τοὺς ἐχθροὺς κατὰ τὸ ῥαϊδοβοῦνι, καὶ μάχην συγκροτήσαντες πεισματώδη, τοὺς ἐνίκησαν, καὶ ὑπὲρ τὰς δύω ὥρας εἰς τὰ ὀπίσω ἔτρεψαν· ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως ἐκ μέρους τῶν Σουλλιωτῶν τέσσαρες, πρὸς αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ Γεώργιος Τζαβέλλας, ἀδελφὸς τοῦ Φώτου, ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων ἐφονεύθησαν ἐννέα Τοῦρκοι, καὶ δύω ἐκ τῶν ἀποστατῶν Σουλλιωτῶν, ἐκτὸς τῶν Τραυματισθέντων. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀπέθανε καὶ ὁ Γεροβότζαρης· κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πνευματικοῦ του, ὅστις μεθ᾽ ὅρκου μᾶς ἐβεβαίωσεν, ἔπιεν ἐπίτηδες τὸ κώνειον, διὰ ν᾽ἀποφύγῃ, πιθανὸν, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Πασᾶ, καὶ τοῦ συνειδότος τὸν ἔλεγχον, καθότι ὡς ἐλέγετο, μετημελήθη αἰσθαντικώτατα.

Δὲν ἔσβυνε βέβαια τὸ ἔνδοξον ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπὲρ Πατρίδος συναγωνιστῶν τόσον εὐκόλως, ἐὰν δὲν ὑπάνδρευε τὴν χήραν θυγατέρα του μέ τινα Τριαντάφυλλον, Παλάσκαν, λεγόμενον, ὅστις ἀπεδείχθη τὸ ἀκοίμητον, καὶ δολιώτατον ὄργανον ἕωσοῦ νὰ τὸν καταφέρῃ εἰς τοιαύτην θεανθρωπομίσητον κατάκρισιν· οὗτος ἦν ἐξ ἀρχῆς πιστὸς ὑπηρέτης τοῦ Πασᾶ, ὅστις τὸν εἶχε πέμψῃ εἴς τινα χωρία του νὰ εἰσπράξῃ ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας καθυστερούμενα γρόσια, συνάξας ταῦτα δὲν ἐπέστρεψε πλέον, ἀλλὰ κατέφυγε μετὰ τῶν χρημάτων εἰς τὸν Βότζαρην προσποιούμενος δῆθεν, καὶ δικαιολογούμενος, ὅτι ἔμελλε νὰ τὸν δολοφονήσῃ· παρὰ πολλῶν ἐβεβαιώθη, ὅτι, ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο αὐτόχρημα συναίνεσις καὶ ἐπιβουλὴ τοῦ Πασᾶ, καθότι ἐκ τῆς πρὸς τὸν Ἄγγλον προφορικῆς ἀπαντήσεώς του, ἐξάγεται ἡ ἀλήθεια, ὡς ἔμπροσθεν ῥηθήσεται.

Ἀλλ᾽ ἐὰν οἱ υἱοὶ τοῦ γεροβότζαρη δὲν ἠξιώθησαν, ἢ

αἱ περιστάσεις δὲν τοὺς ἐσυγχώρησαν μετὰ ταῦτα νὰ ἐλαττώσωσιν ὁπωσοῦν τὴν δυσφημίαν τοῦ πατρὸς, αἱ ἡρωϊκαὶ ὅμως πράξεις τοῦ ἀειμνήστου ἐγκόνου του, Μάρκου Βότζαρη, ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνους, καὶ τὸ παππικὸν ἔγκλημα εἰς τὴν λήθην ἔῤῥιψαν, καὶ τὴν οἰκογένειαν ὁπωσοῦν ἐδόξασαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Συμβούλιον τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὁπλαρχηγῶν.

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Βότζαρη ἐφάνη παράδοξος καὶ λυπηρὰ μὲν εἰς τοὺς Σουλλιώτας, οὐχὶ δὲ καὶ ἱκανὴ νὰ τοὺς μικροψυχήσῃ ὡς προείρηται, πρὸς διατήρησιν μάλιστα τῆς Πατρίδος προσέφερεν αὐτοῖς δεσμὸν σφικτότερον, καὶ φιλοτιμίαν ζωηροτέραν, ὁποιονδήποτε γὰρ πάθος εἶχέ τις κατ' ἄλλου συμπολίτου, τὸ ἔῤῥιψεν εἰς τὴν λήθην, καὶ οὕτως ἀγκαλιασθέντες ἠσπάζοντο ἀλλήλοις· συναθροισθέντες ἅπαντες πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, καὶ συσκεφθέντες ἀποφάσισαν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, ἢ νὰ νικήσωσιν, ἢ ν' ἀποθάνωσι ὑπὲρ Πατρίδος, μιμούμενοι τοὺς Πατέρας, Πάππους, καὶ προσπάππους αὐτῶν· οὗτοι πάντες δὲν ἦσαν πλείονες τῶν δύω χιλιάδων μαχητῶν, ἐξ ὧν οἱ σημαντικώτεροι, καὶ προϊστάμενοι τῶν φυλῶν διεκρίνοντο οἱ ἑπόμενοι.

Φῶτος Τζαβέλλας, Δῆμος Δράκος, Τοῦσας Ζέρβας, Τζῆμας Ζέρβας, Κουτζονίκας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Διαμάντης Μάρκου Δαγκλῆς, Γιαννάκης Σέχος, Κωλέτζης φωτομάρας, Πάσχος Λάλας, Βεΐκος Ζάρμπας, Θανάσης Πάνου, Κατζιμπέλης, Γεώργιος Μπούζμπος, Ζηγούρης Διαμάντης, Κωλέτζης Μαλάμου, Πανταζῆς Δότας, Ἀ-

ναστάσης Κάσκαρης, Κολιοδημήτρης, Ἀναστάσης Βάγιας, Γεώργιος Καραμπίνης, Γιαννάκης Λάκης, Γεώργιος Καλεσπέρας, Κίτζος Πανταζῆς, Γιάννης Πεπόνης, Θανάσης Τζάκαλης, Μῆτος Παππαγίαννης, Κῶστας Κουρίζης.

Συγκεντρωθέντα ὅλα τὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς τὰ Ἰωάννινα διετάχθησαν νὰ στρατεύσωσι κατὰ τὸ ἑπόμενον σχέδιον· τρεῖς χιλιάδες ὑφ' ὁδηγίαν τῶν στρατηγῶν Μπεκὶρ Τζογαδούρου, Κατζῆ Μπέντου, καὶ Μουσταφᾶ Ζηγούρη, διαβάντες ἀπὸ τὸ Λοῦρον, καὶ Κοτζανόπουλον ἐστρατοπέδευσαν εἰς Ζυρμὴν, ὅπου ἑβδομήκοντα Σουλλιῶται ὑφ' ὁδηγίαν Κωλέτζη Φωτομάρα, καὶ Μαλάμου, τοὺς ἀντέκρουσαν ἀνδρείως, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν πληθὺν τόσων στρατευμάτων, ὀπισθοποδίσαντες κατέλαβον τὸ χωρίον Καλογερὰ, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐστρατοπέδευσαν εἰς Συριτσανὰ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχοντα τῆς Καλογερᾶς· ἕτερον σῶμα ἐκ τριῶν καὶ τοῦτο χιλιάδων συγκείμενον, καὶ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, Ἰσοὺφ Ἀράπη, Χασᾶν Τζαπάρη, καὶ Σουλεμᾶν Τζομπάνη διοικούμενον διαβιβασθὲν ἀπὸ τοῦ Λούρου, Ῥινιάσσης, καὶ γεφύρας τῆς Τζουκνίδας, ἀνεπαύθησαν δύω ἡμερονύκτια εἰς Γουρίτζαν, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ἀπῆλθον εἰς Νεμίτζαν ὅπου ὑπῆρχον τετρακόσιοι Σουλλιῶται ὑφ' ὁδηγίαν τῶν ἀρχηγῶν Τζῆμα Ζέρβα, Φώτου Τζαβέλλα, Γκόγκα Δαγκλῆ, Σκούμπου Δράκου καὶ Βεΐκου Ζάρμπα, οἵτινες παραταχθέντες εἰς μάχην καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα φονεύσαντες ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἔλαβον τὰ νικητήρια, πληγωθέντες ἕνδεκα, ἐξ ὧν ἀπέθανον δύω· τῇ ἐπαύριον λίαν πρωῒ ἤρξατο ἡ μάχη πλέον πεισματώδης, ἀλλὰ δὲν παρευρέθησαν ἐν αὐτῇ πλειότεροι τῶν διακοσίων Σουλλιῶται, κα-

θότι πρὸ τῆς μάχης παρήγγειλαν ἀπὸ τὸ Σοῦλλι, ὅτι ὁ Σελλικτὰρ Μπότας ὁδηγὸς τριῶν χιλιάδων ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν, ἔφθασεν εἰς Μπογόριτζαν σκοπεύων νὰ ἐφορμήσῃ ἀπὸ τὰ ὄπισθεν, καὶ εἰσβάλῃ εἰς τὸ Σούλλιον ἐν ᾧ δὲν ὑπῆρχεν ἱκανὴ ὁπλοδύναμις· λαβὼν τοίνυν ὁ Τζαβέλλας διακοσίους συντρόφους ἔδραμε πρὸς τὸ Σούλλιον, ἀλλ' ἡ εἴδησις αὕτη ἀπεδείχθη ψευδὴς, καὶ στρατήγημα μᾶλλον τῶν Τούρκων διὰ νὰ ἐλαττώσωσι τὴν δύναμιν τῶν Σουλλιωτῶν (1)· μολοντοῦτο καὶ οἱ μείναντες διακόσιοι ἐπολέμησαν ἀνδρικώτατα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, φονεύσαντες ἑκατὸν εἰκοσιτρεῖς ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων, ἐξ αὐτῶν δὲ ἔπεσον δύω, καὶ πληγωμένοι ἕξ· ἡ μάχη αὕτη συνεκροτήθη μεταξὺ Τζικουράτι, Περιχάτι καὶ Γλυκὺ, τὰ ὁποῖα ἀπέχουσιν ἀλλήλων ἀνὰ δύω μίλλια. Δύω ἔτι χιλιάδες ὑφ' ὁδηγίαν τοῦ Σελλικτὰρ Μπότα διαβάντες ἀπὸ τὴν Μπογόριτζαν ἐστρατοπέδευσαν εἰς Λύπαν, ἥτις ἀπέχει τοῦ Σουλλίου ὥρας τέσσαρας, δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω μολονότι οἱ κατ' αὐτῶν παραταχθέντες δὲν ἦσαν περισσότεροι τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, ἀρχηγοὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ὁ Κουτζονήκας, Γεώργιος Μποῦζμπας, Ζηγούρης διαμάντης καὶ Κῶστας Κουρίζης.

---

(1) Τὴν νύκτα ἐκείνην ἔπεμψαν οἱ Τουρκαλβανοὶ δύω στρατιώτας ἐκ τοῦ ὄπισθεν μέρους τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ ἐκρύβησαν εἴς τι δάσος, ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζοντο ἀμφότερα τὰ μέρη εἰς μάχην ἐξαίφνης ἠκούσθη φωνὴ ἐκ τοῦ δάσους λέγουσα »Τρέχετε, τρέχετε, ἀδελφοὶ Σουλλιῶται, ὅτι ὁ Σελλικτὰρ Μπότας πλησιάζει νὰ ἐμβῇ εἰς τὸ Σοῦλλι· ἀπατηθέντες εἰς τοὺς λόγους τούτους διεμοίρασαν τὴν δύναμιν, οἱ δὲ στρατιῶται Τουρκαλβανοὶ διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ἀντεμείφθη ἕκαστος ἀνὰ πεντακόσια γρόσια.

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς ἀνεφάνη καὶ ἄλλος στρατηγὸς, Μετζομπόνος ὀνομαζόμενος, φέρων μαζύ του χιλίους πεντακίους στρατιώτας, διαβὰς καὶ οὗτος διὰ τῆς Λύπας ἐστρατοπέδευσεν εἰς Λυβέκισταν, ὅπου πρὶν λάβωσι μικρὰν τῆς ὁδοιπορίας ἄνεσιν, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν διακόσιοι Σουλλιῶται, τοὺς προσέβαλον τόσον πεισματοδῶς, ὥστε ἐβίασαν αὐτοὺς νὰ καταφύγωσι δι' ἀσφάλειαν εἰς τὰς οἰκίας, καὶ Ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου· ἐφόνευσαν τριάκοντα ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν, ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον δύο, πληγωθέντων πέντε, ἐλαφυραγώγησαν ὅπλα, φορέματα, ὅλας τὰς τροφὰς, πολεμεφόδια, καὶ εἰκοσιπέντε ἵππους· ὁπλαρχηγοὶ ὑπῆρχον, Γεωργάκης Μπότζης, Γεώργιος Καραμπίνης, Κολιοδημήτρης καὶ Κωλέτζης Φωτομάρας· ὁ Ἰσλὰμ Πρόνιος ἀπὸ τὴν Παραμυθίαν, καὶ Μαμοὺτ Δαϊλάνης ἀπὸ τὴν Κονίσπολιν, καίτοι φίλοι ὄντες τῶν Σουλλιωτῶν, ἐκινήθησαν ἐξ ἀνάγκης κατ' αὐτῶν μετὰ χιλίων πεντακοσίων στρατιωτῶν φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ Πασᾶ, τὴν ὁποίαν δυσκόλως ἠδύναντο ν' ἀποφύγωσι μετὰ ταῦτα· φθάσαντες εἰς τὸ βουνὸν τῆς Βυρτζάχας ἔστησαν τὰς σκηνάς των χωρὶς νὰ δώσωσιν, ἢ λάβωσι μικράν τινα αἰτίαν ἐχθροπραξίας.

Τὴν Τετάρτην ἐπαρουσιάσθη καὶ ὁ ἴδιος Ἀλῆ Πασᾶς εἰς τὴν Λύπαν μὲ χιλίους ἐκλεκτοὺς σωματοφύλακας, καὶ διέταξεν ἀμέσως τοὺς ὁπλαρχηγούς του νὰ ἑνώσωσι τὰ ὑπὸ τὴν ὁδογίαν των σώματα, καὶ ἀπελθόντες μετ' αὐτῶν εἰς Βυρτζάχαν νὰ συσσωματωθῶσι μετὰ τοῦ Ἰσλὰμ Πρόνιου, καὶ Μαμοὺτ Δαϊλάνι, καὶ οὕτως ὅλοι ὁμοῦ νὰ συγκροτήσωσι γενικὴν μάχην, διὰ τῆς ὁποίας τὰ νικητήρια δὲν ἀμφίβαλλεν ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν στρατηγῶν, τὴν πληθὺν ἔτι καὶ ἀν-

δρείαν τῶν στρατιωτῶν· τὸ στράτευμα μὴ δυνηθὲν νὰ φθάσῃ αὐθημερὸν εἰς Βυρτζάχαν ἐστρατοπέδευσε τὸ ἑσπέρας εἰς Συστροῦνι· πληροφορηθέντες οἱ Σουλλιῶται τὸν σκοπὸν τοῦ Πασᾶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ματαιώσωσιν, εἰ δυνατὸν, μὲ διακοσίων συμπολιτῶν δύναμιν, τῆς ὁποίας ἀρχηγοὶ ὑπῆρχον ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Σκοῦμπος Δράκος, Κολιοδημήτρης, Κίτζος Πανομάρας, Πάσχος Λάλας καὶ Τζάλας· οὗτοι πάντες ἐνεδρεύσαντες τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ ἐπὶ τὸ ὀχυρότερον πλησίον τοῦ χωρίου μέρος, διέταξαν τὸ πρωῒ δύο συντρόφους βροντοφώνους νὰ ἐρωτήσωσι μακρόθεν τοὺς Τούρκους, τί ζητοῦσιν ἐκεῖ, καὶ ποῦ σκοπεύουν νὰ ὑπάγωσι· παροξυνθέντες οἱ Τοῦρκοι ἕνεκεν τῶν τοιούτων τολμηρῶν ἐρωτήσεων, νομίζοντες ἀφ' ἑτέρου, ὅτ' εἶναι μόνοι, ὥρμησαν νὰ τοὺς συλλάβωσι ζῶντας, ὀπισθοποδίζουσιν οὗτοι πρὸς τοὺς κεκρυμμένους συντρόφους, ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῶν Τουρκαλβανὸς (Μουσταφᾶ Ζηγούρης) ἔχων χιλίους τριακοσίους ἐκλεκτοὺς στρατιώτας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του, ἀφελκύσας τὸ ξίφος ἐφορμᾷ ἀνυπερθέτως κατὰ τῶν δύο, τὸν ἀκολουθεῖ συγχρόνως καὶ ὅλον τὸ σῶμα διὰ τῶν συνήθων ἀλαλαγμῶν, ἀπροσδοκήτως ὅμως ἐμπίπτει εἰς τὴν ἔνεδραν τῶν Σουλλιωτῶν, ὅπου κατὰ πρῶτον πυροβολισμὸν φονεύονται ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν. Τὸ στρατήγημα καὶ ἡ συμβᾶσα φθορὰ πιθανὸν νὰ μὴ ἐξήρκουν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς νίκης, ἐὰν ὁ Ἀρχηγὸς Τζαβέλλας δὲν ἐπρολάμβανε νὰ φονεύσῃ τὸν στρατηγὸν Ζηγούρην προπορευόμενον τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἐὰν δὲν ἐφώρμα μετὰ τὴν πτῶσίν του ἀμέσως κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν πικρὰν στέρησιν τοῦ Ἀρχηγοῦ των, καὶ ἀτρόμητον τῶν Σουλ-

λιωτῶν ἐπίθεσιν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, τὸ δὲ περίεργον καὶ ἀνέλπιστον ἦν ὅτι, καὶ τὰ ἐπίλοιπα στρατεύματα διεσκορπισμένα, καὶ ἀχύρωτα ὄντα ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά των, ἀφίσαντα ἄφθονα λάφυρα εἰς τοὺς Σουλλιώτας, οἵτινες τὰς δάφνας τῆς νίκης ἀπέδωκαν μᾶλλον εἰς τὸν Τζαβέλλαν, ὡς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους προκινδυνεύσαντα, καὶ εἰς ἅμιλλαν ὅλους μὲ τὸ παράδειγμά του παροτρύναντα.

Μαθὼν ὁ Πασᾶς τὴν ἀπροσδόκητον ἧτταν, καὶ διασκορπισμὸν τοῦ ςρατοῦ, διέταξεν ἀμέσως νὰ συσσωματωθῇ ἐκ νέου, καὶ ἀνυπερθέτως ἐξακολουθήσῃ τὴν πρώτην του διαταγὴν, νὰ ὑπάγῃ, δηλαδὴ, καὶ συγκεντρωθῇ μὲ τὸν Πρόνιον, καὶ Δαϊλάνην· ὁ Ἰσλὰμ Πρόνιος φίλος ὤν, ὡς προείρηται, καὶ γείτων τῶν Σουλλιωτῶν ἐγνωστοποίησε πρὸς αὐτοὺς τὰ διατρέχοντα δι᾽ ἐπίτηδες πιστοῦ ὑπηρέτου· τοὺς ἐσυμβούλευσεν ὅτι, διὰ ν᾽ ἀποφύγωσι τῆς γενικῆς μάχης τὸν κίνδυνον τὴν ἡμέραν, συμφέρει νὰ ἐπιπέσωσι τὴν νύκτα ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐξαίφνης, καὶ προσβάλλωσιν αὐτὸ ἀνδρείως καὶ ἀποφασιστικῶς ὥστε, νὰ ἐπιφέρωσι πανικὸν φόβον καὶ ἀταξίαν, ἑπομένως δὲ, πιθανὸν καὶ τὴν διάλυσίν του· ἐγκρίναντες τὰς συμβουλὰς τοῦ φίλου, ἀμέσως ὅ,τε Τζαβέλλας, Δῆμος Δράκος, καὶ οἱ προμνησθέντες ὁπλαρχηγοὶ, προσλαβόντες ἔτι καὶ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἄλλων μαχητῶν ἐπικουρίαν, διευθύνθησαν εἰς Βυρτζάχαν, ὅπου πλησιάσαντες ἀψοφητὶ ὡς ἐγγυτέρω τοῦ στρατοπέδου, παρετήρουν τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ, συμβουλευόμενοι καὶ συσκεπτόμενοι ἀλλήλοις τὸν τρόπον, καθ᾽ ὃν ἐσύμφερε νὰ τοὺς προσβάλλωσι· πρὸ δύω λοιπὸν ὡρῶν τῆς ἡμέρας ἀραιώσαντες ὅλον τὸ σῶμα καὶ εἰς σχῆμα ἡμικυκλίου παρατάξαντες, ἐπορεύοντο μὲ

ἄψοφον καὶ ὅμαιον βῆμα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὡς δὴ πλησιάσαντες ἐγνωρίσθησαν, ἤρξαντο ἀμφοτέρωθεν τὸν πυροβολισμὸν, ἐνῷ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν Τούρκων ἐκοιμῶντο, ἀλλὰ μετὰ μιᾶς ὥρας ἀδιάκοπον πυροβολισμὸν τοὺς ἐβίασαν ν' ἀνανεώσωσι τὸν, πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἰς Συστροῦνι τρόμον, καὶ ἐπομένως μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου νὰ διασκορπισθῶσι καὶ τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἀφήσαντες εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅλας τὰς τροφὰς, πολεμοφόδια, καὶ ὀγδοήκοντα πέντε πτώματα ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων μεθ' ὧν συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ στρατηγὸς Δαϊλάνης ἀκινδύνως τραυματισθεὶς κατὰ τὰ νῶτα, ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον τρεῖς, ἐτραυματίσθησαν δὲ ἑπτὰ σὺν τῷ ὁπλαρχηγῷ Πανομάρα· διὰ τὴν ἧτταν, καὶ διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ θύελλά τις τρομερὰ συνωδευμένη μὲ σφοδρὸν ἄνεμον, καὶ ὀγκώδη χάλαζαν, οἵαν, ὡς ἔλεγον, οὔτ' ἐκ παραδόσεως ἤκουσαν, οὔτ' ἰδίοις ὀφθαλμοῖς εἶδον πώποτε, τὸ δὲ περιεργότερον, ὅτι εἰς μόνην τὴν περιφέρειαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοπέδου περιωρίσθη χωρὶς νὰ ἐκτανθῇ περαιτέρω· προκαταληπτικοὶ, καὶ δεισιδαίμονες ὄντες οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβον τὸ φαινόμενον ὡς θεϊκὴν κατ' αὐτῶν ὀργήν· τρομασμένοι ἐκ τούτων ὅλων ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Λύπαν, ὅπου ἦν καὶ ὁ ἴδιος Πασᾶς, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅλοι ἐκ συμφώνου ἐξέφρασαν ὅτι, πρὸς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔπλασε νὰ μὴ κοιμῶνται, νὰ μὴ κουράζωνται, καὶ νὰ μὴ χορταίνουν σκοτώνοντες Τούρκους δὲν δύνανται νὰ μάχωνται, διὰ τοῦτο προκρίνουν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια παραβλέποντες καὶ μισθοὺς, καὶ πᾶν τυχηρόν.

Μὲ ἄκραν δυσαρέσκειαν, καὶ αἰσθαντικὴν λύπην ἀ-

κούσας ὁ Πασᾶς τὴν μικροψυχίαν τοῦ στρατοῦ, ἠναγκάσθη νὰ τοὺς παρηγορήσῃ, καὶ ἐμψυχώσῃ μὲ τοὺς ἑξῆς λόγους.

Γνωρίζω ἀκριβῶς τὴν ἔξοχον ἀνδρείαν, ἐπιτηδειότητα, καὶ δραστηριότητα τῶν Σουλλιωτῶν κατὰ τὰ πολεμικὰ, ἀλλὰ δὲν καταδέχομαι πάλιν νὰ στοχασθῶ καὶ ἐσᾶς πολὺ κατωτέρους ἐκείνων, ὄντας μάλιστα καὶ πενταπλασίους τὸν ἀριθμὸν, τοῦτο μεγάλην ἐντροπὴν φέρει εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ διὰ νὰ περιορίσω τὴν ὁρμὴν τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ ἐμψυχώσω ἐσᾶς ὑπόσχομαι νὰ σᾶς ἀσφαλίσω εἰς τὸ ἑξῆς μὲ δυνατοὺς Πύργους· οἱ λόγοι οὗτοι ἐνεθάῤῥυνον καὶ ἐφιλοτίμησαν ὁπωσοῦν τοὺς στρατιώτας, καὶ οὕτως ἀπεφάσισαν νὰ μείνωσι διὰ μόνην τὴν πολιορκίαν· διέταξε λοιπὸν νὰ κτισθῶσι Πύργοι δυνατοὶ, καὶ ὅσον ἔνεστι, πλησίον τοῦ Σουλλίου εἰς θέσεις ἁρμοδίας εἰς τρόπον ὥστε, νὰ ἐμποδίζωσι τὴν ἔξοδον, καὶ εἴσοδον τῶν Σουλλιωτῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο δύσκολον νὰ ἐκτελῆται ἡ διαταγή του τὴν ἡμέραν διὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν ὑπεναντίων διέταξε τοὺς κτίστας νὰ ἐργάζωνται τὴν νύκτα· μ' ὅλας τὰς σφοδρὰς προφυλάξεις πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσαν, οὐκ ὀλίγους δὲ συνέλαβον ζῶντας, καὶ ἠλευθέρωσαν χριστιανοὺς ὄντας· ἡ πληθὺς ὅμως τῶν στρατιωτῶν ὑπερίσχυσε νὰ κτισθῶσιν οἱ Πύργοι, καὶ ἀσφαλισθῶσιν οἱ Τοῦρκοι· μολαταῦτα οὔτε τῶν Πύργων ἡ ἐφεύρεσις ἐστάθη ἱκανὴ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔξοδον καὶ εἴσοδον τῶν Σουλλιωτῶν ἀπὸ τὸ νὰ ἐξοικονομῶσι τὰς τροφὰς, καὶ πολεμοφόδια, διότι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐῤῥέθη, οἱ Σουλλιῶται εἶναι ἐπιτήδειοι νυκτοβᾶται, καὶ νυκτομάχοι, τοὐναντίον οἱ Τοῦρκοι, ἐκτὸς τῶν λιάπιδων, οἵτινες εἰς μόνην τὴν νυκτοκλεψίαν

διακρίνονται ἐμπειρότεροι τῶν ἄλλων Τουρκαλβανῶν οὐχὶ δὲ καὶ νυκτομαχίαν, εἰς τὰς μάχας μάλιστα τῆς ἡμέρας ἀπεδείχθησαν πάντοτε κατώτεροι τῶν Γκέκιδων, Τόσκιδων, καὶ Τζάμιδων· τὰ δὲ χωρία εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήγειρον τοὺς Πύργους εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

Γλυκὺ, Περιχάτη, Τζικουράτη, Γόρανα, Συρτζανὰ, Ζυρμὴ, Κοντάτες, Βίλα, 'Ρωμανᾶται, Συστροῦνι, Λυβίκιστα· ἐκ τῶν χωρίων τούτων ἀπέχει τὸ Σούλλιον, τοῦ μὲν Γλυκὺ, ὥρας 3· τῆς Περιχάτης 2· τῆς Τζεκουράτης 2· τῶν Γοράνων 3· τῶν Συρτζανῶν 2· τῆς Ζυρμῆς 3· τῆς Κοντάτης 4· τῆς Βίλλας 4½ τῆς 'Ρωμανάτης Συστρούνης, καὶ Λυβικίστας 5. Ὅλος ὁ κύκλος τῆς πολιορκίας συνίστατο ἀπὸ δώδεκα ὡρῶν ἀποστήματος· καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐκτίζοντο οἱ Πύργοι ὑπὲρ τὸ τρίτον μέρος τοῦ στρατοῦ ἐλειποτάκτησεν· ἀποπερατωθέντων τῶν Πύργων ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃ ἐκ νέου στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τῶν πασάδων, μπέϊδων, καὶ ἀγάδων τῆς ἠπείρου, ὅπως δι' αὐτῆς καὶ τὸν ἰδικόν του στρατὸν ἐρεθίσῃ εἰς φιλοτιμίαν καὶ ἅμιλλαν, καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλλίου ἐπιταχύνῃ· οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἐδέχθησαν τὴν αἴτησίν του φοβούμενοι τὴν μετὰ ταῦτα ὀργήν του, καὶ οὐχὶ τὸν ὅρκον· ὁ Συγγενής του (1) μάλιστα Ἰμπραὴμ πασᾶς τοῦ Μπερατίου ἀμέσως ἔπεμψε δύω χιλιάδας ἐκλεκτοὺς στρατιώτας ὑφ' ὁδηγίαν Ἰμέρμπεϊ τινος καλουμένου, ὅστις πεπεισμένος εἰς τὸ ἐκλεκτὸν στράτευμα, καὶ ἀτομικήν του ἱκανότητα ἐζήτησε τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Πασᾶ νὰ συστήσῃ χωριστὸν στρατόπεδον μὴ ὑποκείμενος οὔτ' ὑπ' ἄλλου ὁδηγίαν ἀποφεύ-

(1) Τὰς δύω αὐτοῦ θυγατέρας ἔλαβον εἰς γυναῖκας οἱ δύω υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, Μουχτὰρ Πασᾶς, καὶ Βελῆ Πασᾶς.

γων τὸν φθόνον, καὶ ἀντιζηλίαν τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλῆ. Τὸ ἐπέτυχε στρατοπεδεύσας εἰς τὸ ὄπισθεν, καὶ τέσσαρας ὥρας ἀπέχον τοῦ Σουλλίου ὄρος, Κουρίλλα· ὁ σκοπός του ἀπέβλεπε νὰ μὴ συγχωρῇ τοὺς Σουλλιώτας νὰ ἔχωσι κοινωνίαν μὲ τὰ ὄπισθεν χωρία, καὶ λαμβάνωσι παρ' ἐκείνων τροφὰς καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Μάχη πρὸς τὸ ἐπικουρικὸν σῶμα τοῦ Ἰμπραΐμ Πασᾶ.

Ἀπεφάσισαν μετά τινας ἡμέρας οἱ Σουλλιῶται νὰ προσβάλλωσιν αὐτὸ τὸ ἐπικουρικὸν σῶμα, καὶ διαλύσωσιν, εἰ δυνατὸν, διόλου, ἐπειδὴ ἐπέφερε, τῷ ὄντι, πρόσκομμα εἰς τὰ συμφέροντά των· ὅθεν ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Νάσης Φωτομάρας, Κώλέτζης Μαλάμου, καὶ Θανάσης Βάγιας, μετὰ τριακοσίων σχεδὸν ἄλλων συμπολιτῶν ἐκινήθησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ μολονότι τοὺς προσέβαλλον ἀνδρείως καὶ ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων δὲν ἴσχυσαν νὰ τοὺς ὀπισθοποδίσωσιν· ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας ἐσυγκροτεῖτο μάχη πεισματώδης χωρὶς νὰ διακριθῇ ὁ νικητής· ἰδόντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Τουρκαλβανῶν ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσι μᾶλλον ἢ νὰ ἐπιστρέψωσι χωρὶς δάφνας· ἀποσπάσας ἕνεκεν τούτου ὁ Τζαβέλλας τὸ ξίφος ὥρμησε κατ' αὐτῶν, ἀντέστησαν τὸ πρῶτον μὲ πολὺν πυροβολισμὸν, ἀλλὰ μὴ ἐπιτυχόντες νὰ τὸν βλάψωσι, φοβηθέντες ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τῆς ἀτρομήτου ὁρμῆς οὐχ' ἧττον δὲ καὶ τῆς φήμης τοῦ ὀνόματός του ὀπισθοπόδισαν· Εἷς ὅμως ἐξ αὐτῶν βραδύπους ὢν, ἀλλὰ γενναῖος προβλέπων ὅτ' ἔμελλε νὰ γίνῃ θῦμα τῆς ὠκυποδίας τοῦ Τζαβέλλα

ἐκρύβη ὄπισθέν τινος λίθου ἀφ' ὅπου πυροβολήσας εὐστόχως τὸν ἐπλήγωσεν εἰς τρόπον (1) ὥστ' ἔπεσεν ἡμιθανής· ἰδόντες τινὲς Τοῦρκοι αὐτὸν, βαρέως τραυματισθέντα ἐπέστρεψαν νὰ τὸν καρατομήσωσι, καὶ προσφέρωσι τὴν κεφαλήν του εἰς τὸν Πασᾶ ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἔμελλον νὰ τιμηθῶσι, λάβωσι προσέτι καὶ πολλὰ χαρίσματα· ἡ ἐπιθυμία των ἔμελλε τῷ ὄντι νὰ πληρωθῇ, ἐὰν δὲν ἐπρολάμβανον οἱ σύντροφοί του νὰ παρατάξωσι τὰ στήθη των ὡς προμαχῶνας ἔμπροσθεν τοῦ Ἀρχηγοῦ των· ἀγνοῶν τῆς μάχης καὶ ὁρμητικῆς αἱμοῤῥαγίας τὸ ἀποτέλεσμα ὁ Τζαβέλλας, ἐπιθυμῶν ν' ἀπαλλάξῃ συγχρόνως καὶ τοὺς συμπολίτας του ἀπὸ τοῦ προκειμένου κινδύνου, τοὺς παρεκάλεσε παθητικῇ τῇ φωνῇ, ἐξαιρέτως δὲ τὸν ἀδελφόν του Γεώργιον, νὰ ἀποτέμωσι καὶ λάβωσιν αὐτοὶ τὴν κεφαλήν του, καὶ οὐχὶ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἔμελλον νὰ τὴν προσφέρωσιν εἰς τὸν Ἀ. Πασᾶ, ἐκεῖνος δὲ διὰ τὴν λυσσώδη κατ' ἐμοῦ ὀργήν του ἀποῤῥίψει αὐτὴν βέβαια εἰς τροφὴν τῶν σκύλων· τότε μόνον θέλει δυνηθῶσι νὰ κόψωσι τὴν κεφαλήν σου οἱ Τοῦρκοι, ἀποκρίθησαν ἐκ συμφώνου ἅπαντες, ὁπόταν δειχθῶσιν ἄξιοι νὰ συσσωρεύσωσι πρῶτον ὅλα τὰ ἰδικά μας σώματα μέχρις ἑνὸς ἐπὶ τὸ ἰδικόν σου· διήρκεσεν ἡ μάχη αὕτη ἄχρι τῆς νυκτὸς, ὅτε ὠφεληθέντες οἱ Σουλλιῶται ἀπὸ τὸ σκότος ἔσωσαν τὸν ἀρχηγὸν κομίσαντες αὐτὸν ἐπὶ νεκροφορείου

(1) Ἡ σφαῖρα εἰσῆλθε μεταξὺ τοῦ λαιμοῦ καὶ τοῦ ἄρθρου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἐστάθη δὲ ὑπὸ τὴν πλάτην· αἷμα ἔῤῥευσε πολύ· ἰατρευθεὶς μετὰ μῆνας τέσσαρας τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος, τὸ ἀριστερὸν δηλαδὴ, ἀπὸ τοῦ ἡμικρανίου μέχρι ποδὸς δὲν ἵδρωνε ποτὲ, ὥστ' ἐφαίνετο ἓν εἶδος ἡμιπληξίας, καὶ ὁ ὀφθαλμός του ἀκόμη ὑπῆρχε μικρότερος τοῦ δεξιοῦ.

εἰς τὸ Σούλλιον, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἄλλους πέντε, τραυματίας δὲ δεκατεσσάρους, ἀφήσαντες καὶ τέσσαρα πτώματα ὄντα πλησίον τοῦ ἐχθροῦ· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατόν· τὸ κινδυνῶδες τραῦμα τοῦ Τζαβέλλα ὅσην χαρὰν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Ἀ. Πασᾶν, καὶ Ὀθωμανικὰ στρατεύματα, ἄλλην τόσην αἰσθαντικὴν λύπην εἰς τοὺς Σουλλιώτας, ἐπειδὴ εἰς μὲν τοὺς πρώτους ὑπῆρχε τὸ φόβητρον, εἰς δὲ τοὺς δευτέρους, τὸ καύχημα.

Ἐντοσούτῳ ἡ χαρὰ τῶν Τούρκων μετὰ μῆνας τέσσαρας ἐπέφερε λύπην, ἡ δὲ λύπη τῶν Σουλλιωτῶν μετεβλήθη εἰς χαρὰν, καὶ ἀγαλλίασιν, διότι ὑγιὴς γενόμενος ὁ Τζαβέλλας, καὶ τὰ ὅπλα δράξας ἐπαρουσιάσθη ἐκ νέου εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης· ἅμα τὸν εἶδον οἱ συναγωνισταὶ ἀναῤῥώσαντα ἤρξαντο πυροβολεῖν, κατὰ τὸ σύνηθες, δεικνύοντες διὰ τούτου τὴν χαρὰν, καὶ εὐχαρίστησιν· ἀγνοοῦντες οἱ Τοῦρκοι τὴν αἰτίαν τῆς πυρσοκροτήσεως ἠρώτησαν Σουλλιώτην τινα, παρευρεθέντα πλησίον τοῦ ὀχυρώματος αὐτῶν· εὐφυὴς, καὶ ἑτοιμόλογος ὢν ὁ στρατιώτης, ἀπεκρίθη ὡς ἑξῆς· «οἱ Σουλλιῶται κατήντησαν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι βεβαρυμένοι ἀπὸ τῶν ἀδιακόπων πολέμων καὶ πείνης, θέλουν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, οἱ δὲ ὀλιγότεροι ὄχι· ἐκεῖνοι (δακτυλοδείξας τοὺς μετὰ τοῦ Τζαβέλλα) εἶναι οἱ θέλοντες τὸν Πασᾶν. Ταῦτα εἰπὼν ἔσπευσεν ἀμέσως καὶ ἐγνωστοποίησε τὸ στρατήγημά του εἰς τὸν Τζαβέλλαν, οὗτος δὲ ἀπομακρυνθεὶς μικρὸν τοῦ στρατοπέδου μετὰ ὀγδοήκοντα στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι συνώδευσαν αὐτὸν ἀπὸ τὸ Σούλλιον, ἀπεφάσισε νὰ ἀπατήσῃ τοὺς Τούρ-

κους προσποιηθεὶς ὅτι, ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειάν των· ἀγνοοῦντες οἱ Τοῦρκοι τὸ στρατήγημα ἔδραμον ὡσεὶ χίλιοι ἀπροφυλάκτως, οἱ δὲ Σουλλιῶται ἕτοιμοι, καὶ ἀραιωμένοι ὄντες τοὺς ἐκτύπησαν κατὰ πρόσωπον, ὥρμησαν συγχρόνως ἀπὸ τὰ ὄπισθεν καὶ οἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ὄντες, ἐφόνευσαν τεσσαράκοντα πέντε, συνέλαβον ζῶντας πεντήκοντα τρεῖς, ἀποσπασθέντας ἐκ τοῦ ὁλικοῦ σώματος, οἱ δὲ ἐπίλοιποι ἀνεπιστρεπτεὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἀρχηγοὶ ἦσαν, ὁ Μετζομπόνος, καὶ Μπεκὶρ τζογαδάρος, στρατηγοὶ ἐμπειροπόλεμοι. Μὴ δυνάμενοι οἱ Τοῦρκοι νὰ ὑποφέρωσι τὰς ἀδιαλείπτους προσβολὰς τῶν Σουλλιωτῶν, τὴν σκληρὰν ἔτι τροφὴν, ἐπειδὴ ἄψητον, καὶ καλαμπόκινον ψωμίον τοὺς ἔδιδον, διὰ προσφάγιον δὲ, σκόρδα, καὶ κρεμμύδια, ἐνίοτε καὶ τυρὸν κατάξηρον, πρὸς τούτοις, τὴν λοιμικὴν νόσον, ἥτις ἐνέσκηψεν ἐκ τῆς ἀποφορᾶς τῶν πτωμάτων, καὶ φυσικῆς των ῥυπαρότητος, ἐλλειποτάκτουν ἀδιακόπως· τούτου ἕνεκα ἐνέκρινε νὰ διατηρήσῃ τὸ πρῶτον σχέδιον ὡς συμφερότερον, τουτέστι τὴν, διὰ τῶν Πύργων πολιορκίαν μόνον ἑωσοῦ τελειώσωσι τὰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ὠφελήθη ὅσον ἐνόμιζεν· ὄντες γὰρ ἐπιτήδειοι καὶ ἀκούραστοι οἱ Σουλλιῶται, ὁδηγούμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης διέβαινον τὴν νύκτα πλησίον τῶν Πύργων πορευόμενοι εἰς τὰ χωρία διὰ ἐξοικονόμησιν τροφῶν, ἐπιστρέφοντες δὲ ἐσφετερίζοντο καθ' ὁδὸν, καὶ πλησίον τῶν Πύργων, ὅσα κτήνη ἐδώδιμα, καὶ μὴ εὕρισκον· ὅλα ταῦτα δὲν ἐλάνθανον τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐτόλμουν νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἐπιτεθῶσι τρομασμένοι ὄντες ἀπὸ παρομοίων συνεχῶν στρατηγημά-

των, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς σκοτεινὰς καὶ βροχερὰς νύκτας, ἐν αἷς ἡ ἱκανοποίησίς των ἐγίνετο διὰ μόνου τοῦ ἀδιακόπου καὶ ἀτάκτου πυροβολισμοῦ καθ' οὗ μέρους ἠκούετό τις ψόφος, ἀλλὰ σπανίως συνέβαινε νὰ βλάψωσί τινα ἐν τῷ σκότει, ἢ καὶ ἐν τῷ φωτὶ τῆς σελήνης· ά. διότι τὰ βήματα τῶν Σουλλιωτῶν ἐγείνοντο, ὅσον οἷόν τε ἄψοφα· β΄. διότι ἐβάδιζον ἀραιωμένοι, καὶ τὸ πλάγιον μόνον τοῦ σώματος προτείνοντες εἰς τὸν ἐχθρόν· γ΄. διότι τὰ φορέματά των ἐφρόντιζον νὰ ἦνε δυσδιάγνωστα, ὡς φέροντα τῆς γῆς τὸ χρῶμα· δ΄. διότι τὰ ὅπλα των δὲν τὰ ἔπλυνον ἔξωθεν, ἵνα μὴ ἀντανακλῶσιν ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς Σελήνης· έ. διότι τὴν κεφαλὴν ἐσκέπαζον μὲ τὴν καποῦλαν τῆς κάπας, διὰ νὰ μὴ διακρίνεται ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τὸ σῶμα· ὅλα ταῦτα συνέτεινον πολὺ πρὸς ἀποφυγὴν κινδύνου, διὸ πολλάκις τοὺς ὠνόμαζον οἱ Τοῦρκοι, νυκτερινὰ δαιμόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Πρώτη πρότασις εἰρήνης.

Ἀφοῦ καὶ διὰ τῆς πολιορκίας δὲν ὠφελεῖτο κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἀπεφάσισε νὰ τοῖς προτείνῃ εἰρήνην ἐπὶ τῇ ἑξῆς συμφωνίᾳ· αὐτὸς μὲν νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ δίδῃ εἰς αὐτοὺς τὸν συνήθη ἐτήσιον φόρον, αὐτοὶ δὲ νὰ παύσωσι βλάπτοντες καὶ λαμβάνοντες εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς καρποὺς τῶν χωρίων του, δι' ἀσφάλειαν ὅμως τῆς εἰρήνης ἀπῄτει παρ' αὐτῶν εἰκοσιτέσσαρας ὁμήρους, ἕκαστος αὐτῶν νὰ κατάγηται ἀπὸ τῶν γνωστῶν καὶ σημαντικῶν φυλῶν· βεβαρυμένοι ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν, στερημένοι τροφῶν, καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐδέχθησαν

τὴν πρότασίν του, καὶ ἐπραγματοποίησαν τὴν εἰρήνην, κατὰ τὴν αἴτησίν του, αὐτὸς ὅμως λαβὼν τοὺς ὁμήρους οὐ μόνον τὴν πολιορκίαν δὲν διέλυσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμήρους ἀλυσοδέσας ἐφυλάκισε, καὶ ἀπειλὰς τρομερὰς πρὸς τοὺς Σουλλιώτας κατήγγειλεν· ὅτι, εἰ μὲν δὲν παραδοθῶσιν εἰς τὴν ἐπιείκειάν του, μέλλει νὰ σφάξῃ ἀνηλεῶς ὅλους τοὺς ὁμήρους· οἱ Σουλλιῶται μὴ πτοηθέντες ἀπὸ τοιούτων συνήθων, καὶ φυσικῶν πράξεών του, τῷ ἔγραψαν τὰ ἑξῆς·

Βεζὴρ Ἀλῆ Πασᾶ σὲ χαιρετοῦμεν.

Μὲ τοὺς τρόπους ὁποῦ φέρεσαι δὲν κάμνεις ἄλλο, παρὰ νὰ ὀλιγοστεύῃς τὴν ὑπόληψίν σου, καὶ αὐξάνῃς τὴν ἰδικήν μας σκληροκάρδιαν ἐναντίον σου· ἤξευρε ὅτι ὅπου ἔχομεν τεσσαρακονταεπτὰ (τόσοι, ὡς φαίνεται ἦσαν ἕως τότε φονευμένοι) θυσίας τῆς Πατρίδος, ἂς γίνωσι μὲ αὐτούς ἑβδομήκοντα καὶ ἕνας διὰ περισσοτέραν ἐνθύμησιν, ὅτι ἡ Πατρὶς δι' αὐτὰς τὰς θυσίας δὲν παραδίδεται. Ὅλοι οἱ Σουλλιῶται, ἀποστείλλαντες τὸ γράμμα, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ δέχωνται πλέον οὔτ' αὐτοῦ οὔτε τῶν ὑπαλλήλων του γράμματα, ὅθεν ὅσα ἐλάμβανον τὰ ἔρριπτον εἰς τὴν φωτίαν χωρὶς νὰ τ' ἀναγνώσωσι, καὶ ἐξηκολούθουν τὸν πόλεμον.

Ἅμα ἔφθασαν εἰς τὰ Ἰωάννινα οἱ ὅμηροι, διέταξεν ὁ Πασᾶς τὸν Πολιτάρχην, Ἀμπὰζ Τεπελένα, νὰ τοὺς ἀφοπλίσῃ, ποδαλυσοδεσμεύσῃ, καὶ ἀποκλείσῃ εἰς σκοτεινὴν εἱρκτὴν ἐν τῇ νήσῳ· οἱ Σουλλιῶται ζωντανοί, ἀπεκρίθη ὁ Τεπελένας, ὅπλα δὲν παραδίδουσιν, εἰμή, ὅταν ἀποθάνωσι μαχόμενοι· ἐντροπή μας λοιπὸν εἶναι νὰ τὰ ζητήσωμεν, καὶ νὰ μὴ μᾶς τὰ δώσουν, ἐπονείδιστον πρὸς τούτοις καὶ ἀνάρμοστον εἰς τὴν ὑψηλότητά

σου νὰ τὰ λάβῃς διὰ τῆς βίας, ἐπειδὴ τότε τὰ ὅπλα των μόνον θέλ' ἔχεις ὡς ὁμήρους· πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πολιτάρχου, ἐφεῦρεν ἄλλον τρόπον νὰ τὰ λάβῃ ἀκινδύνως· προσκαλέσας ἡγούμενόν τινα ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, κειμένης ἐν τῇ νήσῳ τῆς λίμνης, ὅπου ἐσκόπευε νὰ τοὺς φυλακίσῃ, διέταξεν αὐτὸν ἐντόνως, ὅτι ἅμα ἴδῃ τοὺς εἰκοσιτέσσαρας Σουλλιώτας ἀποβιβασθέντας εἰς τὴν Νῆσον, καὶ πλησίον τῆς Μονῆς, νὰ σπεύσῃ, καὶ προϋπαντήσῃ φιλικῶς, καὶ πατρικῶς, καὶ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ προσκύνησιν, καὶ ἀσπασμὸν τῶν ἁγίων Εἰκόνων, ἀλλὰ νὰ φροντίσῃ πρὸ πάντων νὰ τοὺς ἐμβάσῃ ἀόπλους, πληροφορῶν αὐτοὺς ὅτ' εἶνε μεγάλη ἁμαρτία νὰ ἐμβαίνωσιν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡπλισμένοι· ἀέκων ἑκὼν, ἐπραγματοποίησεν ὁ ἡγούμενος τὴν διαταγὴν, καὶ ἐν ταὐτῷ τὴν ἐπέτυχεν, ἐπειδὴ ὅλοι ἐκ συμφώνου σεβασθέντες τοὺς λόγους του ἐπέθεσαν ἐν τῷ, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, τοίχῳ τὰ ὅπλα ὄρθια καὶ οὕτως εἰσῆλθον ἄοπλοι. Εἷς ὅμως ἐξ αὐτῶν Δεμύρης Φωτομάρας ὀνομαζόμενος, δὲν ἠθέλησε ν' ἀφήσῃ τὴν πιστόλαν του, εἰπὼν πρὸς τὸν ἡγούμενον· «ὅταν ἦνε πόλεμος, καλόγηρε, τ' ἅρματα ἀπὸ τὰς χεῖρας δὲν ἀφίνονται, καὶ οὔτε τοῦ Θεοῦ κακοφαίνεται, ἐπειδὴ ἐμβαίνω ἁρματωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, » ἀσπασθέντες ἐν τοσαύτῳ τὰς ἁγίας εἰκόνας ἐξῆλθον, ἀλλ' ὅπου ἄφησαν τὰ ὅπλα δὲν τὰ εὗρον, διότι, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ, καὶ γνῶσιν ἴσως τοῦ ἡγουμένου, ἦσαν κεκρυμμένοι προλαβόντως ἑκατὸν στρατιῶται Τουρκαλβανοὶ εἰς διάφορα δωμάτια τῆς Μονῆς, καὶ οὕτω τὰ ἐπῆραν πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν Σουλλιωτῶν, οἵτινες μὴ δυνάμενοι νὰ τοὺς ἐκδικήσωσιν ἐμέμφοντο τὴν πρᾶξίν των ὡς σημεῖον

ἀνανδρίας, καὶ ἀπιστίας· παροξυνθεὶς ὁ ὁπλαρχηγὸς διὰ τὰς ὕβρεις διέταξε περιφρονητικῶς τὸν Φωτομάρα νὰ ῥίψῃ κάτω τὸ ὅπλον του, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο νὰ τὸ λάβῃ διὰ τῆς χειρός του, οἱ δειλοὶ, καὶ ἀνάξιοι, ἀπεκρίθη, ὁ Φωτομάρας παραδίδουσι τὰ ὅπλα ζωντανοὶ, τὰ δὲ παλληκάρια ὅταν ἀποθάνωσι· μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐκβαλὼν τὴν πιστόλαν ἀπὸ τῆς ζώνης, ἐπιθεὶς δὲ τὸ στόμα αὐτῆς τῇ κοιλίᾳ ηὐτοχειριάσθη· ἐσκόπευεν ὁ ἀτρόμητος οὗτος ὡς παρὰ τῶν συντρόφων του ἐβεβαιώθημεν, νὰ φονεύσῃ τὸν ὁπλαρχηγὸν Τοῦρκον, ἀλλ' ηὐσπλαγχνίσθη τοὺς συμπολίτας του, τοὺς ὁποίους ἔμελλον ἑπομένως οἱ Τοῦρκοι ἐλεεινῶς νὰ κατακερματίσωσι· τοὺς ἔῤῥιψαν αὐθωρεὶ σιδηροδεσμίους εἰς σκοτεινὴν εἱρκτήν.

Ὁ Ἰσλὰμ Πρόνιος φίλος ὢν τῶν Σουλλιωτῶν, καθὼς εἰς τὴν ἐν Βιρτζάχᾳ μάχην ἐγνωρίσθη σαφέστατα, ἀναμφιβόλως ἔμελλε νὰ ἦνε ὕποπτος, καὶ ἑπομένως ἐχθρὸς τοῦ Πασᾶ, διὸ προσεῖχε πάντοτε τὰ χωρία του προσποιούμενος δῆθεν, ὅτι τὰ φυλάττει μὴ συγχωρῶν τοὺς Σουλλιώτας νὰ λαμβάνωσι τροφάς· πρὸ πολλοῦ ἐγίνωσκεν ὁ Πασᾶς τὴν μετὰ τῶν Σουλλιωτῶν σχέσιν του, ἀλλὰ δὲν ἐνέκρινε νὰ τὸν προσβάλῃ ἀποτόμως φοβούμενος οὐ μόνον τῶν Σουλλιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν χωρίων του τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητα, ὅθεν παρὰ τὴν λεοντὴν ἐνεδύθη τὴν ἀλωπεκὴν ἀποσπάσας διὰ χρημάτων, καὶ ὑποσχέσεων τοὺς ἄλλους γείτονους, καὶ φίλους του Ἀγάδας, καὶ οὕτω διὰ προδοσίας αὐτῶν ἐκυρίευσε τὸ φρούριον τῆς Παραμυθίας, πέμψας διὰ νυκτὸς τὸν Σελλικτάρην μετὰ ὀκτακοσίων στρατιωτῶν· εἰς τοιαύτην ἐπικίνδυνον περίστασιν περιπεσὼν ὁ Πρόνιος ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ τὸν υἱόν του ὅμηρον, ὅπως

ἐλαττώσῃ τὴν κατ'αὐτοῦ ὑπόνοιαν, ἄλλως ἐκινδύνευε νὰ κηρυχθῇ ἐχθρός του, ἀλλὰ τοῦτο τὸν ἔβλαπτε καιρίως, ἐπειδὴ ἀμέσως ὁ Πασᾶς τὸν κατεμήνυεν εἰς τὸν Σουλτάνον ὡς σύμμαχον τῶν Σουλλιωτῶν καὶ συνωμότην τῶν χριστιανῶν κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Τοιαύτη ἀπροσδόκητος μεταβολὴ ἠνάγκασε τοὺς Σουλλιώτας νὰ σπεύσωσι καὶ ματαιώσωσιν, εἰ δυνατὸν, τοὺς σκοποὺς τοῦ Πασᾶ διὰ τῆς φιλίας καὶ συμμαχίας τοῦ Ἰμπραΐμ Πασᾶ τῆς Αὐλῶνος, πρὸς ὃν ἔπεμψαν πρέσβυν παρακαλοῦντες ν' ἀνακαλέσῃ τὰς κατ' αὐτῶν σταλείσας δύω χιλιάδας στρατιωτῶν, ὡς προείρηται, νὰ τοὺς βοηθήσῃ ἀπὸ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, αὐτοὶ δὲ τῷ ὑπέσχοντο παντοτεινὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν· ἐδέχθη προθύμως τὰς προτάσεις καὶ τὰ ζητήματά των, καὶ ἄνευ ἀναβολῆς τὰ ἐνήργησε χορηγήσας εἰς τὸν ἀποσταλέντα πεντακόσια φορτώματα καλαμπόκι καὶ δέκα χιλιάδας δεκάρια φυσεκίων· ἀκούσας ὁ Βεζύρης ὅτι οἱ Σουλλιῶται ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τὸν Ἰμπραΐμ Πασᾶν, ζητοῦντες τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν του, διέταξε καὶ αὐτὸς ἀμέσως τὸν Σελλικτάρην καὶ Κίτζον Βότζαρην, νὰ ὑπάγωσι ἐκδευτέρου εἰς τὸ Σοῦλλι καὶ ἐνεργήσωσι τὴν εἰρήνην, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον διαπραγματευθῇ συμφωνίαν πρὸ τῆς παραδόσεως τῶν ὁμήρων· ὄντες (καθὼς καὶ πάντοτε) ἐλλειπεῖς οἱ Σουλλιῶται τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, μὴ λαβόντες εἰσέτι διὰ τὴν θαλλάσσιον κακοκαιρίαν θετικήν τινα ἀπάντησιν ἐκ μέρους τοῦ Ἰμπραΐμ Πασᾶ, ἐνέκριναν νὰ δεχθῶσι προσωρινῶς τὴν πρώτην συνθήκην ἑωσοῦ ἐξοικονομήσωσι τ' ἀναγκαῖα, διότι ἐγίνωσκον ἀλανθάστως τοὺς δολίους σκοποὺς τοῦ Πασᾶ, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς εἰρήνην, ἀλλ' εἰς μόνην τὴν διάλυσιν

τῆς συμμαχίας, δυναμένης νὰ τὸν βλάψῃ σημαντικῶς· μαθὼν ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἰμπραῒμ Πασᾶς τὴν ἀνανεωθεῖσαν συμφωνίαν μεταξὺ Σουλλιωτῶν καὶ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀπέστειλεν ἀμέσως πλοῖον ἐπίτηδες διὰ νὰ προλάβῃ καθ' ὁδὸν τὸ πρῶτον, καὶ ἀναλάβῃ τὴν προῤῥηθεῖσαν βοήθειαν, τὸ δὲ πλοῖον, ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων, ἦτο ἐλλιμενισμένον πρὸ ἡμερῶν εἰς τοὺς Δουκάτας, καὶ οὕτως ἀνέλαβεν ὅσα ἔδωκεν, ἡ δὲ συμμαχία, πρὶν γνωρισθῇ, διελύθη· μαθὼν ὁ Βεζύρης τὴν διάλυσίν της, μὴ ἀγνοῶν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῶν Σουλλιωτῶν, ἔχων πρὸς τούτοις τοὺς ὁμήρους εἰς χεῖράς του, ἀπέῤῥιψε τὴν ἀνανεωθεῖσαν πρότασιν τῆς εἰρήνης, ἄνευ δὲ ἀναβολῆς νέα στρατεύματα ἔστειλε τρέφων ἐλπίδας ὅτι, διὰ τὰς δεινοπαθείας των θέλει τοὺς καταβάλλει, ἢ βιάσει, τοὐλάστον, νὰ δεχθῶσι κατῃσχυμένην τινα συμφωνίαν· οἱ Σουλλιῶται ὅμως, καίτοι δεινοπαθοῦντες, ἀντέκρουσαν καθ' ὅλας τὰς θέσεις τοὺς Τουρκαλβανοὺς, πολὺ δὲ περισσότερον τοὺς κατετρόμαξαν μὲ τὰς νυκτομαχίας, δι' ὧν ὠφελοῦντο ἀπολαμβάνοντες πᾶν τὸ τυχόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Δευτέρα πρότασις εἰρήνης.

Ἀφοῦ καὶ τὸ ἀνωτέρω στρατήγημα ἐπέφερε δυσάρεστα ἀποτελέσματα, καθότι κατέστησε τοὺς ἐχθρούς του τολμηροτέρους καὶ σχεδὸν ἀπηλπισμένους, ἐπρότεινε δευτέραν καὶ διαφορετικὴν διόλου τῆς πρώτης εἰρήνην, ὑποσχόμενος νὰ τοῖς δώσῃ δύω χιλιάδες πμουγκεῖα (τάλαντα), δεκαετῆ ἀσυδωσίαν (1), καὶ ὁποιανδήποτε ἀλ-

(1) Τὸ τουρκικὸν τάλαντον ὑπελογίζετο ἐκ πεντακοσίων

λην τοποθεσίαν ἐκλέξωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ κατοικίαν· ἐπὶ ταύτας τὰς προτάσεις ἀπεκρίθησαν τὰ ἑξῆς·

Βεζύρ Ἀλῆ Πασᾶ σὲ χαιρετοῦμεν·

» Ἡ πατρίς μας εἶναι ἀσυγκρίτως γλυκυτέρα καὶ » ἀπὸ τὰ πουγκεῖά σου, καὶ ἀπὸ τοὺς εὐτυχεῖς τόπους, » τοὺς ὁποίους ὑπόσχεσαι νὰ μᾶς δώσῃς· ὅθεν ματαίως » κοπιάζεις, ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία μας δὲν πωλεῖται, οὔτ' » ἀγοράζεται σχεδὸν μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, παρά, μὲ τὸ αἷμα, καὶ θάνατον ἕως τοῦ τελευταίου Σουλλιώτου.

Ὅλοι οἱ Σουλλιῶται μικροί, καὶ μεγάλοι.

Ἡ λακωνική, καὶ πατριωτικὴ αὕτη ἀπάντησις, μολονότι αἰσθαντικὴν δυσαρέσκειαν καὶ θαυμασμὸν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Βεζύρην, δὲν ἠλάττωσεν ὅμως τὴν δραστηριότητά του, ἐπειδὴ ἀδιακόπως ἐμεταχειρίζετο πᾶν ὅ,τι ἐπεννόει πιθανὸν μέσον διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀντιπάλων του· μετά τινας ἡμέρας ὠργάνισε διά τινος ὁπλαρχηγοῦ του, Μετζομπόνου, ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς πατρίδος μ' ὅλην τὴν οἰκογένειαν τὸν Τζῆμα Ζέρβαν, καὶ νὰ διασπείρῃ σχίσματα, καὶ διχονοίας, εἰς ἀνταμειβὴν δὲ τῆς πράξεως ταύτης ὑπέσχετο νὰ τῷ δώσῃ ὀκτακόσια Τάλαντα, τιμὴν μεγάλην, καὶ ὁποιανδήποτε ἐπαρχίαν τῆς Ἑλλάδος ζητήσῃ νὰ λάβῃ καὶ νέμεται κληρονομικῶς τὰ δέκατα τῶν προϊόντων· ὁ Ζέρβας τῷ ἀπήντησεν ὡς ἑπομένως.

Σ' εὐχαριστῶ Βεζύρη μου, διὰ τὴν ἀγάπην ὁποῦ ἔχεις εἰς ἐμένα, ἀλλὰ τὰ ὀκτακόσια πουγκεῖα, παρακαλῶ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς, ἐπειδὴ δὲν ἠξεύρω νὰ τὰ μετρή-

γροσίων, τὸ δὲ γρόσιον εἶχε ἰσοδύναμον τότε ἀξίαν μὲ τὴν σημερινὴν δραχμήν.

σω, καὶ ἂν ἤξευρα, πάλιν δὲν ἤμουν εὐχαριστημένος νὰ σοὶ δώσω οὔτε μίαν πέτραν τῆς πατρίδος μου δι' ἀντιπληρωμὴν, καὶ ὄχι πατρίδα, ὡς φαντάζεσαι· τὴν τιμὴν ὁποῦ μ' ὑπόσχεσαι μ' εἶναι ἄχρηστος, πλοῦτος, καὶ τιμὴ εἰς ἐμὲ εἶναι τὰ ἅρματά μου, μὲ τὰ ὁποῖα φυλάττω, καὶ τιμῶ τὴν πατρίδα μου, ἀθανατίζω καὶ τ' ὄνομά μου.

Σοῦλλι 4 Μαΐου 1801.

Τζήμας Ζέρβας.

Μετὰ τοσαύτας ἀποτόμους ἀπαντήσεις τῶν Σουλλιωτῶν ἑπόμενον ἦτον νὰ περιορισθῶσιν ὁπωσοῦν πρὸς καιρὸν τὰ μανιώδη πάθη του, ἂν ὄχι δι' ἄλλο τι, τοὐλάχιστον νὰ λησμονῶνται προσωρινῶς τὰ παρελθόντα, ὥστε νὰ τρέφῃ ἀσφαλεστέρας ἐλπίδας διὰ τὰ μέλλοντα· ἀλλ' αὐτὸς ἠκολούθει ἀκουράστως τὸ σύστημά του φρονῶν πάντοτε τὴν δραστηριότητα συντελεστικότερον μέσον τῆς ἐπιτυχίας· βλέπων ἐν τοσούτῳ λειποτακτοῦντας καθ' ἑκάστην τοὺς στρατιώτας ἐξ αἰτίας τῆς κακοπαθείας, καὶ ἀδιακόπου προσβολῆς τῶν Σουλλιωτῶν (μόλις ὀκτὼ χιλιάδας μείναντας κεκλεισμένους εἰς τοὺς πύργους), ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰ μέσα τοῦ ἱερατείου, νομίζων ἴσως τὴν θρησκείαν ἐπιτυχέστερον ὄργανον τοῦ σκοποῦ του· καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, ὅτι τὸ μόνον ἐπιστήριγμα τοῦ Σουλλίου μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πρεβύζης, ἔμεινεν ἡ Πάργα, ἀφ' ἧς ἐπορίζοντο τροφὰς πολεμοφόδια καὶ πᾶν ἀναγκαῖον· τοῦτο λοιπὸν μὴ δυνηθεὶς νὰ καταβάλῃ, ἐσκέφθη νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τοῦ κλήρου διὰ τοῦ Μητροπολίτου, δηλαδὴ Ἰωαννίνων, καὶ ἐπισκόπου Παραμυθίας, Σουλλίου καὶ Πάργας διατελοῦντος ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἰωαννίνων Μητροπολίτου,

ὡς ἐκ τῶν παρακατιὸν γραμμάτων ἐξάγεται ἡ ἀλήθεια.

Πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Παραμυθίας.

Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Παραμυθίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ κὺρ Χρύσανθε, χάρις εἴη σοι τῇ θεοφιλίᾳ καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ.

Φαίνεται οἱ ἐπαρχιῶταί σου οἱ Παργινοὶ πῶς ἔχασαν τὸν νοῦν τους, καὶ δὲν ἠξεύρουν τί κάμουν· ὅθεν ἰδοὺ ὁποῦ τοὺς γράφω διὰ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τοὺς Σουλλιώτας, καὶ νὰ μὴ τοὺς βοηθοῦν καὶ μὲ ἀνθρώπους καὶ μὲ βαρούτια καὶ μὲ ζαϊρέδες· νὰ τοὺς συμβουλεύσῃς καὶ ἡ θεοφιλία σου, καθὼς τοὺς γράφω, διατὶ ὕστερον, ὅ,τι ἀκολουθήσῃ, ἂς ὄψονται· μοῦ κακοφαίνεται ὅμως, ὁποῦ κοντὰ εἰς αὐτοὺς κακοπαθαίνεις ὕστερον καὶ ἡ θεοφιλία σου.

Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ σοῦ.

1801 Ἰουλίου 5 Ἰωάννινα.

Ὁ Ἰωαννίνων Ἱερόθεος
καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.

Εὐγενεῖς προεστῶτες καὶ λοιποὶ ἁπαξάπαντες κάτοικοι τῆς Πάργας σᾶς εὔχομαι καὶ σᾶς εὐλογῶ πατρικῶς.

Ἕνας καλὸς καὶ ἄγρυπνος ποιμὴν, χρεωστεῖ νὰ προφυλάττῃ πάντοτε τὰ πρόβατά του ἀπὸ κρημνοὺς, βράχους καὶ ἄγρια θηρία, καὶ τότε τὰ κερδίζει καὶ τὰ χαίρεται· καὶ ἐγὼ λοιπὸν ὡς καλὸς ποιμὴν τῶν λογικῶν μου προβάτων, χρεωστῶ νὰ προφυλάττω αὐτὰ πάντοτε ἀπὸ πᾶσαν βλάβην καὶ ἀπώλειαν· καὶ ἄλλοτε σᾶς ἔγραψα, καὶ προφορικῶς, ὅταν ἀπέρασα ἀπὸ τὴν πατρίδα σας, ὡμίλισα καὶ σᾶς ἐσυμβούλευσα πνευματικῶς καὶ πατρικῶς νὰ τραβήξητε χέρι ἀπὸ τοὺς Σουλλιώτας, νὰ μὴ

τοὺς δίδετε κἀμμίαν βοήθειαν, οὔτε εἰς τὸν τόπον σας νὰ τοὺς δέχησθε, ἐπειδὴ εἶναι κακοῦργοι καὶ φερμανλίδες ἀπὸ τὸ δεβλέτι, καὶ ὅποιος δέχεται τοιούτους κακούργους πίπτει καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἰδίαν ὀργὴν τοῦ ὑψηλοῦ δεβλετίου, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀφανίζεται ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· σεῖς ὅμως, ἢ ἀπὸ ἀνοησίαν σας, ἢ ἰσχυρογνωμίαν σας, ἢ ξένας κακὰς συμβουλὰς παρακινούμενοι, δὲν ἐδώσατε ποτὲ ἀκρόασιν καὶ κλίσιν εἰς τὰς πατρικάς καὶ σωτηριώδεις διὰ τὴν πατρίδα σας νουθεσίας μου· ἀκούετε καὶ ἀκολουθᾶτε, ὡς μανθάνω, τὰς συμβουλὰς τοῦ Περραιβοῦ, ὁ ὁποῖος σᾶς ἀπατᾷ, δὲν ἠξεύρετε, ὅτι αὐτὸς μὲ κἄποιον Ῥῆγαν Θεσσαλόν καὶ ἄλλους μερικοὺς παρομοίους λογιωτάτους συνεννοημένοι μὲ τοὺς Φραντζέζους ἐσκόπευον νὰ κάμνουν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ κραταιοτάτου Σουλτάνου; ἀλλ' ὁ μεγαλοδύναμος Θεὸς τοὺς ἐπαίδευσε, κατὰ τὰς πράξεις των μὲ τὸν θάνατον, ὁποῦ τοὺς ἔπρεπε, μόνος δὲ ὁ Περραιβὸς ἐσώθη διὰ τὰς ἰδικάς σας ἁμαρτίας· λοιπὸν, ἂν θέλητε τὴν σωτηρίαν καὶ εὐτυχίαν σας, τραβᾶτε χέρι, ὡς προεἶπα, ἀπὸ τὴν φιλίαν τῶν Σουλλιωτῶν καὶ συμβουλὰς τοῦ Περραιβοῦ, καὶ ζητήσατε τὸ γρηγορότερον τὴν χάριν καὶ σκέπην τοῦ ὑψηλοτάτου Βεζύρη, τὴν ὁποίαν ἐλπίζω νὰ τὴν λάβετέ, ἐπειδὴ, ὅταν ἰδῶ τὴν μετάνοιάν σας, θέλει προσπέσω εἰς τὰ γόνατά του νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ συγχωρήσῃ τὰ ἀπερασμένα σφάλματά σας, ὁποῦ ἀρνηθήκετε τὴν συμφωνίαν ὁποῦ ἐκάμετε μὲ τὴν ὑψηλότητά του, καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι, δὲν θὰ πέσει κάτω ὁ ριτζᾶς μου (1)· ἐὰν ὅμως μείνητε ἀμετανόητοι, καθὼς ἕως τώ-

(1) Η παράκλησίς μου.

ρα, τότε ὁ θεὸς μέλλει νὰ σᾶς παιδεύσῃ διὰ τὴν παρακοήν σας, καὶ τὸ κρίμα τῶν φαμελιῶν σας ἂς ἦνε εἰς τὸν λαιμόν σας καὶ εἰς τοῦτον καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον· ἐγὼ τὸ πνευματικὸν καὶ πατρικὸν χρέος τὸ ἔκαμα, ὅθεν δὲν σᾶς μένει πλέον κανένα παράπονον ἐναντίον μου καὶ ὑγιαίνετε.

Ἰωάννινα 1801 Ἰουλίου 5.

Ἱερόθεος Μητροπολίτης Ἰωαννίνων
καὶ ἐν χριστῷ εὐχέτης.

Ἀπάντησις·

Πανιερώτατε μητροπολῖτα υἱϊκῶς σᾶς προσκυνοῦμεν.

Τὴν σεβαστὴν ἐπιστολήν σας ἐλάβομεν, ἠθέλαμεν βέβαια παραδεχθῆ τὰς συμβουλάς σας, ἐὰν αὗται ἦσαν σύμφωνοι μὲ τὰς περιστάσεις καὶ συμφέροντα τῆς πατρίδος μας· ὀρθὴ τῷ ὄντι, καὶ κατάλληλος ἡ παραβολὴ τοῦ ποιμένος, τὴν ὁποίαν μᾶς προτείνετε, ἀλλ' ὅταν ὁ ποιμὴν πάσχῃ, κατὰ δυστυχίαν, ἀπὸ ὀφθαλμίαν, καὶ βραδυποδίαν, πῶς δύναται τότε, πανιερώτατε, νὰ προφυλάξῃ τὰ πρόβατά του ἀπὸ κακοτοπίας, καὶ ἄγρια θηρία; μᾶς συμβουλεύετε νὰ μὴ δεχώμεθα, οὔτε βοηθῶμεν τοὺς Σουλλιώτας κακούργους ὄντας, ὡς λέγετε, καὶ ἀποκεκηρυγμένους τοῦ Δουβλετίου· ἡμεῖς συμμαχίαν τινά, ἢ ἑταιρίαν μυστικὴν ἢ φανερὰν μ' αὐτοὺς δὲν ἔχομεν, διὸ τοὺς δεχόμεθα εἰς τὴν πατρίδα μας ὄχι ὡς κακούργους, καὶ φερμανλίδας, ἀλλ' ὡς ὑπερμάχους τῆς πατρίδος των, καὶ φορολογουμένους ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, πρὸς τοὺς ὁποίους πωλοῦντες τὰ προϊόντα τοῦ τόπου μας ὠφελούμεθα· τὸ αὐτὸ σύστημα διατηροῦμεν ἔκπαλαι καὶ ἤδη μὲ τοὺς λοιποὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κρά-

τους Τούρκους, καὶ χριστιανούς, διότι δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ πορίζώμεθα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα.

Καὶ ἡμᾶς ἀδικεῖτε, πανιερώτατε, καὶ τὸν Περραιβὸν συκοφαντεῖτε λέγοντες, ὅτι ἀκολουθοῦμεν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ τῆς πανιερότητός σας τὰς συμβουλάς· βεβαιωθῆτε, ὅτι καὶ ἡμεῖς πάντες γνωρίζομεν τῆς πατρίδος τὰ συμφέροντα, καὶ ὁ Περραιβὸς τὰ αὐτὰ αἰσθήματα τρέφει· ὅθεν οὔτ᾽αὐτὸς ἡμᾶς ἀπατᾷ, οὔτε ἡμεῖς παρ᾽αὐτοῦ πλανώμεθα. Τὸν κατακρίνετε πρὸς τούτοις, διότι συνέπραξε μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Ῥῆγα, καὶ ἄλλων, ὡς λέγετε, λογιωτάτων ὁμογενῶν κατὰ τοῦ Σουλτάνου· ἡ κατάκρισις αὕτη ὑπάρχει, νομίζομεν, ἀντίχριστος, διότι ὁπόταν ὁ ἴδιος Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς διδάσκει τρανώτατα, λέγων. « Μάχου ὑπὲρ πίστεως, καὶ πατρίδος ». Τίς ἄρα φιλόχριστος, καὶ φιλόπατρις τολμᾷ ἔπειτα νὰ καταδικάσῃ τοῦ Ῥήγα, καὶ τῶν συνεταίρων αὐτοῦ τὰς πράξεις; Οὔτε τῆς παρούσης ἐποχῆς, οὔτε τῆς ἰδικῆς μας δυνάμεως ἔργον εἶνε, πανιερώτατε, νὰ διακρίνωμεν τὰ ἐμβριθῆ αὐτῶν αἰσθήματα, ἐπ᾽ ἄλλων εὐνοϊκῶν περιστάσεων τοῦ ἔθνους μας, ἡ ἀμερόληπτος ἱστορία μέλλει βέβαια νὰ ἐξιχνιάσῃ, καὶ εὐκρινήσῃ τὰς πράξεις αὐτῶν, καὶ τὰ ἀποτελέσματα.

Ὀπαδοὶ λοιπὸν ὄντες καὶ ἡμεῖς πάντοτε, καὶ ἐκτελεσταὶ τοῦ προμνησθέντος θείου ῥητοῦ, σᾶς ἀπαλλάττομεν εἰς τὸ ἑξῆς, πανιερώτατε, ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν ὑψηλότατον Βεζύρην, ὡς μᾶς ὑπόσχεσθε, μεσιτείαν, καὶ ἱκεσίαν σας ὑπὲρ ἡμῶν, διότι ἀρκεῖ εἰς ἡμᾶς ἡ σκέπη καὶ εὔνοια τοῦ ὑψηλοῦ καὶ κραταιοῦ Δουβλετίου, τὴν ὁποίαν σεβόμενοι, καὶ διατηροῦντες χρεωστικῶς, δεόμενοι πρὸς τούτοις τοῦ ὑψίστου ὑπὲρ τῆς μακροβιότητος, καὶ εὐημερίας τῆς Με-

γαληνότητός του, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι θὰ σκέπει, καὶ διατηρεῖ ἡμᾶς πάντοτε ὡς πιστοὺς ὑπηκόους, καὶ εὐπειθῆ τέκνα του.

Εὐγνωμονοῦντες ἐν τοσούτῳ, πανιερώτατε διὰ τὰς πνευματικὰς, καὶ πατρικὰς πρὸς ἡμᾶς συμβουλάς σας, ὑποσημειούμεθα μὲ βαθύτατον σέβας.

1801 Ἰουλίου 10·

Τῆς ὑμετέρας πανιερότητος
τέκνα ἐν Χριστῷ εὐπειθῆ
οἱ προεστῶτες, καὶ ἅπας ὁ λαὸς τῆς Πάργας.

Πρὸς τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην τῶν Ἰωαννίνων κύριον κύριον Ἱερόθεον.

Ἑτέρα ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτου πρὸς τὸν ἐπίσκοπον.

Ἀδελφὲ, ἅγιε Παραμυθίας, ἤξευρε, ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ κακοϊωσὴφ (1) ἦλθεν εἰς τὸν ἐφέντην μας, καὶ τὸν ἐπαρεκάλεσε διὰ τὸν ἀδελφόν του, καὶ μ' ἐπρόσταξεν, ὅθεν ἂν ἔλθῃ νὰ προσπέσῃ νὰ τὸν συμπαθήσῃς, καὶ νὰ μᾶς γράψῃς· ἂν θέλῃς ὅμως καὶ νὰ τὸν ἐξορίσω,καὶ νὰ κόψω, καὶ τὰ μαλιά του, νὰ μὲ γράψῃς καταλεπτῶς μόνος σου μυστικᾶ πόθεν ἐπαρακινήθησαν οἱ Παργινοὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς Σουλλιώτας, καὶ πόσην βοήθειαν τοὺς ἔδωκαν, καὶ τὶ καὶ τί, καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν Παργινῶν, καὶ τῶν Σουλλιωτῶν. Μουτλὰκ κάθετι νὰ μὲ ἰδεάσῃς, διὰ νὰ ἠμπορέσω ὕστερον νὰ σὲ διαφεντεύσω, καὶ νὰ μὴ χαθῇς,

(1) Αὐτὸς ἦτον Ἱερομόναχος, γέννημα, καὶ θρέμμα τῆς Πάργας, ἡ οἰκογένειά του, καὶ φυλή του ὠνομάζετο Καλούλιδες καὶ Τζίγκανοι· ἦσαν κακοήθους πατρὸς, κακοηθέστεροι τρεῖς υἱοί· ὁ ἀρχιερεὺς εἶχεν ἐξεκκλησιάσῃ, καὶ ἀφορίσῃ αὐτὸν τὸν Ἱερομόναχον διὰ τὰς βδελυράς του πράξεις, οἱ δὲ Πάργιοι ἐξώρισαν ἑπομένως ὅλην τὴν οἰκογένειαν, ἥτις κατέφυγεν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

ἀγκαλὰ ἐδῶ ὅλα τὰ μανθάνομεν, μὰ θέλω νὰ μὲ τὰ γράψῃς διὰ τὸ καλόν σου.

1801 Σεπτεμβρίου 7 Ἰωάννινα.

Ὁ Ἰωαννίνων Ἱερόθεος.

Εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐγγράφους, καὶ διαφόρους ἄλλας προφορικὰς παρακινήσεις τοῦ μητροπολίτου δὲν ἔδωκε τὴν παραμικρὰν ἀκρόασιν ὁ καλὸς ἀρχιερεὺς, ἐξ ἐναντίας, τοὺς μὲν Σουλλιώτας, καὶ Παργίους ἀδιακόπως ἐνεθάῤῥυνε, πρὸς δὲ τὸν μητροπολίτην ἀπεκρίνετο ὅτι, δὲν λείπει ἐνεργῶν προθύμως τὰς συμβουλάς του, ἀλλὰ, κατὰ κακὴν τύχην, οὐ μόνον δὲν εἰσακούεται, ἀλλὰ πολλάκις ὑβρίζεται, καὶ ἐπαπειλεῖται ἀμφοτέρωθεν· ἰδὼν καὶ τὸ τοῦ μητροπολίτου ἐπιχείρημα ἀτελεσφόρητον ἀπεφάσισεν ὅτι, διὰ τῆς συνήθους τουρκικῆς του σκληρότητος θέλει δυνηθῇ νὰ ὑποχρεώσῃ μᾶλλον τὸν ἐπίσκοπον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ θελήματά του, ἢ διὰ τῶν συμβουλῶν τοῦ μητροπολίτου. Ἔῤῥιψεν ὅθεν ἀνυπερθέτως εἰς σκοτεινὴν εἱρκτὴν σιδηροδεσμίους τοὺς συγγενεῖς τοῦ ἐπισκόπου, μητέρα, δύω ἀδελφοὺς, καὶ δύω ἀδελφὰς μετὰ τῶν συζύγων αὐτῶν, ἐξ ὧν ἡ μήτηρ καὶ εἷς υἱὸς μὴ δυνηθέντες μετὰ πενταμηνίαν νὰ ὑποφέρωσι τὰ τρομερὰ κολαστήρια, ἐπλήρωσαν ἐν εἱρκτῇ τὸ κοινὸν χρέος, οἱ δ' ἄλλλοι μεθ' ἑνὸς ἔτους φυλάκισιν διὰ μεσιτειῶν, καὶ δόσεως χρημάτων ὑπὲρ τὴν δύναμιν αὐτῶν, μόλις εἶδον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· μ' ὅλα ταῦτα ὁ φιλόχριστος ποιμὴν παρὰ τῶν συγγενῶν, ἐπεθύμει μᾶλλον πολλῶν χιλιάδων ψυχῶν τὴν σωτηρίαν, ψυχῶν ἐκ γενετῆς, καὶ προγόνων ἐλευθέρων· παράδειγμα τῷ ὄντι χριστομίμητον, καὶ ἀναγκαῖον πρὸς πάντας τοὺς ποιμένας, ἀλλὰ, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὑπάρχουσι κατὰ δυστυ-

χίαν, τινὲς ἐξ αὐτῶν λύκοι βαρεῖς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου· ἐν τοσούτῳ ἐνῷ διέτριβεν εἰς τὴν Πάργαν ὑπὲρ τὸ ἓν ἥμισυ ἔτος μὴ τολμῶν διὰ τὸν φόβον τοῦ Βεζύρη νὰ περιέλθη ὅλην τὴν ἐπαρχίαν του, πρὸς ἁγιασμὸν τῶν πνευματικῶν τοῦ τέκνων, καὶ ἀπολαβὴν τῶν νομίμων δικαιωμάτων, ἠθέλησεν αὐθορμήτως, ἢ μᾶλλον ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἴδιον Βεζύρην ὁ Χασᾶν Τζαπάρης νὰ μεσιτεύση δῆθεν εἰς αὐτὸν διὰ νὰ τὸν λάβῃ ὑπὸ τὴν εὔνοιάν του, ὡς ἐκ τοῦ ἑπομένου γράμματος φαίνεται.

(Τοπ. Σφ.)

Ὑμέτερε δουαπζή μου (πρεσβευτά μου) δεσπότη τῆς Παραμυθίας μετὰ τὸν χαιρετισμόν μου σὲ φανερώνω, ὅτι ἐδῶ ἦλθεν ὁ Χασᾶν ἀγὰς Τζαπάρης, καὶ μ' ἔκαμε ῥιτζᾶ (παράκλησιν) διὰ τεσένα, καὶ ἐγὼ διὰ τὸ χατῆρι τοῦ (διὰ χάριν του) μάταμ (ἐπειδὴ) καὶ ἔχεις εὑρεθῆ τζιράκη μου (εὐεργετημένος) ὅλα τὰ σοῦτζά σου (τὰ σφάλματά σου) τὰ ἐχάρισα· ὅθεν λαμβάνοντας τὸ παρόν μου δίχως κανένα σουμπέχὲ (ὑπόνοιαν) νὰ κινήσῃς, καὶ νὰ ἔλθῃς ἐδῶ, ὅτι ἐσὺ εἶσαι τζιράκι μου, καὶ σὲ ἀγαπῶ καλήτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον, μόνε μουτλὰκ (ἀφεύκτως) νὰ ἔλθῃς καὶ νὰ μὴ βάλῃς τίποτε εἰς τὸν νοῦν σου, καὶ ὄχι ἄλλο· ὑγίαινε.

1802 Μαρτίου 8 Ἰωάννινα.

Ἀκριβέστατα ἐγνώριζεν ὁ ἐπίσκοπος τοὺς γλυκεῖς, ἀλλ' ἀπίστους λόγους τοῦ Βεζύρη· ἡ παρακίνησις ὅμως τινῶν φίλων του, ἡ συμπάθεια ἀπὸ τὰ συνεχῆ δακρυοστάλακτα γράμματα τῶν συγγενῶν του, ἡ ἐλπὶς διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δεσμά, καὶ ἀπομακρύνῃ, εἰ δυνατὸν, ἐκεῖθεν, τὸν πειθανάγκασαν καταφρονήσαντα πάντα κίνδυνον νὰ ἴδῃ τὸ πρόσωπόν του, παρουσιασθεὶς

γοῦν, καὶ γονυπετήσας, κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν ἔθιμον, παρὰ τοὺς πόδας του, ἀψάμενος μὲ τρεμούσας χεῖρας καὶ καρδίαν πάλλουσαν τοῦ κρασπέδου τῆς χλαμύδος του, κατεφίλει αὐτὸ, μὴ τολμῶν ν' ἀνανεύσῃ ἄνευ τῆς συγκατανεύσεώς του, καθότι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐδείχθη ὡς κεραυνοβόλος διὰ πικρῶν ὕβρεων, ἀπειλῶν, εἱρκτῆς καὶ θανάτου, τὰ μέσα δὲ φίλων, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν, ἡ δόσις ὀκτὼ χιλιάδων γροσίων ἐξιλέωσαν τὸν ἀμείλικτον Βεζύρην, διὸ μετὰ τὴν συγχώρησιν τῷ ἐχορήγησε τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον πρὸς τὴν ἐπαρχίαν του.

(Τόπ. Σφ.)

Ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

Εἴδησις πρὸς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Δουατζῆ μοῦ ἐπισκόπου Παραμυθίας, ὅτι ἀληθινὰ τοῦ εἶχα κακιώσῃ διὰ κάποιαις αἰτίαις, ὅμως ἐβεβαιώθηκα ὁποῦ δὲν εἶχε φταίξιμον, καὶ πάλιν τὸν ξανάλαβα εἰς τὸ προτητερινὸν ναζάρι μου (εὔνοιάν μου) μὲ τὸ νὰ εἶνε τζιράκι ἐδικόν μου· ὅθεν καὶ ἐσεῖς ἔτζι νὰ τὸν ἠξεύρετε, καὶ νὰ τὸν ἔχετε καθὼς καὶ προτήτερα, καὶ καλλιότερα, καὶ κανένας μανὲς (πρόσκομμα) εἰς τὴν δουλιάν του νὰ μὴ τοῦ γίνεται, μόνον ὅσον ἠμπορεῖτε μουσαεντὲ (περιποίησιν) νὰ τοῦ κάμετε, καθὼς εἶναι τὸ ἀΐνισας (ἡ θρησκεία σας) καὶ ἐμένα τὸ χατῆρι κάνετε, ἐπειδὴ καὶ εἶναι δουατζῆς μου, καὶ τζιράκι μου· ἐξ ἅπαντος.

1802 Μαρτίου 29 Ἰωάννινα.

Δοὺς λοιπὸν ὀκτὼ χιλιάδων γροσίων λῦτρα, ἄλλως γὰρ οὐκ ἠδύνατο ἀποφυγεῖν τοὺς ὄνυχάς του, λαβὼν καὶ τὸ ἔγγραφον ἀπολυτήριον, ἐπέστρεψε δρομαίως εἰς τὴν Πάργαν χωρὶς νὰ ἐνεργήσῃ, διὰ τὸν φόβον, διόλου περιοδείαν τῆς ἐπαρχίας του, οὔτε ἀπὸ τοῦ πρώτου φρο-

νήματος νὰ παρεκτραπῇ· ὁ Βεζύρης μολοντοῦτο, ὡς ἐκ τοῦ ἀκολούθου γράμματος φαίνεται, ἐπροσποιεῖτο ἀκόμη τὸν φίλον σκοπεύων νὰ τὸν συλλάβῃ καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τοὺς ὄνυχάς του.

(Τ. Σ.)

Δουατζῆ μου Ἐπίσκοπε Παραμυθίας.

Μετὰ τὸν χαιρετισμόν μου, σὲ φανερώνω, ὅτι ἔμαθα πῶς αὐτοῦ εἰς Πάργαν ἦρθεν ἕνας ἄνθρωπος τοῦ Ἰμπραΐμ Πασᾶ μὲ ἄσπρα (χρήματα), δὲν ἠξεύρω τί ἀνακατώματα πάσχεινὰ κάμῃ καὶ νὰ σηκώσῃ τὴν ἡσυχίαν ἀπὸ τὸν κόσμον· ὅθεν ἐσὺ, ἐπειδὴ εἶσαι ἐδικός μου, γιὰ ὁποῦ σοῦ γράφω μὲ μαξοὺς (ἐπίτηδες) ἄνθρωπόν μου, καὶ νὰ μοῦ φανερώσῃς ὅλην τὴν ἀλήθειαν, ποίαν ἡμέραν ἦλθε καὶ πῶς τὸν λέγουν, καὶ διατὶ ἦλθεν· αὐτὰ ὅλα τὰ χαμπάρια (εἰδήσεις) νὰ μοῦ τὰ φανερώσῃς μὲ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπόν μου, καὶ ἀκόμη ἀγαποῦσα νὰ ἔρχοσουν νὰ μὲ ἀνταμώσῃς σὲ μίαν μεριὰν κρυφᾶ χωρὶς νὰ σὲ ξέρῃ κανένας, ὅτι σ' ἔχω κουβένταις χρειαζούμεναις νὰ σοῦ εἰπῶ, καὶ τὸ καλήτερον εἶνε νὰ μὲ ἀνταμώσῃς κρυφᾶ, καὶ εὐθὺς γυρίζεις ὀπίσω· καὶ ἂν δὲν ἔλθῃς, νὰ μοῦ τὰ φανερώσῃς διὰ γράμματός σου ὅλα τὰ πάντα, καὶ ὑγίαινε.

1802 Ὀκτωβρίου ά. Ἰωάννινα.

Πληροφορηθεὶς ὁ Βεζύρης περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἐπισκόπου, ὅστις ἅμα ἔφθασεν εἰς Πάργαν ἐξηκολούθει νὰ δίδῃ τὰς αὐτὰς, ὡς καὶ πρότερον, πατριωτικὰς καὶ σωτηριώδεις συμβουλὰς πρὸς τοὺς Σουλλιώτας καὶ Παργίους, καταγίνεται κολακευτικῶς νὰ τὸν συλλάβῃ, ἐκδύσῃ καὶ καταδικάσῃ ἐν εἱρκτῇ σκοτεινῇ, ἀλλὰ γινώσκων καὶ αὐτὸς ἀλανθάστως τοὺς καταχθονίους σκοπούς του, οὔτ' ἀπάντησιν τῷ ἔκαμε, προφορικῶς δὲ

μόνον τῷ ἀνήγγειλε διὰ τοῦ ταχυδρόμου ὅτι, εὐκαιρίας παρουσιασθείσης θέλει ἐκπληρώσει προθύμως τὰς διαταγάς του· τοιαύτη ὑπερήφανος καὶ δυσάρεστος ἀπάντησις παρώργησε τὸν Βεζύρην εἰς βαθμὸν ὥστε, καὶ τοὺς συγγενεῖς του ἐκ νέου εἰς εἱρκτὴν νὰ ῥίψῃ, καὶ τὴν ἐπαρχίαν ν' ἀφαιρέσῃ, καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ ἐπίσκοπον ν' ἀντικαταστήσῃ, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ Σουλλιῶται καὶ οἱ Πάργιοι δὲν ἐσυγχώρησαν νὰ πλησιάσῃ οὔτε εἰς τὰ ὅριά των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ ἐλλείψεως τροφῶν.

Ἐν διαστήματι μηνῶν δεκαοκτὼ καθ' οὓς πολιορκημένοι ὄντες ἐμάχοντο δὲν ἐφονεύθησαν, ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων, περισσότεροι τῶν ἑκατὸν, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων, κατὰ τὰς ὁποίας ἐλάβομεν πληροφορίας παρὰ τῶν ἰδίων, χιλιάδες τρεῖς καὶ ὀκτακόσιοι· οὔτε ἡ πληθὺς τοῦ στρατοῦ, οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε οἱ νυχθημερινοὶ κόποι, ἢ ὁ καύσων καὶ τὸ ψύχος ἐμικροψύχησαν ποτὲ τοὺς Σουλλιώτας, ἀλλὰ μόνον ἡ ἔλλειψις τροφῶν, ἥτις εἶναι ἐχθρὸς ἀκαταδάμαστος· ὅσα κρέατα ἁλατισμένα εἶχαν ὅλα ἐβρώμεψαν, τὰ ἄλευρα ἐδαπανήθησαν, εἰς δὲ τὰ χωρία ὑπῆρχε σιτοδεία κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος· ὅθεν γυναῖκας ἀσθενεῖς, γραίας, γέροντας καί τινας διὰ τὰς πληγὰς ἀνικάνους εἰς μάχην, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ὄντας, ἀπέπεμψαν εἰς τὴν Ἑπτάνησον διὰ νὰ τρέφωνται ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν χριστιανῶν· μ' ὅλας αὐτὰς τὰς οἰκονομίας κατήντησαν ἐσχάτως νὰ τρέφωνται ἀπὸ χόρτα τῆς γῆς, φλοιοὺς τῶν δένδρων καὶ βαλάνους,

διάφοροι, γεμίζοντες τοὺς λέβητας ὑπὸ πολυειδῶν ἀγρολαχάνων, βάλλοντες δὲ τρεῖς ἢ τέσσαρας φούκτας ἄλευρα κατεσκεύαζον χυλὸν, δι' οὗ ἐτρέφοντο, πολλοὶ ὑπὸ τῆς πείνης ἀπέθανον, τὰ δὲ πρόσωπα αὐτῶν ἐπρήσκοντο μετὰ τὴν ἀποβίωσιν· τοιαῦτα πάσχοντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἑνωθῶσι πεντακόσιοι δεκατρεῖς ἄνδρες ἔνοπλοι, καὶ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τέσσατες γυναῖκες καὶ ὑπάγωσιν ὅλοι ὁμοῦ τὴν νύκτα εἰς τὴν Πάργαν ν' ἀγοράσωσι τροφάς· οἱ καλοὶ Πάργιοι καὶ τοὺς Σουλλιώτας ἀδελφικῶς ὑπεδέχθησαν καὶ τροφὰς προθύμως ἐχορήγησαν, τὰς μὲν ἄνευ πληρωμῆς, τὰς δὲ ἄνευ κέρδους, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ἀφθόνως ἔθρεψαν ἡμέρας τέσσαρας, τῇ δὲ πέμπτῃ νυκτὶ ἄραντες ἄνδρες τε (1) καὶ γυναῖκες τὰς τροφὰς ἐπ' ὤμων ὑπὲρ τὰς τριάκοντα ὀκάδας ἕκαστος, μετεκόμιζον διὰ κόπου καὶ φόβου πολλοῦ εἰς τὴν πατρίδα, ὅπως σώσωσι καὶ τοὺς ἐπιλοίπους λιμώττοντας συγγενεῖς καὶ συμπατριώτας· διεκρίνοντο μεταξὺ τούτων ὅλων ἑκατὸν ἄνδρες φέροντες ὀλιγότερον φορτίον ὥςε, ἀνάγκης τινος παρουσιασθείσης νὰ ὑπερασπίσωσι τοὺς ἄλλους συντρόφους ἀπό τινος προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι μαθόντες τὴν διάβασιν καὶ ἐπιστροφὴν αὐτῶν, ἐτόλμησαν τῷ ὄντι χίλιοι σχεδὸν τὸν ἀριθμὸν, νὰ προκαταλάβωσι τοποθεσίαν τινα ἰσχυρὰν πλησίον τοῦ Σουλλίου, ὅπου ἐνεδρεύοντες νὰ προσβάλλωσιν αὐτοὺς ἐπιστρέφοντας· ἀλλὰ προσεκτικοὶ ὄντες οἱ εἰς τὸ Σοῦλλι μείναντες ἀνεκάλυψαν τὴν ἐνέδραν, ὅθεν ἀμέσως ἔπεμψαν καὶ ἄλλους ἑκατὸν συμπολίτας ὑπὸ ὁδηγίαν τοῦ Διαμάντη Μαλάμου πρὸς γνωςοποίησιν καὶ ἐπικουρίαν τῶν ἐπανερχομένων· ἐνῷ λοιπὸν

(1) Εἰσερχομένους καὶ ἐξερχομένους εἶδε καὶ ἐμέτρησεν ὁ συγγραφεύς.

ἦσαν πλησίον τῆς ἐνέδρας ἀφήσαντες οἱ ἑκατὸν, τὸ ὅσον βάρος ἔφερον, εἰς τοὺς ἄλλους συντρόφους, καὶ συσσωματωθέντες μετὰ τῶν ἀποσταλέντων ὥρμησαν ἐκ τοῦ ὄπισθεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἐκπλαγέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, καὶ νομίσαντες ὅτι ἄλλοι, καὶ οὐχὶ οἱ περιμενόμενοι Σουλλιῶται τοὺς προσέβαλλον, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν διευθυνθέντες εἰς τὰ πρῶτα ὀχυρώματα, οἱ δὲ Σουλλιῶται διαβάντες μετὰ τῶν γυναικῶν εἰσῆλθον ἀκινδύνως.

Εἰς ὅλους τοὺς ὁπλαρχηγοὺς καὶ μικροὺς Σουλλιώτας ἐπεκράτει παραδειγματικὸς ζῆλος, καὶ ἅμιλλα ὑπὲρ πατρίδος, ἠγωνίζετο ἕκαστος νὰ ἐφευρίσκῃ στρατηγήματα, δι' ὧν νὰ ὠφελῇ τὴν Πατρίδα, τιμᾷ ἑαυτὸν, καὶ βλάπτῃ τὸν ἐχθρόν· ὡρκίσθη τὸ περισσότερον μέρος τῶν συμπολιτῶν νὰ νομίζῃ πάντοτε τὸν Πασᾶν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ἄσπονδον· ὅρκος τῷ ὄντι σύμφωνος μὲ τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Ἀριστείδης εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ Περσῶν, ἀλλ' ἡ κατάργησις τοιούτου σωτηριώδους ὅρκου ἐπήγαγε καὶ τότε τὴν ἐκ διαλειμμάτων τῆς Ἑλλάδος ὑποδούλωσιν, ὡς καὶ ἤδη τοῦ Σουλλίου τὴν πτῶσιν.

Κατὰ τὰς δεινὰς ταύτας περιστάσεις συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ Ἱερομόναχός τις (1) Σαμουὴλ, τοὔνομα, καταγόμενος ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Παραμυθίας, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπρόσφερον σέβας, καὶ ὑπακοὴν οἱ Σουλλιῶται· πολλάκις παρετάττετο ὁ ἴδιος προσωπικῶς, καὶ ἐμάχετο ἀνδρείως, ὥστε τὸ παράδειγμά του ἐνεθουσίαζεν ἅπαντας,

(1) Οὔτε τοῦ ὀνόματός του τὴν ὀρθογραφίαν ἐγίνωσκε· ἐθαύμασα ὅμως ἰδὼν καὶ ἀκούσας αὐτὸν ἐξηγοῦντα εἰς ἁπλὴν φράσιν ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, καὶ μάλιστα τὰς προφητείας.

τοὺς ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη, τοὺς ἐσυμβούλευε νὰ μὴ δέχωνται διόλου συνομιλίας, σχέσεις καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Πασᾶ, ὡς ὀλεθρίους οὔσας πάντοτε τῇ πατρίδι, ἐμέμφετο ἀναφανδὸν τοὺς ὅσοι ἐκ τοῦ Ἱερατικοῦ τάγματος συνέπραττον μετὰ τῶν ὀθωμανῶν, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ· ἀφότου ὅμως αἱ ἁπλαῖ, καὶ εὐκατάληπτοι πρὸς πάντας συμβουλαί του ἤλλαξαν φάσιν, καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσῆξε τὸ προφητικὸν, καὶ ἀλληγορικὸν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον κατασύρει τυφλοῖς ὄμμασι, τοὺς ἁπλοῦς καὶ ἀμαθεῖς, ἔκτοτε ὡς ῥηθήσεται, ἐχαλαρώθησαν τὰ συνήθη μεγαλότολμα καὶ σωτηριώδη τῶν Σουλλιωτῶν φρονήματα.

Κατεγίνοντο μὲ πᾶσαν ἐπιτηδειότητα, καὶ κίνδυνον διὰ ν' ἀπολαμβάνωσι τὰ τρόφημα. Σουλλιώτης τις, Γιάννης Στρυβινιώτης, ἰδὼν τοὺς Τούρκους τρέφοντας πολλοὺς Βόας ἐφεῦρε τὸν ἑξῆς τρόπον, νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ ὅλους· ἐνδυθεὶς λευκὴν αἰγόμαλλον κάππαν, συμμιγεὶς δὲ ἐπιτηδείως κατὰ τὸ ἑσπέρας μετὰ τῶν Βοσκόντων Βοῶν (παραβλεψαμένου, πιθανὸν, διὰ τὸν φόβον, ἢ μὴ ἰδόντος τοῦ βουκόλου) περιεπάτει καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μέσῳ τετραποδιστὶ, ὡς οἱ βόες, ἕωσοῦ εἰσῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς τὸ κατώγαιον τοῦ πύργου, ὅπου οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔκλειον διὰ τὸν φόβον· κατὰ δὲ τὰ μεσάνυκτα, ὅτε αὐτοὶ ἐκοιμῶντο, γρηγοροῦντος μόνου τοῦ σκοποῦ, ἀνοίξας τὴν θύραν τοῦ κατωγείου ἤλασε τοὺς βόας ἅπαντας πρὸς τὸ μέρος τῶν συντρόφων του, καὶ τῆς θύρας, καὶ τῶν βοῶν τὸν κρότον ἀκούσας ὁ σκοπὸς, ἐξύπνησεν ἀμέσως τοὺς συντρόφους, ἀλλ' ἡ σκοτεινὴ νὺξ δὲν ἐσυγχώρησεν αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι, φοβουμένους μὴ πάθωσιν ἄλλο τι χείριστον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύναντο τῷ ὄντι ν' ἀποφύγω-

σιν, ἐπειδὴ πλησίον τοῦ πύργου ἐνέδρευον ἐπίτηδες ἄλλοι ἑξήκοντα Σουλλιῶται, ἐπρόκρινον λοιπὸν παρὰ τῶν λογικῶν, τῶν ἀλόγων ζώων τὴν ἀπώλειαν.

Ὁ Βεζύρης, εἰς ὅσους ἤθελε τῷ προσφέρωσι Σουλλιωτικὰς κεφαλὰς, ἔδιδε καὶ ὑπέσχετο δι' ἑκάστην κεφαλὴν πεντακοσίων γροσίων ἀνταμοιβήν· ἀκούσαντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ εἶπον εἰς τοὺς συμπολίτας, ὁ βεζύρης δὲν ἐννόησεν ὡς φαίνεται, ἀκόμη, ὅτι τῶν Σουλλιωτῶν αἱ κεφαλαὶ εἶναι καὶ πολύτιμοι, καὶ δυσάλωτοι· ἡμεῖς ὅμως περισσότερον ἀπὸ ἓν δεκάρι φυσέκια δὲν δίδομεν εἰς ἐσᾶς διὰ πᾶσαν Τουρκικὴν κεφαλὴν, ἐπειδὴ τόσον ἀξίζουν, καὶ τοιαύτη πρέπει νὰ γίνηται ἡ ἀνταμοιβὴ, ἡ ὁποία αὐξάνει τὴν μεγαλοψυχίαν σας, τρομάζει δὲ τοὺς ἐχθρούς μας.

Ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι ἕνα γάδαρον βόσκοντα, πλησιάσαντα δὲ παρὰ τὸ ὀχύρωμα αὐτῶν, τὸν συνέλαβον, τοὺς ἐπαρακάλεσαν οἱ Σουλλιῶται νὰ τὸν ἀπολύσωσι, διότι τοῖς εἶναι ἀναγκαῖος διὰ ὑπηρεσίαν, ὑποσχεθέντες συγχρόνως νὰ χορηγήσωσιν εἰς αὐτοὺς ὅσην ἐξαγορὰν ἀπαιτήσωσι, τὸν ἀπέλυσαν ἄνευ ἐξαγορᾶς, οἱ δὲ Σουλλιῶται γενναιοφρονοῦντες ἀπέλυσαν τοῦρκόν τινα αἰχμάλωτον παραγγείλαντες, ὅτι, δὲν εἶναι περισσοτέρα ἡ ἀξία καὶ διαφορὰ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπέδωκαν αὐτοὶ γάδαρον, ὡς πρὸς τὸν ὁποῖον ἠλευθέρωσαν οὗτοι Τοῦρκον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ις'.

Συμμαχία τῶν Σουλλιωτῶν μετά τινων Πασάδων, καὶ Ἀγάδων τῆς Ἠπείρου.

Αἱ μετὰ ἓν ἥμισυ ἔτος ἀδιάκοποι μάχαι καὶ νῖκαι τῶν Σουλλιωτῶν ἐνεθάῤῥυνον τινας Πασάδας, καὶ ἀγά-

δας τῆς Ἠπείρου νὰ ζητήσωσι τὴν συμμαχίαν των, ἐλπίζοντες δι' αὐτῆς νὰ ἐκδικήσωσι τὸν Βεζύρην δι' ὅσας ὑπέφερον προλαβόντως παρ' αὐτοῦ καταδρομάς, ἢ ἐλαττώσωσιν ὁπωσοῦν τὰς δυνάμεις του διὰ τὸ μέλλον· καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων ἐπειθανάγκασαν τοὺς Σουλλιώτας νὰ δεχθῶσι τὴν συμμαχίαν, τοῦ Ἰμπραΐμ Πασᾶ, δηλαδή, ἀπὸ τὸ Μπεράτι, τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ἀπὸ τὸ Δέλβινον, τοῦ Ἰσλὰμ ἀγᾶ Προνίου, ἀπὸ τὴν Παραμυθίαν, τοῦ Μουσταφᾶ Δαΐλάνη ἀπὸ Κονίσπολιν, καὶ ἄλλων μικροτέρων· ἡ δὲ συμφωνία ἐγένετο ὡς ἑξῆς.

ά. Οἱ ῥηθέντες σύμμαχοι ἔδωκαν εἴκοσι χιλιάδας γρόσια εἰς τοὺς Σουλλιώτας διὰ ν' ἀγοράσωσι τροφάς, καὶ πολεμοφόδια.

β'. Ἤλλαξαν ἀμοιβαίως ἀμφότερα τὰ μέρη ἀνὰ ἓξ ὁμήρους δι' ἀσφάλειαν.

γ'. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν δι' ὁποιανδήποτε πρόφασιν ἠδύνατο νὰ προτείνῃ εἰρήνην, ἢ κάμῃ συνέντευξίν τινα ἰδιαιτέρως μὲ τὸν ἐχθρόν, ἢ ἀλληλογραφίαν, ἐὰν δὲν ἦνε ὅλοι προειδοποιημένοι, καὶ σύμφωνοι.

Ἀποπερατωθείσης τῆς συμφωνίας (1) ἤρξατο ἡ ἐχθροπραξία κατὰ τοῦ Βεζύρου ἀπὸ Αὐλῶνος μέχρι Σουλλίου, οἱ δὲ τόποι οὗτοι συνέχονται κατὰ σειρὰν διαβρεχόμενοι ἐκ δυσμῶν ὑπὸ τοῦ Ἰονικοῦ πελάγους, καὶ Ἀδριατικοῦ κόλπου· συγκροτηθεῖσα ἡ συμμαχία αὕτη ὑπὸ τοιούτων, καὶ τοσούτων πολεμικῶν τοπαρχῶν, καὶ ἡγε-

(1) Τὴν συμμαχίαν ταύτην διεπραγματεύθη ὁ Περῥαιβὸς ἐν Δελβίνῳ μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, διὰ παρακλήσεως τῶν Σουλλιωτῶν.

μονίσκων, ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ ἐπάξῃ ταχεῖαν ἐξόντωσιν εἰς τὸν Βεζύρην, ἐὰν τὴν ἐμεταχειρίζοντο μὲ δραστηριότητα, καὶ σταθερότητα ἅπαντες, καθὼς οἱ Σουλλιῶται, διὸ τὰ ἀδρανῆ ἐπιχειρήματά των ἔδωκαν εὐκαιρίαν εἰς τὸν δραστήριον ἐχθρόν των νὰ πλημμυρήσῃ τὸν χρυσοῦν χείμαῤῥον, καὶ δι' αὐτοῦ νὰ σβύσῃ τὰς κατὰ τῆς κεφαλῆς του ἀναδοθείσας τρομερὰς φλόγας· ἀπέσπασεν ἐν πρώτοις τοὺς ἰσχυροτέρους Μπεΐδες τοῦ Ἰμπραΐμ πασᾶ, διήγειρεν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον τοὺς ἀγάδας τῆς Παραμυθίας κατὰ τοῦ Προνίου, παρέσυρεν εἰς τὸ Δίλβινον Τουρκικὴν τινὰ φυλὴν, Καλλαποδάτας, ὀνομαζομένην, δι' ἧς ἐπέτυχε νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν φρούραρχον τοῦ Δελβίνου Γαρδικιώτην, ὅστις λαβὼν τριάκοντα χιλιάδας γρόσια ἀπόντος τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ (1) ἐπρόδωκε τὸ φρούριον, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ διατηρουμένους ἓξ ὁμήρους Σουλλιώτας εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ· τὸ συμβὰν τοῦτο μαθὼν ὁ Ἰμπραΐμ Πασᾶς, ἰδὼν πρὸς τούτοις καίτινας τῶν μπεΐδων του, ὡς ἄνωθεν, διαφθαρέντας ὑπὸ τῶν χρημάτων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐπραγματεύθη τὴν εἰρήνην παραβάτης φανεὶς τῆς μετὰ τῶν συμμάχων συμφωνίας, οἱ ὁποῖοι, καίτοι ἀδυνατότεροι αὐτοῦ καθ' ὅλα, διετήρησαν μολαταῦτα διά τινας μῆνας τῆς μάχης τὸν ἀγῶνα.

Μὴ ἀγνοοῦντες οἱ Σουλλιῶται τὴν ἀδράνειαν τῶν συμμάχων, ὡς καὶ τοῦ Βεζύρη τὴν δραστηριότητα, ἔ-

(1) Οἱ ἴδιοι προδόται ἐπλαστοποίησαν γράμμα πρὸς αὐτὸν ἐκ μέρους τῆς γυναικός του, ὡς ἀσθενούσης δῆθεν βαρέως καὶ προσκαλούσης αὐτὸν εἰς ἐπίσκεψιν, ἀπατηθεὶς ὑπῆγεν εἰς τὸ χωρίον, Βραγκαλάταις, ὅπου κατῴκει ἡ σύζυγός του· ἀπέχει δὲ τοῦ Δελβίνου ὥρας ὀκτώ.

σπευσαν μὲ τὸ παράδειγμά των νὰ εἰσάξωσιν ἅμιλλαν εἰς τοὺς συμμάχους, ἅμα γὰρ ἐπραγματοποιήθη ἡ συμμαχία, ὥρμησαν κατὰ τῶν πολιορκητῶν μὲ τόσην σταθερὰν ἀπόφασιν ὥστε, πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐξέβαλλον τῶν ὀχυρωμάτων, οὐκ ὀλίγους δὲ συνέλαβον ζῶντας, ἐξ ὧν τοὺς ὅσοι παρέδιδον ἀμαχητὶ τὰ ὅπλα ἀπέλυον, παραγγέλλοντες νὰ φέρωσι καὶ ἄλλα ἀπὸ τὸν βεζύρην, τοὺς δὲ διὰ τῆς μάχης συλλαμβανομένους ἐνίοτε ἐφόνευον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ λύτρων ἀπέλυον· ὅσην ἀπορίαν, καὶ θαυμασμὸν ἐπέφερεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ βεζύρη ἡ ἀτρόμητος τῶν Σουλλιωτῶν ἐπίθεσις, ἄλλον τόσον πανικὸν φόβον εἰς τὸν στρατόν του, ὁ ὁποῖος, διὰ ν' ἀποφεύγῃ τὸν κίνδυνον, παρέδιδε πολλάκις τὰ ὅπλα· μὴ ἀνεχόμενοι νὰ βλέπωσι καταπονούμενον τὸν φίλον, γείτονα, καὶ σύμμαχον Πρόνιον ἀπὸ ἐμφύλιον καὶ ἐξωτερικὸν πόλεμον, ἔδραμον εἰς βοήθειάν του τριακόσιοι Σουλλιῶται ὑπ' ὁδηγίαν τῶν ἀρχηγῶν Φώτου Τζαβέλλα, Τζῆμα Ζέρβα, καὶ Κωλέτζη Μαλάμου, οἱ ὁποῖοι προσέβαλον ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς δυνάμεις, οὔσας ὑπὲρ τὰς δύω χιλιάδας ὁδηγουμένας παρὰ τοῦ Σελλικτὰρ Μπότα, διώξαντες αὐτὰς ἐκτὸς τῶν ὁρίων, καὶ κύριοι γενόμενοι τοῦ στρατοπέδου ἐπέστρεψαν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ εἰς τὴν πατρίδα τροπαιοφόροι, καὶ λαφυροφόροι, τὸ δὲ θαυμασιότερον οὔτε τοὐλάχιστον νὰ πληγωθῇ τις ἐξ αὐτῶν, ἐνῷ ἐκ τῶν ἀντιπάλων ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα ἐφονεύθησαν.

Ἐντοσούτῳ οἱ μείναντες σύμμαχοι, ἀντὶ νὰ ἐμψυχωθῶσιν ἀπὸ τὰ ἀδιάκοπα τῶν Σουλλιωτῶν ἀνδραγαθήματα, ἐνηγκαλίσθησαν ἐξ ἐναντίας εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, τοῦ Ἰμπραΐμ Πασᾶ τὸ ἄνανδρον παράδειγμα·

οἱ Σουλλιῶται, καί τοι ἐγκαταλειφθέντες ὡς τὸ πρῶτον, μεμονωμένοι, καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸν ἀνώτερον βαθμὸν τῆς ὀργῆς τοῦ βεζύρη, καταντήσαντες ἐξηκολούθουν ἀδιακόπως μὲ τὴν φυσικήν των μεγαλοψυχίαν τὰς μάχας χωρὶς νὰ δίδωσι τὴν παραμικρὰν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀπειλὰς, καὶ κολακείας του, καθότι ἡ πολυχρόνιος πεῖρα, καὶ περιστάσεις τοὺς ἐδίδαξαν νὰ διακρίνωσι καὶ τῶν μικροτέρων πράξεών του τὴν βαρύτητα. Τὸ ἑπόμενον συμβὰν εἶναι, νομίζω, ἀρκούντως περίεργον νὰ φέρῃ τὸν ἀναγνώστην μας εἰς θαυμασμὸν, καὶ ἔπαινον.

Ὅταν, ὡς προείρηται, ἐκυρίευσε διὰ προδοσίας τοῦ Δελβίνου τὸ φρούριον, συνέλαβε καὶ τοὺς ἓξ ὁμήρους, ἐξ ὧν τοὺς μὲν τέσσαρας ἀμέσως ἀπεκεφάλισεν εἰς Ἰωάννινα, τοὺς δ' ἄλλους δύο, ἀδελφὸν τοῦ Φώτου Τζαβέλλα, καὶ υἱὸν τοῦ Δήμου Δράκου ἔῤῥιψεν εἰς σκοτεινὴν εἱρκτὴν μετὰ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὁμήρων, τοῦτο δὲ οὐχ ὑπὸ φιλανθρωπίας, ἢ εὐνοίας τινος ὁρμώμενος ἔπραξεν, ἀλλ' ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἑλκύσῃ εἰ δυνατὸν, εἰς τὰ νεύματά του τὸν Τζαβέλλαν καὶ Δράκον, ἐναντίους ὄντας πάντοτε τῶν ἐπιθυμιῶν του, προφυλαττόμενος δὲ νὰ μὴ δείξῃ δειλίαν, καὶ μικροπρέπειαν πρὸς αὐτοὺς, διέταξε τὸν Χασᾶν ἀγᾶ Τζαπάρην νὰ παρουσιασθῇ ἔμπροσθέν του, ὡς φίλος δῆθεν ἀμφοτέρων, καὶ μεσιτεύσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν δύο ὁμήρων· μαθόντες οἱ Σουλιῶται τὴν πλαστὴν, καὶ ὕπουλον ταύτην μεσιτείαν τοῦ Τζαπάρη, μὴ ἔχοντες ἔκπαλαι καὶ ὑπόληψιν εἰς τὸ ἄτομόν του, τῷ ἔγραψαν ὡς ἑξῆς.

Χασᾶν ἀγᾶ Τζαπάρη σὲ χαιρετοῦμεν.

Κάμμίαν χάριν δέν σε γνωρίζομεν διὰ τὸ καλὸν ὁποῦ κηρύττεις, ὅτι θὰ μᾶς κάμεις· πρῶτον, ἐπειδὴ δὲν τὸ

κάμνεις ἀπὸ καλήν σου προαίρεσιν, ἀλλ᾽ ἀπὸ πανουργίας, καὶ σκοποῦ τοῦ ἀφεντός σου ὁδηγούμενος· δεύτερον, ἐπειδὴ ἀποθαμμένα σώματα μελετᾷς νὰ ἐλευθερώσῃς, ἔτζι λέγομεν, καὶ ἔχομεν ἡμεῖς τοὺς ὅσοι εὑρίσκονται εἰς χεῖρας τοῦ ἀφεντός σου. Τρίτον, ἐπειδὴ φίλος μας δὲν εἶσαι, ἐὰν ἦσουν ἐφύλαττες τὰ ὅσα ὑπεσχέθης μετὰ τοῦ πατρός σου, ὅταν σᾶς ἐπιάσαμεν ζῶντας (1). Εἶσαι γείτονάς μας πρόσεχε καλὰ, ὅτι ἂν μεταπέσῃς εἰς χεῖράς μας, ἡ μόνη ἀπιστία σου θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ τὴν πρέπουσαν ἀνταμοιβήν.

Σοῦλλι 17 Ἀπριλλίου 1802. Οἱ Σουλλιῶται

Δῆμος Δράκος

Φῶτος Τζαβέλλας.

Καὶ ἤδη, ὡς καὶ ἄλλοτε, ἀπέτυχεν ἡ ὕπουλος προσπάθειά του, ἐπειδὴ μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν συμβάντων ἀπεφάσισαν καὶ τὰς ἐλπίδας τοῦ Βεζύρη νὰ ματαιώσωσι, καὶ τοὺς πολίτας νὰ ἐνθαῤῥύνωσι· ὅθεν προσκαλέσαντες τοὺς ἱερεῖς διέταξαν νὰ μνημονεύωσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἓξ συμπολιτῶν ἀποκεφαλισμένων, καὶ οὐχὶ τεσσάρων ὀνόματα, πρὸς δὲ τοὺς παρευρεθέντας ἐξέφρασαν τὰ ἑξῆς. Σεῖς, ἀδελφοὶ, λάβετε τὰ ὅπλα, καὶ ἂς ὁρμήσωμεν ἀμέσως πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀθῴων ἐκείνων ἀδελφῶν μας, τῶν ὁποίων τὰ ἀκέφαλα πτώματα κατάκεινται πιθανὸν, ἀκόμη χειροδέσμια, καὶ ἄθαπτα ἐπάνω εἰς τὴν αἱματόφυρτον γῆν τοῦ τυράννου, αἱ δὲ ἐλεύθεραι αὐτῶν ψυχαὶ παρίστανται βέβαια ἐπάνωθέν μας προσμένουσαι ἀνυπομόνως τὴν ἱκανοποίησιν, καὶ τότε νὰ ὑπάγωσιν εὐχαριστημέναι εἰς τὴν αἰώνιον μακαριότητα.

Οἱ ἐμβριθεῖς οὗτοι λόγοι τῶν στρατηγῶν ἐνθουσίασαν

(1) ὅρα ὄπισθεν Κεφ. ἕκτῳ.

σφόδρα τοὺς συντρόφους, οἵτινες ὁρμήσαντες ὁμοθυμαδὸν, καὶ μάχας πεισματώδεις συγκροτήσαντες ἔξωσαν πολλοὺς ἐκ διαφόρων θέσεων φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον τρεῖς τραυματισθέντων πέντε· φθάσασα εἰς τὰ ὦτα τοῦ Βεζύρη ἡ ἀγγελία περὶ τῆς ἐξώσεως καὶ φθορᾶς τῶν στρατιωτῶν, συγχρόνως καὶ τῆς γενναίας διαταγῆς τῶν στρατηγῶν πρὸς τοὺς ἱερεῖς, τοῦ μνημονεύειν, δηλαδὴ, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ὡς τεθνηκότων καὶ τῶν δύο ζώντων, ἐπέφερον, αὐτῷ ἔκστασιν καὶ θαυμασμόν.

Βέβαιοι ὄντες οἱ Σουλλιῶται, ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας ὅσα στρατεύματα ἦσαν διῃρημένα κατὰ τῶν προμνησθέντων συμμάχων, ἔμελλον ἀναμφιβόλως συσσωματωθέντα νὰ κινηθῶσιν ἐκ νέου κατ' αὐτῶν, ἐφρόντισαν πρὸ τῆς ἀφίξεως νὰ ἐξοικονομήσωσι τροφὰς, καὶ πολεμεφόδια, τὰ ὁποῖα κοινῇ γνώμῃ καὶ ἀποφάσει παρέδωκαν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἐπιστασίαν τοῦ Ἱερομονάχου Σαμουὴλ, ὅστις ἔδειξε τῷ ὄντι διακεκριμμένην, παρὰ πρότερον, ἱκανότητα, οἰκονομίαν καὶ ζῆλον εἰς τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἐπιστασίαν. Τὰ στρατεύματα ἐν τοσούτῳ συγκεντρωθέντα εἰς Ἰωάννινα δὲν ἐκινήθησαν πλέον κατὰ τοῦ Σουλλίου, ἐπειδὴ, διά τινος σφοδροῦ Σουλτανικοῦ προςάγματος ὑπεχρεώθη ὁ Βεζύρης νὰ ςρατεύσῃ προσωπικῶς εἰς Ἀδριανούπολιν κατά τινος Τζιορτζῆ Πασᾶ, ἀποστάτου τῆς Βασιλείας, καὶ ὁμόφρονος τοῦ Πασβάνογλου, ἔμεινεν ὅμως τὸ Σούλλιον πολιορκημένον ὑπ' ὀλίγων στρατευμάτων, διὸ σπάνιοι καὶ ἀσήμαντοι ἐγείνοντο ἑπομένως οἱ πόλεμοι, διότι κεκλεισμένοι ὄντες οἱ Τοῦρκοι εἰς τοὺς πύργους, ἀμυντικῶς μόνον ἐμάχοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Νέα ἐκστρατεία Στραταρχοῦντος τοῦ Βελῆ Πασᾶ.

Ἐν διαστήματι μηνῶν δέκα καθ' οὓς ὁ Βεζύρης διέτριψεν εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἐκστρατείαν, οἱ Σουλλιῶται διαθέσαντες τὰς ἀναγκαίας φυλακὰς πλησίον τῶν πύργων, ἐνησχολοῦντο, εἰς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκαίων, μὴ ἀγνοοῦντες ὅτι, ὁ Βεζύρης μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀνυπερθέτως μέλλει νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν πανστρατιᾷ. Ὁ δὲ Σαμουὴλ ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἔκτιζεν ἀδιακόπως, καὶ μὲ πολὺν ταχύτητα εἰς τὸ Κοῦγκι (1) φρούριόν τι μικρὸν ἐπί τινος ὕψους, ὅπου καὶ ναὸς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, κείμενος μεταξὺ Σουλλίου, καὶ Κιάφας· ἐν αὐτῷ διετηροῦντο αἱ τροφαὶ, καὶ τὰ πολεμεφόδια· ἐχρησίμευσεν ὅμως ἐσχάτως καὶ ἡ σωτηρία τῶν γυναικοπαίδων κατὰ τὴν τελευταίαν τρομερὰν τῶν ἐχθρῶν ὁρμήν.

Ἐπιστρέψας ἐν τούτοις ὁ Βεζύρης εἰς τὰ Ἰωάννινα, μετὰ δεκαήμερον ἀνάπαυσιν τῶν στρατευμάτων ἐχειροτόνησε τὸν υἱόν του Βελῆ Πασᾶ Στρατάρχην, διατάξας νὰ κινηθῇ πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν, οἵτινες καθ' ὅλας τὰς θέσεις τοὺς ἀντέκρουσαν τόσον ἀνδρείως, ὥστε δὲν ἐδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω τῶν πρώτων ὀχυρωμάτων, μολονότι ἐσυγκρότουν ἀδιακόπως πεισματώδεις μάχας, ὡς ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ ῥηθή-

(1) Κοῦγκι (λέξις Ἀλβανική) δηλοῖ ῥάχιν, ἡ ὁποία εἶναι ἐπιμήκης, ὑπέρκειται τοῦ Σουλλίου κατὰ δυσμάς· εἰς τὴν ἄκρην αὐτῆς κατὰ μεσημβρίαν ὑψοῦται ὀλίγον· ἐπὶ τὸ ὕψος τοῦτο ὑπάρχει καὶ ναὸς τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ὅπου ἔκτισεν ὁ Σαμουὴλ τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον ἀνατολικομεσημβρινῶς ἔχει ἀποτόμους βράχους.

σεται. Τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθη ὁ Στρατάρχης νὰ ἐξιστορήσῃ ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐξηγηθῇ πρὸς τὸν πατέρα του, γνωμοδοτῶν ὡς ἀναγκαίαν τὴν εἰρήνην· πεισθεὶς ὁ Βεζύρης κατ' ἐπιφάνειαν εἰς τὴν γνωμοδότησιν τοῦ Στρατάρχου, ἐγκριθεῖσαν μάλιστα καὶ παρὰ τῶν στρατηγῶν του, ἀπεφάσισε νὰ διατάξῃ τὸν Κίτζον Βότζαρην νὰ ὑπάγῃ καὶ διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Σουλλιώτας, καὶ οὐχὶ τὸν υἱόν του πρὸς ὃν ὑπεννόει μὴ πράξῃ τι παρὰ γνώμην του, ἐνῷ ὁ Βότζαρης, διὰ τὸν φόβον, δὲν ἐδύνατο ἄλλως, ἢ νὰ ἐνεργῇ κατὰ γράμμα καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτοῦ νεύματα· δυσαρεστηθεὶς λοιπὸν διὰ τοῦτο ὁ Στρατάρχης ἐπίστρεψεν εἰς Ἰωάννινα προσποιηθεὶς τὸν ἄῤῥωστον, ἀντικαταστήσας ἀρχηγὸν τοῦ Στρατοπέδου τὸν γηραιὸν Ἰσοὺφ Ἀράπην, ἄνδρα ἐμπειροπόλεμον, καὶ ἐπιῤῥοὴν ἔχοντα εἰς τὸ στρατόπεδον, εὐνοούμενον μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, αἱμοβόρον δὲ ὄντα τῶν Χριστιανῶν ὑπὲρ πάντα ἄλλον αὐλικόν του· τὰ δὲ ἄρθρα τῆς ἐκ τρίτου προβληθείσης εἰρήνης, τὰ ὁποῖα διετάχθη νὰ προτείνῃ ὁ Βότζαρης εἰς τοὺς Σουλλιώτας, εἰσὶ τὰ ἑξῆς (1).

α'.) Ν' ἀφίσωσι τὸν Βεζύρην νὰ κτίσῃ ἕνα Πῦργον μέσα εἰς τὸ Σοῦλλι, κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του.

β'.) Νὰ δεχθῶσι τὸν Βότζαρην μὲ τεσσαράκοντα στρατιώτας Τουρκαλβανοὺς ὡς πληρεξούσιον διοικητὴν τοῦ Σουλλίου, διὰ νὰ περιορίζῃ τοὺς, ὅσοι ἤθελον τολμήσῃ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ βλάπτωσι τὰ χωρία του.

γ'.) Νὰ ἐξωρισθῇ ἀπὸ τὸ Σοῦλλι ὁ Φῶτος Τζαβέλ-

(1) Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Βότζαρη δὲν ἀπέβλεπε διὰ τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνσπείρῃ σχίσματα, καὶ διχονοίας, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἐπέτυχε.

λας· μετὰ δὲ τὴν παραδοχὴν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν ἄρθρων τῆς συνθήκης, ὑπόσχεται νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ στερεώσῃ διὰ πάντα τὴν εἰρήνην.

Ἐμβὰς ὁ Βότζαρης εἰς τὸ Σούλλιον, προσκαλέσας ἀμέσως ὅλους τοὺς ὁπλαρχηγοὺς, καὶ φυλάρχους (ἐκτὸς τοῦ Τζαβέλλα) ἐπρότεινεν αὐτοῖς τ' ἀνωτέρω ἄρθρα τῆς εἰρήνης· ὅλοι ἐν γένει δυσηρεστήθησαν, καὶ δὲν ἤθελον ποτὲ τὰ δεχθῇ, εἰ μὲν, πρὸς τῇ τῶν ἐπαρκῶν ἀναγκαίων ἐλλείψει, δὲν εἰσεχώρη ταὐτοχρόνως φθόνος, χρηματοδοσία καὶ ἀπροσδόκητος ἀποσπασμὸς ἐκ τῆς κοινῆς τῆς Πατρίδος συμπνοίας δύο φυλάρχων, Κουτζονίκα καὶ Πίλιου Γούση Μπούσμου, ὡς ῥηθήσεται.

Ὅλα ταῦτα ἐγνωστοποιήθησαν καὶ πρὸς τὸν Τζαβέλλαν ὑπό τινων ἐπίτηδες σταλέντων φυλάρχων, οἵτινες ἐκφράσαντες αὐτῷ τὰ δεινὰ τῆς Πατρίδος περιστατικὰ, κυρίως δὲ, τοῦ Κουτζονίκα, καὶ Μπούσμου τὸν ἀντιπατριωτισμὸν, τὸν παρεκάλεσαν θερμῶς ν' ἀποφασίσῃ εὐχαρίστως τὴν διὰ δύο, ἢ τρεῖς μῆνας ἀπουσίαν του, καὶ διατριβὴν εἰς Πάργαν, ἑωσοῦ ἴδωσιν ἐὰν ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Βεζύρη ἐκπληροῦται· καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν, περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ πύργου ὑπόνοιαν, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φρουρᾶς, τοῦτο εἶναι σχεδὸν ἀσήμαντον, διότι ἀνάγκης παρουσιασθείσης, δι' ἑνὸς μόνου ἀποφασιστικοῦ νεύματος τῆς Πατρίδος, καὶ ὁ πῦργος καταδαφίζεται, καὶ ἡ φρουρὰ ἀφανίζεται· τὴν γνώμην τῶν συμπατριωτῶν ἀκούσας ὁ Τζαβέλλας, μὴ ἀγνοῶν ἀφ' ἑτέρου καὶ τὴν δολιότητα τοῦ Βεζύρη, ἐλυπήθη αἰσθαντικώτατα ὡς ἐκ τῆς ἀκολούθου ἀπαντήσεώς του ἐξάγεται.

Διατὶ πλανᾶσθε, συμπολῖται μου, εἰς τὰ ἄπιστα λόγια τοῦ Βεζύρη; καὶ πότ' αὐτὸς ἐφύλαξε τὰ ὅσα καὶ

πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς Τούρκους ὑπεσχέθη; πότ' ἔλλειψεν ἡμέρα νὰ μὴν ἴδωμεν φρικτὰ τῆς ἀπιστίας του παραδείγματα; μὲ συμβουλεύετε νὰ ἐξέλθω ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς πατρίδος μου, ἐνῷ, καθὼς καὶ σεῖς ὅλοι; ὡρκίσθην νὰ χύσω καὶ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματός μου ὑπὲρ αὐτῆς· ἐὰν ἤμην βέβαιος ὅτι, ἡ ἀναχώρησίς μου μέλλει νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὴν καταπονοῦσι δεινά, ἤθελ' εὐχαρίστως ἀποφασίσῃ ταύτην τὴν στιγμὴν νὰ θυσιάσω ἐμαυτὸν διὰ τὴν σωτηρίαν της· ἀλλὰ βλέπω ὅτι, ἡ ἀπ' αὐτῆς ἀπομάκρυνσίς μου προμηνύει τὴν δυστυχίαν της· μολαταῦτα ἰδοὺ πείθομαι εἰς τὴν ἐγκριθεῖσαν πατριωτικὴν ἀπόφασίν σας, καὶ ἀναχωρῶ ταύτην τὴν στιγμήν· σᾶς παρακαλῶ ὅμως θερμῶς καὶ σᾶς ὁρκίζω εἰς τὸν Θεὸν νὰ ὑπερασπίσετε μέχρι θανάτου τῆς Πατρίδος τὰ δίκαια, μὴ καταδεχθῆτε νὰ ἐντροπιάσετε τῶν πάππων, καὶ πατέρων μας τ' ἀθάνατα ὀνόματα, ἐνῷ μέχρι τῆς σήμερον ἐδείχθητε γνήσια τέκνα των.

Μὲ τεταραγμένην ψυχήν, καὶ δακρυῤῥοούντας ὀφθαλμοὺς ἐπιστρέψας εἰς τὴν οἰκίαν του ἐμελέτησε νὰ φονεύσῃ ἀμέσως τὸν Βότζαρην, οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι του τὸν ἐμπόδισαν προβλέποντες ἐκ τοιαύτης πράξεως ὀλέθρια διὰ τὴν Πατρίδα, καὶ ὠφέλημα διὰ τὸν Βεζύρην ἀποτελέσματα· οἱ φύλαρχοι καὶ ὁπλαρχηγοὶ Τζῆμα Ζέρβας, Γκόγκας Δαγκλῆς, καὶ ἄλλοι διάφοροι καί τοι σχετισμένοι διὰ συγγενείας μὲ τὸν Βότζαρην, ἀλλὰ φίλοι ὑπάρχοντες μᾶλλον τῆς Πατρίδος, ἐπαρακάλεσαν τὸν Τζαβέλλαν νὰ πολιτευθῇ μὲ φρόνησιν τὴν ἐνεστῶσαν περίστασιν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος, ὑποσχόμενοι εἰς αὐτὸν φιλίαν, καὶ ὑπεράσπισιν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις του· αἱ συμβουλαὶ τῶν συγγενῶν, καὶ φίλων

συμπολιτῶν ἀνεχαίτισαν μὲν τὸν θυμόν του κατὰ τοῦ Βότζαρη, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τῆς οἰκίας του, τὴν ὁποίαν, ἀκούσας ὅτι, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐσκόπευε νὰ καταλύσῃ ὁ Βότζαρης, ἐπυρπόλησεν εἰς τρόπον ὥστε, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, οὔτ' ἓν βελόνι ἐκ τῶν ἐπίπλων δὲν ἐσυγχώρησε νὰ σωθῇ, ἀλλ' οὔτ' αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἱερὰς Εἰκόνας· μετὰ τοῦτο λαβὼν εἰκοσιπέντε συντρόφους ἀπῆλθεν εἰς τὸ χωρίον, Χορτιὰ, ἀπέχων τοῦ Σουλλίου ὑπὲρ τὰς δύω ὥρας.

Μαθὼν ὁ Βεζύρης τὰ συμβάντα τοῦ Σουλλίου, καὶ ἀναχώρησιν τοῦ Τζαβέλλα ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἐγένετο ἀπὸ τὴν χαρὰν, ὅθεν διέταξε τὸν Βότζαρην νὰ μὴ διαπραγματευθῇ ἀκόμη εἰρήνην μέχρι δευτέρας διαταγῆς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσεκάλεσε τὸν Τζαβέλλαν εἰς Ἰωάννινα φρονῶν νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἴδιος τὴν εἰρήνην μετ' αὐτοῦ ὡς ἔχοντος δῆθεν ἰσχὺν, καὶ ἐπιῤῥοὴν, εἰς τὸ Σοῦλλι, καὶ μάλιστα δυσηρεστημένου ὄντος διὰ τὴν ἀκούσιον ἀπομάκρυνσιν· ἀπεποιήθη τὸ πρῶτον τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ὑπάγῃ εἰς Πάργαν, ἀλλὰ φίλλοι του τινὲς μπέϊδες, καὶ ἀγάδες, καὶ ἡ ἐλπὶς διὰ νὰ φανῇ, εἰ δυνατὸν, ὠφέλημος εἰς τὴν Πατρίδα, τὸν ἔπεισαν νὰ κλίνῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν.

Παρουσιασθεὶς ἐνώπιόν του ὑπεδέχθη διὰ τῆς συνήθους κολακείας, ἐφιλοδωρήθη ἀμέσως μίαν φλοκάταν χρυσογαϊτανοστολισμένην, πεσλὶ, ζωστάρι, ἐπανωτάρι καὶ περικνημίδας, ὅλα ἀπὸ κατυφὲν, καὶ χρυσοκέντητα, δύω πρὸς τούτοις ἀργυροχρυσομένα πιστόλια, καὶ ἓν δουφέκι ἀργυρένδυτον· μετὰ τὴν δωροδοκίαν ταύτην, καὶ ὑπούλους φιλοφρονήσεις ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς.

« Ἐγὼ, μπίρομ (παιδί μου) Φῶτο, σὲ εἶχα πολὺ

»κακιωμένον, γιατὶ εἰς ὅλαις ταῖς δουλιαῖς μοῦ ἐστάθης »ἐναντίος· τὸ ἀσκέρι μου τὸ κατετρόμαξες, καὶ πολλαῖς »φοραῖς ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ Σοῦλλι ἐξ αἰτίας σου, »ἐπειδὴ δὲν τὸ ἄφηνες ἥσυχον ἡμέραν καὶ νύκτα· τώρα »ὅμως ὁποῦ ἦλθες μὲ τὸ θέλημά σου εἰς ἐμένα, ἐγὼ λη-»σμονῶ τὰ ὅσα μ' ἔκαμες, καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ ἐμ-»πρὸς θὰ σὲ ἔχω ὡσὰν τὰ παιδιά μου, τὸν Μουχτὰρ »Πασᾶ καὶ Βελῆ Πασᾶ, καὶ θὰ σὲ βάλω πρῶτον εἰς »τὸ ἀσκέρι μου· μοναχὰ θέλω νὰ μὲ κάμῃς καὶ σὺ τὸ »χατῆρι νὰ μὲ δώσῃς τὸ Σοῦλλι, καὶ σὲ κάμω τὸν ὅρ-»κον εἰς τὴν ζωὴν τῶν παιδίων μου, ὅτι δὲν τοὺς κάμω »τίποτε τοὺς Σουλλιώτας, μάλιστα θὰ τοὺς κυττάζω ὡσὰν »πατέρας καὶ πολὺ περισσότερον τοὺς ἐδικούς σου· ὅτι »τέτοια παλλικάρια ὡσὰν καὶ σᾶς τ' ἀγαπῶ καὶ τὰ »χρειάζομαι». — Αὐτὰ τὰ ζητήματά σου Βεζύρη μου, ἀπεκρίθη ὁ Τζαβέλλας, ἠδυνάμην ἴσως νὰ τὰ ἐνεργήσω πρὶν παρουσιασθῶ ἔμπροσθέν σου, ἐπειδὴ τότε ἐπίστευον ὁπωσοῦν τοὺς λόγους μου, τώρα ὅμως ὁποῦ ἐπάτησα τὴν πόρταν σου, φοβοῦμαι μὴ ἀπέρασαν καὶ ἐμένα εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Βότζαρη, καὶ δὲν θὰ δίδουν πλέον πίστιν εἰς τὰ λόγιά μου· — Ἔ καλὰ, ἀνταπεκρίθη ὁ Βεζύρης, ἂν δὲν σ' ἀκούσουν ὅλοι οἱ Σουλιῶται, ἄφησε τοὺς ἄλλους· σὺ εὔγαλε μόνον τὴν φάραν σου (φυλήν σου), καὶ ὅσους ἄλλους σ' ἀκούσουν, κ' ἐγὼ σᾶς δίδω ὅποιον τόπον σᾶς ἀρέσῃ νὰ καθίσουν αἱ φαμιλιαῖς σας, καὶ εἰς τὴν Φραγκιὰν, ἂν θέλετε νὰ πᾶτε, καὶ ἠμπορεῖτε νὰ ζήσητε, πηγαίνετε, καὶ τότε θὰ σᾶς ζηλεύσουν καὶ οἱ ἄλλοι νὰ ἔλθουν νὰ σᾶς εὕρουν, καὶ ὄχι νὰ ζοῦν εἰς ἐκεῖνα τὰ ξηροβούνια, τοὺς κρημνοὺς καὶ τὰ λαγκάδια· ἐὰν ὁ Τζαβέλλας ἤθελε τροπολογήσῃ τοὺς τελευ-

ταίους λόγους τοῦ Βεζύρη, ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ ὑποπέση εἰς τὴν ὀργήν του, ὅθεν μὲ εὔσχημον τρόπον τῷ εἶπε τὰ ἑξῆς· ὑπάγω Βεζύρη μου εἰς τὸ Σοῦλλι, καὶ θέλω πασχίσει νὰ ἐνεργήσω ὅ,τι στοχασθῶ καλλίτερον, καὶ εἰς τὴν ἐπιστροφήν μου τὸ πληροφορεῖσθε. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα ἐξέφρασεν ἀναφανδὸν ὅσα, ὡς ἄνωθεν, συνωμίλησε μὲ τὸν Βεζύρην· ὅσην δυσαρέσκειαν, καὶ ἀπέχθειαν ἔδειξαν οἱ συμπατριῶται διὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ Βεζύρη, ἄλλην τόσην εὐχαρίστησιν καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Τζαβέλλα, διότι παρὰ τὴν φιλίαν, δῶρα καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Τυράννου ἐπροτίμησε τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος· τότε ἐνθυμήθησαν τὰ ὅσα τοὺς εἶπε πρὶν ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος, διὸ οὐ μόνον συγγνώμην ἐζήτησαν διὰ τὰ παρελθόντα, ἀλλὰ τὸν ἐπαρακάλεσαν, (καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ὁ Ἱερομόναχος Σαμουὴλ) νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ πλέον, ἀλλὰ νὰ μείνῃ εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου θέλει γνωρίζεται καὶ τιμᾶται εἰς τὸ ἑξῆς παρὰ πάντων πλέον παρὰ πρῶτον· ὑπεσχέθησαν πρὸς τούτοις ν' ἀνακτίσωσι τὴν οἰκίαν του, καὶ ἀποζημιώσωσι τὰ, ἐν αὐτῇ πυρποληθέντα ἔπιπλα· ἐδέχθη εὐγνωμόνως τὰς συμβουλὰς τῶν συμπολιτῶν του, ἀλλ' ἐκ νέου ἐζήτησε παρ' αὐτῶν καὶ τὴν συγκατάνευσιν διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος· τῷ ἀπεκρίθησαν, ὡς τὸ πρῶτον, ὅτι εἰς τοιαύτην κρίσιμον περίστασιν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνος (ἂν καὶ δικαία) διὰ τὴν πατρίδα ἡ αἴτησίς του· μὴ εἰσακουσθεὶς ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, εἰς Ἰωάννινα λυπήσας τὰ μέγιστα τοὺς συμπολίτας του, ῥιψοκινδυνεύσας τὴν ὕπαρξίν του, ἀμαυρώσας ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τὴν ὑπόληψίν του μὴ προτιμήσας τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς ἀκαίρου καὶ ἀλόγου αἰτήσεώς του.

Πρὶν ἀναχωρήσῃ διὰ τὰ Ἰωάννινα ἐπληροφορήθη προλαβόντως ὁ Βεζύρης τὴν διαγωγήν του· ὅθεν διέταξε τοὺς θυρωρούς του, ὅταν ἔλθῃ νὰ μὴν τὸν παρουσιάσωσι ἔμπροσθέν του, ἀλλὰ νὰ τὸν διευθύνωσι εἰς τὸν υἱόν του Μουχτὰρ Πασᾶ, ὅπου, κατὰ διαταγήν του, πρὶν ἴδῃ αὐτὸν ἐσυλλήφθη διὰ τῆς βίας παρὰ τῶν σωματοφυλάκων ἔν τινι δωματίῳ τοῦ παλατίου καὶ ἐβλήθη εἰς εἱρκτὴν σιδηροδέσμιος, ἐνῷ δὲ ἐχειροδένετο εἶπεν εἰς τοὺς σωματοφύλακας. « Τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ αἱ ἀνδραγαθίαι τοιαῦται γίνονται πάντοτε, ἐπειδὴ ζῶντα εἰς τὸν πόλεμον δὲν ἤλπιζέ ποτε νὰ μὲ πιάσῃ»· ἡ κράτησις ἐν τοσούτῳ καὶ φυλάκισις τοῦ Τζαβέλλα ἐλύπησε τοὺς Σουλλιώτας ἐν γένει, ἀφ' ἑτέρου ἐνίσχυσε τὰς ἐλπίδας τοῦ Βεζύρου διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Σουλλίου νομίζοντος τὴν ἀπουσίαν του ὡς ἀπελπισίαν τῶν Σουλλιωτῶν· ὁ δὲ Τζαβέλλας καίτοι ἐν εἱρκτῇ ὢν ἐνεθάῤῥυνε παραγγέλων νὰ ἐκτελῶσι μὲ τὸν συνήθη ζῆλον τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη των, περὶ δὲ τῆς ἰδικῆς του σωτηρίας νὰ μὴν φροντίζωσιν, ἐπειδὴ αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς πατρίδος τὸν θρίαμβον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Συνδρομὴ πολεμοφοδίων παρὰ τῶν Γάλλων.

Κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1802 ἔλαβον οἱ Σουλλιῶται βοήθειαν πολεμοφοδίων ἀπὸ τῆς Γαλλίας (1),

(1) Λαβὼν ὁ Περῤῥαιβὸς παρὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Σουλλίου (κατὰ παραίνεσίν του) ἀναφορὰν πρὸς τὸν Ναπολέοντα ἀπῆλθεν εἰς τὰ Παρίσια· χάρις εἰς τὸν ἀείμνηστον καὶ φιλογενέστατον Κοραῆν, δι' οὗ καὶ ἡ ἀναφορὰ ἀσφαλῶς ἐνεχειρίσθη, καὶ ἡ συνδρομὴ ἀμέσως ἐπραγματοποιήθη δι' ἐπιμελείας του.

τὰ ὁποῖα ἀπεβίβασαν εἰς Πάργαν, κἀκεῖθεν μετεκόμισαν εἰς τὸ Σούλλιον ἐκ διαλειμμάτων μετὰ πολλῶν κόπων καὶ κινδύνων· ἀλλ' ὅσην ἐμψύχωσιν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς αὕτη ἡ συνδρομὴ, τόσον περισσοτέραν ὀργὴν διήγειρε κατ' αὐτῶν, διότι ὅλοι ἐν γένει οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβον τὸ πρᾶγμα ὡς κακὸν οἰωνὸν, ὅτι, δηλαδὴ, οἱ Γάλλοι προέπεμψαν πολεμεφόδια, καὶ ἑπομένως μέλλουν νὰ στρατεύσωσι καὶ οἱ ἴδιοι κατὰ τῆς Τουρκίας· ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα ἐπιτυχὼν ὁ Βεζύρης νὰ ἐνοχοποιήσῃ τοὺς Σουλλιώτας εἰς τὸν Σουλτάνον παρέστησεν ἀνυπερθέτως δι' ἐντόνου ἀναφορᾶς τὴν ὑπόθεσιν προτείνων καὶ γνωμοδοτῶν διὰ τοῦτο νὰ διαδοθῇ σφοδρὸν βασιλικὸν φερμάνιον (διάταγμα) κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθη ἄλλοτε νὰ ἐκτελέσῃ μ' ὅλας τὰς προσπαθείας καὶ ἁδρὰς δαπάνας· ὑπέσχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ φυλάξῃ ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Ἠπείρου ἔκ τινος τῶν Γάλλων ἀποβάσεως· ὅσοι πρὸς τούτοις ἐκ τῶν γειτόνων σημαντικῶν Τοπαρχῶν ἦσαν ἕως τότε οὐδέτεροι νὰ διαταχθῶσι σφοδρῶς πρὸς καταδρομὴν τῶν Σουλλιωτῶν· ἡ περίστασις αὕτη ἐπειθανάγκασε τὸν Σουλτάνον νὰ δώσῃ ἀκρόασιν καὶ ἐνέργειαν εἰς τοῦ Βεζύρη τὴν αἴτησιν, διατάξας ἀπειλητικῶς τοὺς Τοπάρχας τῆς Ἠπείρου νὰ κινηθῶσι ἐκ συμφώνου κατὰ τοῦ Σουλλίου.

Δυνάμει ὅθεν τοῦ Βασιλικοῦ διατάγματος ἐστρατολόγησαν ὅ,τε Βεζύρης καὶ οἱ Τοπάρχαι περὶ τὰς δέκα χιλιάδας μαχίμους, οἱ δὲ Σουλλιῶται, πρὸ τῆς συγκεντρώσεως αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιχειρίσωσι τολμηρόν τι, καὶ ἡρωϊκὸν ἔργον, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐλαττώσωσι πρῶτον τοῦ Βεζύρη τὰς ἐλπίδας διὰ τὴν κράτησιν τοῦ Τζαβέλλα δίδοντές τῳ νὰ αἰσθανθῇ ὅτι, πᾶς ὁπλαρχηγὸς καὶ

πᾶς πολίτης Σουλλιώτης δὲν διαφέρει κατὰ τὸν πατριωτισμὸν καὶ ἀνδρείαν ἀπὸ τὸν Τζαβέλλα, εἰμὴ κατὰ τὴν φυλὴν μόνον καὶ γέννησιν· δεύτερον νὰ ἐνσπείρωσι πρὸς τούτοις δειλίαν καὶ διχόνοιαν εἰς τοὺς περισσοτέρους καὶ ἰσχυροτέρους συμμάχους μὴ ἐπιθυμοῦντας τοῦ Σουλλίου τὴν ἅλωσιν, διότι ἐφοβοῦντο τὴν μετὰ ταῦτα τῆς ἀνεξαρτησίας των ἀφαίρεσιν, καὶ τρίτον, ὅτι οὐδὲ τοῦ Σουλτάνου ἡ σφοδρὰ προσταγὴ ἰσχύει νὰ ψυχράνῃ τὴν μεγαλοψυχίαν των.

Ἀφ' ὅσους πύργους εἶχε κτίσῃ διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Σουλλίου ὡς προείρηται, ὁ μέγιστος καὶ δυσπόρθητος ἦτο τῆς Βίλλας, ἐπειδὴ ἡ κατασκευή του ἐσχημάτιζε τετραγωνικὸν περίβολον, ἐν ἑκάστῃ γωνίᾳ αὐτοῦ ὑπῆρχε πύργος ὑψηλὸς καὶ ἰσχυρὸς, εἰς δὲ τὸ κέντρον τοῦ περιβόλου ἄλλος πέμπτος εὐρυχωρότερος ἐν ᾧ διετηροῦντο αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια· ἡ φρουρὰ τῶν πέντε τούτων πύργων συνίστατο ἐκ πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν, ἀλλὰ τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἔμελλον νὰ πραγματοποιήσωσι τὸν σκοπόν των οἱ Σουλλιῶται δὲν εὑρέθησαν περισσότεροι τῶν διακοσίων, οἱ ἐπίλοιποι μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, Ἰλμάζμπεῖ, εἶχον προκαταλάβῃ λόχον τινα τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ, ἀφ' οὗ ἤλπιζον νὰ μεταβῶσι Σουλλιῶται μὲ τροφὰς διὰ νὰ τοὺς προσβάλωσι. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ὀχύρωμα ἀπεφάσισαν νὰ καταδαφίσωσιν, ὅπως διὰ τῆς ἀνατροπῆς του ἐνσπείρωσι τρόμον καὶ εἰς τὰ ἀδυνατότερα· διὸ συσσωματωθέντες ὡσεὶ τετρακόσιοι ἄνδρες, τῶν ὁποίων διεκρίνοντο ἀρχηγοὶ, ὁ Τζῆμας Ζέρβας, Τούσας Ζέρβας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Διαμάντης Μαλάμου, Κωλέτζης Φωτομάρας, λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ διακοσίας γυναῖκας ἔδραμον ἐν καιρῷ σκοτεινῆς νυκτός· πλη-

σιάσαντες, ὅσον ἔνεστιν, ἀψοφητὶ, ἐκάθισαν ἐπὶ γῆς διὰ νὰ συσκεφθῶσι καὶ ἐφεύρωσι τὸν τρόπον καθ᾿ ὃν ἐσύμφερε νὰ ἐπιχειρίσωσι καὶ ἀποπερατώσωσι τὸ ἔργον ἐνδόξως· γινομένης συσκέψεως παρέστη ἐν τῷ μέσῳ σύντροφός τις, Μῆτος Κόκκαλης ὀνομαζόμενος, ὅστις ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς·

Σύντροφοι! μὴ ἀπορῆτε περὶ τούτου, ἐγὼ μόνος ὑπόσχομαι νὰ ῥήξω κάτω ἕνα ἐκ τῶν τεσσάρων πύργων χωρὶς νὰ κινδυνεύσῃ τις ἄλλος ἀπὸ ἐσᾶς, δότε μοι ἓν βαρέλλι γεμάτον βαροῦτι, τρεῖς ὀκάδες ξύδι, καὶ ἓν σιδηροπάλουκον, καὶ οὕτως ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἐλπίζω νὰ ἴδητε τὸν ἕνα πύργον, καὶ τοὺς, ἐν αὐτῷ συσωρευμένους· μετὰ δὲ τοῦτο εἰσελθόντες εἰς τὸν περίβολον ἐξακολουθοῦμεν παρομοίως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ἐὰν δὲν θελήσουν νὰ παραδοθῶσιν, ἐπειδὴ πιάνομεν ἀμέσως τὰς θύρας τῶν πύργων· ἡ ἐφεύρεσις καὶ ὑπόσχεσις τοῦ Κόκκαλη ἐνεθάῤῥυνε καὶ διέλυσεν ὅλων τὴν ἀπορίαν, ὅθεν λαβὼν ὅσα ἐζήτησεν ἐπλησίασεν εἰς τὸν τεῖχον τοῦ ἑνὸς πύργου χωρὶς νὰ τὸν ἀκούσῃ οὔτε ὁ σκοπὸς τῆς φρουρᾶς, ἤρχισε νὰ ῥαντίζῃ τὸν τεῖχον μὲ τὸ ὄξος, ὅστις ῥαντιζόμενος ἐμαλάκωνε, καὶ οὕτω διὰ τοῦ σιδηροπασσάλου ἔξυε τὴν ἄσβεστον, ἑπομένως ἀποσπάσας καί τινας λίθους ἤνοιξεν ὀπὴν ἀνάλογον πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ βαρελλίου, τὸ ὁποῖον ἐπιβιβάσας, καὶ ἐπιθεὶς αὐτῷ φυτήλιον ἀναμμένον ἔκτισε ἐκ νέου τὸ μέρος τοῦ τείχου, ὀπισθοποδίζων δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς τοὺς συντρόφους ἐφώναζε μεγαλοφώνως· « ἐβγᾶτε Τοῦρκοι, ἐβγᾶτε ἀπὸ τοὺς πύργους, φύγετε, διὰ νὰ μὴ γείνετε στάκτη, παραδοθῆτε, ἐὰν θέλετε τὴν ζωήν σας »· μολονότι ἡ ἀπροσδόκητος καὶ ἀπειλιτικὴ αὕτη φωνὴ ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ἀπορίαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλά τοὺς ἐφαίνετο ἐνταυτῷ ἀπίθανος

καὶ δυσκατόρθωτος, ὅθεν καὶ ἡ ἀπάντησις ἐξεφωνήθη γενναία· «δὲν εἴμεθα γυναῖκες νὰ φύγωμεν, ἀλλ' εἴμεθα παλλικάρια, καὶ τζοχαδαραῖοι τοῦ Βεζύρη, καὶ θὰ πολεμήσωμεν ὡς τὸν θάνατον· ἐνῷ ἐγείνετο τοιαύτη συνομιλία ἀμφοτέρωθεν, ἥναψεν ἡ πυρίτις, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις πλέον τῶν τεσσαράκοντα ὀκάδων οὖσα κατέῤῥηξε τοὺς τείχους τοῦ πύργου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια κατεκαλύφθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα Τουρκαλβανούς· τὸ τραμερὸν τοῦτο καὶ ἀπροσδόκητον συμβὰν ἐπέφερε τόσην μικροψυχίαν, ὥστε οἱ φύλακες τῶν τριῶν πύργων ἐξελθόντες κατέφυγον ἔντρομοι εἰς τὸν πέμπτον, οἱ δὲ Σουλλιῶται εἰσελθόντες εἰς τὸν περίβολον διὰ τοῦ πεπτωκότος μέρους τοῦ πύργου ἐνέκρινον ἐκ συμφώνου νὰ τειχορύξωσι καὶ τὸν εἰς τὸ κέντρον κείμενον πύργον, ἐξ οὗ ἐκβαλόντες τὰς ἐν τῷ κατωγαίῳ παρευρεθείσας τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, παρέδωκαν αὐτὰ εἰς τὰς γυναῖκας, αἵτινες μετεκόμισαν ἐπ' ὤμων καὶ κτηνῶν εἰς τὸ Σούλλιον· ἐκυρίευσαν ἀμέσως καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς πύργους ἀφυλάκτους ὄντας, εὗρον ἐν αὐτοῖς ἱκανὰ λάφυρα, ἄλευρα, ἐδώδημα, καὶ 15 φορτηγὰ ζῶα· ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου ἐπρότεινον εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτι ἐὰν ἐπιθυμῶσι τὴν σωτηρίαν των δύνανται νὰ τὴν λάβωσι χωρίς τινος ὑπονοίας κινδύνου, ἀρκεῖ μόνον νὰ παραδόσωσι τὰ ὅπλα, καὶ τότε εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ὑπάγωσι ὅπου θέλουν· τοὐναντίον, κινδυνεύουν νὰ πάθωσι τὰ ὅμοια τῶν συντρόφων των· οἱ Τοῦρκοι ἐπροσποιήθησαν ὅτι παρεδέχθησαν τὰς προτάσεις, καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀπατήσουν περισσότερον, ἤρχισαν νὰ ῥίπτωσιν ἐκ τῶν θυρίδων ὅπλα ἀργυρένδυτα, τὰ ὁποῖα τινες Σουλλιῶται ἔδραμον νὰ τὰ λάβωσιν, ἔχοντες ὅμως οἱ Τοῦρ-

κοι ἄλλα εἰς τὸν πύργον ἐπυροβόλησαν ἀμέσως κατ' αὐτῶν, ἐφόνευσαν πέντε, καὶ ὀκτὼ ἐτραυμάτισαν· ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἀπιστία τῶν Τουρκαλβανῶν, ὁ θάνατος τῶν συγγενῶν καὶ συμπολιτῶν παρώξυνεν αὐτοὺς εἰς βαθμὸν ὥστε, ὡρμήσαντες ὁμοθυμαδὸν ἐκόλλησαν εἰς τὰς θύρας τοῦ πύργου πίσσαν, καὶ ἄλλας ῥιτινώδεις ὕλας, καὶ οὕτως ἄπληστος φλὸξ διαδοθεῖσα, καὶ τὸν πύργον καὶ τὴν φρουρὰν ἅπασαν ἐπυρπόλησεν, ἐπομένως δὲ καὶ τοὺς πύργους καὶ τὸν περίβολον κατέσκαψαν, μολονότι πυρπολούμενοι οἱ Τοῦρκοι ἐζήτουν ἔλεος, ἀλλ' οἱ Σουλλιῶται ἀπεκρίθησαν, διὰ τοὺς ἀπίστους ἔλεος δὲν ὑπάρχει, διότι τότε γίνονται καὶ ἄλλοι ἄλλο τε ἄπιστοι, ἐὰν ἐσεῖς συγχωρηθῆτε σήμερον.

Ἐνῷ τὰ στρατεύματα συναθροισθέντα εἰς Ἰωάννινα ἔμελλον ἐπομένως νὰ κινηθῶσι πανστρατιᾷ, ἐξαίφνης πληροφορεῖται ὁ Βεζύρης ὑπό τινος στρατιώτου σωθέντος τὴν νύκτα ἐκ τῆς φρουρᾶς τῆς Βίλλας, ὅτι καὶ ἡ φρουρὰ ἠφανίσθη ἅπασα, καὶ οἱ πῦργοι, καὶ ὁ περίβολος ἐκ θεμελίων κατεσκάφησαν παρὰ τῶν Σουλλιωτῶν· ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ καθίσματος τεταραγμένος περιεφέρετο ὡς μανιώδης ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην θυρίδα, προκύπτων δὲ τὴν κεφαλήν του εἰς τὰς περὶ τὸ παλάτιόν του ἀγυιὰς ἐβόα πρὸς τοὺς διαβαίνοντας· «δὲν εἴμεθα πλέον Τοῦρκοι; »τί θέλομεν εἰς τὸ ἑξῆς τοιαύτην ζωήν; δέκα κλεφτογι»δάδες Σουλλιῶται τὴν μισὴν τουρκίαν ἔφαγαν, ἕως »τὸ ὕστερον θὰ μᾶς πάρουν καὶ τὰ Ἰωάννινα· ὁποῖος »λοιπὸν εἶναι Τοῦρκος, καὶ πιστεύει ἀληθινὰ τὸν Μωάμεθ, »ἂς ἁρπάξῃ τ' ἅρματα, ἂς ἑνωθῇ μὲ τὰ βασιλικὰ »στρατεύματα, καὶ ἂς ὠμώσῃ διὰ τὸν ἀφανισμὸν αὐ»τῶν τῶν ἀπίστων γειτόνων.»

Ἀπαυδήσας ἐκφωνῶν τοιούτους μικροπρεπεῖς λόγους διέταξε παρευθὺς κήρυκας νὰ δημοσιεύσωσι τὰ αὐτὰ εἰς τὰς πλατείας καὶ ἀγυιὰς τῶν Ἰωαννίνων· ἔπεμψεν ἐγκυκλίους πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἡγεμονίας του ἐξιστορούσας παθητικῶς τὴν τρομερὰν τῆς Βίλλας καταστροφήν· προσεκάλεσε συγχρόνως εἰς ἐπικουρίαν ὅλους τοὺς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καπετάνους Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους, ἢ διὰ νὰ κρύπτῃ τὴν ἀδυναμίαν του, ἢ μὴ ἀγνοῶν τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Τουρκαλβανῶν ἀντιζηλίαν, καὶ ἰδιαίτερα πάθη, δὲν ἐμεταχειρίσθη ἄλλοτε κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν· οὗτοι δὲ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποφύγωσι τὴν πρόσκλησιν συσσωματωθέντες ἀπῆλθον εἰς Ἰωάννινα, παρουσιασθέντες ἐνώπιόν του ὑπεσχέθησαν ἐκ συμφώνου νὰ ἐκτελέσωσι τὰ χρέη των κατὰ τὰς διαταγάς του μὲ τὴν ἀπαιτουμένην προθυμίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν ὑπόσχεσίν των ἀνεπίληπτον τὸν ἐπαρακάλεσαν ταὐτοχρόνως οὔτ' ἀπ' ἀλλήλων νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ, οὔτ' ὑπ' ὁδηγίαν τινος Τούρκου νὰ τοὺς διατάξῃ, οὔτ' ἡνωμένοι μετὰ τῶν Τούρκων νὰ παρατάττωνται εἰς μάχην, διότι οὐ μόνον αἱ ἀνδραγαθίαι των θὰ πνίγωνται τότε ὑπὸ τῆς ἀντιζηλίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία των ὕπαρξις θέλει κινδυνεύσει διὰ παλαιὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ Τουρκαλβανῶν πάθη· ἐδέχθη καὶ ἐπραγματοποίησεν ὁ Βεζύρης τὴν αἴτησίν των ὡς δικαιολογημένην· συχνοτέρας καὶ πεισματωδεστέρας, παρὰ οἱ Τοῦρκοι, ἐσυγκρότουν μάχας οἱ καπετάνοι, ἀλλὰ ῥανὶς αἵματος δὲν ἐχύνετο ἀμφοτέρωθεν, συνεννοημένοι γὰρ ὄντες πρότερον ἐμάχοντο κατ' ἐπιφάνειαν, ὠφελοῦντο μάλιστα οἱ Σουλλιῶται παρ' αὐτῶν, ἐπειδὴ συναναστρεφόμενοι τὴν νύκτα ἐλάμβανον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια· πιθανὸν νὰ

κατηγορήση τις ἀναγνώστης τὴν πρᾶξιν τῶν καπετάνων ὡς παραβαίνουσαν τὴν ὑπόσχεσίν των, τὸν παρακαλοῦμεν ὅμως νὰ πολυπραγμονήση διὰ μίαν στιγμὴν τὴν τότε θηριώδη τῶν Τούρκων αὐθαιρεσίαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τότε δὲν θέλει ῥίψει μέλαιναν κατ' αὐτῶν ψῆφον.

Ἐπὶ τὰ νέα λοιπὸν στρατεύματα διέταξεν ἐκ νέου στρατάρχην τὸν υἱόν του Βελῆ Πασᾶ διά τε τὴν βαρύτητα τοῦ ὀνόματος, καὶ πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ· οὗτος δὲ συγκεντρώσας αὐτὰ μετὰ τῶν πρώτων ἐστράτευσε πρὸς τὸ μέρος τῆς Παραμυθίας, κἀκεῖθεν διεβιβάσθη εἰς τὰ ὅρια τοῦ Σουλλίου πλησίον τοῦ χωρίου Τζαγκάρι, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· ἐντεῦθεν ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν καταστραφεῖσαν Βίλλαν τὸν Ἰσοὺφ Ἀράπην, καὶ Μέτζο Μπόνον μὲ χιλιάδας τρεῖς, τὸν Χασᾶν Ἀγᾶ Τζαπάρην, καὶ Ἰμπραΐμ Δέμην εἰς Ζαβροῦχον μὲ χιλίους πεντακοσίους, τὸν Μπεκὶρ Τζογαδοῦρον εἰς Τζεκουράτι μὲ δύω χιλιάδας· οἱ δὲ Σουλλιῶται εἰς ἕκαστον τούτων τῶν στρατοπέδων ἀντιπαρέταξαν ὑπ' ὁδηγίαν γενναίων ὁπλαρχηγῶν ὅσην δύναμιν ἐνέκρινον ἱκανὴν νὰ ἐμποδίζη τὴν πρόοδόν των, ἕτερον σῶμα συγκείμενον ἐκ τριακοσίων ἐκλεκτῶν, καὶ ὠκυπόδων ἐδιωρίσθη νὰ μένη πάντοτε εἰς φύλαξιν τοῦ Σουλλίου, καὶ ἐπικουρίαν προσέτι πρόχειρον συμπεσούσης ἀνάγκης· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως τοῦτο τὸ σῶμα ἐπέφερε τοὺς σημαντικοτέρους τρόμους, καὶ ζημίας εἰς τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν νυκτομαχιῶν, ἐπειδὴ τὴν ἡμέραν μὴ οὔσης τινὸς ἀνάγκης ἀνεπαύετο, τὴν νύκτα, καὶ μάλιστα τὴν σκοτεινὴν καὶ βροχεράν, ἐῤῥίπτετο ἀρειμανῶς πρὸς ὃ ἐγνώριζεν ἀσθενέστερον ὀχύρωμα, καὶ ὑπὸ ἀπειροπολέμων Τούρ-

κων διατηρούμενον, καὶ οὕτως ἔβαλεν αὐτὸ εἰς ἀταξίαν, καὶ διασκορπισμὸν, φονεύων δὲ καὶ αἰχμαλωτίζων ὅσους ἠδύνατο, ἀφαιρῶν τροφὰς, καὶ πᾶν τὸ τυχὸν ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια, ὅπου ἦν διωρισμένον· ἄλλοτε πάλιν ἐνεδρεύοντες εἰς στενοποὺς, ἀφ' ὅπου διέβαινον Τοῦρκοι κομίζοντες τροφὰς, καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα διὰ τὰ στρατόπεδα, τὰ ἐκυρίευον διὰ τῶν ὅπλων, ὅτε δὲ ἐπληροφοροῦντο ὅτι ἡ φρουρὰ τῶν τροφῶν ὑπῆρχεν ἰσχυρὰ, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔμελλον ν' ἀπαντήσωσιν ἀνδρείαν ἀντίστασιν, καὶ ἑπομένως δυσκολίαν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ των, τότε ἐλάμβανον καὶ γυναῖκας μεθ' ἑαυτῶν, καὶ οὕτως οἱ μὲν ἄνδρες ἐμάχοντο, αἱ δὲ γυναῖκες ἐσφετέριζον ἀκινδύνως τὰ φορτηγὰ ζῶα περιφερόμενα ἔνθεν κἀκεῖσε ὑπὸ τῆς πυρσοκροτήσεως καὶ ἀλαλαγμῶν.

Πρὸς ἀνακάλυψίν τινος ἐνέδρας προέπεμπον οἱ Τοῦρκοι πολλάκις ἐμπροσθοφυλακὴν ἐξ Ἑλλήνων ὑπηκόων, καὶ ἀόπλων, καὶ διὰ τοιούτων προφυλάξεων ἀπέφευγον ἐνίοτε τὸν κίνδυνον παραχωροῦντες ἀμαχητὶ τὰ κομιζόμενα· τέλος πάντων, οἱ ἀνδρεῖοι καὶ ἀδιάκοποι πόλεμοι, καὶ νυχθημερινὰ ςρατηγήματα κατήντησαν τοὺς Τούρκους νὰ μελετῶσι πάλιν ἀσυστόλως τὴν γενικὴν διάλυσιν τῶν στρατοπέδων, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐλλειποτάκτουν τὴν νύκτα κηρύττοντες πανταχοῦ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, ὅτι, οὔτ' αὐτοὶ, οὔτ' αὐτῶν οἱ μεταγενέστεροι θὰ δυνηθῶσι νὰ κυριεύσωσι τὸ Σούλλιον, καὶ ὅτι ἀδίκως καὶ ἀνωφελῶς χύνεται τὸ Τουρκικὸν αἷμα.

Πιθανωτάτη ἦν ἡ διάλυσις τῶν τουρκικῶν στρατοπέδων, ἀλλ' αἱ προφητικαὶ συμβουλαὶ τοῦ ἱερομονά-

χου Σαμουὴλ ἐξεναντίας πολὺ τὴν ἐνίσχυσαν, διότι οἱ ἁπλοῖ καὶ ἀμαθεῖς Σουλλιῶται, δοξάζοντες αὐτὸν ὡς προφήτην, ἐδέχοντο καὶ τοὺς λόγους του, ὡς θεοπνεύστους· αἱ δὲ συμβουλαί του ἦσαν αἱ ἑξῆς· ά.) νὰ μὴ πολεμῶσι πλέον πρὸς τοὺς Τούρκους, οὔτε τὴν ἡμέραν, οὔτε τὴν νύκτα, ἀλλὰ νὰ φυλάττωσι μόνον τὰς θέσεις των· β'.) τοὺς ἠσφάλιζεν ὡς ἐκ θείας δῆθεν ἀποκαλύψεως, ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας μέλλουν νὰ διαλυθῶσι, καὶ διασκορπισθῶσιν οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ θεϊκῆς ὀργῆς, καὶ τότε εἷς Σουλλιώτης διώξει χιλίους Τούρκους· γ'.) ὅτι εὐκολότερον εἶναι νὰ γείνῃ ὁ οὐρανὸς χάλκινος, ἢ τὸ Σοῦλλι τουρκικόν· ὑπὸ τοιούτων καὶ ὁμοίων ἄλλων ὀνειροπολημάτων τοῦ Σαμουὴλ πλανώμενοι οἱ μαχηταὶ, οὐ μόνον δὲν ἐπείθοντο εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ φυλάρχους αὐτῶν, ἐνῷ ἄλλοτε ἦσαν αὐθόρμητοι εἰς τὰς μάχας, ἀλλὰ τοὺς ἐμέμφοντο προσέτι ὡς ὑπερηφάνους καὶ δοξομανεῖς. Βλέποντες οἱ Τοῦρκοι τὴν διαρκῆ τῶν Σουλλιωτῶν ῥαθυμίαν, καὶ ὡς μικροψυχίαν αὐτὴν ἐκλαβόντες ἔπαυσαν πλέον τὸ νὰ μελετῶσι τὴν φυγὴν, καὶ διάλυσιν τῶν στρατοπέδων· ἐμψυχωθέντες λοιπὸν ἐκ τούτου ἀπεφάσισαν πανστρατιᾷ διὰ μιᾶς καὶ μόνης ὁρμῆς νὰ κυριεύσωσι τὴν Κιάφαν, Ναβαρίκον καὶ Σαμονίβαν· ἡ ἐπίθεσίς των ἔγεινε τῷ ὄντι ἀνδρία, ἀποφασιστικὴ, ἀλλ' ἡ ἀντίκρουσις ἐδείχθη ἀφ' ἑτέρου ἀτρόμητος καὶ ἀκαταμάχητος, ὥστε μετὰ τεσσάρων ὡρῶν πεισματώδη μάχην ὕψωσαν οἱ Σουλλιῶται τῆς νίκης τὸ τρόπαιον καὶ εἰς τὰ τρία μέρη βιάσαντες τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὀπισθορμήσωσιν ἀτάκτως μέχρι τῶν πρώτων αὐτῶν ὀχυρωμάτων, ἀπωλέσαντας τρεῖς ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπὲρ τοὺς διακοσίους στρατιώτας ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων,

ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον τέσσαρες πληγωθέντων ἀκινδύνως ἕνδεκα.

Μέχρι τοῦδε τὰ πράγματα τῶν Σουλλιωτῶν εἴδομεν ὅτι ἔτρεχον κατὰ ῥοῦν, ἀλλὰ καθὼς τὰ ἀνθρώπινα πάντα εἰσὶ μεταβλητὰ, οὕτω καὶ τὰ τῶν Σουλιωτῶν, ὡς ὀψόμεθα, ἄρχονται ἀπὸ τοῦδε νὰ καταῤῥέωσι, διότι παρὰ τὰς φθοροποιὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουὴλ, συνέτρεξαν, ὡς εἴρηται, καὶ ἄλλα ἐπακόλουθα δεινὰ, τὰ ὁποῖα ἐτάχυναν τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλλίου, ἐπειδὴ ἕως τότε μόνος ὁ Βότζαρης ἐγνωρίζετο φανερὸς τῆς πατρίδος ἐπίβουλος, ἤδη ὅμως ἀπεσπάσθησαν καὶ ἄλλοι δύω φύλαρχοι, ὅ,τε Κουτζονίκας (1) καὶ Πύλιος Γούσης ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Μπουσπάτων· ὁ δεύτερος παρουσιασθεὶς τὴν νύκτα εἰς τὸν στρατάρχην ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ πρῶτον τὴν ἀπελευθέρωσιν ἑνὸς γαμβροῦ του ἐν εἱρκτῇ ὑπάρχοντος μετὰ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὁμήρων· δεύτερον ἐννέα χιλιάδων γροσίων ἀνταμοιβὴν περὶ τῆς ἀπολαβῆς τοῦ Σουλλίου· ὁ στρατάρχης, οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τριπλάσια ἄλλα τῷ ὑπεσχέθη, ἐὰν τὸν εὐκολύνῃ νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλλιον· τὴν τετάρτην νύκτα, ἥτις ἦν ἡ εἰκοστὴ πέμπτη σεπτεμβρίου τοῦ 1803 ἔτους ἐπαρουσιάσθη ἐκ δευτέρου εἰς τὸν στρατάρχην παρὰ τοῦ ὁποίου δωροδοκηθεὶς ὅσα δὲν ἤλπιζεν, ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς· «Παραδώσατε, Πασᾶ μου, διακοσίους ἐμπειροπολέμους »Τουρκαλβανοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κίτζου Βότζαρη, »αὐτοὺς θέλει τοὺς ὁδηγήσει ὁ ἴδιος ταύτην τὴν νύκτα »ἀπὸ μονοπάτια, καὶ ἀφύλακτα μέρη, θέλει τοὺς ἐμ-

(1) Οἱ υἱοὶ, καὶ ἔγκονοι αὐτοῦ ἐδείχθησαν ἀτρόμητοι μαχηταὶ καὶ τίμιοι πατριῶται, ἐξαιρέτως δὲ ὁ Νάσος Κουτζονίκας.

»βάσει εἰς τὴν οἰκίαν μου χωρίς τινα κίνδυνον, καὶ »γνῶσιν τῶν Σουλλιωτῶν, ἡ δὲ ὑψηλότης σας αὔριον »πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀποφασίσατε νὰ κινηθῆτε »μὲ ὅλα σας τὰ στρατεύματα κατὰ τοῦ Σουλλίου· οἱ »Σουλλιῶται ἅμα σ' ἴδωσιν ἐπερχόμενον θέλει ὁρμή»σουσιν εὐθὺς ἐναντίον σου, τότε ἐγὼ ἀρχίζω νὰ τοὺς »πυροβολῶ ἀπὸ τὰ ὄπισθεν, καὶ οὕτως διακόπτω τὴν »ὁρμήν των, ἡ δὲ ὑψηλότης σας ἐμβαίνεται ταὐτοχρό»νως, καὶ μὲ πολλὰ ὀλίγην ζημίαν σας κυριεύετε τὸ »Σοῦλλι»· ἡ συμβουλὴ τοῦ Μπούσπου φανεῖσα εὐάρεστος εἰς τὸν Στρατάρχην, ἐπραγματοποιήθη ἀπαραλλάκτως, συνέδραμον πρὸς τούτοις, κατὰ δυστυχίαν τῶν Σουλλιωτῶν, καὶ ἄλλα συμβοηθητικὰ μέσα, διότι ἐνῷ ἀπροσδοκήτως ἐφάνησαν τὰ στρατεύματα, μὴ τολμῶντα δὲ νὰ εἰσβάλωσιν ἀμέσως, δὲν εὑρέθησαν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸ Σούλλιον περισσότεροι τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε μαχητῶν, οἵτινες, καί τοι ὀλίγοι δράξαντες τὰ ὅπλα ὥρμησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ὁ δὲ Μπούσπος ἰδὼν αὐτοὺς διαβαίνοντας πλησίον τῆς οἰκίας του (1) ἤρχισε νὰ τοὺς πυροβολῇ ἀπὸ τὰ ὄπισθεν· τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο φαινόμενον ἀνεχαίτησε τὴν ὁρμήν, καὶ εἰς προδοσίας ὑπόνοιαν ἐνέβαλεν ἅπαντας· ὅθεν ὀπισθοποδίσαντες ἐκ συμφώνου ἅπαντες κατέλαβον τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δουνάτου κείμενον ἐπὶ τὴν ῥάχην Κοῦ-

---

(1) Ἡ οἰκία αὐτοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Σουλλίου κατὰ βοῤῥάν, ἀφ' ὅπου ἔμελλον νὰ εἰσβάλλωσιν οἱ πλειότεροι Τοῦρκοι· ἓν μόνον καλὸν ἔπραξεν ὁ Γούσης διατάξας τοὺς Τουρκαλβανοὺς νὰ πυροβολῶσι μὲν κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν, οὐχὶ δὲ εὐστόχως· τοῦτο ἔπραξε φοβούμενος βέβαια τὸ μέλλον.

γκι, θέσαντες τὰ νῶτα πρὸς τὸ μικρὸν φρούριον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ὅπου ὑπῆρχεν ὁ Σαμουὴλ φυλάττων αὐτὸ μὲ πλέον τῶν ἑξακοσίων μαχητῶν δύναμιν, καὶ σκοπεύοντες ὅλοι ὁμοῦ συγκεντρωμένοι νὰ ὁρμήσωσι καὶ ἐκβάλωσιν ἀμέσως τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τοῦ Σουλλίου, ὅστις καί τοι εἰσελθὼν ἵστατο ἀκόμη ἔντρομος· οἱ ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε ἔχοντες ἀρχηγοὺς τοὺς ἀτρομήτους καὶ παλαιμάχους Δῆμον Δράκον, καὶ Ἀθανάσιον Βάγιαν, μὴ ὑποφέροντες νὰ βλέπωσι τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος των καταπατούμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἐξελθόντες τοῦ ὀχυρώματος ὥρμησαν ἐκ νέου κατ' αὐτῶν, ἐπ' ἐλπίδι νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμά των καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ· φοβηθέντες τὴν ἐπίθεσιν οἱ Τοῦρκοι, μετὰ δύω πυροβολισμῶν ἀντίστασιν ὀπισθώρμησαν, νομίσαντες τὴν τόλμην ὡς στρατήγημα, διὰ νὰ τοὺς ἐπασχολῶσι δηλαδὴ εἰς τὴν μάχην, καὶ οὕτω νὰ τοὺς προσβάλωσι ταὐτοχρόνως ἀπὸ τὰ πλάγια οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ Κιάφα· ἀλλ' ἐσυνέβη τὸ ἐναντίον, διότι ἐνῷ οἱ ὀλίγοι ἐξέβαλον τοὺς Τούρκους ἐκ τοῦ Σουλλίου, ἀμελήσαντες ὅμως καὶ οὗτοι τὴν περαιτέρω καταδίωξίν των, προσεκολλήθησαν εἰς τὴν σκύλευσιν δεκαεπτὰ πτωμάτων· ὠφεληθέντες ἐκ τούτου οἱ ἐχθροί, μὴ βλέποντες ἀφ' ἑτέρου περισσοτέραν δύναμιν πρὸς ἐπικουρίαν, ἐρεθισθέντες προσέτι καὶ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν, ἐφώρμησαν ἐκ νέου κατὰ τῶν ὀλίγων, ἐξ ὧν, ἐκτὸς ἑπτὰ τραυματιῶν, ἐφόνευσαν πέντε, οἱ λοιποὶ ὀπισθοποδίσαντες κατέλαβον πάλιν τὴν πρώτην θέσιν ἀφήσαντες τοὺς Τούρκους κυρίους τοῦ Σουλλίου· ὁ δὲ Σαμουὴλ ἐκ τῶν ὅσων Σουλιωτῶν ὑπῆρχον μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ φρουρίῳ οὐδένα ἐπέτρεψε νὰ κινηθῇ, ἀλλ' οὔτε κἂν εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε, μολο-

τοὺς ἄνδρας, καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς γυναῖκας ἔβλεπε φρυαττομένους καὶ πνέοντας ἐκδίκητιν διὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Σουλλίου, αὐτὸς δὲ ἵστατο ἀτάραχος, καὶ ἐπιστηριζόμενος ἐπὶ τῶν σαθρῶν ὀνειροπολημάτων του.

Ἐφ᾽ ὅσον ἀπερισκέπτως ἐπλανᾶτο ὁ Σαμουὴλ πρὸς τὰς δεισιδαιμονίας καὶ ὀνειροπολίας, τόσον ἐσκεμμένως καὶ προθύμως ἠγωνίζετο ὁ στρατάρχης ἀνεγείρων νυχθημερινῶς ὀχυρώματα δυσάλωτα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν στρατευμάτων του καὶ διατήρησιν τοῦ Σουλλίου, διότι δὲν ἐπείθετο ποτὲ, ὅτ᾽ ἔμελλε νὰ τὸ κυριεύσῃ μὲ τόσην ἀσήμαντον ζημίαν· ἐκ τούτων ὅλων εἰκάζεται, ὅτι οὔτε τὰ πολυάριθμα στρατεύματα οὔτε αἱ ἀπιστίαι τοῦ Βεζύρη ἴσχυσαν τόσον διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλλίου, ὅσον οἱ σημαντικοὶ ἀντιπατριῶται καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι τοῦ Σαμουὴλ, τὰ ὁποῖα ἐν μικρῷ καιροῦ διαστήματι κατεμάρανον τὸ ἐκ φύσεως δραστήριον καὶ ἀκαταμάχητον ὑπὲρ πατρίδος σύστημα τῶν Σουλλιωτῶν.

Κύριος γενόμενος ὁ Βελῆ Πασᾶς τοῦ Σουλλίου, καὶ μὲ ἀκούραστον προθυμίαν ὀχυρώσας αὐτὸ, ἐκινήθη ἀνυπερθέτως κατὰ τῶν εἰς ἁγίαν Παρασκευὴν, καὶ Κιάφαν συγκεντρωθέντων Σουλλιωτῶν, φέρων μεθ᾽ ἑαυτοῦ τρία κανόνια καὶ δύο βόμβας, ἀλλὰ μετὰ τρεῖς κατὰ συνέχειαν συγκροτηθείσας μάχας. ἡττηθεὶς, δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ κινηθῇ, ἐπεριωρίσθη δὲ εἰς τὰ ὀχυρώματά του.

Τὴν χαρμόσυνον ταύτην τῆς κατακτήσεως τοῦ Σουλλίου ἀγγελίαν λαβὼν δι᾽ ἐκτάκτου ταχυδρόμου ὁ Βεζύρης, διέταξεν ἀμέσως κήρυκας νὰ τὴν δημοσιεύσωσιν ἐφ᾽ ὅλην τὴν πόλιν, νὰ ὑποχρεώσωσι τούς τε πολίτας καὶ ξένους ἅπαντας νὰ πυροβολῶσιν ὅλην τὴν ἡμέραν, τὴν δὲ νύκτα νὰ γίνῃ λαμπρὰ φωτοχυσία εἴς τε τὰς

οἰκίας καὶ ἀγυιάς· τὰς αὐτὰς διαταγὰς ἐκοινοποίησε καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ σατραπίᾳ πρός τε Τούρκους καὶ Ἕλληνας, τοὺς δὲ κομιστὰς τῶν διαταγῶν του πᾶσα ἐπαρχία ὤφειλε (διὰ τὸν φόβον) νὰ ἀνταμείβῃ μὲ βαρεῖαν ποσότητα χρημάτων. Μεθ' ἡμέρας τρεῖς διέταξε τὸν πολιτάρχην Ἀμπὰζ Τεπελένα, νὰ εὐγάλῃ ἀπὸ τὴν εἱρκτὴν καὶ παρουσιάσῃ ἐνώπιόν του τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, τὸν ὁποῖον ἰδὼν ῥακένδυτον καὶ ἀξύριστον, ἐπροσποιήθη συμπάσχων δῆθεν διὰ τὴν κατάστασίν του, ἀποδίδων τὴν αἰτίαν τῆς δυστυχίας εἰς τὸν ἴδιον, ὡς ἐκ τῶν ἀκολούθων λόγων του συμπεραίνεται.

« Ἐ, Τζαβέλλα! ἐὰν ἐσὺ ἤθελες νὰ μὲ δουλεύσῃς »πιστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, οὔτ' ἐγὼ ἐδοκίμαζα τόσους κό»πους, σκοτομοὺς καὶ ἔξοδα διὰ νὰ κατακτήσω τὸ »Σοῦλλι, οὔτ' ἐσὺ ἐκαταντοῦσες εἰς τέτοιον χάλι (ἀ»θλιότητα)· μολοντοῦτο ἐγὼ ἐκέρδισα ἐκεῖνο ὁποῦ ἤθελα, »σὺ ὅμως ἔχασες τὴν τύχην σου· καὶ ἄλλοτε, βεζύρη »μου, ἀπεκρίθη ὁ Τζαβέλλας, ἐπῆρες τὸ Σοῦλλι (1), ἀλ»λὰ πάλιν τὸ ἄφησες μὲ πολλὴν ζημίαν, καὶ τώρα τὸ »Σοῦλλι ἐπῆρες, ἀλλ' ὄχι καὶ τοὺς Σουλλιώτας, ὅθεν πι»θανὸν νὰ συνέβη καὶ ἤδη, ὡς τὸ πρῶτον· συγχωρήσατέ με, »παρακαλῶ, ὑψηλότατε Βεζύρη μου, ἐπειδὴ σᾶς ὁμιλῶ »τόσον ἀσυστόλως τὴν ἀλήθειαν. Εἰ μὲν ὅμως θέλεις »ν' ἀπολαύσῃς διὰ πάντα τὸ Σοῦλλι, ἄφισέ με νὰ ὑπά»γω ὁ ἴδιος, ἐπειδὴ ἀπεφάσισα τώρα νὰ γίνω εἰς τὸ »ἑξῆς ὅλος ἰδικός σου· καὶ πῶς ἠμπορῶ νά σε πιστεύσω, »Τζαβέλλα, ἀφοῦ τὴν πρώτην φορὰν μ' ἐγέλασες; σοὶ »δίδω, λέγει, τὸν υἱόν μου ὅμηρον· ὄχι, Τζαβέλλα, τὸν

(1) Ὅρα κεφαλαίῳ ἑβδόμῳ φυλ.

»υἱόν σου μόνον, ἀλλ' ὅλην σου τὴν φαμελίαν· διὰ νὰ »εὔγῃς λοιπὸν ἀπὸ πᾶσαν ὑποψίαν, ἀποκρίνεται ὁ Τζα»βέλλας, λάβε την.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Ἔξοδος τοῦ Τζαβέλλα ἐκ τῆς εἱρκτῆς.

Ἡ ἀνωτέρω ἀπάντησις τοῦ Τζαβέλλα ἐπέφερεν αἰσθαντικὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Βεζύρη, ὥστε, νὰ διστάζῃ ἔτι διὰ τὴν ἀσφαλῆ κατάκτησιν τοῦ Σουλλίου, ἐπειδή, ὡς εἴρηται, οὐδεμίαν μάχην μετὰ τὴν κυρίευσίν του ἐκέρδισε· τούτου ἕνεκα πεισθείς, ἐνέδωκεν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Τζαβέλλα ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ εὐγάλῃ ὅλην του τὴν φυλήν, συγγενεῖς καὶ φίλους ἀπὸ τοῦ Σουλλίου, καὶ τότε ἐξ ἀνάγκης ἔμελλον ν' ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμά του καὶ οἱ λοιποὶ συμπατριῶται, μὴ δυνάμεναι, διὰ τὴν ὀλιγότητα, ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὑπερβολικὴν δύναμιν τῶν ἀντιπάλων· προσενεγκὼν λοιπὸν τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὰ Ἰωάννινα, παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Βεζύρη, οὗτος δέ, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Μητροπολίτου, διορίσας καὶ ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν· ὁ δὲ Τζαβέλλας λαβὼν συστατικὸν γράμμα πρὸς τὸν στρατάρχην ἀπῆλθεν εἰς τὸ Σούλλιον κατὰ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς 1803· ἀφοῦ ἐξέφρασε πρὸς αὐτὸν τὴν μετὰ τοῦ πατρός του συμφωνίαν, ἐζήτησε συγχρόνως παρ' αὐτοῦ ἕτερον συστατικὸν πρὸς τοὺς Παργίους, τὸ ὁποῖον τῷ ἐδόθη, τὸ δ' ἑσπέρας ἐκεῖνο εὐκαιρίας ἐπιτυχών, ἔσπευσε νὰ συνομιλήσῃ μυστικῶς μετὰ τῶν εἰς Κιάφαν ὁπλαρχηγῶν συμπολιτῶν, καὶ διακοινώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ κύριον φρόνημά του καὶ σκοπὸν ὑπὲρ Πατρίδος, ὡς ἑφεξῆς.

Συμπολῖται, καὶ ἀδελφοί! δὲν σᾶς λανθάνει ὁ κίνδυνος εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Πατρίς μας κατήντησεν· ἐὰν δὲν πασχίσωμεν παντοίῳ τρόπῳ καὶ ὅσον τάχος διὰ τὴν σωτηρίαν της, αὕτη βέβαια γρήγορα μέλλει νὰ πέσῃ εἰς τοὺς αἱμοχαρεῖς ὄνυχας τοῦ Τυράννου· ἐγὼ παρέδωκα τὴν ἀγαπητήν μου σύζυγον καὶ φίλτατα τέκνα εἰς τὸ μακελλεῖον, ὄχι διὰ τὴν ἰδικήν μου, ἀλλὰ τῆς πατρίδος τὴν σωτηρίαν, ἐπειδὴ κατ᾽ ἄλλον τρόπον δύσκολον ἦτον νὰ τὸν πείσω πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πατριωτικοῦ σκοποῦ· ἡ δὲ συμφωνία μας ἔγεινε νὰ εὐγάλω ὅλην μου τὴν φυλὴν, καὶ ὅσους ἄλλους δυνηθῶ νὰ ἑλκύσω μαζύ μου, καὶ ὑπάγω νὰ κατοικήσω εἰς τὴν Πάργαν. Ἰδοὺ λοιπὸν καιρὸς ἁρμόδιος νὰ εὐγάλωμεν ἐκ συμφώνου ἀφ᾽ ὅλων τῶν φυλῶν τοὺς γέροντας, γραίας, γυναικόπαιδα, καὶ ὅσους σχεδὸν γνωρίζομεν ἀνικάνους διὰ τὰς μάχας, καὶ πέμψωμεν αὐτοὺς εἰς τὴν Πάργαν· καὶ ἐπειδὴ, διὰ τὴν καθ᾽ ὁδὸν ἀσφάλειαν, θὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν στρατάρχην ὁμήρους τοὺς υἱοὺς καὶ πλησιεστέρους συγγενεῖς τῶν σημαντικωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων στρατηγῶν τοῦ στρατοπέδου του, τότε δὴ ἅμα φθάσωσιν εἰς Πάργαν τὰ γεροντογυναικόπεδα, βαστῶντες ἡμεῖς εἰς χεῖρας τοὺς ὁμήρους, ἀρχίζομεν ἀμέσως, κατὰ τὴν συνήθειάν μας, τὰς ἐχθροπραξίας μὲ δραστηριότητα· δὲν ὑπάρχει τις ἀμφιβολία ὅτι θὰ εἰσάξομεν μάλιστα καὶ διχόνοιαν εἰς τὸ στρατόπεδον, μὴ ἀπολύοντες τοὺς ὁμήρους· τοῦτο στοχάζομαι, ἀδελφοί μου, τὸ μόνον ἀσφαλὲς καὶ σωτήριον τῆς πατρίδος στρατήγημα· εἰ καὶ, κατά τινα τρόπον, φαίνεται ἀπάτη, ἀλλὰ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος ἀναγκαιότατον, καὶ χρέος ἀπαραίτητον.

Ὅλοι ἐκ φυμφώνου οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φυλῶν ἐδέχθησαν καὶ ἐπήνεσαν τὸ φρόνημα καὶ στρατήγημα τοῦ Τζαβέλλα, παρακαλέσαντες ἐν ταὐτῷ νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ, ὅσον ἔνεστι ταχύτερα· ὅθεν τὸ πρωῒ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Πάργαν, οἱ δὲ Πάργιοι διὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς συστατικὸν τοῦ στρατάρχου γράμμα, διὰ τὴν ἄγνοιαν τοῦ σκοποῦ καὶ στρατηγήματος τοῦ Τζαβέλλα, ἐταράχθησαν καὶ ὠργίσθησαν κατ' αὐτοῦ τόσον, ὥστε ἤρχισαν νὰ τὸν καταφρονῶσι καὶ ὑβρίζωσιν ἀσυστόλως ὡς προδότην τῆς Πατρίδος, τὸν διέταξαν μάλιστα ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πάργαν, συσκεφθέντες ὅτι, ἐὰν αὐτὸν σημαντικὸν καὶ ἐκ τῶν πρωτίστων ὄντα δεχθῶσι μετὰ τῆς φυλῆς του, τότε ἀναμφιβόλως καὶ οἱ λοιποὶ Σουλλιῶται μείναντες ὀλίγοι καὶ ἀδύνατοι, ἐξ ἀνάγκης θέλουσι μιμηθῇ τὸ παράδειγμά του, καὶ οὕτως οὐ μόνον τὸ Σούλλιον θ' ἀπολεσθῇ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ κατὰ συνέπειαν θὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἀναπόφευκτον κίνδυνον ἀπὸ τοιοῦτον καταχθόνιον γείτονα.

Ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας ὑπέφερε μὲ βαθεῖαν ὑπομονὴν καὶ ἐχεμυθίαν ὁ Τζαβέλλας τὰς προσωπικὰς ὕβρεις τῶν Παργίων, ὡς ὁ ἄκμων τοὺς βαρεῖς σφυροκτύπους, διότι μὴ ἔχων στενὴν σχέσιν πρός τινα ὑπαργεῖον ἠναγκάζετο νὰ ἐπιστομίσῃ τὸ σωτήριον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον μυστήριον· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐλθὼν ἐκ Κερκύρας εἰς Πάργαν ὁ Περραιβὸς ἔλαβεν ἀμέσως συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ· πληροφορηθεὶς ἀκριβῶς τὴν ὑπόθεσιν, ἔδραμεν εἰς ἀντάμωσιν δύω προεστώτων καὶ φίλων του Παργίων, ὡσαύτως καὶ τοῦ σεβασμιωτάτου Χρυσάνθου ἀρχιερέως, ἐν οἷς ἐξιστόρησεν ἀκριβῶς τὸ φρόνημα τοῦ Τζαβέλλα. Ὅθεν κατὰ τὴν Τετάρτην ὥραν τῆς

νυκτὸς ἔγεινεν ἡ συνέντευξις καὶ συμβούλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀρχιερέως, ὅπου ὁ Τζαβέλλας ἐξέφρασεν ἐλευθέρως τὰ ἑξῆς.

» Φίλοι, καὶ ἀδελφοὶ Πάργιοι! Βλέπετε φανερὰ εἰς πόσον
» μέγαν κίνδυνον κατήντησεν ἡ Πατρίς μου σήμερον· ἐὰν
» ὑμεῖς δὲν τὴν βοηθήσετε, αὐτὴ μέλλει βέβαια ν' ἀφανι-
» σθῇ, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ ὑμᾶς, ὡς γείτονας, θὰ βλά-
» ψει τὰ μέγιστα, τὴν δὲ βοήθειαν, τὴν ὁποίαν ζητεῖ
» παρ' ὑμῶν ἡ Πατρίς μου εἶναι ἡ ἑξῆς. Ἡμεῖς διὰ ν'
» ἀπαλλάξωμεν αὐτὴν ἀπὸ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον,
» ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐκβάλωμεν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς
» Πατρίδος ὅλα τὰ ἀδύνατα γεροντογυναικόπαιδα, ὡς
» φθείροντα τὰς τροφὰς ἐπὶ ματαίῳ, καὶ ἀπασχολοῦντα
» ἡμᾶς διὰ τὴν φύλαξίν των, ἐνῷ ἡ ἀνάγκη ἀπαιτεῖ νὰ
» προσβάλωμεν τὸν ἐχθρὸν ὅπου, ὅτε, ὅπως, καὶ ὅσον δυνά-
» μεθα ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Τὰ γεροντογυναι-
» κόπαιδά μας φθάσαντα ἐνταῦθα ἀποπέμψατε παρα-
» καλοῦμεν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ὅπου δὲν ἀμφιβάλλομεν,
» ὅτι αἱ Ῥωσσικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ ἐκεῖσε ὁμογενεῖς καὶ φιλο-
» γενεῖς Ἑπτανήσιοι θὰ τὰ δεχθῶσι καὶ ψωμοδοτήσωσιν.
» Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι, ὡς δὲν σᾶς λανθάνει, σπανίως
» διατηροῦσι τὰς μετὰ τῶν Χριστιανῶν συμφωνίας καὶ
» πολλῷ μᾶλλον ἡμῶν τῶν Σουλλιωτῶν, ἀναγκαζόμεθα
» διὰ τοῦτο νὰ ζητήσωμεν παρ' αὐτῶν ὁμήρους τοὺς
» πλέον σημαντικωτέρους καὶ εὐνοϊκωτέρους τοῦ Βεζύρη,
» τοὺς ὁποίους λαβόντες πρῶτον, θὰ ἀποστείλομεν ἔπει-
» τα τὰ γεροντογυναικόπαιδά μας ἀσφαλῶς εἰς Πάργαν,
» ὁ δὲ κύριος σκοπός μας ἐνεκρίθη ἐκ συμφώνου ν' ἀρχί-
« σωμεν ἀνυπερθέτως τὰς ἐχθροπραξίας μὲ περισσοτέραν
» δραστηριότητα καὶ ἐπιμονήν, κρατοῦντες δὲ εἰς χεῖ-
» ρας τοὺς ὁμήρους, δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι θὰ εἰσάξα-

» μεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ Βεζύρη καὶ ὅλον τὸ στρα-
» τόπεδον σχίσματα, καὶ διαιρέσεις, ἐξ ὧν δὲν εἶναι ἀ-
» πίθανος καὶ ἡ διάλυσις τοῦ στρατοπέδου.»

Ἐπὶ τοιούτων πατριωτικῶν σκοπῶν τοῦ Τζαβέλλα ἔδειξαν ζωηρὰν προθυμίαν οἱ Πάργιοι, ὥστ' ἔπεμψαν ἀμέσως ἐπίτηδες ἄνθρωπον εἰς τὴν Κέρκυραν διὰ νὰ λάβωσι τὴν ἄδειαν παρὰ τῶν ἐκεῖσε Ῥωσσικῶν ἀρχῶν, τὸν δὲ Τζαβέλλα ἐσυμβούλευσαν νὰ προσμείνῃ τὴν ἀπάντησιν, ἥτις ἀπεπερατώθη προθύμως κατὰ τὴν αἴτησίν των· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ σφοδρῶν ἀνέμων ἐβράδυνεν ἡ ἀπάντησις ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε ἡμέρας, ὁ Τζαβέλλας πρὸς ἀποφυγὴν ὑπονοίας ἐκ μέρους τοῦ στρατάρχου, ἀναχώρησε διὰ τὸ Μαργαρίτιον, ἀφήσας παραγγελίαν νὰ τῷ σταλῇ κατόπιν ἡ ἀπάντησις· φθάσας γοῦν εἰς τὸ Μαργαρίτιον ἔμαθεν, ὅτι τὰ πράγματα τῶν Σουλλιωτῶν ἔλαβον διόλου διαφορετικὴν ἀφ' ὅτι τὰ ἄφησε μορφὴν, ἔδραμεν ἀμέσως νὰ προλάβῃ καὶ ματαιώσῃ πᾶν ἐναντίον τοῦ σκοποῦ του. ἐπαρουσιάσθη πρῶτον κατὰ χρέος εἰς τὸν στρατάρχην, ὅστις ἐκ πρώτης ὄψεως τὸν ἐδέχθη μὲ ὀργίλον πρόσωπον, ἤρχισε νὰ τὸν ὑβρίζῃ καὶ ἐπαπειλῇ θάνατον, ὡς τὰ ἐναντία δῆθεν πράξαντα τῆς συμφωνίας μετὰ τῶν Παργίων. Ὁ Τζαβέλλας διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον, ἠρνήθη ὅλα μεθ' ὅρκου παραστήσας τὰς ὑπονοίας τοῦ στρατάρχου φανερὰς τῶν ἐχθρῶν του συκοφαντίας, καὶ καταδρομάς. Πεισθεὶς εἰς τοὺς ὅρκους, ἢ πιθανότερον, φοβούμενος μήτοι συλλαμβάνων, ἢ φονεύων αὐτὸν φέρει ἔπειτα εἰς ἀπελπισίαν τοὺς Σουλλιώτας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἑνωθῶσιν ἐκ νέου κατ' αὐτοῦ, συγκατένευσε νὰ τὸν συγχωρήσῃ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν. Δράξας εὐκαιρίαν εἰσῆλθε τὴν νύκτα εἰς τὴν Κιάφαν, ὅπως διακοινώσῃ εἰς

τοὺς συμπολίτας τὰ ὅσα εἰς τὴν Πάργαν ἔπραξε διὰ τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος, εὗρεν ὅμως κατὰ δυστυχίαν, ἄλλας τῳόντι συμφωνίας ἐναντίας διόλου τῶν πρώτων, ἐπειδὴ ὁ Κίτζος Βότζαρης, καὶ Κουτζονίκας ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ εἰσελθόντες εἰς τὴν Κιάφαν ὡς πληρεξούσιοι τοῦ στρατάρχου διεπραγματεύθησαν τὴν παράδοσίν της· ἀφοῦ εἰς μάτην ἠγωνίσθη ὁ Τζαβέλλας νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν νέαν συμφωνίαν, ἀνεχώρησεν διευθυνθεὶς ἀμέσως τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ εἰς τὸ Κοῦγκι, ὅπου ἦσαν οἱ λοιποὶ Σουλλιῶται καὶ ἡ φυλή του ὑπὲρ τοὺς ἑξακοσίους ἄνδρας μετὰ τοῦ Σαμουὴλ, τὰ μόνα εἰσέτι ἐλεύθερα λείψανα· τὴν ἐπιοῦσαν μαθὼν τοῦτο ὁ στρατάρχης ὡς ἐμβρόντητος ἔκλινε τὴν κεφαλήν του εἰς τὸ προσκεφάλαιον, ἐγερθεὶς δὲ μετά τινας στιγμὰς ἔτυπτε τὴν κεφαλήν του ἐνώπιον τῶν περιεστώτων ὁπλαρχηγῶν του, ὡς ἀπατηθεὶς δῆθεν ἀπὸ τοὺς ὅρκους τοῦ Τζαβέλλα, ἐνῷ εἶχεν ἀποφασίσει νὰ τὸν θανατώσῃ κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν τῆς ὀργῆς του, μετεχειρίσθη μολαταῦτα τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν, πέμψας ἐπίτηδες ὑπηρέτην του νὰ τὸν προσκαλέσῃ εὐνοϊκῶς, προσποιηθεὶς ἄγνοιαν τῆς διαγωγῆς του. Ἀλλ' ὁ Τζαβέλλας γινώσκων ἀλανθάστως τοὺς δολίους σκοπούς του ἐπροσποιήθη καὶ αὐτὸς τὸν ἀσθενῆ, ὑποσχεθεὶς εἰς τὸν ὑπηρέτην προφορικῶς μετὰ τὴν ἀνάῤῥωσιν, τὴν πρὸς τὸν στρατάρχην ἄφιξίν του· ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ προσέδραμε καὶ ὁ Βεζύρης εἰς τὸ Σούλλιον, τὸ μὲν, διὰ νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς πράξεις τοῦ στρατάρχου, τὸ δὲ, ἵνα ἴδῃ καὶ τοῦ στρατοπέδου τὴν κατάστασιν· ἐκατηγόρησε πικρῶς καὶ τὸν στρατάρχην καὶ τοὺς στρατηγοὺς διότι διεπραγματεύθησαν συνθήκην ἐπιεικῆ καὶ ἐπιζήμιον μετὰ τῶν εἰς Κιάφαν, Ναβαρίκον καὶ Σαμωνίβαν Ζερβάτων, καὶ ἄλ-

λων φυλῶν, ἐνῷ ἔχοντες πολυάριθμα καὶ ἀνδρεῖα στρατεύματα ἠδύναντο κατὰ κράτος νὰ τοὺς ἀφανίσωσιν· ἡ δὲ συνθήκη δὲν περιεῖχε, παρὰ τὴν ἐλευθέραν ἐκ τῆς Πατρίδος ἀναχώρησιν εἰς ὁποιονδήποτε μέρος τῆς Ἑπτανήσου, ἢ τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐπιθυμοῦσι νὰ κατοικήσωσιν, ἀλλ' αὐτοὶ ἀνέβαλον ἐπίτηδες τὴν ἀναχώρησίν των ἐπὶ τέσσαρας ἔτι ἡμέρας ἑωσοῦ ἴδωσι τὸ τοῦ Τζαβέλλα μετὰ τῶν λοιπῶν Σουλλιωτῶν ἀποβησόμενον, καὶ οὕτω ν' ἀπέλθωσιν ὅλοι ὁμοῦ εἰς Πάργαν, ὅπερ καὶ ἐγένετο· ὁ δὲ στρατάρχης δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Πατρός του ἀπεκρίθη. «Ἐὰν ἐγὼ, πάτερ μου, ἐδείχθην ἀνάξιος διὰ τὸν ἀφανισμὸν τῶν Ζερβάτων καὶ τῶν ἄλλων φυλῶν, ἰδοὺ ἄντικρυ εἰς τὸ Κοῦγκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εἰσῆλθεν ὁ ἄπιστος Τζαβέλλας, ὅπου εἶναι ἡ φυλή του, καὶ ἄλλοι διάφοροι Σουλλιῶται καὶ Λακιῶται· ἐὰν ἡ ὑψηλότης σου καταβάλῃς αὐτοὺς μὲ τὰ ὅπλα, τότε ἀναιρῶ καὶ ἐγὼ τὴν μετὰ τῶν Ζερβάτων συνθήκην.» Τοῦ στρατάρχου ἡ ἀπάντησις ἀνεζωπύρησεν ἐπαισθητῶς τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ φιλοτιμίαν τοῦ Βεζύρη, ὅθεν κατήγγειλεν ἀμέσως καὶ ἀποτόμως τὸν Τζαβέλλαν νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν ἐπιείκειάν του μεθ' ὅσων εὑρίσκεται εἰς τὸ Κοῦγκι, τοὐναντίον, ἡ σπάθη του μέλλει νὰ ἐξαλείψῃ ὅλους σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις· ἔλαβε δὲ τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν.

Ὑψηλότατε Βεζύρη!

Μὴ στοχασθῇς Βεζύρη, ὅτι θὰ μ' εὕρῃς μικρόψυχον ἐπειδὴ ἔχεις εἰς χεῖράς σου τὴν γυναῖκάμου καὶ τὰ τέκνα· ἡ ἀγάπη τῆς Πατρίδος μου μὲ κάμνει νὰ μὴ στοχασθῶ, οὔτε γυναῖκα, οὔτε υἱούς· εἶσαι ἐξουσιαστὴς νὰ τοὺς κάμῃς ὅ,τι καὶ ὅπως θέλεις, ἐγὼ δὲ μὲ ὅλην μου τὴν φυ-

λὴν καὶ συναδέλφους μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σοὶ παραδώσωμεν τὰ ὅπλα ζῶντες.

4 Δεκεμβρίου 1803. Ἁγία Παρασκευή.

Φῶτος Τζαβέλλας.

Καὶ λοιποὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ Σουλλιῶται.

Παραβαλλομένη ἡ αὐθαίρετος καὶ ἀπειλητικὴ διαταγὴ τοῦ Βεζύρη πρὸς τὴν ὑπερήφανον καὶ μεγαλόψυχον ἀπάντησιν τοῦ Τζαβέλλα, ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ ἐπιφέρῃ τραγικὰ δράματα ἐπ' ἀμφότερα τὰ μέρη. Διέταξε διὰ τοῦτο παρευθὺς νὰ στήσωσι τρία κανόνια καὶ δύο Βόμβας ἄντικρυ τοῦ φρουρίου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς· ἐσυγκέντρωσεν ὅλα τὰ στρατεύματα ὡσεὶ δέκα χιλιάδες, ἐξ ὧν ἔκλεξεν ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας γεγυμνασμένους καὶ ἐμπειροπολέμους στρατιώτας καὶ ὁμοίους ὁδηγούς, τοὺς ὁποίους ἐπαινέσας πρῶτον διὰ προλαβούσας ἀτομικάς των ἀνδραγαθίας, ὑπεσχέθη ταυτοχρόνως γενναίας εἰς αὐτοὺς ἀνταμοιβάς, ἐὰν αὐτοὶ πρῶτοι ὁρμήσωσι τὴν ἐπιοῦσαν μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας, καὶ κατακερματίσωσιν αὐτὰ τὰ μικρὰ ἔτι λείψανα τῶν ἀπίστων, καὶ οὕτω νὰ λαφυραγωγήσωσιν οἱ ἴδιοι τὰ γυναικόπεδα αὐτῶν, καὶ ὅσα κινητὰ εὕρωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Τελευταία μάχη εἰς τὸ Κοῦγκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ὅλας τὰς προπαρασκευὰς καὶ προπαρατάξεις ἔβλεπον ἰδίοις ὄμμασιν οἱ Σουλλιῶται, καὶ τοὺς σκοποὺς ἀκόμη καὶ σχέδια τοῦ Βεζύρη ἐμάνθανον διά τινων φίλων Τουρκαλβανῶν, διὸ τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ λαβὼν ὁ Τζαβέλλας μετὰ τῶν κατωτέρω ὁπλαρχηγῶν τετρακοσίους ἐκλεκτοὺς συμπολίτας, καὶ ὑπὲρ τὰς διακοσίας γυναῖκας κα-

τέθησαν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὕψους τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπου δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀνήγειρον ἰσχυροὺς προμαχῶνας ἐκ τοῦ βορείου μέρους, διότι ὡς προείρηται, ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ ὑπάρχουσιν ἄβατοι κρημνοί· διέταξαν τὰς γυναῖκας μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν προμαχώνων νὰ φέρωσιν ἱκανὰ βαρέλια μὲ νερὸν καὶ τροφὴν ἡμερούσιον, πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας εἶπον νὰ προβλέψη ἕκαστος δύο πυροβόλα ὅπλα καὶ ἀνὰ εἴκοσι δεκάρια φυσέκια κατάλληλα πρὸς τὴν κατασκευὴν καὶ χορητικότητα τοῦ ὅπλου του· ἀποπερατωθέντων τούτων ὅλων, διετάχθησαν αἱ γυναῖκες νὰ ἐπανέλθωσν εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ Δῆμος Δράκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Βέϊκος Ζάρμπας, Πάσχος Λάλας, Κατζιμπέλης, Ζηγούρης Διαμαντη, Κωλέτζης Μαλάμου, Ἀναστάσης Κάσκαρης, Ἀθανάσιος Βάγιας, Γεώργιος Καρμπίνης, καὶ Μῆτος Παππαγιάννης, καταμετρήσαντες τὸ διάστημα τοῦ τοξοειδοὺς ὀχυρώματος, ἔλαβεν ἕκαστος κατὰ τὸν ὑπ' ὁδηγίαν του ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν τὸ ἀνάλογον τοῦ διαστήματος, φιλοτιμηθεὶς νὰ τὸ ὑπερασπιση μὲ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματός του, καὶ ἁμιλλώμενος ἵνα μὴ φανῇ κατώτερος τῶν ἄλλων συναγωνιστῶν.

Ταῦτα πάντα ἐπερατώθησαν πρὸ δύο ὡρῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ὁ δὲ Βεζύρης ἅμα εἶδε τὴν ἀνανολὴν γλυκοφέγγουσαν διέταξε νὰ κινηθῶσι τὰ ἐκλεκτὰ στρατεύματα πρὸς τὸ Κοῦγκι, σταθῶσι δὲ ἀπέναντι τοῦ φρουρίου καὶ πυροβόλου βολῆς διάστημα χωρὶς νὰ πυροβολήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ πρὸ τῆς προσωπικῆς παρουσίας του καὶ διαταγῆς· ἐπραγματοποιήθη ἀμέσως ἡ διαταγή του, ἀλλ' ἐνῷ ἐπροθυμοποιεῖτο τὸ στράτευμα νὰ τὴν ἐνεργήση κατὰ γράμμα, ἀπροσδοκήτως βλέπει προμαχῶνας εἰς τὰς

ὑπωρείας τοῦ ὑψώματος τοῦ φρουρίου, τὰς ὁποίας ἔμελλε νὰ προκαταλάβῃ κατὰ τὴν διαταγήν· ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ σταθῇ εἰς ἀπωτέραν θέσιν, καὶ γνωστοποιήσῃ εὐθὺς τὸ νέον φαινόμενον· ὁ δὲ Βεζύρης μετὰ τοῦ στρατάρχου καὶ στρατηγῶν ἀκούσαντες τοῦτο, ἀνέβησαν δρομαῖοι εἰς τὸ Κοῦγκι· ἐξέστησαν ἰδόντες τὴν μεγαλοτολμίαν, καὶ ἀπόφασιν τῶν Σουλλιωτῶν, ν' ἀφίσωσι δηλαδὴ, τὸ φρούριον καὶ ῥιψοκινδυνεύσωσιν εἰς ἀδυνάτους προμαχῶνας, τοὺς ὁποίους ἡ πληθὺς καὶ ὁρμὴ τοῦ στρατεύματός του ἠδύνατο εὐκόλως ν' ἀνατρέψῃ· προσκαλέσας ἀνυπερθέτως τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἐκλεκτοῦ σώματος, τοῖς εἶπε τὰ ἑξῆς.

»Βλέπετε πόσον ἀνόητοι εἶναι οἱ Σουλλιῶται, ὁποῦ »ἄφησαν τὸ Κάστρον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσουν »εἰς μικρὰ καὶ ἀδύνατα ταμπούρια (ὀχυρώματα) χωρὶς »νὰ συλλογισθῶσι μὲ πόσα πολλὰ, καὶ ἀνδρεῖα στρατεύ»ματα ἔχουν νὰ κτυπηθῶσι; Ἀπὸ τοῦτο γνωρίζω, ὅτι τὸ »κισμέτι (ἡ τύχη) σήμερον εἶναι ἐδικόν μας, ὁ θεὸς θὰ »μᾶς πάρει χάκκι (ἐκδίκησιν) ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀπί»στους ἐχθρούς μας· ἴσ' ἀλλὰχ (εἴθε θεέ μου) ἐβόησαν οἱ »περὶ αὐτὸν ἅπαντες, σήμερον δὲν χρειάζεται δουφέκι, »ἀλλὰ μὲ τὰ σπαθία εἰς τὰ χέρια ὡρμήσατε νὰ τοὺς »σφάξετε ὅλους, ὁποῦ νὰ μὴ μείνῃ σπόρος ἀπὸ τέτοιον »μιλέτι (ἔθνος) ἀνυπότακτον, καὶ Ταυρκοφάγον.» Μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἐπρόσταξε τοὺς Δερβισάδας νὰ προχωρήσωσιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ καὶ ψάλλωσι, κατὰ τὸ σύνηθες, μὲ κατάνυξιν τὴν πρὸς τὸν θεὸν παράκλησιν, ἐπικαλούμενοι καὶ τοῦ προφήτου Μωάμεθ τὴν βοήθειαν, τελειωθείσης δὲ τῆς παρακλήσεως νὰ συνοδεύωσι καὶ αὐτοὶ τοὺς στρατιώτας φιλοτιμοῦντες καὶ ἐρεθίζοντες αὐτοὺς διὰ τὸν ὄλεθρον τῶν ἐχθρῶν· μετὰ τὰς ὁδη-

γίας ταύτας φωτοβολούμενοι ταυτοχρόνως καὶ μὲ τὰς πρώτας λαμπρὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, σύραντες τὰ ξίφη ἐκ τῶν θηκῶν οἱ ἐκλεκτοὶ, ὥρμησαν ἀλαλάζοντες· συνειθισμένοι καὶ ἀκατάπληκτοι οἱ Σουλλιῶται ὑπὸ τοιούτων ἀλαλαγμῶν, δράξαντες τὰ ὅπλα, τοὺς ἐπρόσμενον ἀνυπομόνως καὶ σιωπηλῶς ἑωσοῦ πλησιάσωσιν εἰς τοὺς προμαχῶνας· μόλις ἦσαν δέκα βήματα μακρὰν, ὅτε ἄρχισεν ὁ ἀδιάκοπος καὶ εὔστοχος πυροβολισμὸς, τότε ἐκόπασεν σχεδὸν ὁ ἀλαλαγμὸς, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀντήχει ὁ βροτοκτόνος Ἄρης, καὶ αἱ οἰμωγαὶ τῶν ἀλλεπαλήλως ἀποκτεινομένων καὶ τιτρωσκομένων Τουρκαλβανῶν· πεντάκις ἐκ διαλειμμάτων ὥρμησαν νὰ κυριεύσωσιν τοὺς προμαχῶνας, ἀλλ' ἀντεκρούσθησαν ἀνδρείως ὀπισθοδρομήσαντες πάντοτε μὲ σημαντικὴν ζημίαν· εἰς μάτην φρυάττων καὶ μαινόμενος ὁ Βεζύρης διὰ τὴν φθορὰν, καὶ ὀπισθοπόδισιν τοῦ στρατοῦ ἔκραζεν ἀδιακόπως Ἀλβανιστί· Μπιτὰ, Μπιτὰ, ὦ Τρίμμα (ἐπάνωτους ἐπάνωτους Παλληκάρια)· προσεκάλει μεγαλοφώνως καὶ κατ' ὄνομα τοὺς ἀνδρείους στρατηγοὺς, καὶ διαφόρου βαθμοῦ ἀξιωματικοὺς ὑπενθυμίζων τὰς ἀνδραγαθίας των, καὶ τὰς πρὸ ὀλίγου παχείας πρὸς αὐτὸν ὑποσχέσεις. Ἀλλ' ὅλοι ἐκ συμφώνου τῷ ἀπεκρίθησαν ὅτι, διὰ νὰ ἀποθάνωσι μαχόμενοι, εἶναι εὔκολον, νὰ νικήσωσι δὲ δύσκολον. Εἷς ἐκ τῶν πιστῶν αὐλικῶν καὶ παλαιῶν ὑπηρετῶν του (Ἀμπάζ Τεπελένας) ἰδὼν τὴν φθορὰν τῶν στρατιωτῶν, εἶπε· Νισάφι (φειδωλία) κάμε Βεζύρη μου, ὅλον τὸν ἀθέρα (ἄνθος) τοῦ στρατεύματός σου ἐδῶ εἰς τὸ Κοῦγκι τὸν ἐκατάστρωσες, ἂν στείλῃς ἀκόμη καὶ αὐτοὺς ὁποῦ ἔμειναν θὰ τοὺς ἀποτελειώσουν οἱ Σουλλιῶται, καὶ τότε φοβοῦμαι μὴν εὔγουν αἱ γυναῖκες ἀπὸ τὸ Κάστρον καὶ κυνη-

γήσουν καὶ ἡμᾶς, καθὼς τὸ ἐπάθαμεν καὶ ἄλλην φορὰν (1)· οἱ λόγοι τοῦ Τεπελένα δὲν ἐῤῥέθησαν, ὡς φαίνεται, εἰς μάτην, ἐπειδὴ διέταξεν ἀμέσως νὰ μὴ γίνῃ πλέον καμμία ἐπίθεσις, ἀλλὰ μόνον ἀμυντικὸς πόλεμος· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς διακοπῆς τοῦ πυροβολισμοῦ, ὁ Βεΐκος Ζάρμπας ὀξύφωνος ὢν ἐξέφρασε στεντορίως· ὦ Βεζὺρ Ἀλῆ Πασᾶ, ἔχεις καὶ ἄλλο ἀσκέρι ὡσὰν αὐτὸ στεῖλέ το, ἡμεῖς οὔτε τὰ φυσέκια ἀκόμη ἐτελειώσαμεν, οὔτε ἡ ὄρεξίς μας ὀλιγόστευσε ἀπὸ τὸ νὰ σκοτόνωμεν Τούρκους. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεχώρησεν ὁ Βεζύρης διὰ τὰ Ἰωάννινα, ἀφίσας ὁδηγίας αὐστηρὰς εἰς τὸν στρατάρχην νὰ μὴ ῥιψοκινδυνεύσῃ πλέον τὸ στράτευμα μὲ ἄλλην ὁμοίαν μάχην, ἀλλὰ νὰ διαπραγματευθῇ καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁποιανδήποτε συμφωνίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀναχωρήσεώς των ζητήσωσι καὶ εἰς ὁποιον μέρος ἐπιθυμοῦσι νὰ ὑπάγωσι· διήρκεσε δὲ αὕτη ἡ μάχη ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας, ἐν ᾗ ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς ἑπτακοσίους, ἐκτὸς τῶν ἐπέκεινα χιλίων τραυματισθέντων· (2) ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον ὀκτὼ, πληγωθέντων δεκατεσσάρων, ἔτι δὲ καὶ γυναῖκες τρεῖς εἰς τὸ φρούριον ἀπὸ τὰς Βόμβας. Ταύτην τὴν ἐσχάτην καὶ τρομερὰν μάχην ἐσυγκρώτησαν οἱ Σουλ-

(1) Ἐντεῦθα τῷ ἐπενθυμίζει τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέφεραν κατὰ τὸ 1792 ἔτος ὡς προείρηται ἐν τῷ ἐννάτῳ πολέμῳ.

(2) Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος τῶν Δερβισάδων ἐσκοτώθησαν τέσσαρες· ἦσαν ὡς φαίνεται ἐξαιρετικοὶ ἀντίχριστοι τοῦ Μωάμεθ· ἡ προσταγὴ τοῦ Βεζύρη πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ ἐκλεκτοῦ σώματος τοὺς ἔπεμψεν εἰς τὸν ᾅδην.

λιῶται κατὰ τὸ 1803 ἔτος Δεκεμβρίου 7 ἀποφασιστικῶς ἢ ν' ἀποθάνωσιν ἐπὶ τὸ φίλον ἔδαφος τῆς Πατρίδος, ἢ τοὐλάχιστον, νὰ μὴ κατηγορηθῶσιν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, ὅτι δὲν ἐπλήρωσαν καὶ τὸ τελευταῖον πρὸς αὐτὴν χρέος.

Ἐν ἀπορίᾳ καὶ δυσπιστίᾳ καταντᾷ τῷ ὄντι ὁ ἀναγνώστης, καὶ μάλιστα ὁ μὴ ἔχων ἱκανὰς γνώσεις τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν πολεμικῶν στρατηγημάτων καὶ ἐθίμων, ὅταν ἀκούῃ μικρὰ σώματα Ἑλλήνων νὰ νικῶσι τριπλάσια καὶ δεκαπλάσια τὸν ἀριθμὸν Τουρκικά, μολονότι τοιαῦτα παραδείγματα καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις εὑρίσκει πολλά, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως γεγονότα κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ὄχι ὀλιγώτερα· ὑπὸ τῆς πολυχρονίου πείρας διδαχθέντες τὰ τοιαῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐντυχόντες δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ προσωπικῶς εἰς τὰ πράγματα καὶ μάλιστα εἰς τὰς σημαντικωτέρας μάχας, κρίνομεν ἀναγκαῖον καὶ περίεργον νὰ ἐκθέσωμεν ἐν βραχυλογίᾳ παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τὰς ὁποίας πιθανὸν νὰ μὴ ἐπικρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ὡς περιττάς, ἐλπίζω μάλιστα νὰ τὰς διακρίνῃ ὡς πλεονεκτήματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐλλείψεις τῶν Τούρκων.

Οἱ Τοῦρκοι, ὅταν στρατεύωσι κατά τινος ἐχθροῦ ἀλλοθρήσκου δοξάζουσι, ὅτι αὐτοὶ μόνοι ὑπάρχουσι τὸ ἱερὸν, ἐκλεκτὸν καὶ ἀγαπητὸν ἔθνος παρὰ τῷ Θεῷ, ὅτι ἡ παῤῥησία, καὶ δέησις τοῦ Μωάμεθ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι τῶν ἄλλων προφητῶν, καὶ αὐτοῦ προσέτι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐνοϊκωτέρα, καὶ εἰσακουστοτέρα, ὅτι διὰ νὰ νικήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἀρκεῖ ἡ ἀπόφασις, ἡ πρὸς τὸν Προφήτην ἐλπὶς, καὶ ἡ ἐνθουσιαστική των ὁρμή· ἐπιστηριζό-

μενοι ἐπὶ τοιούτων, καὶ ἄλλων ὁμοίων δοξασιῶν, ὅταν πλησιάζωσιν εἰς τὸν ἐχθρὸν σπανίως συσκέπτονται τὸν τρόπον, καθ' ὃν δύνανται νὰ τὸν νικήσωσι· πιθανὸν νὰ εὐδοκήμουν αἱ δοξασίαι των, ἐὰν ἦσαν γεννήματα τῆς καρδίας, ἀλλ' αὐτοὶ πράττουσι πολλάκις τὸ ἐναντίον, διότι ἅμα ἀπαντήσωσι γενναίαν, καὶ ἀτρόμητον ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ, λησμονοῦσι παράυτα τὰς δογματικὰς προλήψεις των, πίπτοντες εἰς ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, καὶ κατὰ συνέπειαν, εἰς κατῃσχυμένην καὶ ὀλέθριον φυγήν, ἐσθότε δὲ καταφεύγουσιν εἰς θέσεις προφυλακτικάς, ὄπισθεν δηλαδὴ πετρῶν, δένδρων καὶ κοιλάδων, ἀφ' ὅπου ἀμυνόμενοι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, πρὸ τῆς δύσεως ἡλίου ἐπιστρέφουσιν ἐκ νέου εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐνίοτε διασκορπίζονται διόλου· πολλάκις καὶ ἐκ τοῦ συστάδην μαχόμενοι νικῶνται, καὶ καταδιώκονται, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ σύμπτωσιν συμβαίνει. Οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἀνεπιτήδειοι εἰς εἰς τὰς νυκτομαχίας· τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψύχος τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου, τὴν νυκτοπορίαν δυσκόλως ὑποφέρουσιν, οἱ δ' Ἕλληνες ἐξ ἐναντίας, καὶ ἄνευ κατεπειγούσης ἀνάγκης, τὰ ἐκτελῶσι προθύμως καὶ ἐπιμόνως διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των καὶ γύμνασιν τοῦ σώματος· οἱ Τοῦρκοι δὲν πυροβολοῦσιν εὐστόχως, διότι δοξάζουσιν ὡς φόβητρον τῶν ἐχθρῶν, τὸν ἀδιάκοπον, παρὰ τὸν εὔστοχον, πυροβολισμόν· οἱ Ἕλληνες ὅμως καὶ μὲ νοῦν σκεπτικώτερον μάχονται, καὶ τὰς σφαίρας προσεκτικῶς διευθύνουσι, ἐπειδὴ δὲν ἀμφιβάλλουσιν ὅτι, ἡ σωτηρία καὶ ἀλάνθαστος νίκη ἐκ τῆς εὐστόχου ὁπλαβολῆς μᾶλλον ἐξαρτᾶται· οἱ Ἕλληνες εὑρισκόμενοι πάντοτε ὀλιγώτεροι καταγίνονται νὰ ὀχυρῶνται εἰς ἰσχυρὰς τοποθεσίας, ὥστε ἡ θέσις καὶ ἡ ἀνδρεία των νὰ ἰσοδυναμῇ σχεδὸν πρὸς

τὴν πληθὺν τῶν Τούρκων. Οἱ Τοῦρκοι τέλος πάντων μάχονται ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς αὐθαιρεσίας, οἱ δ' Ἕλληνες ὑπὲρ τῆς ἀπολαύσεως τῆς ἀνεξαρτησίας· οἱ Τοῦρκοι κατακτήσαντες καὶ κατοικήσαντες τὴν Ἑλλάδα, ἐνόμισαν αὐτὴν ὡς γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τοὺς δὲ ἀποφυγόντας τότε τὴν αἱματόφυρτον αὐτῶν μάχαιραν αὐτόχθονας Ἕλληνας, ὡς εἵλωτας, προωρισμένους κατὰ τὴν δοξασίαν των οὐρανόθεν νὰ τοὺς δουλεύωσιν αἰωνίως, αὐτοὶ δὲ ἐκ τῶν ἱδρώτων αὐτῶν νὰ σπαταλῶσιν ἀσώτως· ἀλλ' ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι ἐκυλίοντο εἰς τῆς ἀμαθίας, τῆς σπατάλης καὶ τῆς ἀργίας τὸν βόρβορον, οἱ Ἕλληνες ἀφ' ἑτέρου ἐξυπνήσαντες ἀπὸ τὸν βαθὺν λήθαργον τῆς δουλοσύνης, ἔσπευδον ζητῶντες τὴν παιδείαν διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ ἐγκρατείας, τὸ μόνον ἰσχυρὸν μέσον διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των· ἐνὶ λόγῳ, ὅσον οἱ Ἕλληνες ἡμέρᾳ παρ' ἡμέραν προώδευον εἰς ὑψηλοτέραν παιδείαν καὶ φιλελεύθερα αἰσθήματα, τόσον οἱ Μουσουλμάνοι ὠπισθοδρόμουν φανταζόμενοι πάντοτε ἄθικτον τὴν ἀκεραιότητα τῆς Σολτανικῆς καὶ φυσικῆς αὐτῶν βαρβαρότητος καὶ ἐθίμων. Ἐκ τῶν ῥηθέντων λοιπὸν διακρίνονται τὰ ἐκ δοξασίας καὶ βαρβαρότητος πηγάσαντα τῶν ὀθωμανῶν ἐλλείμματα, ὡς καὶ τὰ ἐκ παιδείας, καὶ φιλελευθέρου φύσεως τῶν Ἑλλήνων πλεονεκτήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Συνθήκη τῶν Σουλλιωτῶν μετὰ τοῦ Στρατάρχου Βελῆ Πασᾶ.

Μολονότι οἱ μείναντες Σουλλιῶται ἀνήγειραν λαμπρᾶς νίκης τρόπαια, ἐδόξασαν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν

τὴν Πατρίδα των, ἐνέσπειρον πανικὸν φόβον καὶ ἀπελπισίαν εἰς τὰ πολυάριθμα τοῦ Βεζύρη στρατεύματα, πάλιν δὲν ἦσαν ὅλα ταῦτα ἱκανὰ νὰ τοὺς ὠφελήσωσι πραγματικῶς, καθότι ἡ ἐλάττωσις τῶν συμπολιτῶν, ἡ ἔλλειψις τροφῶν, ἡ στέρησις ὕδατος, τὸ ὁποῖον εἶχον κυριεύσει οἱ Τοῦρκοι, ἡ στενὴ πολυορκία, ἡ ματαία ἐλπὶς ἐξωτερικῆς τινὸς ἐπικουρίας πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ συσκέπτωνται καὶ φροντίζωσι μόνον καὶ μόνον περὶ τῆς σωτηρίας τῶν γυναικοπαίδων, τὴν δὲ Πατρίδα ν' ἀφίσωσιν ἔρημον, διατηροῦντες μόνον τὴν μνήμην της ἀνεξάλειπτον ἑωσοῦ ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ τὴν ἀνάκτησίν της· ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ ζητήσωσι τὴν εἰρήνην κατὰ τὴν ἑξῆς συμφωνίαν.

Α'. Νὰ τοὺς ἀφίσῃ ὁ στρατάρχης νὰ ἐξέλθωσιν ὅλοι ἔνοπλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, λαμβάνοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ὅλα τὰ κινητὰ ἔπιπλά των.

Β'. Ὁ τόπος τῆς μεταναστεύσεώς των νὰ εἶναι ἡ Πάργα, καὶ οὐδὲν ἄλλο μέρος.

Γ'. Διὰ τὴν καθ' ὁδὸν ἀσφάλειαν τῶν οἰκογενειῶν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Πάργας νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ στρατάρχης νὰ τοῖς δώσῃ ὅσους καὶ οὕς τινας ὁμήρους ἐκ τῶν στρατηγῶν του, ἢ τέκνων αὐτῶν ζητήσωσιν οἱ ἴδιοι.

Δ', Νὰ τοῖς χορηγήσῃ ὅσα κτήνη φορτηγὰ ἀναγκαιοῦσι διὰ τὴν μετακόμισιν τῶν οἰκογενειῶν καὶ κινητῶν πραγμάτων μέχρι τῆς Πάργας ἄνευ πληρωμῆς.

Ε'. Ὅσα πολεμοφόδια τῆς κοινότητος ὑπάρχουσιν εἰς τὸ φρούριον νὰ τ' ἀγοράσῃ ὁ στρατάρχης κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν, καὶ πληρώσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῶν εἰς χρήματα.

ς'. Νὰ ἐλευθερωθῇ, καὶ σταλῇ συγχρόνως εἰς Πάργαν

ἡ οἰκογένεια τοῦ Φώτου Τζαβέλλα, ὁμοίως καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες ὅμηροι.

Ταῦτα σχεδιάσαντες ἐκ συμφώνου ἔπεμψαν ἐπίτηδες τὸν ὁπλαρχηγὸν Πάσχον Λάλαν πρὸς τὸν στρατάρχην νὰ τὰ προτείνῃ· ἐμβριθὴς τῷ ὄντι καὶ ὑπερήφανος οὖσα τοιαύτη πρότασις εἰρήνης, ἀνάρμοστος διὰ τοῦτο καὶ ἀπαράδεκτος ἔμελλε νὰ φανῇ πρὸς τοιοῦτον σκληρὸν καὶ ἰσχυρὸν τύραννον, αὐτὸς ὅμως ἔδειξεν ἐξ ἐναντίας δειλὸν καὶ μικροπρεπῆ χαρακτῆρα, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰκάζεται ὅτι, περισσοτέρους καρδιοκτύπους εἶχεν αὐτὸς ἀκόμη διὰ τὴν τελείαν κυριαρχίαν τοῦ Σουλλίου, ἢ οἱ Σουλλιῶται διὰ τὴν ἀμφιτάλαντον αὐτῶν τύχην τῆς σωτηρίας. Ὅθεν, ἢ διότι ὑπῆρχεν ἀκόμη πρόσφατος καὶ φρικαλέα εἰς τὴν μνήμην του ἡ πρὸ δύω ἡμερῶν σημαντικὴ φθορὰ τοῦ στρατεύματός του, ἢ διότι ὤφειλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁποίαν τῷ ἄφισεν ὁδηγίαν ὁ Πατήρ του, ἢ, διὰ νὰ γνωρισθῇ ὅσον τάχος κυριάρχης τοῦ Σουλλίου, φοβούμενος (ὅπερ καὶ πιθανότερον) μεταβολήν τινα ἐκ τῆς ἀπελπισίας τῶν Σουλλιωτῶν, οὐ μόνον τὰς προμνησθείσας συμφωνίας τῆς εἰρήνης ἐδέχθη ἄνευ ἀντιλογίας, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ χρήματα ὑπεσχέθη νὰ τοὺς δώσῃ ἐνδεεῖς ὄντας· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἀσυστόλως ἠγωνίζετο νὰ τοὺς ἀπατήσῃ, εἰ δυνατὸν, νὰ μείνωσιν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ τοὺς ἀφανίσῃ ἑπομένως ῥιζηδὸν, ὡς ἔπραξε μετὰ ταῦτα εἰς τοὺς Βοτζαρέους, Κουτζοντκάτας, καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν, οἵτινες δόσαντες τὰ πιστὰ εἰς τὸν ἄπιστον, ἔπαθον τὰ παρακατιὼν ῥηθησόμενα.

Ἐκ τοῦ ἑπομένου ἐπισήμου καὶ πολυμαρτύρου ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον ἔπεμψεν ὁ στρατάρχης πρὸς τὸν Τζα-

βέλλαν μὲ τὸν ἀπεσταλμένον, διακρίνεται σαφέστατα ἡ φυσικὴ του κακόνοια.

»Ἐγὼ ὁ Βελῆ πάσας μὲ ὅλους τοὺς Δαβαμπίδες μου »(αὐλικούς μου) δίνομεν τὸ σάρτι (ὅρκον) τῶν Σουλλιω»τῶν, ὅπου εἶναι κλεισμένοι εἰς τὸ Κοῦγκι, ὅσοι ἀκολου»θήσουν τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ὅτι τοὺς ἔδωκα τὴν ἄδει»αν διὰ νὰ εὔγουν ἐλεύθερα καὶ νὰ ἦναι ἀπείρακτοι ἀπὸ »τὸ ἀσκέρι μου (στράτευμά μου), καὶ ἀπὸ κάθε ἕνα »Γκερὲκ (τόσον) στὸ εὔγα τους, Γκερὲκ (ὅσον) σὲ κάθε τό»πον ἐδικόν μας ὁποῦ ὁρίζομεν, καὶ καθήσουν νὰ ἦναι »ἀπείρακτοι, καὶ ὅπου ἀλλοῦ θελήσουν νὰ καθήσουν »ἀπὸ μέρους μου καμμίαν πείραξιν δὲν ἔχουν εἰς τὰ κε»φάλιά τους, στὸ βιότους (ἰδιοκτησίαν των), στὸ ἴρτζι »τους (ὑπόληψίν των) νὰ μὴ πειραχθοῦν τίποτα· καὶ εὐ»γένοντες ἀπ' ἐδῶ καὶ τελειώνοντας ἡ κουβέντα μας »(ὁμιλία), καθὼς τὴν ἔχομεν ὁμιλήσει, ἔχει τὴν ἄδειαν »καὶ ὁ Μπάλιος νὰ δώσῃ τὰ ῥαχένια τους, (ὁμήρους) ὁποῦ »τὰ ἔχουν ἀφίσει ἀμανετὲ (παρακαταθήκην) στὸ χέρι »του· ἀκόμη ἔχω νὰ τοὺς σταθῶ εἰς ὅσα τοὺς ἔχω εἰπῇ »χωρὶς νὰ λείψω τίποτα, καὶ ἀνίσως δὲν σταθοῦμεν »εἰς τὰ ἐπανωγραμμένα, νὰ ἤμαστε ἔξω ἀπὸ τὴν Τουρ»κικὴν πίστιν, νὰ ἤμαστε χώρια ἀπὸ τὰς γυναῖκας μας »μὲ τρία δαλάκια (διαζύγια)· καὶ διὰ συγουριτὰ τοὺς »δίνομεν τὸ παρόν μας σάρτι, καὶ ἂν δὲν σταθοῦμεν εἰς »αὐτὰ νὰ μᾶς κάμῃ ἀμέλι (νὰ τοὺς κεραυνώσῃ δηλαδὴ ὁ Θεός).»

(Τ. Σ.) Βελῆ Πάσας

Ἕπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν στρατηγῶν του

Ἐλμὰζ Ππέϊς, Ἰσμαὴλ Ππέϊς Κόνιτζας, Μουχαμὲτ Μουχουρδάρης, Ἰσμαὴλ Πασόμπεϊς, Δερβὶζ χασάνης, Ἀ-

γος Μουχουρδάρης, Ἀΐδὴν Ζάρκανης, Ὀμὲρ Δερβίσης, Μέτζος Μπόνος, Χατζῆ Μπέντος, Λατὶφ Χότζας. Χοῦσας Μετατόσκας, Ἀμπὰζ Τεπελένας.

Ἐδέχθησαν καὶ ἀνέγνωσαν τὴν πολυμάρτυρον ἀπάντησιν τοῦ στρατάρχου οἱ Σουλλιῶται, ἀλλὰ δὲν ἔδωκαν τὴν παραμικρὰν πίστιν εἰς τὰ γεγραμμένα· ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐγίνωσκον τὰ φρονήματα καί σκοπούς του, τὸν ἐπαρεκάλεσαν δὲ μόνον νὰ τοὺς συστήσῃ μὲ ἓν ἐπίσημον συστατικὸν ἔγγραφον πρὸς τοὺς Παργίους, τὸ ὁποῖον ἄνευ ἀναβολῆς ἐχορήγησε· καὶ ἰδού.

»Ἀγαπητοί μου Προεστοὶ τῆς Πάργας! μετὰ τὸν χαι»ρετισμόν μου σᾶς φανερόνω, ὅτι τῶν Σουλλιωτῶν, »ὁποῦ τοὺς ἔδωκα ῥάϊ (συγχώρησιν), καὶ ἐπροσκύνησαν, »νὰ τοὺς δεχθῆτε αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον σας ὅλους, κα»τὰ τὸ πουγιουρδί μου (διαταγήν μου), ὁποῦ ἔχουν· »καλδί (ἐὰν) καὶ δὲν τοὺς θέλετε, ἔχουν τὴν ἄδειάν μου »νὰ σταθοῦν, ὅπου θελήσουν εἰς κάθε βασιλικὸν τόπον »χωρὶς νὰ τοὺς γίνῃ κανένας μανὲς (πρόσκομμα), καὶ »μετὰ καιρὸν ἀνίσως θελήσουν νὰ γυρίσουν εἰς τὰ μέρη »μας, κατὰ τὸ Σιάρ ναμᾶν (ὁρκωμωσίαν), ὁποῦ τοὺς »ἔχω δώσει, ἔχουν τὸ ἰτζιαζέτι μου (συγκατάθεσίν μου) νὰ ἔλθουν, ὑγειαίνετε.

1803 Δεκεμβρίου 14 Σοῦλλι. (Τ. Σ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ἀναχώρησις τῶν Σουλλιωτῶν ἐκ τῆς Πατρίδος.

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους, τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διευθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος, καὶ συνοδευόμενοι καθ' ὁδὸν ὑπὸ κοπετῶν, καὶ θερμῶν δα-

+ This confirms that Πατρίδα is always used by at this date in sense of town or village — not country (i.e Greece) as is sometimes suggested. cf p. 170

κρύων ὁ Δήμος Δράκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζῆμας Ζέρβας, Γκόγκας Δαγκλῆς, καὶ λοιποὶ φύλαρχοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ δύω σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν, ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν· ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Κωλέτζης Φωτομάρας καὶ Παλάσκας (ὁ πρωταίτιος ὅλων τῶν τραγικῶν συμβάντων) μὲ τοὺς παρὰ τῶν ἰδίων ἀπατηθέντας διεβιβάσθησαν οἱ μὲν εἰς Βουργαρέλι οἱ δὲ εἰς τὸ Ζάλογκον (α)· ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλλιωτῶν παρέδιδε, κατὰ τὴν συμφωνίαν, ὅσα πολεμεφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν· καθ ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγίνετο ἡ παράδοσις, εἷς ἐκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμεφοδίων, εἶπε πρὸς τὸν Σα»μουὴλ· »πόσα κολαστήρια στοχάζεσαι, καλόγηρε· θὰ »σὲ κάμη ὁ Βεζύρης ὁπόταν σὲ βάλῃ εἰς τὸ χέρι, ἀπὸ »τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις; » δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζύρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουὴλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον ὅστις, ἐκτὸς ὁποῦ δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου· ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἐκ τοῦ στόματός του μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἥναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους, καὶ δύο Σουλλιώτας, καὶ τὸν ἴδιον Σαμουὴλ κατέκαυσεν, ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανὴς ἐγένετο, ἱστάμενος ὄρθιος ἐπί τι κιβώτιον πλῆρες πυρίτιδος. Τὴν τραγικὴν ταύτην πρᾶξιν ἀ-

---

(α) Χωρίον ὑπὸ 30 οἰκογενειῶν κατοικούμενον, κείμενον εἰς τὰς ὑπωρείας ὄρους δυσβάτου καὶ κρημνώδους, ἀπέχον ἀνατολικομεσημβρινῶς τοῦ Σουλλίου ὥρας ὀκτὼ, κεῖται καὶ μονύδριον ἐπ' ὀνόματι τῶν Ταξιαρχῶν.

πέδωκάν τινες ὡς ἐνέργειαν τοῦ Βεζύρη, ἄλλοι δὲ, τῶν Σουλλιωτῶν. ἀλλὰ καὶ αἱ δύω φῆμαι δὲν ἔχονται ἀληθείας, ἡ γὰρ φυσικὴ μνησικακία τοῦ Βεζύρη δὲν ἐλάμβανε πλήρη ἱκανοποίησιν δίδουσα ἀνεπαίσθητον σχεδὸν θάνατον εἰς τὸν ἄσπονδον ἐχθρόν του Σαμουὴλ, ἐνῷ τὸν εἶχεν εἰς χεῖράς του νὰ τῷ δώσῃ ἐπώδυνον θάνατον, ἀφ' ἑτέρου οἱ Σουλλιῶται, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν οἱ τῆς κατωτέρας τάξεως τὸν ἐσέβοντο καὶ ἠγάπουν, ἀποδίδοντες πάντοτε εἰς τοὺς φανεροὺς προδότας καὶ εἰς τὸ πεπρωμένον τὴν πτῶσιν τῆς Πατρίδος. Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλλιώτήν τινα ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς Πυρίτιδος, ἱστάμενον κατ' ἐκείνην τὴν σιτγμὴν ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριταποθήκης, ὁμοίως καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουὴλ, οἵτινες τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι βαστῶν κηρίον ἀναμένον εἰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου ἀφ' ὅπου δοὺς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν τοῦρκον ἔῤῥιψε ταυτοχρόνως τὸ φυτῆλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ ἔδαφος, ἐνῷ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις, καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε· διὸ ἡ ἀπάντησις πρὸς τὸν τοῦρκον, καὶ ἡ τελευταία πιθανὸν ἐπίγνωσις τῆς ἐκ τῶν προφητειῶν ἀπάτης ὑπῆρξαν, νομίζω, τὰ κύρια τοῦ τέλους του αἴτια.

Καὶ τὰς ἀρετὰς, καὶ δεισιδαιμονίας τοῦ γενναίου, καὶ φιλοπάτριδος τούτου ἀνδρὸς προεξιστορήσαμεν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ κρύψωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐσχάτως ἐφρόντισεν ὅλαις δυνάμεσιν ὑπὲρ τῆς ἀβλαβοῦς ἐξόδου καὶ σωτηρίας ἁπάντων τῶν Σουλλιωτῶν, καθότι ἐσυμβούλευσεν ἐνθέρμως τὸν Βότζαρην, τὸν Κουτζονίκαν καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπατηθέντας ὅτι, ἂν ἐπιθυμῶσι τὴν ζωὴν

τῶν οἰκογενειῶν των, νὰ καταφύγωσιν, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Σουλλιῶται, εἰς τὴν Πάργαν, τοὺς ἀπέδειξεν ὅτι, ἐὰν ἕως τότε ἔβλεπον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, κατὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὀφείλωσι τὴν ὕπαρξίν των εἰς τὴν τῆς πατρίδος διατήρησιν, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀπατηλὴν τοῦ τυράννου εὔνοιαν· αἱ συμβουλαί του δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθησαν διόλου, αἱ προμαντεύσεις του ὅμως ἐπραγματοποιήθησαν πληρέστατα, ὡς παρακατιὼν ῥηθήσεται.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια, καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης τὰ τόσα ἔνορκα, καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς ὁμήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατὸν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν· ἐπέτυχε, κατὰ περίστασιν πλησίον τῶν ὁρίων τῆς Πάργας, τὸν Δῆμον Δράκον καὶ Φῶτον Τζαβέλλαν μετ' ἄλλων ἑπτὰ συντρόφων καὶ γυναικοπαίδων αὐτῶν, οἵτινες καί τοι ἀσήμαντοι ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων ἀντέστησαν εἰς τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, φονεύσαντες τρεῖς ἐξ ἐκείνων, ἔσωσαν μὲν τὰ γυναικόπαιδά των, ἥρπασαν δὲ οἱ Τοῦρκοι ὅλα τὰ κινητὰ ἔπιπλά των· πλησίον ὄντες αἱ Πάργιοι, καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλλιωτῶν ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν Τούρκων, ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων, φοβηθέντες οἱ ἐχθροὶ ὀπισθώρμησαν, στρατοπεδεύσαντες ἐκτὸς τῶν ὁρίων· ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὁρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλλιωτῶν ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες ὅτι, ἐὰν θέλουν ν' ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσι, ἢ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς

Σουλλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος.—Πῶς εἶναι δυνατὸν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νἀγράφῃ, καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ πασᾶς; ἐὰν αὐτὸς παραβαίνῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποσχέσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς, καὶ θέλει διατηρήσει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενείας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας, ἀφ' ἑτέρου ὅμως, διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἁρμονίαν, δὲν θέλει λείψη νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγωσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται. Εἰδοποιηθεὶς παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ῥωσσικὸς πληρεξούσιος Κώμης Γεώργιος Μοκκενίγος τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα του, καὶ οὕτω καταδιαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης τινὸς ἐχθροπραξίας.

Οἱ δ' ἀπελθόντες εἰς Ζάλογκον Σουλλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων, ὡς προείρηται, περιέμενον κεχηνότες ἡμέρᾳ παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζύρη, διορίζουσαν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας, καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν· ἀλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας ἐπαρουσιάσθησαν ἀπροσδοκήτως πρὸς τὰ πλάγιά των τρεῖς σχεδὸν χιλλιάδες Τουρκαλβανοὶ ὑπ' ὁδηγίαν τοῦ Ἄγου Μουχουρδάρη καὶ Μέτζιο Μπόνου, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζύρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσει ἡ ὑψηλότης του περὶ τῆς διαμονῆς των καὶ ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκ δουλεύσεών των· τότε ἠνεώχθησαν οἱ ὀφθαλ-

μοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφοσιωμένων, τότε ᾐσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουὴλ· ἀλλ᾽ ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια, καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος, τὸ πᾶν συνίστατο, ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν, ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν· συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον· ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐννάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι· γυναῖκές τινες ὡσεὶ ἑξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπρόκρινον, παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατῃσχυμένην αἰχμαλωσίαν, τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμιαῖον θάνατον τῆς αὐτοκτονίας· ἀναβᾶσαι ἐπί τινος κρημνώδους ὕψους κατέῤῥιπτον πρῶτον τὰ τρυφερὰ καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἑπομένως δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐῤῥίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ· τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν ἀπέθανον, ἐπειδὴ ἔπιπτον ἐπὶ τὰ τρυφερὰ τῶν τέκνων καὶ συμπολιτισσῶν σώματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν προσηλωμένα ἐπὶ ὀξειῶν πετρῶν.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, σχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὅπλων, ἐπειδὴ ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐνεδυναμοῦντο, οἱ Σουλλιῶται ἀφ᾽ ἑτέρου ἠλαττοῦντο, στερούμενοι πρὸς τούτοις τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων· περὶ τὸ μεσανύκτιον λοιπὸν διῃρέθησαν εἰς δύω ἴσα σώματα, τὸ μὲν ὡδήγει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, τὸ δὲ τὴν ὀπισθοφυλακήν. ἐν τῷ μέσῳ ἔβαλον τὰς γυναῖκας φερούσας ἑκάστην ἀνὰ ἓν καὶ δύο βρέφη ἐπ᾽ ὤμων· διάφοροι ἄνδρες τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἐκρά-

του τὰ τέκνα των, τῇ δεξιᾷ δὲ τὸ ξίφος· πλησιάσασα ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ μὲ βῆμα ἄκροτον, ὥρμισεν ἐξαίφνης ἀρειμανῶς νὰ διασχίσῃ τὸν ἐχθρὸν, καὶ διευκολύνῃ τὴν διάβασιν τῶν γυναικοπαίδων, ἢ νὰ ἀποθάνῃ μαχομένη· ἡ ἀτρόμητος ἐπίθεσις τῶν παλαιμάχων τούτων Σουλλιωτῶν τῷ ὄντι ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τρομερὰν ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ θόρυβον εἰς τρόπον ὥστε, διὰ ν' ἀποφύγωσιν οἱ Τοῦρκοι τὴν ἀλληλοκτονίαν ἕνεκα τοῦ σκότου τῆς νυκτὸς καὶ πυκνότητος τῶν στρατιωτῶν, διηρέθησαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν· ἔπεσον μολαταῦτα εἰς ταύτην τὴν συμπλοκὴν καὶ ἐκ τῶν Σουλλιωτῶν ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν ἄνδρας, οὐκ ὀλίγα δὲ γυναικόπαιδα συνελήφθησαν ζῶντα καὶ τετραυματισμένα, οἱ λοιποὶ διέβησαν εἰς τὰ πρόσω· ἡ σκοτεινὴ νὺξ, ἡ δύσβατος πορεία, καὶ τὸ κυριώτερον, ἡ ἐπιτηδειότης τῶν Σουλλιωτῶν ἐν τῇ νυκτομαχίᾳ ἐδειλίασαν τοὺς Τούρκους ν' ἀκολουθήσωσι τὰ ἴχνη τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σκότος, ὁ σκολιόδρομος, οἱ τρομακτικοὶ κοπετοὶ τῶν γυναικοπαίδων ἐπέφερον καὶ εἰς τοὺς Σουλλιώτας διαιρέσεις, ὑποδιαιρέσεις καὶ ἀποπλανήσεις, ὥστε πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἠναγκάζοντο ἕκαστος νὰ εὕρωσι καταφύγια εἰς δάση, λάκκους, θάμνους, ὀπὰς τῆς γῆς, καὶ τὰ παρόμοια, διότι ἔδραμον λίαν πρωῒ οἱ Τοῦρκοι καταδιώκοντες αὐτοὺς πανταχόθεν, εὗρον δὲ καὶ συνέλαβον πολλοὺς μετὰ τῶν γυναικοπαίδων, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλαν εἰς τὰ Ἰωάννινα, κἀκεῖθεν δὲ εἰς Βουργαρέλι, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ ἀρχῆθεν ἀκολουθήσαντες τὸν Βότζαρην· ἐν τοσούτῳ ἐκ πεντακοσίων σχεδὸν ψυχῶν ἀνδογυναικοπαίδων, μόλις ἐσώθη τὸ ἥμισυ εἰς τὴν Πάργαν μετά τινων τραυματιῶν, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ἐφονεύθησαν.

Ἀποπερατωθείσης καὶ ταύτης τῆς ἀπροσδοκήτου σκηνῆς, ἐστάλη ἀμέσως ἀπὸ τὸν στρατηγὸν ἓν σῶμα πεντακοσίων Τουρκαλβανῶν εἰς τὴν Ῥινιάσσαν (α), διὰ νὰ συλλάβωσιν εἰκοσιτρεῖς οἰκογενείας Σουλλιωτῶν, αἱ ὁποῖαι ἀδείᾳ καὶ γνώσει τοῦ στρατάρχου κατῴκουν πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Σουλλίῳ ἐπικρατούσης πείνης· μὴ εὑρόντες τινὰ ἀντίστασιν, ἥρπαζον, ἐξύλιζον, ἐχειρόδεναν καὶ ἐγύμνωναν γυναῖκας χήρας καὶ παιδοκοράσια ὀρφανά, ἐπασχολούμενα εἰς βιομηχανικὰς ἐργασίας· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου τούτου ὑπῆρχε Πῦργος, κοῦλα τοῦ δημολᾶ ὀνομαζόμενος, εἰς αὐτὸν κατῴκει οἰκογένειά τις πολυμελὴς Σουλλιώτου τινὸς Γεωργάκη Μπότζη· ἰδοῦσα ἡ σύζυγος αὐτοῦ (ἐπειδὴ ἔλειπεν ὁ ἀνὴρ καὶ υἱοί της) τὰς ἀπανθρώπους τῶν Τουρκαλβανῶν πράξεις, ἐκλείσθη μ' ὅλην τὴν ἀδύνατον οἰκογένειάν της εἰς τὸν Πῦργον, καὶ ἤρχισε νὰ τὴν ὑπερασπίζῃ διὰ τῶν ὅπλων· ἡ ἀδύνατος ὅμως ὑπεράσπισις, καὶ τὸ ἐλεύθερον αἴσθημά της τὴν ἐδίδαξαν τὸν τρόπον τῆς ἀποφυγῆς τῶν τουρκικῶν καταχρήσεων πρὸς τὴν οἰκογένειάν της· καλέσασα τὰς νύμφας, θυγατέρας καὶ ἀνηλίκους ἐγγόνους της, τοῖς εἶπε τὰ ἑξῆς. »Ποῖον ἀπὸ τὰ δύω προκρίνετε, τέκνα μου, τὴν ἄτιμον καὶ πολυστένακτον αἰχμαλωσίαν, ἢ τὸν ἔνδοξον καὶ »ἐλεύθερον θάνατον; τὸν θάνατον, τὸν θάνατον, ἀπεκρίθησαν »ὁμοφώνως» προσελκύσασα λοιπὸν τότε ἡ ἐλευθερόφρων γυνὴ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου ἓν κιβώτιον πλῆρες

(α) Ῥινιάσσα· χωρίον ἐκ 30 οἰκογενειῶν συγκείμενον, παράλιον, ἔχον καὶ φρούριον ἐνετικὸν ἐπί τινος λόφου· πλησίον αὐτοῦ ὑπάρχουν ἐρείπια τῆς πάλαι, κατὰ Θουκυδίδην, Ἐλατρείας· κεῖται μεταξὺ Πάργας καὶ Πρεβύζης· ἀπέχει τοῦ Σουλλίου ὥρας ἑπτά.

πυρίτιδος, σχηματίσασα ταυτοχρόνως περὶ αὐτὸ κύκλον πυκνώτατον ὑφ' ὅλων τῶν ἀτόμων τῆς οἰκογενείας, λαβοῦσα ἑπομένως δαυλὸν πυρώδη, διέδωκε φωτίαν εἰς τὴν πυρίτιδα, καὶ οὕτω κατεφλέχθησαν ἅπαντες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

Δέσπος, σύζυγος τοῦ Γεωργάκη Μπότζη.

Τάσω, θυγάτηρ τῆς Δέσπου.

Νάστος, υἱὸς τῆς Τάσω.

Μάρω, θυγάτηρ τῆς Τάσω.

Δέσπος δευτέρα θυγάτηρ τῆς Τάσω

Κίτζα δευτέρα θυγάτηρ τῆς Δέσπου.

Νικολὸς, υἱος τῆς Κίτζας.

Σόφω νύμφη τῆς Δέσπους εἰς τὸν υἱόν της.

Κίτζος, υἱὸς τῆς Σόφω.

Πανάγω, δευτέρα νύμφη τῆς Δέσπου.

Καταίρω θυγάτηρ τῆς Πανάγω.

Κατ' αὐτὸν τὸν τραγικὸν καὶ ἡρωϊκὸν τρόπον ἐτελεύτησαν τὰ ἀνωτέρω ἀδύνατα ἄτομα, καὶ οὕτω τὸ μὲν στράτευμα ἀνεχώρησε τὴν ἐπιοῦσαν διὰ τὰ Ἰωάννινα, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀπέστειλαν, ὡς καὶ τοὺς τοῦ Ζαλόγκου εἰς Βουργαρέλι, ὅπου συγκεντρωθέντες ἅπαντες ἐσυσκέπτοντο τί ποιητέον· ἔγνωσαν πασιδήλως τὸν αἱμοβόρον σκοπὸν τοῦ τυράνου, διὸ ἀφήσαντες (καθὸ ἀδύνατον) τὴν πρώτην θέσιν ἀπεφάσισαν νὰ εὕρωσιν ἄλλην ὀχυρωτέραν καὶ ἀπωτέραν· κατέσχον ὅθεν ἓν Μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Σέλτζο ὀνομαζόμενον, τὸ ὁποῖον ἀπέχει ἀπὸ τὸ Βουργαρέλι ὥρας ὀκτὼ, πλησίον αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ χωρίον Βρεστινίτζα, ἀμφότερα κεῖνται παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, Φρούσια ἢ νιγκόζη, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὰς ἐπαρχίας Ἄγραφα καὶ Ασπροπόταμον· οὗ

μακρὰν δὲ τοῦ χωρίου ὑπάρχει τοῦ Κοράκου ἡ γέφυρα, ὑπὸ τὴν ὑποίαν ῥέει ὁ ὁρμητικὸς Ἀχελῶος (ἄσπρος)· ἐκεῖ συσσωματωθέντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις περιέμενον κεχηνότες τὸν Τριαντάφυλλον Παλάσκαν, ὅστις εἶχε προαποσταλῇ παρ᾽ αὐτῶν εἰς τὸν Βεζύρην, ν᾽ ἀναφέρῃ προφορικῶς τὰ εἰς Ζάλογκον καὶ ῥινιάσσαν ἀναξιοπαθῆ εἰς αὐτοὺς γεγονότα, ἐν ᾧ προπαρεδύθησαν εἰς αὐτὸν ἀπαραβιάστως, ἀποφασίσαντες νὰ γνωρίζωνται εἰς τὸ ἑξῆς πιστοὶ τοῦ Σουλτάνου ὑπήκοοι, καὶ παντοτεινοὶ ὑπηρέται τῆς ὑψηλότητός του· τὸν ἐδέχθη μὲ τὴν συνήθη κολακείαν του· διὰ τὰ παράπονά των ὅμως ὑπεκρίθη ἄγνοιαν καὶ ἀπορίαν, ὑποσχεθεὶς μάλιστα νὰ καταδικάσῃ αὐστηρῶς τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ πρωταιτίους τῶν τοιούτων ἀσυγχωρήτων κακοπραξιῶν· τὸν δὲ Παλάσκαν διέταξε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ συνοδεύσῃ πρὸς τὴν ὑψηλότητά του χωρὶς τὴν παραμικρὰν ὑπόνοιαν, ὅλους τοὺς πρωτίστους Σουλλιώτας, τοὺς ὁποίους θέλει δικαιώσει κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, χορηγῶν βαθμοὺς, τόπους καρποφόρους καὶ κατοικίας ὀρεινὰς πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Μάχη κατὰ τὸ μοναστήριον Σέλιζο.

Ἤδη ἐξύπνησε καὶ ὁ Παλάσκας, καὶ ἤρχισε, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, νὰ τρίβῃ τὰ ὄμματά του, ἤδη ᾐσθάνθη τὴν τυφλὴν πρὸς τὸν τύραννον ἀφοσίωσίν του, καὶ ἐξ αὐτῆς τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλλίου, τὴν ἀναξιοπαθῆ θυσίαν καὶ τὴν στυγερὰν αἰχμαλωσίαν τόσων ἐλευθέρων καὶ ἀθώων ψυχῶν· ἤδη ἐννόησεν, ὅτι πλησιάζει καὶ ἡ

ἰδικὴ του ἁρμοδία τοῖς προδόταις ἀνταμοιβή! ἀπελθὼν ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ μοναστήριον ἐγνωστοποίησεν εἰς τοὺς συντρόφους του τὰς παραγγελίας καὶ ὑποσχέσεις τοῦ Βεζύρη· ταῦτα πάντα ἀκούσαντες ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἤρξαντο ὁμοθυμαδὸν στεντορίᾳ τῇ φωνῇ νὰ καταρῶνται καὶ ἀναθεματίζωσι τοὺς προδότας τῆς πατρίδος καὶ δημίους τῶν οἰκογενειῶν των, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ, τὸν Παλάσκαν· ἀλλ' ἐπειδὴ θεραπεία τις τοῦ προκειμένου κινδύνου δὲν ἠλπίζετο πλέον ἀπὸ κατάρας καὶ ἀναθεματισμοὺς, ἀπεφάσισαν τέλος πάντων νὰ ἀποθάνωσιν ἡρωϊκῶς καὶ ἐνδόξως διὰ τῶν ὅπλων, ἄλλως ἔμελλε νὰ πλημμυρήσῃ τὸ αἱματόφυρτον ἀνθρωπομακελλεῖον τοῦ τυράννου ἀπὸ χιλίων τριακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἀνδρογυναικοπαίδων θυσίας· ὅθεν οἱ μὲν ἐφρόντιζον διὰ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἄλλοι δὲ ἠγωνίζοντο ν' ἀνεγείρωσιν ὀχυρώματα εἰς ἀναγκαίας θέσεις· ὁ Βεζύρης (διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἀμφίβαλλε), μὴ ἰδὼν τινὰ ἐξ αὐτῶν νὰ παρουσιασθῇ κατὰ τὴν παραγγελίαν του, ἀκούσας ἀφ' ἑτέρου τὰς ἑτοιμασίας καὶ ὀχυρώσεις, ἀπεφάσισε νὰ ἀποπερατώσῃ καὶ ταύτην τὴν ἐσχάτην καὶ τραγικωτέραν τοῦ Ζαλόγκου καὶ Ῥινιάσσης σκηνὴν, πέμψας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ 1804 ἔτους, ἑπτὰ χιλλιάδας τουρκαλβανοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν δύω στατηγῶν, Ἄγου Μουχουρδάρη καὶ Μπεκὶρ Τζογαδούρη, διὰ νὰ ἔχῃ δὲ ἀσφαλεστέρας (ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ πολεμήσῃ μὲ ἀνδρείους καὶ ἀπηλπισμένους ἐχθροὺς) ἐλπίδας τῆς καταστροφῆς των, ἐξελέξατο στρατιώτας ἐξ ἐκείνων, οἵτινες διὰ τὸν πρόσφατον θάνατον τῶν ἐγγυτέρων αὐτῶν συγγενῶν καὶ φίλων ἔπνεον κατὰ τῶν Σουλλιωτῶν ταχεῖαν καὶ ἀκόρεστον ἐκδίκησιν.

Φθάσαντες οἱ στρατηγοὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Νιγκόζη, παρατηρήσαντες ἀκριβῶς τὰς ἁρμοδίους θέσεις, ἐστρατοπέδευσαν πολιορκήσαντες στενῶς τὸ μοναστήριον, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν ὥρμησαν λίαν πρωῒ ἀποφασιστικῶς νὰ τοὺς ἐξώσωσιν ἐκ τῶν θέσεων, καὶ περιορίσωσιν ἐντὸς μόνον τοῦ μοναστηρίου, ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν πεισματώδη ἐπίθεσιν μὴ δυνηθέντες οὔτε νὰ τοὺς σαλεύσωσιν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων, ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὸ στρατόπεδον μετὰ τεσσάρων ὡρῶν μάχην καὶ ἑβδομήκοντα τριῶν στρατιωτῶν ἀπώλειαν ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν, ἐκ δὲ τῶν Σουλλιωτῶν ἔπεσον τέσσαρες, τραυματισθέντων ἑπτά· ἡ γενναία αὕτη ἀντίκρουσις ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους ὥστε, νὰ μὴ μελετῶσι πλέον παρομοίαν ἐπίθεσιν, νὰ περιορισθῶσι δὲ εἰς μόνην τὴν στενὴν πολιορκίαν, ἀνάγκης συμπεσούσης εἰς ἀκροβολισμοὺς, καὶ ἀμυντικὰς προσβολάς. Τρεῖς μῆνες παρῆλθον χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ προχωρήσωσιν· ἀνυπόμονος ὁ Βεζύρης νὰ ἴδῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του τετελεσμένην καὶ τὴν ἐσχάτην ταύτην σκηνὴν, ἔγραψε (τῇ 15 Ἀπριλίου) πρὸς τοὺς στρατηγοὺς ἐλέγξας πικρῶς τὴν ἀναξιότητα αὐτῶν καὶ ἀνανδρίαν τῶν στρατιωτῶν, μὴ δυνηθέντων εἰσέτι νὰ ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν καὶ ὁμοθρήσκων ὀθωμανῶν, προσθέτων ἀκόμη, ὅτι, ἐὰν ἐπὶ δεκαημέρου προθεσμίας δὲν τοὺς καταστρέψωσι, τότε ἀνυπερθέτως μέλλει νὰ πέμψῃ ἄλλους στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας, ὥστε καὶ τὰς διαταγάς του νὰ ἐκτελέσωσι δραστηρίως καὶ τὸ Τουρκικὸν ὄνομα νὰ τιμήσωσι πρεπόντως.

Ὁ ἀπότομος ἔλεγχος τοῦ Βεζύρη καὶ τῶν στρατηγῶν καὶ στρατιωτῶν τὴν φιλοτιμίαν αἰσθαντικώτατα ἐκέντησεν· ὅθεν τὴν εἰκοστὴν τοῦ αὐτοῦ μηνὸς συμβούλιον συγκρο-

τήσαντες, απεφάσισαν νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσι μᾶλλον, ἢ νὰ στερηθῶσι τοῦ ἡγεμόνος τὴν εὔνοιαν, καὶ τοῦ κόσμου τὴν ὑπόληψιν, διὸ τὴν ἐπιοῦσαν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ὡρκίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου Μωάμεθ ὅτι, ἐὰν δὲν νικήσωσι νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ τις ἐξ αὐτῶν· ὅσον ἀκατάσχετος ἐφαίνετο ἡ ὁρμή των, τόσον ἀφ' ἑτέρου ἐγίνετο ἀτρόμητος ἡ ἀντίκρουσις· δὲν ἦν ἀπίθανον ν' ἀποτύχωσιν ὡς τὸ πρῶτον, ἐὰν ἓν σῶμα ἐκ χιλίων σχεδὸν στρατιωτῶν συμποσούμενον δὲν ἐῤῥίπτετο ὡς κεραυνὸς κατά τινος ἀδυνάτου ὀχυρώματος, ἔχοντος πεντήκοντα μόνον στρατιωτῶν φρουρὰν, ἡ ὁποία συμπεριπλακεῖσα ἀντεμάχετο ἐκ τοῦ συστάδην διὰ ξιφῶν καὶ μαχαιρῶν ἑωσοῦ ἔπεσον ἅπαντες, μηδενὸς σωθέντος.

Ἡ κυρίευσις τοῦ ὀχυρώματος καὶ προχώρησις τῶν Τούρκων ἐπέφερεν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν εἰς ὅλους τοὺς Σουλλιώτας, καθότι ἐβιάσθησαν νὰ κενώσωσι ταυτοχρόνως καὶ ἄλλα τρία ὀχυρώματα, καὶ διευθυνθῶσι δρομαίως εἰς τὸ μοναστήριον, ὅπου ἡ ἀνάγκη ἀπῄτει νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ γυναικόπαιδα, ἢ συναποθάνωσιν· ἀλλ' ὁ σκοπὸς καὶ ἡ προθυμία των ἐματαιώθησαν, διότι πρὶν οὗτοι ἐξέλθωσι τῶν ὀχυρωμάτων, οἱ Τοῦρκοι προκατέλαβον αὐτῶν τὰ ὀπίσθια, ὥστε εὑρέθησαν πανταχόθεν περικυκλωμένοι καὶ ἀντιμαχόμενοι ἐκ τοῦ συστάδην, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων· ἰδοῦσαι αἱ δυστυχεῖς γυναῖκες καὶ μητέρες κατακερματιζομένους τοὺς ἄνδρας, τέκνα καὶ συγγενεῖς αὐτῶν, καὶ μὴ προσδοκῶσαι διὰ τῶν ὅπλων ἐπικουρίαν τινα, ἐξελθοῦσαι τοῦ μοναστηρίου μετὰ τῶν φιλτάτων, διευθύνοντο αὐθορμήτως εἰς τὸν ποταμὸν, ὅπως ῥιφθῶσι σὺν αὐτοῖς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ῥευμάτων τοῦ ποταμοῦ καὶ οὔποτε εἰς τῶν βαρβάρων

καὶ φονέων τῶν συγγενῶν των τὰς χεῖρας· ἡ ἐπικρατοῦσα σύγχυσις, οἱ ἀλαλαγμοί, οἱ ἀδιάκοποι πυροβολισμοί, οἱ κοπετοί, θρῆνοι καὶ ἡ ἐκ τούτων ὅλων προκύψασα ἀμηχανία δὲν ἔδωκαν εὐκαιρίαν εἰς ὅλα τὰ ἀδύνατα μέλη νὰ προλάβωσιν ἐγκαίρως τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, τὸ δὲ κυριώτερον, ἐπειδὴ ἓν σῶμα ἐκ δύω σχεδὸν χιλιάδων συγκείμενον ἀποσπασθὲν ἐπίτηδες ἐκ τῆς ὁλικῆς ποσότητος τοῦ στρατοῦ προεφώρμησεν εἰς τὸ μοναστήριον, διὰ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὰ γυναικόπαιδα, καὶ ἁρπάσῃ τὰ κινητὰ αὐτῶν πράγματα· πολλὰς γυναῖκας προέλαβον μεταξὺ μοναστηρίου καὶ ποταμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ τέκνα τῶν καὶ ἑαυτὰς διὰ μαχαιρῶν, ξύλων καὶ πετρῶν, διὸ πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἐθυσιάσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅσαι δὲ προκατέλαβον τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ (ἦσαν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν ἑξήκοντα) ἀνοίξασαι τὰς ἀγκάλας ἐῤῥίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν αὐθορμήτως μετὰ τῶν φιλτάτων, τῶν ὁποίων τὰ ἐλεύθερα καὶ ἱστορικὰ σώματα ἐκάλυψαν, κατέσυραν καὶ ἐξέμεσαν σποράδην ἐπὶ τῶν ὄχθων τὰ ῥεύματά του.

Τοιοῦτον ἐλεεινόν, ἀλλὰ γενναῖον τέλος ἔδωκαν καὶ οὗτοι οἱ δυστυχεῖς ἥρωες, ἐξ ὧν ὑπῆρχον τριακόσιοι ἑξήκοντα ἄνδρες μάχιμοι· ἐν ᾧ ἐγίνετο ἡ τρομερὰ καὶ θορυβώδης αὕτη συμπλοκὴ ἀπεσπάσθη ὁ Κίτζος Βότζαρης καὶ γαμβρός του Παλάσκας μετ᾿ ἄλλων πεντήκοντα πέντε ἀνδρῶν καὶ μιᾶς γυναικός, καὶ διά τινος τραχείας στενωποῦ ἀπέφυγον (ἐκτὸς τοῦ Παλάσκα) τὸν κίνδυνον, διὰ πολλῶν δὲ κόπων καὶ κακοπαθειῶν ἐσώθη εἰς Πάργαν ὁ Βότζαρης μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μάρκου, τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἀνδρῶν καὶ τῆς προμνησθείσης γυναικὸς χήρας Μαρίας τοὔνομα, συζύγου, Γιώτου Πανταζῆ, ὅστις

ἔπεσε μαχόμενος μετὰ τῶν πεντήκοντα εἰς τὸν πρῶτον προμαχῶνα, ὡς προείρηται.

Μετὰ ἑπταήμερον πολυπαθῆ καὶ κινδυνώδη νυκτοπορείαν ἔφθασεν ὡς ἄνωθεν καὶ ὁ Βότζαρης εἰς τὴν Πάργαν· διάφοροι ὁπλαρχηγοὶ καὶ φύλαρχοι μετὰ πολλῶν ἄλλων συμπολιτῶν ἐκάθηντο ἐκτὸς τῆς πόλεως ὑπὸ τὰς σκιὰς τῶν ἐλαιῶν, παρηγορούμενοι ὑπ' ἀλλήλων διὰ τὰ παρελθόντα δεινά, καὶ συσκεπτόμενοι διὰ τὴν μέλλουσαν ἀποκατάστασιν· διαρκούσης εἰσέτι τῆς σπουδαίας αὐτῶν συνομιλίας, ἐνεφανίσθη ἐξαίφνης ὁ Βότζαρης μετὰ τῶν συντρόφων του· διά τινας στιγμὰς κατέλαβεν ἅπαντας ἔκπληξις καὶ θάμβος, ἐπειδὴ πρὸ πέντε ἡμερῶν διεβεβαιώθη πανταχόθεν, ὡς ἀδιαφιλονείκητος ἡ ἐν τῇ μονῇ Σέλτζο ὁλομελὴς τῶν Σουλλιωτῶν καταστροφὴ καὶ αἰχμαλωσία· ἐν τούτοις καί τινες ἐξ αὐτῶν ἀναπολήσαντες τὴν διαγωγὴν τοῦ Βότζαρη, ἔχοντες προσέτι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὰ πάθη πρόσφατα, διεννοήθησαν νὰ τὸν βλάψωσι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν, ἀλλ' οἱ φύλαρχοι καὶ ἄλλοι διάφοροι, καί τοι παλαιοὶ ἐχθροὶ τοῦ Βότζαρη, τοὺς ἐμπόδισαν, εἰπόντες· « ἐὰν ἡμεῖς, ἀδελφοί, τὸν βλάψωμεν σή» μερον, οὐ μόνον ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον θέλομεν κατη» γορηθῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν θέλει ὠφελήσομεν, ἀπαλλάτ» τοντες ἀπὸ τὰ κοσμικὰ βάσανα· αἱ πράξεις του ἀρ» κετὰ τὸν ἐτιμώρησαν ἕως τώρα· ἡ ζωή του εἰς τὸ ἑξῆς » θέλει ἔχει βέβαια σύντροφον ἀχώριστον τὸν ἔλεγχον τῆς » συνειδήσεως δι' ὅσα ἔπραξε, δι' ὅσα ἔπαθε, κα » δι' ὅσα μέλλει νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ τὸν κόσμον διὰ τὴνὶ » διαγωγήν του· ἑνὶ λόγῳ ἀφίσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν Θεο» μηνίαν καὶ Πατριδομηνίαν» · ὁ δὲ Παλάσκας ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τὸν Βότζαρην συνελήφθη μετὰ τεσσάρων συν-

τρόφων καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ Καπετάνου Καραΐσκου, φυλάττοντος, κατὰ διαταγὴν τοῦ Βεζύρη, στενωποὺς τῆς ἐπαρχίας του Βάλτους, ἐστάλη ἀμέσως εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἐβλήθη ἁλυσοδεμένος εἰς σκοτεινὴν εἱρκτὴν ἐν τῇ νήσῳ τῆς λίμνης· μετὰ διετῆ δὲ παρέλευσιν Βρετανός τις περιηγητὴς διεβιβάσθη περιεργείας χάριν εἰς τὸ νησίον, τοῦτον ἰδὼν ὁ Παλάσκας ἐπαρακάλεσε θερμῶς νὰ τὸν σώσῃ διὰ τῆς πρὸς τὸν Βεζύρην μεσιτείας του, τῷ ὑποσχέθη, πιθανὸν, ὁ Βρετανός· ἐπιστρέψας γοῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Βεζύρην, ἐμεσίτευσε νὰ τῷ γίνῃ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος χάρις, ὁ Βεζύρης πρὶν δώσῃ θετικὴν ἀπάντησιν τῆς μεσιτείας του, τὸν ἐρωτᾷ· εἰπέ μοι, φίλε μου, εἰς τὸν τόπον σας τοὺς προδότας τῆς Πατρίδος πῶς τοὺς ἀνταμοίβετε; - μὲ τὸν πλέον ἄτιμον θάνατον, ἀπεκρίθη ὁ Ἄγγλος· - καὶ οὗτος λοιπὸν, ἀνταπεκρίθη ὁ Βεζύρης, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ὁποίου μὲ παρακαλεῖς, εἶναι παρόμοιος· ὅθεν τώρα θὰ ἴδῃς ὁποίαν ἁρμόδιον ἀνταμοιβὴν δίδω καὶ ἐγὼ εἰς τοὺς τοιούτους· διέταξε νὰ τὸν φέρωσιν ἀμέσως, καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἐπρόσταξε νὰ συντρίψωσι τοὺς πόδας του ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνω διὰ τῆς ἀξίνης, ἐκτελουμένης δὲ ἐπίτηδες βραδείας τῆς σκληρᾶς ταύτης πράξεως ἐν τῇ εὐρυχώρῳ αὐλῇ τοῦ Παλατίου του, καὶ ὑπ' ὄψιν ἀμφοτέρων, ἐξηκολούθη ὁ Βεζύρης ὁμιλῶν ἠρέμα τὰ ἑξῆς. « Αὐτὸς ὁ ἄνθρω» πος, φίλε μου (ὁ Παλάσκας δηλαδὴ), διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἐμένα, ἐπρόδωκε τὴν Πίστιν του, τὴν Πατρίδα του, τὰ τέκνα του, τοὺς συγγενεῖς του, τοὺς φίλους του, ἐγὼ, διὰ τὰ συμφέροντά μου, εἶχα μεγάλην χρείαν τότε τῆς προδοσίας του, ἀλλ' ὄχι τώρα καὶ τοῦ προδότου, τὸν ὁποῖον, ἐὰν ἀφίσω νὰ ζήσῃ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι, ἐπ'

ἄλλου διαφορετικοῦ καιροῦ θέλει βλάψει καὶ ἐμὲ, καὶ ἄλλους πολλούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Προσπάθεια διὰ τὴν ῥιζικὴν καταστροφὴν τῶν Σουλλιωτῶν

Εἰ καὶ εἰς τὴν τελευταίαν καὶ τραγικωτέραν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Σέλτζου μάχην ἔστησε νίκης τρόπαια ὁ Βεζύρης, ἡ αἱμοχαρὴς ὅμως ψυχή του κατετήκετο νυχθημερινῶς βλέπουσα ζῶντας ἔτι τοὺς περισσοτέρους, σημαντικωτέρους καὶ ἀνδρειοτέρους Σουλλιώτας εἰς τὴν Πάργαν, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ἄλλους ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους μαχητὰς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καταγομένους, οἵτινες φοβηθέντες τὴν μέλλουσαν καταδρομὴν τοῦ τυράννου, σχετικοὶ καὶ συναγωνισταὶ ὄντες τῶν Σουλλιωτῶν πάντοτε, προσεκολλήθησαν μετ' αὐτῶν οἰκογενειακῶς· ἕνεκα τούτου, προσήλωσεν ἐπιμόνως τὴν τελευταίαν προσπάθειαν κατὰ τῆς ὁλομελοῦς καταστοφῆς τῶν Σουλλιωτῶν καὶ ὅσων ἄλλων ἀποφυγόντων τοὺς αἱματοσταγεῖς ὄνυχάς του ἐπιχειρισθεὶς κατ' αὐτῶν ὅσα ὁ ἴδιος καὶ οἱ κόλακές του ἐπεννόουν καταχθόνια μέτρα· ἔγραψε κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς Παργίους ἀπειλητικῶς ν' ἀποσκορακίσωσι τοὺς Σουλλιώτας ἐκ τῆς Πατρίδος των, ἐπεδὴ εἶναι ἀποκεκηρυγμένοι καὶ κατηραμένοι παρὰ τοῦ Σουλτάνου, διὸ, ὅστις πράξῃ τὸ ἐναντίον, μέλλει νὰ ὑποπέσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἰδίαν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου· συμπάσχοντες οἱ Πάργιοι διὰ τὴν συμφορὰν τῶν Σουλλιωτῶν, φοβούμενοι ἀφ' ἑτέρου μὴ πάθωσι καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια, ἀποβάλλοντες τοιαύτην ἐμπειροπόλεμον δύναμιν, δὲν ἔδιδον ἀκρόασιν

εἰς τὰς ἀπειλάς του, οὔτε εἰς τοὺς λόγους καὶ παραινέσεις τοῦ Διοικητοῦ αὐτῶν Ἀβδουλάχμπεϊ καὶ δημογερόντων τῆς Πρεβύζης, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω δύω ἐπισήμων ἐπιστολῶν πληροφορεῖται ὁ ἀναγνώστης, τὰς ὁποίας καταχωρίζομεν, κρίνοντες περιττὰς, ὡς ταυτολογούσας, τόσας ἄλλας.

Ἀβδουλάχμπεϊς ἐφέντης, μέγας Ἰμπροχώρης (1) Καπιτζίμπασης, (2) Σαλαχώρης, (3) καὶ Βοεβόνδας (4) τῶν ἀμπλακιχουμαγιανίνων, (5) Πρεβύζης, Πάργας, Βόνιτζας καὶ Βωθροντοῦ.

Εὐγενέστατοι προεστῶτες καὶ ἄρχοντες καὶ λοιποὶ ἔγκάτοικοι τῆς Πάργας, εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν εὐτυχίᾳ.

Τὸ χρέος ἑκάστου ἀγαθοῦ διοικητοῦ εἶναι ἡ διατήρησις καὶ περίθαλψις τῶν ὑπηκόων του, καὶ αὐτοῦ τοῦ καλοῦ ὑπηκόου εἶναι ἡ ὑποταγὴ καὶ εὐπείθεια εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ προσταχθέντα· τοῦτος ὁ ἱερὸς δεσμὸς συνδέει τὰς ψυχὰς ἀμφοτέρων, καὶ κατασταίνει εὐτυχοῦντας καὶ ἀταράχους τοὺς ὑπηκόους, προθυμοτέρους δὲ καὶ εὐχαρίστους τοὺς διοικητὰς πρὸς αὐτούς.

Ἐγὼ λοιπὸν, ὡς καλὸς διοικητὴς, ἐπλήρωσα πρὸς ἐσᾶς τὸ χρέος μου ἐντελέστατα, σεῖς δὲ καὶ ὑπήκοοι καὶ τὰς συμβουλάς μου ἀμελεῖτε καὶ τὰς προσταγάς μου παροδεύετε, καὶ προσπαθεῖτε μόνοι σας τὸν ἀφανισμὸν τῆς πατρίδος σας, ἐμβαίνοντες εἰς τὸ κρίμα τόσων ἀθώων συμπατριωτῶν σας· ἐξωρίσατε τοὺς Σουλλιώτας, σᾶς εἶπα δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις, ὅτι θέλει σᾶς προ-

(1) Πρωθιπποφορβός· (2) θυρωρός· (3) ἱππεπιστάτης· (4) Κυβερνήτης· (5) τῶν νεοκτημάτων. ὅλα ταῦτα εἰσὶ βαθμολογίαι διδόμεναι παρὰ τοῦ Σουλτάνου.

ξενήσουν μεγάλην βλάβην· εἶναι εἴκοσιν ἡμέραι ὁποῦ πάλιν σᾶς ἔγραψα περὶ τούτου σφοδρῶς, ἀλλὰ ἡ ἀφεντία σας οὔτε φωνὴν οὔτε ἀκρόασιν μοῦ ἐδώσατε, καὶ τοῦτο νὰ ὁποῦ σᾶς φοβερίζει τὸν ὄλεθρον τῆς πατρίδας σας· δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς εἰπῶ περισσότερα, διὰ τοῦτο, διὰ τὴν ἐδικήν μου ἀγαθὴν κλίσιν, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην ὁποῦ πρὸς σᾶς ἔχω καὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν δὲν θέλει ἀφίσω κουσοῦρι (1) διὰ τὴν ἀπάντησίν σας καὶ ἡσυχίαν σας· ἀφεύκτως καὶ χωρὶς ἀργοπορίαν ὅμως νὰ ἔλθετε ἐδῶ δύο Κοτζαπασίδες καὶ ὀκτὼ ἀπὸ τοὺς πλέον φρονιμοτέρους, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ νὰ ἀκούσετε καὶ τὰς συμβουλάς μου πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος σας, ἐπειδὴ ἂν καὶ τώρα ἀμελήσητε, ἐγὼ πλέον θέλει σιωπήσω· καὶ ἐξεπίτηδες στέλω τὸν ἄνθρωπόν μου, Ἐμὶν Ἀγᾶ διὰ νὰ ἔλθετε ἀντάμα εὐθύς· καὶ ταῦτα μὲν πρὸς εἴδησίν σας, εἴητε δὲ ὑγιαίνοντες καὶ εὐδαιμονοῦντες.

1804 Μαρτίου 13 Πρέβυζα.

Ἐπιστολὴ τῶν Δημογερόντων Πρεβζύης
πρὸς τοὺς Παργίους

Ἡ ψυχή μας εἶναι διαπερασμένη ἀπὸ τὴν μεγαλητέραν θλίψιν· ἡ Πατρίς σας διὰ μίαν κακὴν Κυβέρνησιν, ἦλθεν εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου. Οἱ Σουλλιῶται εἶναι φερμανλίδες καὶ ἐχθροὶ τῆς βασιλείας, καὶ ὅστις τοὺς ἐπισκέπτει, πίπτει εἰς τὸ ἴδιον ἁμάρτημα· ἐὰν στοχάζεσθε

(1) Ὁ Ἀβδουλὰχ μπεῖς καὶ διοικητὴς τῆς Πάργας, Πρεβύζης, Βονίτζης καὶ Βοθρωτοῦ, εἰ καὶ φύσει Ὀθωμανός, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἀφ' ἑτέρου φιλάνθρωπος, πολιτικός, φιλήσυχος, ὁ φόβος ὅμως τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις τῆς κυβερνήσεώς του τὸν ἠνάγκασαν ν' ἀλλάξῃ διαγωγὴν, ὡς καὶ οἱ δημογέροντες τῆς Πρεβύζης.

ὅτι ἔργον φιλάνθρωπον εἶναι νὰ συμπονῆτε καὶ περιποιῆσθε τοὺς ἀνθρώπους, στοχασθῆτε, ὅτι αὐτὸ τὸ χρεωστεῖτε τῆς πατρίδος σας καὶ τῶν συμπολιτῶν σας, τῶν ὁποίων ἡ Κυβέρνησις μέλλει νὰ εἶναι χαρακτηρισμένη εἰς τὴν καρδίαν σας.

Τὰ πράγματα ἦλθον ἐπὶ τὸ ἄκρον, καὶ ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος σας εἶναι ἕτοιμος, μὴ πάρετε, μὴ πάρετε; διὰ περιττολογίας τὰ ὅσα σᾶς γράφει ὁ ἐκλαμπρότατος Μπέϊ ἐφέντης μας· μὴν ὑποφέρετε πλέον τὸν παραμικρότερον Σουλλιώτην εἰς τὰ σύνορά σας, καὶ ἄς ἔλθουν ἐδῶ ἐκεῖνοι, ὁποῦ κράζει ὁ Μπέϊ ἐφέντης μας, διὰ νὰ βάλετε κανένα ὅρον, νὰ μὴ χαθῆτε κατὰ κράτος, διότι σᾶς ἐπαίχθη ἡ παγίδα, ὁποῦ δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἀποφύγετε· ἡμεῖς καὶ ὡς Χριστιανοὶ καὶ ὡς φίλοι συμπονοῦμεν τὴν κατάστασίν σας, καὶ σᾶς σημειώνομεν ταῦτα, καὶ εἰς τὸ χέρι σας εἶναι, ἢ νὰ φυλαχθῆτε, ἢ νὰ χαθῆτε, τόσον σᾶς γράφομεν.

Πρέβυζα 12 Μαρτίου 1804.

Φίλοι εἰλικρινεῖς

Νικόλαος Ῥέντζος.

Νικόλαος Κιτζίλης.

Καὶ ὑπὸ διαφόρων ἄλλων μερῶν ἠρεθίζοντο οἱ Πάργιοι νὰ ἐξορίσωσι τοὺς Σουλλιώτας, ἀλλὰ δὲν συγκατένευσαν, καὶ πολλῷ μᾶλλον, διότι ἡ ἐν Κερκύρᾳ Ῥωσσικὴ ἀρχὴ τοὺς ὑπεσχέθη ἐσχάτως φανερὰν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν, ἐὰν ὁ Βεζύρης ἤθελε τολμήση νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ὡς εἰς τῆς Πάργας τὴν ἱστορίαν διαγνωσθήσεται.

Οὔτε ἡ ἑπτανήσιος Γερουσία, οὔτε ὁ πληρεξούσιος τῆς

Ῥωσσίας Κώμης Γεώργιος Μοκκενίγος εἶχον ἐπαρκεῖς γνώσεις τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, μόνος ὁ ἐν Κερκύρᾳ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, Ἐλευθέριος Μπενάκης, ὁ ἐκ Καλαμῶν τῆς Πελοποννήσου καταγόμενος, εἶχε πεῖραν ἀκριβῆ τῶν τουρκικῶν φρονημάτων καὶ ἐθίμων, πολὺ δὲ περισσότερον, τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅστις πάντα λίθον ἐκίνησε καὶ ἄφθονον χρυσίον ἐδαπάνησε διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν φιλίαν του, ἥτις μόνη ἐξήρκει πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν καταχθονίων σκοπῶν του κατά τε Σουλλιωτῶν, Παργίων καὶ ἄλλων σημαντικῶν τῆς Ἠπείρου ἐχθρῶν του, διότι μόνος αὐτὸς ἀνέτρεπε καὶ ἐματαίωνε πάντοτε τὰ σχέδιά του· πεπεισμένη λοιπὸν ἡ Ῥωσσικὴ ἀρχὴ εἰς τὰς γνώσεις, συμβουλὰς καὶ τίμιον χαρακτῆρα του δὲν ἔδιδεν ἀκρόασιν εἴς τινα διεφθαρμένα τῆς Κερκύρας ὑπὸ τοῦ Βεζύρη ὄργανα (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Μισθοδότησις Ρωσσικὴ πρὸς τοὺς Σουλλιώτας

Οἱ πρὸ μικροῦ ἀτρόμητοι μαχηταί, τὸ φόβητρον τῶν Μωαμετανῶν, καὶ τὸ καύχημα τῶν Ἑλλήνων, ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν ἔπραξαν κατωτέρας ἀνδραγαθίας ἀπὸ τῶν ἐν Μαραθῶνι, Πλαταιαῖς καὶ Θερμοπύλαις ἀγωνισθέντων, κατήντησαν, διὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κλίματος, ἔλλειψιν

---

(1) Τὸ λαμπρὸν καὶ μαγνητικὸν χρυσίον τοῦ Βεζύρη ἐθάμβωσε καὶ παρείλκυσεν ἄτομόν τι ἐκ τῶν πρωτίστων τῆς Κερκύρας, φέρων καὶ τίτλον Κώμητος, τὸ ὁποῖον ἐμισθοδοτεῖτο κατὰ μῆνα ἀνὰ πέντε χιλιάδας γρόσια, διὰ νὰ ὑπερασπίζῃ καὶ ἐκτελῇ τὰ θελήματα τοῦ μισθοδότου.

κατοικιῶν, τροφῶν καὶ πικρὰν τῆς Πατρίδος μνήμην, σχεδὸν εἰς ἀπελπισίαν· τούτων ἕνεκα τῶν δεινῶν ἀπεφάσισαν τὰ μὲν γυναικόπαιδα ν' ἀφίσωσιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ θεοῦ, ὑπεράσπισιν τῶν Ῥώσσων, καὶ φιλανθρωπίαν τῶν ὁμογενῶν Ἑπτανησίων, αὐτοὶ δὲ νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ νέου εἰς τὴν ξηρὰν (1) μὲ τὰ ὅπλα, ἢ ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι, ἢ νέαν καὶ ἐλευθέραν πατρίδα νὰ συστήσωσιν ἔν τινι ὀχυρᾷ τῆς Ἑλλάδος θέσει· ὑπὸ τοιαύτης σωματικῆς, καὶ ἠθικῆς κακοπαθείας κατατρυχόμενοι καθ' ἑκάστην, εἶδον ἀπροσδοκήτως τὴν ἕως τότε σκληρὰν τύχην των ὑπομειδιῶσαν καὶ παραμυθητικήν· ὁ γὰρ ἐν Κερκύρα στρατηγὸς τῶν Ῥώσσων, Ἀνρέπ τοὺς προσεκάλεσε νὰ διαβιβασθῶσιν ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς Κέρκυραν, ἐπειδὴ ὁ Αὐτοκράτωρ Πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλέξανδρος Πρῶτος, φιλανθρωπίᾳ καὶ πατρικῇ εὐνοίᾳ ὁρμώμενος τοὺς δέχεται ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴν ὑπηρεσίαν ὡς μισθωτοὺς στρατιώτας· παρουσιασθέντες λοιπὸν ἠρωτήθησαν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, ἐὰν ἔχωσιν εὐχαρίστησιν νὰ ὑπηρετήσωσι στρατιωτικῶς τὸν Αὐτοκράτορα, ἀπεκρίθησαν ἐκ συμφώνου ἅπαντες, ὅτι εἶναι πρόθυμοι καὶ ὑπόχρεοι νὰ χύσωσι καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός των διὰ τὸ ὄνομά του, πολὺ δὲ περισσότερον ἀντιμαχόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων· τὸν ἐπαρακάλεσαν ὅμως νὰ μὴ τοὺς συναριθμήσῃ εἰς τὴν τακτικὴν στρατιωτικὴν, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀφήσῃ εἰς τὸ πάτριον εἶδος τοῦ πολέμου, ἐν ᾧ ἐγυμνάσθησαν ἀνέκαθεν, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι πεπεισμένοι ὅτι ἐκτελέσουσι τὰ

(1) Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συνεννοήθησαν προλαβόντως μετά τινων Καπετάνων τῆς Ἑλλάδος, ἀσπόδων ἐχθρῶν ὄντων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

στρατιωτικὰ χρέη εὐχρεστότερα καὶ ἐπιτυχέστερα· ἐδέχθη ἀναντιῤῥήτως τὸ ζήτημά των, ὅθεν ἐσχημάτισεν ἀμέσως ὀκτὼ Ἑκατονταρχίας, συνισταμένην ἑκάστην ἐξ ἑνὸς Ἑκατοντάρχου, δύω πεντηκοντάρχων, ἑνὸς σημαιοφόρου, δέκα δεκαδάρχων καὶ ἐνενήκοντα στρατιωτῶν· τὸ ὅλον ἑκατὸν τέσσαρες· ἐν πρώτοις ἐτιμήθησαν ἑκατόνταρχοι οἱ ἑξῆς· Δῆμος Δράκος, ὅστις καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπεβίωσεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀντεκατέστησαν τὸν υἱόν του Γεώρ. Δράκον· ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, Τζῆμας Ζέρβας, Τοῦσας Ζέρβας, Γκόγκας Δαγκλῆς, Ζυγούρης Τζαβέλλας, Βασίλειος Ζέρβας καὶ Διαμάντης Δαγκλῆς· ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐχειροτονήθη Ἰωάννης τις Μπεκεντόρφ, τὸ γένος Ῥῶσσος νέος χαριέστατος, καὶ φιλέλλην, ἠγάπα, καὶ περιέθαλπε τὰς οἰκογενείας των, τοὺς ἐγύμναζεν ἐνίοτε μὲ πλαστοὺς πολέμους κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν, δαπανῶν ἐξ ἰδίων· ἀλλὰ δι' ὀλίγους μῆνας ἐχρημάτησεν ἀρχηγός των, διότι προσκληθεὶς ἀνεχώρησε διὰ τὴν Πετρούπολιν, τὸ δὲ τάγμα διεδέχθη στρατηγός τις, Ἐμμανουὴλ Παπαδόπουλος, τὸ γένος Ἕλλην, ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ συμπαθητικός· ἀπεδείχθη τρανώτατα ἐκ τῶν προῤῥηθέντων, ὅτι πάντα λίθον, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐκίνησεν ὁ Βεζύρης, καὶ πολυάριθμα χρήματα κατηνάλωσε διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Σουλλιωτῶν, ὅπερ δὲ κατασταίνει αὐτὸν χαρμεπέστατον, γελοιοδέστατον καὶ μνησίκακον ἀπαραδειγμάτιστον εἶναι ἡ κατωτέρω πρὸς τοὺς Παργίους ἐπιστολή του, δι' ἧς τρέφει ἀκόμη ματαίας ἐλπίδας καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ὑπαργεῖοι εἶχον ἀποπέμψη τὸν Ὀθωμανὸν διοικητήν των Ἀβδουλὰχ μπεῖ, καὶ ἀφιερώση ἀναφανδὸν τὴν Πατρίδα των ὑπὸ τὴν ῥωσσικὴν προστασίαν· ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή.

Ἀπὸ τὸν ὑψηλότατον Βαλῆν Ἰωαννίνων καὶ Τρικκάλων Βεζὺρ Ἀλῆ Πασᾶ χαιρετισμὸς καὶ εἴδησις πρὸς τοὺς Προέδρους, καὶ ἐπιλοίπους κατοίκους τῆς Πάργας· ὅτι ἐλάβομεν καὶ τὸ δεύτερον γράμμα σας, καὶ μὲ ὅλον ὁποῦ ἔχομεν ἀπόφασιν διὰ νὰ κόψωμεν ἀπὸ μέρος μας καὶ αὐτὴν τὴν στράταν τῶν γραμμάτων, πλὴν διὰ νὰ μὴ νομίσετε, ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ μᾶς ἀπατήσετε μὲ τὰς προφάσεις ὁποῦ μᾶς γράφετε, διὰ τοῦτο σᾶς ἀποκρινόμεθα καὶ τούτην ἀκόμη τὴν φοράν.

Μᾶς γράφετε ὅτι δὲν ἠξεύρετε, ὅτι ἡ ὑψηλὴ Πόρτα ἔχει πόλεμον μὲ τοὺς Ῥώσσους, καθὼς αὐτοὶ σᾶς λέγουν· καὶ διατὶ νὰ πιστεύετε αὐτούς, ὁποῦ μὲ τέτοια ψεύματα εἶναι μαθημένοι νὰ γελοῦν τὸν κόσμον; καὶ ἂν δὲν ἠξεύρετε καλᾶ, νὰ μάθετε τὴν ἀλήθειαν, νὰ βεβαιωθῆτε μάλιστα καὶ τὸ σκαθὶ ὁποῦ ἔφαγαν ἀπὸ τὰ ουρκικὰ στρατεύματα εἰς τὸ Ἰσμαὴλ, ἀφίνω τὸν μεγαλώτατον χαλασμὸν ὁποῦ ἔπαθαν εἰς τὴν Λεχίαν ἀπὸ τοὺς Φραντζέζους, ὁποῦ τοὺς ἐπῆραν ὅλην τὴν Λεχίαν; καὶ τοὺς κυνηγοῦν μέσα εἰς τὸν τόπον των· αὐτὰ εἶναι περιττὰ νὰ σᾶς τὰ γράψωμεν ἡμεῖς, ὅτι τὰ μανθάνετε καλήτερα ἀπὸ ἄλλους· μοναχὰ διὰ νὰ σᾶς κάμωμεν νὰ καταλάβετε τὸ λάθος σας ὁποῦ πλανᾶσθε, καὶ προσκαλλᾶτε τοῦ λόγου σας καὶ τὴν φύλαξιν τοῦ Τόπου σας, ὁποῦ εἶναι τόπος Βασιλικὸς, καὶ σεῖς ῥαγιάδες Βασιλικοὶ, εἰς τοὺς ἐχθροὺς, τοῦ κραταιοτάτου Βασιλέως μου· τέλος πάντων, διὰ νὰ λείψῃ καὶ αὐτὴ ἡ πρόφασίς τους, νὰ καταλάβουν καὶ τὰ νησία, ὅτι τὸ Δοβλέτι ἔχει πόλεμον μὲ τοὺς Ῥώσσους διὰ τὴν ἀπιστίαν ὁποῦ ἔκαμαν καὶ ἐπλάκωσαν τοὺς τόπους τοὺς Βασιλικοὺς, ἰδοὺ σήμερον μαξοὺς (ἐπίτηδες) Τάταρης (ταχυδρόμος) ἀπὸ μέρος τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου

μὲ τὰ ἀναγκαῖα γράμματα τῆς εἰδήσεως ἀπερνᾷ καὶ πηγαίνει, καὶ τὸ μανθάνετε καὶ σεῖς, διὰ νὰ καταλάβετε ταῖς πονηρίαις, καὶ δολιότηταις ὁποῦ αὐτοὶ μεταχειρίζονται· λοιπὸν ἐσεῖς νὰ ἦσθε ῥαγιάδες Βασιλικοί, καὶ νὰ γυρεύετε βοήθειαν ἀπὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν τοῦ Βασιλέως μου, τί ὑποταγὴ εἶναι αὐτὴ ὁποῦ ὑπόσχεσθε νὰ φυλάξετε; καὶ τὶ ῥαγιαλῆκι εἶναι αὐτὸ τὸ ἐδικόν σας; μᾶς γράφετε, ὅτι αὐτοὶ (οἱ Σουλλιῶται δηλαδὴ) ὁποῦ εἶναι μέσα εἰς τὸν τόπον σας εἶναι ἐδικοί σας· τί ἐδικοσύνη πρέπει νὰ ἔχετε σεῖς μὲ κλέπτας καὶ κακοὺς ἀνθρώπους ὅπου ἐπολέμησαν μὲ τὴν Τουρκίαν τόσον καιρόν; ἀποστάται τῆς κραταιᾶς βασιλείας, καὶ τώρα ὑποκείμενοι εἰς τὴν δούλευσιν τῶν ἐχθρῶν; τί δικαιολόγημα καὶ τὶ ἀπολογία σᾶς ἀπομένει νὰ ἔχετε διὰ νὰ ἀθωωθῆτε ὁποῦ ἀρνηθήκετε τὸν κυβερνήτην καὶ βοεβόνδα, ὁποῦ σᾶς ἔχει διωρισμένον τὸ ὑψηλὸν Δεβλέτι καὶ ἀφίσατε νὰ κυβερνᾶται ὁ τόπος σας ἀπὸ ξένους, ἐχθρούς, ἀποστάτας καὶ κακοὺς ἀνθρώπους; διὰ νὰ σᾶς κάμωμεν λοιπὸν νὰ καταλάβετε καλὰ τὸ σφάλμα σας καὶ νὰ σᾶς εὐγάλωμεν ἀπ' αὐτὴν τὴν πλάνην, ἀπεφασίσαμεν ἀκόμη καὶ τούτην τὴν ὁλοϋστερινὴν φορὰν νὰ σᾶς στείλωμεν καὶ τοῦτο τὸ γράμμα μας, διὰ νὰ μὴν ἔχετε πλέον αἰτίαν νὰ ῥίχνετε τὸ βάρος εἰς ἡμᾶς, παρὰ νὰ τὸ ἠξεύρετε, ὅτι εἶναι ἐπάνωσας καὶ τὴν ἀπολογίαν νὰ τὴν χρεωστᾶται ἐσεῖς καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν σας καὶ διὰ ἄλλους ὁποῦ ἐξ αἰτίας σας θὰ πάθουν ἐκεῖνα ὁποῦ εἶναι ἐνδεχόμενα· ἐπειδὴ ὅμως εἶσθε ῥαγιάδες βασιλικοὶ καὶ δὲν εὐχαριστούμεθα εἰς κἀνένα τρόπον διὰ νὰ δοκιμάσετε κἀνένα ἀπ' ἐκεῖνα τὰ κακὰ ὁποῦ ἠμποροῦν νὰ σᾶς ἀκολουθήσουν καὶ νὰ μετανοήσετε ὕστερον χωρὶς ὤφελος, κά-

μνομεν καὶ τώρα τὸ χρέος μας καὶ συμβουλεύομεν νὰ ἔλθετε εἰς τὸν ἑαυτόν σας καὶ νὰ συλλογισθῆτε καλὰ τὸ χρέος σας καὶ νὰ διώξετε ἀπὸ τοὺς τόπους σας αὐτοὺς τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους ὁποῦ ἐμβάσετε· ἂν αὐτοὶ θελήσουν νὰ μείνουν ῥαγιάδες, καθὼς ἦτον, ἂς ζητήσουν τόπον ἀπὸ ἡμᾶς, τὸν ἀφέντην τοῦ τόπου τούτου νὰ τοὺς δώσωμεν καὶ νὰ ζήσουν καθὼς καὶ οἱ ἐπίλοιποι ῥαγιάδες, εἰ δὲ μὴ, ἂς φύγουν μακρὰν ὅπου ἀλλοῦ θελήσουν· σεῖς ὅμως νὰ στείλετε μερικοὺς ἀπὸ τοὺς προεστῶτας τοῦ τόπου σας νὰ ζητήσετε τὸν βοεβόνδα Ἀβδουλάχμπεϊ νὰ ἔλθῃ αὐτοῦ διὰ νὰ σᾶς κυβερνήσῃ καὶ προβλέψῃ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ τόπου σας εἰς τὸν πλέον ὠφελιμώτερον διὰ λόγου σας τρόπον ὁποῦ νὰ ἦναι, καὶ μὲ τὴν βασιλικὴν θέλησιν συμφώνως, καὶ μὴ χάνετε καιρόν· ἐὰν ὅμως δὲν ἀκούετε οὔτε τώρα τὰς συμβουλάς μου, ὁποῦ ἀποβλέπουν διὰ τὸ συμφέρον σας καὶ διὰ τὸ καλὸν τοῦ τόπου σας δὲν ἔχετε πλέον αἰτίαν νὰ παραπονῆσθε ἀπὸ ἄλλον, παρὰ ἀπὸ τὴν κακὴν γνώμην τὴν ἐδικήν σας, καὶ ἀπὸ τοὺς αἰσχροὺς στοχασμοὺς ὁποῦ ἔχετε, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὀργὴ ἡ βασιλικὴ ἔχουν νὰ σᾶς παιδεύσουν καθὼς τυχαίνει, καθὼς ἐπαιδεύθησαν καὶ ἄλλοι ὅμοιοί σας, καὶ μὴ καρτερῆτε πλέον ἄλλο γράμμα μας, ὅτι δὲν ἠξεύρομεν νὰ προφασιζώμεθα, οὔτε ἔχομεν σκοπὸν νὰ σᾶς ἀπατήσωμεν παρὰ νὰ σᾶς ἐνθυμήσωμεν τὸ χρέος σας, καὶ εἴσθε οἰκοκυραῖοι ἐξ ἅπαντος.

1807 Φευρουαρίου 2 Ἰωάννινα.

Κατὰ δὲ τὸ 1806 ἔτος μῆνα Δεκέμβριον ἐκήρυξεν ἡ Ῥωσσία τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅθεν δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ηὐξήνθη ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας συμποσούμενος· οἱ

Ἕλληνες, διά τε τὸ φιλόθρησκον καὶ ἐλπίδα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος προθύμως ἐδέχοντο τὴν Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν· ταὐτοχρόνως ὁ Ναύαρχος Συνέδην ἐχειροτόνησε Ταγματάρχην (Μαγιόρον) τὸν συγγραφέα ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων ἑκατονταρχιῶν, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισεν ὁ ἴδιος ἐκ νεοσυλλέκτων μαχητῶν, καὶ οὕτω κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν διεδιβάσθη ἀμέσως εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Λευκάδος, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπαπείλει νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ καίτοι ὁ στρατάρχης του Ἰσοὺφ Ἀράπης εἶχεν ὑπ' ὁδηγίαν του ὑπὲρ τὰς ἑπτὰ χιλιάδας ἐμπειροπόλεμον Μακεδοναλβανικὸν στρατὸν, καὶ ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους ἱππεῖς· οἱ Ἕλληνες ἔχοντες ἀνέκαθεν ἀκριβεῖς τοπικὰς γνώσεις τῆς Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας Λοκρίδος καὶ ἐπιλοίπων ἐπαρχιῶν, ὄντες μάλιστα καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἀπεδιβάζοντο πολλάκις εἰς τὴν ξηρὰν τὴν νύκτα, ὅπου ἐπέφερον ἐπαισθητὴν ζημίαν εἰς τοὺς ἐχθρούς·

Ἐὰν ὁ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πόλεμος ἤθελε διαρκέσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ εἰς τὰ Βόρεια μέρη, ἦτο πιθανὸν νὰ καταπονηθῇ ὁ Βεζύρης, ἐπειδὴ οἱ ἐν Λευκάδι ἀνώτεροι καὶ πολυπράγμονες ἀξιωματικοὶ Ἕλληνες ἐπροωργάνισαν δι' ἀποστόλων (ἐν γνώσει τῆς ἀρχῆς) τοὺς ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ ἐνόπλους Καπετάνους Ἕλληνας καί τινας πρὸς τούτοις σημαντικοὺς Ὀθωμανούς, ἐχθροὺς ἀσπόνδους ὄντας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, νὰ κινηθῶσι κατ' αὐτοῦ ἅμα ἴδωσι τοὺς ἐν Λευκάδι ἀποδιβασθέντας εἰς Ἀκαρνανίαν, καὶ κινουμένους κατὰ τοῦ τυράννου· ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ 1807 ἔτος ἀπροσδόκητος τῶν Γάλλων ἄφιξις εἰς τὴν ἑπτάνησον, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Τελσὶτ δηλαδὴ, καὶ συν-

θήκην τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου ἐματαίωσε διόλου τὸ μεγαλουργὸν τῶν Ἑλλήνων σχέδιον.

Γνωρισθέντες λοιπὸν μετὰ δέκα ἔτη ἐκ νέου οἱ Γάλλοι κυρίαρχοι τῆς Ἑπτανήσου ἐδέχθησαν εὐνοϊκῶς καὶ τὰ στρατιωτικὰ τάγματα, (ἐκτός τινων Ἀκαρνάνων, ἀπελθόντων ἐκ προαιρέσεως εἰς τὰ ἴδια) τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Γαλλικὴν ὑπηρεσίαν μὲ τὰ ὁποῖα ἀπελάμβανον καὶ εἰς τὴν Ῥωσσικὴν προνόμια, ἡ δὲ πρὸς τοὺς Γάλλους ὑπηρεσία διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη, μέχρι, δηλαδὴ, τοῦ 1814 ἔτους, καθ' ὃ μετὰ τὴν ἐν Παρισίοις συγκροτηθεῖσαν γενικὴν τῶν Βασιλέων συνέλευσιν διωρίσθησαν προστάται καὶ τοποτηρηταὶ τῆς Ἑπτανήσου οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες ἐσχημάτισαν ἓν τάγμα στρατιωτικόν, συγκείμενον ἐκ τριακοσίων μόνον στρατιωτῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ ἓν ἔτος διέλυσαν, οἱ δὲ μείναντες ἄμισθοι Σουλλιῶται καὶ διάφοροι ἄλλοι Ἠπειρῶται στερούμενοι τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ἠναγκάσθησαν νὰ διασκορπισθῶσιν ἔνθεν κἀκεῖσε, ἄλλοι δὲ νὰ γείνωσιν ὑπηρέται τοῦ τυχόντος μισθοτοί, δηλαδὴ, ἀγροφύλακες, ἀμπελοφύλακες, κηποφύλακες, ὑδροφόροι, ξυλοφόροι, ποιμένες, συφορβοί, σκαφεῖς καὶ τὰ παρόμοια, τὰ δὲ τέκνα αὐτῶν νὰ ψωμοζητῶσι· διάφοροι ἐκ τῆς κατωτέρας τάξεως ἀπελθόντες εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν· τοὺς ἐδέχθη εὐμενῶς, σκοπεύων οὕτω νὰ προσελκύσῃ, εἰ δυνατὸν, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους· τοιαύτην δυστυχῆ κατάστασιν ὑπέφερον οἱ Σουλλιῶται ἐπὶ ἐτῶν πέντε· ἔμελλεν ἄρα ν' ἀνανεωθῶσι καὶ αὐτῶν αἱ ἐλπίδες τότε, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου νὰ ἐφοπλίσωσι τοὺς βραχονίας καὶ οἱ ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν διατελοῦντες ὁμογενεῖς

Was this Church

των καὶ ἀποφασίσωσιν, ἐν ὀνόματι τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τὴν διὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ πολυειδῶν κακοπαθειῶν ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, καί τοι στερούμενοι τῶν ἀναγκαίων μέσων ὑπὲρ τοιούτων μεγάλων καὶ πολυχρονίων ἀγώνων.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ

ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ.

ΤΟΜΟΣ Β'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΗ ΚΑΙ Κ. ΒΑΦΑ,

(ΠΑΡΑ ΤΗι ΟΔΩι ΒΥΣΣΗι Ἀριθ. 301.)

1857.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ὀφείλομεν ἤδη νὰ περιγράψωμεν, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μας, καὶ τὴν σύντομον ἱστορίαν τῆς Πάργας καὶ ἑνώσωμεν αὐτὴν μετὰ τῆς τῶν Σουλλιωτῶν· διότι ἀνέκαθεν καὶ κυρίως μετὰ τῆς Πρεβύζης τὴν ἅλωσιν, τὸ Σούλλιον καὶ ἡ Πάργα ἔγειναν σχετικώτατα καὶ ἀλληλένδετα πρὸς διατήρησιν τῆς ἀμφοτέρων ἐλευθερίας, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν συμβάντων ἐξάγεται ἀλάνθαστον τὸ συμπέρασμα· ἡ ἀρχαιότης προσέτι τῆς Πάργας, τὰ σημαντικὰ καὶ περίεργα πρακτικά της, τὰ ὁποῖα ἡ πολυχρόνιος ἐν αὐτῇ διαμονή μας καὶ ἐπιμέλεια συνέδραμον νὰ συλλέξωμεν ἐκ τῶν σωζομένων ἀρχείων της, δὲν ἦτο, νομίζομεν, πρέπον νὰ μείνωσι ταῦτα πάντα εἰς τὸ σκότος καὶ ἄγνοιαν τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον στερεῖται μὲ βεβαιότητα καὶ πολλῶν ἄλλων παρομοίων ἀξιοσημειώτων γεγονότων κατὰ διαφόρους τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίας μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου, πολλῷ δὲ μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου ἥρωος Γεωργίου Καστριώτου (Σκενδέρμπεϊ), ὅστις ὅσα ἔνδοξα τρόπαια ἔστησε ζῶν κατὰ τοῦ Σουλτάνου Ἀμουρὰτ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ διαδόχου Μωάμεθ τοῦ δευτέρου καὶ κατακτητοῦ τοῦ Βυζαντίου, ἄλλας τόσας καιρίας πληγὰς ἀποβιώσας, ἄφησεν εἰς τὴν συνταφεῖσαν Ἤπειρον· διότι ὁ Μωάμεθ καὶ διάδοχοί του εἰς τόσην σκληρὰν τυραννίαν κατέφε-

ρον τοὺς Ἠπειρώτας, ὡς συμμάχους χρηματήσαντας τοῦ Σκενδέρμπεϊ ὥστε, ἐκτὸς τῶν εἰς τὴν Μείζονα Ἑλλάδα προκαταφυγόντων, τὸ τριτημόριον σχεδὸν αὐτῶν ἠναγκάσθη νὰ ἀρνηθῇ ἐκ διαλειμμάτων (κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ αὔξησιν τῆς τυραννίας) τὸν χριστιανισμὸν, καὶ ἐναγκαλισθῇ τὸν μωαμετανισμόν· ἀλλὰ τὰ αὐτὰ προείπομεν καὶ ἐν τῷ Γ΄. κεφ. τῆς ἱστορίας Σουλλίου.

Καὶ σκοπὸν καὶ καιρὸν ἐὰν εἴχωμεν νὰ ἐξιστορήσωμεν διεξοδικώτερα τὴν ἀρχαιότητα καὶ πρακτικὰ τῆς Πάργας, εἰς μάτην ἤθελε κοπιάσωμεν, διότι ὅσα ἔγγραφα εὕρομεν εἰς τὰ ἀρχεῖά της μὲ Ἰταλικὴν καὶ ἁπλοελληνικὴν γλῶσσαν οὐ μόνον ἦσαν ἀτάκτως ἐπισεσωρευμένα καὶ ἀπροφύλακτα ἀπὸ ὑγρασίας καὶ κακοκαιρίας, ἀλλὰ γεγραμμένα καὶ μὲ στοιχεῖα διεφθαρμένα, δυσανάγνωστα, δυσνόητα διὰ τὰς βαρβαρικὰς καὶ ἀγνώστους λέξεις, πολλὰ δὲ ἐξ αὐτῶν σεσηπότα καὶ διαλελυμένα· ὅθεν ἠναγκάσθημεν νὰ καταχωρήσωμεν ἐξ αὐτῶν ὅσα σημαντικώτερα καὶ περιεργότερα ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν, νὰ ἐκτανθῶμεν δὲ μόνον εἰς ὅσα ἔγειναν πρὸ ὀφθαλμῶν μας ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ, ἐξ ὧν τὰ περισσότερα καὶ ἀξιοπερίεργα ὑπάρχουσι σύγχρονα καὶ σχετικὰ, ὡς προείρηται, πρὸς τὰ τῶν Σουλλιωτῶν· οὕτω δὴ γίνονται εὐκατάληπτα καὶ πλήρη τὰ περὶ Σουλλίου καὶ Πάργας ἱστορούμενα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Τοπικὴ περιγραφὴ τῆς Πάργας.

Ἡ Πάργα εἶναι (1) Κωμόπολις, κεῖται ἐπί τινα ὑψηλὸν καὶ ἀπότομον λίθον, περιβρεχόμενον ὑπὸ τῶν παραλίων τοῦ Ἰονικοῦ πελάγους, συνεχόμενον δὲ πρὸς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζοντα αὐτὴν ὡς χερρόνησον· ἡ περιφέρεια τοῦ ἀποτόμου καὶ βραχώδους τούτου μονολίθου δὲν ὑπερβαίνει, κατ' ἔκτασιν, ἓν Ἰταλικὸν μίλιον· ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, καί τοι ἀνωμάλου καὶ κατωφεροῦς, ἔκτισαν οἱ Ἐνετοὶ φρούριον, ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι τετρακόσιοι σχεδὸν οἶκοι μικροῦ μὲν ἐμβαδοῦς, ἀλλὰ δίπατοι καὶ τρίπατοι ἕνεκα τῆς μικρᾶς τοῦ τόπου ἐκτάσεως, ἄλλοι τόσοι ἐκτὸς τοῦ φρουρίου· ἐάν τις ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης περιεργασθῇ τὸ φρούριον καὶ τὰς ἐν αὐτῷ οἰκίας θέλει τὸ παρομοιάσει πιθανὸν μὲ τὸ σχῆμα τῆς κουκουνάρας, ἐπειδὴ βλέπει τὰς οἰκίας ὑπερεχούσας ἀλλήλας τὸ ὕψος, μίαν, δηλαδὴ, ἐπὶ τῆς ἄλλης· ἐκ μέρους τῆς ξηρᾶς εἶναι δυσάλωτον ἐξ ἐφόδου, ἐκ θαλάσσης δὲ ὑποκείμενον νὰ ὑποφέρῃ ζημίαν, ἔτι μᾶλλον ἐν

(1) Μελέτιος ὁ Γεωγράφος τὴν ὀνομάζει Ὕπαργον, τὴν δὲ γειτονείαν της Θεσπρωτίαν, ἐν ᾗ συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Πάργα· ἡ Θεσπρωτία καλεῖται σήμερον Τσαμουριὰ καὶ Παρακάλαμον.

καιρῷ γαλήνης, καὶ γὰρ ἐπὶ τρικυμίας ὑπόκειται εἰς κίνδυνον πᾶν πλοῖον· ἡ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πολιορκία εἶναι ἐπικίνδυνος· ἔχει ἐν τῷ φρουρίῳ δεξαμενὰς δύω, παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ φρουρίου ὑπάρχει κατὰ τὸ δυτικοβόρειον ὕδωρ ἀναβρυτικὸν, ὅπου καλεῖται κρέμασμα, ἐν ᾧ δυσκόλως δύναται νὰ πλησιάσῃ ὁ ἐχθρὸς, διότι καὶ διὰ τῶν ὅπλων καὶ πετρῶν ὑπὸ τοῦ φρουρίου προσβάλλεται· λιμένας ἔχει δύω μικροὺς καὶ μικρῶν πλοίων χωρητικοὺς, τὸν μὲν κατ' ἀνατολὰς, τὸν δὲ κατὰ δυσμὰς τοῦ φρουρίου, ἀλλ' ἀμφότεροι ἐπικίνδυνοι, ὅταν πνέωσι νοτειομεσημβρινοὶ ἄνεμοι. Ἡ ὁροθετική της γραμμὴ φέρει σχῆμα ἡμικυκλίου, τὸ ἀπόστημα αὐτῆς κατὰ μῆκος δὲν ὑπερβαίνει τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν, καὶ μίαν μόλις τὸ πλάτος· ὅλος οὗτος ὁ τόπος, εἰ καὶ ἀνώμαλος καὶ κατωφερὴς ὁ περισσότερος, ὀλίγος δὲ ἐπίπεδος, ὅστις ὀνομάζεται Βάλτος, γέμει ἐλαιοδένδρων, ἀμπέλων καὶ κήπων ὀλίγων, ὅλων ἐπιμελῶς καλλιεργημένων· οἱ κῆποι των ἐξάγουν, κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ τόπου, ἀνάλογον ποσότητα λεμονίων, πορτοκαλλίων, κύτρων καὶ διαφόρων ἄλλων ὀπωρικῶν, ὅλων ἐξαιρέτου ποιότητος, τὰ ὁποῖα μετὰ πλείστης ποσότητος ἐλαίου ἐξοδεύουσιν εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ Ἰωάννινα, ἐκ δὲ τῶν κύτρων τὸ πλεῖστον μέρος πωλοῦσιν εἰς τῆς Πολωνίας τοὺς ἑβραίους, οἵτινες τ' ἀκριβαγοράζουσι μεταχειριζόμενοι αὐτὰ εἰς τὰς θρησκευτικάς των σκηνοπηγίας· ὕδατα ἀναβρυτικὰ ὑπάρχουσι διάφορα καὶ νοστιμότατα, κλίμα ὑγιεινὸν, ἄνδρες εὐσχήμονες, γυναῖκες εὐειδεῖς. Τὰ προϊόντα τοῦ τόπου ἀναλόγως πρὸς τὰς τρεῖς ἥμισυ καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας κατοίκων ὑπάρχουσι βέβαια ἀνεπαρκῆ, ἀλλὰ, διὰ νὰ διατηρῶσι τὴν πατρίδα ἐλευθέραν ἀπολαμβάνουσι καὶ

τῆς κυβερνήσεως τὴν συμπάθειαν, ὡς τροφοδοτούμενοι πολλάκις παρ' αὐτῆς εὐαρεστοῦνται εἰς τὴν ὀλιγάρχειαν· ἔχουσι πρὸς τούτοις ὡς εἴκοσι πλοιάρια δι' ὧν ἐμπορεύονται πρὸς τὴν Ἑπτάνησον, Ἀκαρνανίαν, Πελοπόννησον καὶ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους μέχρι Τριέστης.

Ἡ Πάργα, ὡς ἐκ τῶν σωζομένων ἐγγράφων ἀποδεικνύεται, δὲν ἦτον ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ὁποίαν κεῖται ἤδη θέσιν, ἀλλ' ἀπεῖχε μίαν ὥραν μακρὰν τῆς σημερινῆς κατὰ βορρὰν, ἔχουσα γείτονα χωρίον τι, Ἀγειὰν καλούμενον· ἡ πρώτη θέσις της ὀνομάζεται ἤδη Παλαιόπαργα· ἡ αἰτία τῆς μεταναστεύσεως οὕτω πως γνωρίζεται, κατὰ παράδοσιν.

Αἰγοβοσκός τις βόσκων τὸ ποίμνιόν του εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει ἤδη θέσιν, εἶδεν ἐντὸς στενοῦ τινος σπηλαίου μικρὰν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, (ἥτις σώζεται καὶ πανηγυρίζεται μέχρι τῆς σήμερον τῇ 15 Αὐγούστου) ἔχουσαν ἐνώπιόν της καὶ κανδύλαν φέγγουσαν· ἀμέσως ἀνήγγειλε τὸ φαινόμενον εἰς τὴν Πατρίδα, αὕτη δὲ διέταξε τοὺς ἱερεῖς νὰ τὴν φέρωσιν εἰς τὴν πρώτην Πάργαν μετὰ λιτανείας καὶ παρακλήσεως· ἀλλ' ἡ Εἰκὼν ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγας ἡμέρας μόνη της πάλιν εἰς τὸ σπήλαιον· ἡ ἀξιοθαύμαστος αὕτη ἐπιστροφὴ τῆς ἱερᾶς Εἰκόνος ὑπῆρξε τῷ ὄντι οἰωνὸς ἄριστος καὶ σωτηριώδης πρόσκλησις εἰς τοὺς Παργίους· ὅθεν ἐκ προαισθήματος, ὡς φαίνεται, ἀφίσαντες τὴν πρώτην Πάργαν συνῴκησαν τὴν ἤδη ἐνυπάρχουσαν, ἀνεγείραντες καὶ ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τὸ αὐτὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ εὑρέθη ἡ ἱερὰ Εἰκών.

Δὲν διστάζω, ὅτι ἡ θεία πρόνοια ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐκτελεῖ τοιαῦτα θαύματα, καὶ γὰρ ἡ δύναμίς της, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, ἐν ἀσθενείᾳ τε-

λειοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου φρονῶ, ὅτι δὲν ἁμαρτάνω, ἐὰν δὲν πιστεύω εὐκόλως ὅσα κοινολογοῦνται ἄνευ ἀποδείξεων καὶ πιστομαρτυριῶν, καὶ κατὰ τοῦτο ἐπιστηρίζομαι ὡσαύτως εἰς τὴν παραγγελίαν τοῦ ἰδίου Εὐαγγελίου λέγουσαν «μὴ πιστεύετε παντὶ πνεύματι, ἀλλὰ δοκιμάζετε»· οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, κατ' ἐμὴν κρίσιν ἐξηγοῦμαι ὅτι, οἱ νουνεχεῖς ἄνθρωποι οἱ συσκεπτόμενοι ἐγκαίρως καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν περιστάσεων περὶ τῶν μελλόντων, ἢ ἀπαλλάττονται διόλου, ἢ ὑποφέρουσιν αὐτὰ μετριωτέρως, ἢ τέλος πάντων, δὲν ἀγανακτοῦσι τόσον δεινοπαθοῦντες, ἐπειδὴ ἔπραξαν ὅσα ἡ συμφορὰ τοῦ χρόνου καὶ ἡ φρόνησις τοὺς ἐδίδαξαν τότε διὰ τὴν ἀποφυγήν των· καὶ οἱ Πάργιοι λοιπὸν φρονίμως ἔπραξαν μεταναστεύσαντες, διότι ἐὰν διέμενον εἰς τὴν πρώτην Πατρίδα, οὖσαν ἔκθετον καὶ ἀδύνατον, ἦτον πιθανώτατον νὰ κατασταθῶσιν ἔκτοτε καὶ αὐτοὶ δοριάλωτοι ὑπὸ τῶν Τούρκων, καθὼς ἡ Ἀγειά, Ῥάπεζα, Σενίτζα καὶ ἄλλα γειτονικά της χωρία· κατὰ τὴν αὐτὴν περίστασιν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ κατηγορίᾳ ὑπάγονται καὶ ἄλλα ὁμοιοπαθῆ μέρη τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν ὁποίων ἐνέκρινα πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀναγνώστου νὰ κάμω μικράν τινα παρέκβασιν τοῦ προκειμένου.

+ Οἱ πρὸ δύω, τριῶν καὶ ἐπέκεινα αἰώνων προπάτορές μας μὴ δυνάμενοι, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου, καὶ θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεϊ, ν' ἀντικρούσωσιν ἐκ τοῦ συστάδην τὴν πολυάριθμον δύναμιν τῶν ὀθωμανῶν κατὰ τὰς πεδινὰς καὶ καρποφόρους πατρίδας των, ἄφηναν αὐτὰς μὲ στεναγμοὺς καὶ δάκρυα, καταφεύγοντες εἰς δύσβατα βουνά, τόπους πετρώδεις, γαίας ἀκάρπους, κατοικίας τῶν ἀγρίων ζώων, ὅπου ἠναγκάζοντο νὰ

+ This looks as though the author had some Albanian national consciousness.

συστήσωσι νέαν πατρίδα, οἱ μὲν διὰ νὰ ἀποφύγωσι τὸν στιγμιαῖον θάνατον καὶ τὰ ἑπόμενα τρομερὰ κολαστήρια, καθὼς παραδείγματος χάριν, οἱ εἰς τὸν Ὄλυμπον, Ὄσσαν, Πίνδον, Χάσια, Ἄγραφα, Τζιομέρκα, Κράββαρην καὶ ἄλλα διάφορα τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας μέρη κατοικοῦντες ἤδη Ἕλληνες· οἱ δὲ νὰ διατηρήσωσιν ὁπωσοῦν ἀνεξάρτητον τὴν ἐλευθερίαν των, καθὼς οἱ Σπαρτιᾶται, Σουλλιῶται, Πάργιοι, Μαυροβουνιῶται, Σφακιανοὶ τῆς Κρήτης, Χειμαῤῥαῖοι καὶ Χορμοβῖται.

Παρατηρητέον ὅμως ὅτι, ὑπὸ τῶν καταφυγόντων εἰς ὀρεινὰ μέρη διετηρήθησαν ἐπικρατέστερα πάντοτε, ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς, τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, ἡ γλῶσσα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας· πολλάκις ἀπελάμβανον καὶ ἀνθρώπινα, οὕτως εἰπεῖν, πολιτεύματα, ὁσάκις δηλαδὴ τυχηρῶς ἐκλέγοντο ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἄξιοι, θεοσεβεῖς καὶ φιλοπάτριδες Δήμαρχοι· τὰ τοιαῦτα φιλελεύθερα καὶ θρησκευτικὰ αἰσθήματα δὲν ἴσχυσεν ἐπὶ τεσσάρων ὁλοκλήρων αἰώνων ἡ τόσον τρομερὰ δύναμις καὶ τυραννία τῶν Τούρκων νὰ καταδαμάσῃ· ἔχομεν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ζωηρὰ παραδείγματα τόσον ἀνδρείων ὁπλαρχηγῶν (Καπετάνων), περὶ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλλίου (κεφ. ἕκτῳ) ἐν συνόψει εἴπομεν, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἤδη νὰ προσθέσωμεν, ὅτι οἱ φιλελεύθεροι καὶ αὐτοχειροτόνητοι οὗτοι Καπετάνοι ὑπεράσπιζον πάντοτε τὰς ἐπαρχίας των διὰ τῶν ὅπλων, μὴ συγχωροῦτες τοὺς Τούρκους νὰ κατακρατήσωσι τὰ ὀρεινὰ μέρη· ὁπόταν δὲ ἔβλεπον πολλὴν κατ' αὐτῶν δύναμιν, τότε ἐμάχοντο ἀμυντικῶς εἰς θέσεις φύσει ἢ τέχνῃ ὀχυράς, ἄλλοτε ἀπέφευγον τὰς μάχας περιφερόμενοι εἰς τόπους ἀβάτους ἕωσοῦ διεσκορπίζοντο οἱ ἐχθροὶ μὴ δυνάμενοι

νὰ τοὺς καταβάλλωσιν· ἐὰν ἐν περιπτώσει ἐπέμενον, τότε βεβιασμένοι ἀπὸ κακοκαιρίαν καὶ πεῖναν, μὴ θέλοντες ἀφ' ἑτέρου νὰ βλέπωσι τὰς ἐπαρχίας κατατυραννουμένας ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς των, κατέφευγον εἰς τὴν Σπάρτην, Σούλλιον, Πρέβυζαν, Πάργαν, Ἰθάκην, Λευκάδα καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους (1)· ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχον σχέσεις μὲ τὰ ῥηθέντα μέρη ἐναποταμίευον ἐγκαίρως τροφὰς καὶ πολεμοφόδια εἰς δυσάλωτα σπήλαια καὶ δάση, ὅπου παρεχείμαζον ὀρεσίτροφοι· διαλυομένων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἐπέστρεφον ἐκ νέου τὴν ἄνοιξιν εἰς τὰς ἐπαρχίας των· ὅθεν μὴ δυνάμενοι νὰ τοὺς καταστρέψωσιν ἠναγκάζοντο νὰ τοὺς γνωρίζωσιν ἔπειτα ἐπιτηρητὰς τῶν ἐπαρχιῶν μὲ τίτλον Καπετάνου, καὶ τοῦτο οὐ διὰ ψιλοῦ λόγου, ἀλλὰ κατ' ἐπίσημον διαταγὴν (Μπουγιουρδὶ) τοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπαρχίᾳ τυχόντος Πασᾶ· συνέβαινε μολαταῦτα ἐσθότε ν' ἀντιφέρωνται τινὲς ἐπαρχιῶται κατὰ τῶν Καπετάνων, μὴ θέλοντες νὰ δίδωσι μικρόν τινα φόρον εἰς αὐτοὺς διὰ μισθοδοσίαν τῶν στρατιωτῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς, δὲν ἐσκέπτοντο λογικώτερα τὸ μέλλον, ἐπειδὴ ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἤθελε κατακρατήσωσι καὶ τὰς ὀρεινὰς Πατρίδας των ἔμελλον ἐξ ἀνάγκης νὰ καταντήσωσι καὶ αὐτοὶ εἵλωτες καὶ ἀνδράποδα, ὡς οἱ μείναντες εἰς τὰς πεδινάς· ἡ δὲ ἰδιοκτησία καὶ ζωὴ αὐτῶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ τυχόντος βαρβαροτούρκου· ἀλλ' αἱ τοιαῦται δυσαρέσκειαι καὶ διενέξεις μεταξὺ ἐπαρχιωτῶν καὶ καπετάνων ὑπεκινοῦντο πάντοτε ὑπὸ τῶν ὄντως Τουρκοκοτζαμπασίδων καὶ οὐχὶ Δημάρχων, ἐπὶ σκοπῷ

(1) Σώζονται μέχρι σήμερον ἰδιόκτητοι οἶκοι τῶν Καπετάνων Μπουκουβάλα, Καραΐσκου, Ἀνδρούτσου, Βαρνακιώτου, Στράτου εἰς Πάργαν, Ἰθάκην καὶ Πρέβυζαν.

ὅπως μὴν ἀπαντῶσι προσκόμματα εἰς τὰς ἀχορτάστους ὀρέξεις των, γυμνόνοντες τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφούς των, ἀφαιροῦντες πολλάκις καὶ αὐτὸν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον.

Ἄς ἀφήσωμεν ἐντοσούτῳ διὰ μίαν στιγμὴν κατὰ μέρος τῶν παλαιῶν Σπαρτιατῶν, Σουλλωτῶν καὶ Καπετάνων τὰς ἀνδραγαθίας, καὶ ἄς παρατηρήσωμεν ἐν παρόδῳ ἐὰν οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν ἠκολούθησαν τὰ παραδείγματά των, ἐδόξασαν τοὺς προπάτοράς των ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔτους, μολονότι καὶ οἱ Σουλλιῶται καὶ οἱ Καπετάνοι τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, ἦσαν διόλου σχεδὸν ἀκατήχητοι ὑπὸ τῆς φιλικῆς ἑταιρίας· εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρχον καὶ τῆς ἐσχάτης προσέτι τάξεως οἱ κάτοικοι προκατηχημένοι· ἀλλ' οἱ ἔμποροι, βιομήχανοι, παντοπῶλαι καὶ γεωργοὶ, καθὸ ἀπειροπόλεμοι ἦσαν φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ ἀνίκανοι νὰ δράξωσι τὰ ὀλίγα καὶ παρηγκωνισμένα αὐτῶν ὅπλα καὶ καταβάλλωσι τὰ τροπαιοῦχα τῶν Τούρκων, ἐὰν δὲν ἐξεστράτευεν αὐθόρμητος ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Σπάρτης Πέτρος Μαυρομιχάλης μετὰ τῶν φυλάρχων καὶ συμπολιτῶν του· Ἀντώμπεϊ Γρηγοράκη, Παναγιώτου Τρουπάκη, Γεωργίου Καπετανάκη, Παναγιωτάκη Πετρουπολάκη, Τζιγκουρίου Γρηγοράκη, Γαλάνη Κουμουνδουράκη, Χρηστέα καὶ Καπετᾶν Κυβέλλου, δυσκόλως ἤθελε λάβη πρόοδον ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασις, τῆς οἰκογενείας μάλιστα τοῦ Μαυρομιχάλη αἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους θυσίαι ἀπεδείχθησαν ἐξεραιτικαὶ καὶ ἐφάμιλλαι τῷ ὄντι πρὸς τὰς παλαιὰς τῆς Σπάρτης ἐπὶ Λεωνίδου.

Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν Πελοποννησίων· ὁ ἀρχηγὸς Θεόδωρος Κωλοκοτρώνης μετὰ τῶν ὁπλαρχηγῶν Πετιμεζέων,

Ἀναγνωσταρᾶ, Δ. Πλαπούτα, Νικήτα Σταματελοπούλου, Π. Γιατράκου, Δ. Τζόκρη, Κεφάλα καὶ λοιπῶν, οἵτινες διήγειρον εἰς τὰ ὅπλα ὅλην τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' αἱ ἐπιτόπιαι γνώσεις, φρόνησις καὶ πολεμικὰ στρατηγήματα τοῦ πρώτου συνετέλεσαν τὰ μέγιστα ἐν τῇ κρισίμῳ περιστάσει τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ποτὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπὶ Ξέρξου.

Ὀφείλομεν πρὸς τούτοις νὰ μὴ παραγκωνίσωμεν τὴν σεβαστὴν ἀλήθειαν, ὅτι οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Δημογέροντες τῆς Πελοποννήσου οὐκ ὀλίγον ἐδοκίμασαν ἀγῶνα καὶ κίνδυνον ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἀρχάς, ὅτε οἱ προμνησθέντες ὁπλαρχηγοὶ οὔτε ἐπιῤῥοὴν εἶχον ἀκόμη εἰς τὸν λαόν· (ἦσαν γὰρ οἱ σημαντικώτεροι πρὸ ἐτῶν πρόσφυγες εἰς τὴν Ἑπτάννησον) οὔτε κίνδυνόν τινα πρὸ τῆς ῥήξεως ἐπειράθησαν παρὰ τῶν Τούρκων, καθὼς οἱ ἀρχιεροδημογέροντες, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐμβληθέντες εἰς σκοτεινὴν εἱρκτὴν ἐν Τριπόλει ὡς κατάδικοι, ἀπεβίωσαν ἐν αὐτῇ, μὴ δυνηθέντες νὰ ὑποφέρωσι τὴν πεῖναν καὶ σκληρὰ κολαστήρια.

Εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον προηγούμενοι οἱ Καπετάνοι· Ἀνδρέας Ἴσκου, Γεώργιος Βαρνακιώτης, Γεώργιος Καραΐσκάκης, Γεώργιος Τζόγκας, Θεόδωρος Γρίβας, Στάθης Κατζικογιάννης καὶ Δημήτριος Μακρὺς, δὲν ἐτόλμουν ποτὲ οἱ Ἀκαρνᾶνες καὶ Αἰτωλοὶ νὰ κινηθῶσιν, ὑπήκοοι ὄντες τῶν Ὀθωμανῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐὰν δὲν ἐκινοῦντο οἱ ὁπλαρχηγοὶ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτζου, Δυοβουνιώτης, Πανουργιᾶς, ὁ ἀτρόμητος Διάκος, Σκαλτζοδῆμος, Μῆτζος Κοντογιάννης, Γκοῦρας καὶ Σαφάκας, τίνες ἄλλοι ἠδύναντο νὰ συσσωματωθῶσι καὶ παραταχθῶσι πρὸς τοὺς

Τούρκους, ἀσήμαντοι καὶ ἀπειροπόλεμοι ὄντες τότε δι' ἓν τόσον μέγα καὶ δυσκατόρθωτον ἔργον;

Καὶ οἱ Καπετάνοι τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, Δῆμος καὶ Γεώργιος Τζαχήλας, Διαμαντὴς Ὀλύμπιος, Καρατάσιος, Ἀγγελὴς Γάτζος, Λαζέοι, Θανάσης Μπλαχάβας, Θεόδωρος Ζάκας, Κυριάκος Μπασδέκης, Συρόπουλος, Ταμπάκης, Τζαρόπουλος, Μάνδαλος, Στερνάρης, Νάνος Ψῆρας, Μῆτρος Λιακόπουλος, Μπίνος Ἀποστολάρας, Γεώργιος Γριζάνος, καὶ ἄλλοι διάφοροι, καί τοι ἀκατήχητοι καὶ μακρὰν ἀλλήλων ἀπέχοντες, ἐὰν δὲν ἀντίσταντο εἰς τὴν λυσσώδη ὁρμὴν τῶν Τούρκων, πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἔμελλον νὰ θυσιάσωσι καὶ αἰχμαλωτίσωσιν ἀπανθρώπως, πολλάκις ἀνεχαίτισαν τὴν προχώρησίν των, διάφοροι μάλιστα ἐξ αὐτῶν βλέποντες τὴν Ἑλλάδα καταπονουμένην ἐκ τῶν πολυαρίθμων στρατευμάτων ἔδραμον εἰς ὑπεράσπισίν της. δηλαδὴ εἰς Τρίκερα, Σκιάθον, Εὔβοιαν, Ἀταλάντην, Θήβας, Θερμοπύλας καὶ διάφορ' ἄλλα μέρη, ὅπου ἐσυγκρότησαν σημαντικὰς μάχας· ἑνὶ λόγῳ ἐξηγούμεθα ὅτι, ἐὰν οἱ Σουλλιῶται καὶ οἱ Καπετάνοι τῶν ἐπαρχιῶν (ἐπειδὴ ἦσαν γεγυμνασμένοι εἰς τὰ ὅπλα) τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως προκατηχημένοι καὶ συνεννοημένοι ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία ἦτο πιθανώτατον νὰ ἐλευθερωθῶσι καὶ τεθῶσιν ἑπομένως τὰ φυσικὰ ὅρια τοὐλάχιστον εἰς τὸν Ὄλυμπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ χρονολογικῆς ὑποταγῆς τῶν Παργίων ὑπὸ τὴν Ἐνετικὴν Ἀριστοκρατίαν.

Μετοικήσαντες ἐν τοσούτῳ οἱ Πάργιοι καὶ νέαν συ-

στήσαντες Πατρίδα ὑπέπεσον εἰς ἀντιζηλίαν καὶ ἀντιπάθειαν πρὸς τοὺς γείτονας διὰ τὰς τοποθεσίας τῆς πρώτης Πατρίδος· μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντέχωσι διὰ πολὺν χρόνον τῶν γειτόνων τὰς καταδρομὰς καὶ τὴν ἐσωτερικήν των ἀνέχειαν, ἀπεφάσισαν ν' ἀφιερώσωσιν ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀρτισύστατον Πατρίδα των ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ ὑπεράσπισιν τῆς γειτονευούσης τότε Ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις, κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ὑπῆρχε μία τῶν ἰσχυρωτέρων Κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν· ἔπεμψαν ὅθεν εἰς Κέρκυραν τέσσαρας πληρεξουσίους, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

Ἰωάννης Πρωτοπαππᾶς.
Ἰωάννης Ἀντίοχος.
Δημήτριος Βυρβιτζιότης.
Ἰωάννης Κουμάνος.

Ὑπῆρχε τότε Κυβερνήτης τῆς Κερκύρας καὶ μὲ τοὺς ἑξῆς τίτλους Ἀζαρίνος Καραβέλλος, Δουκάλης Βάϊλος καὶ Καπετάνος τῶν Κορφῶν, ὅστις τοὺς ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ φιλοφρόνως ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν Ἐνετῶν, τοὺς ὥρκισεν εἰς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον νὰ εἶναι πιστοὶ ὑπήκοοι· ἔγεινε μὲν αὕτη ἡ ὑποταγὴ καὶ παράδοσις, ὡς εἰς τὰ ἀρχεῖα αὐτῶν φαίνεται, τῷ χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ πρώτῳ ἔτει καὶ τῇ εἰκοστῇ πρώτῃ Μαρτίου, ἰνδικτιῶνος πρώτης, ὑπεγράφη δὲ καὶ ἐκυρώθη παρὰ τῆς Ἀριστοκρατίας τῶν Ἐνετῶν τῷ χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἑβδόμῳ ἔτει τῇ ἐννάτῃ Αὐγούστου, παρὰ τοῦ τότε Δουκὸς τῶν Ἐνετῶν πρώτου Φραγκίσκου Φωσκαρίνου κατὰ τὴν πρώτην του Δουκάλε, (ἡγεμονίαν).

Ὁ ῥηθεὶς Ἀζαρίνος καὶ Κυβερνήτης τῶν Κορυφῶν ἐσυμβούλευσε τοὺς ἀπεσταλμένους νὰ ζητήσωσι παρὰ

τῆς Ἀριστοκρατίας καὶ προνόμιά τινα διὰ τὴν Πατρίδα των· ἀλλ' αὐτοὶ, ἀπολαβόντες τὸ περὶ οὗ ἐστάλησαν ποθούμενον, ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ ἄλλων σπουδαίων ζητημάτων, ἀμφιβάλλοντες μή τοι ὡς ἐκ τούτου ἀποτύχωσι καὶ τοῦ κυριωτέρου· μολαταῦτα πεισθέντες εἰς τὰς εἰλικρινεῖς συμβουλάς του ἐπρότεινον τὰ ἑξῆς ἀστεῖα μᾶλλον καὶ ἁπλούστατα, ἢ σημαντικὰ προνόμια.

Πρῶτον· ἡ Ἐνετικὴ Ἀριστοκρατία νὰ χορηγῇ κατ' ἔτος εἰς πᾶσαν οἰκογένειαν ἀνὰ πέντε μόδια (1) ἅλατος χάρισμα καὶ ἀνὰ τρία εἰς πᾶν ἄῤῥεν παιδίον.

Δεύτερον· ὁ Διοικητὴς τῆς Πάργας θέλει ὑποχρεοῦται νὰ δίδῃ κατ' ἔτος δύω γεύματα ἐκ ποικίλων γλυκισμάτων εἰς τοὺς ἄρχοντας, (2) Ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐν ὑπουργήμασι· τὸ μὲν νὰ γίνηται τῇ παραμονῇ τῶν Χριστουγεννῶν, τὸ δὲ τῇ τῶν Θεοφανείων, ἐν οἷς ἐγίνοντο προπόσεις ὑπὲρ τοῦ πολυχρονισμοῦ, ὑγείας τοῦ Δουκὸς, ἐνισχύσεως, ἐκτάσεως καὶ στερεώσεως τῆς Ἀριστοκρατίας· τὴν ἐπιοῦσαν ὤφειλεν ὁ Διοικητὴς νὰ πέμπῃ εἰς πάντα ἄρχοντα δεκαπέντε τυγανίτας, εἰς τοὺς μὴ ἄρχοντας δώδεκα, εἰς τοὺς ἱερεῖς, εἰς τοὺς ἐν ὑπουργήμασι, εἰς τοὺς πλοιάρχους, ἄρχοντας καὶ μὴ, τριάκοντα καὶ ἕξ.

Τρίτον· ἐπὶ ἡμερῶν ὀκτὼ, ἀπὸ πρώτης, δηλαδὴ,

(1) Τὸ μόδι τῶν Κερκυραίων ζυγίζει ἐννενήκοντα ὀκάδας.

(2) Διὰ νὰ ἐγίνετό τις ἄρχων ἐπὶ Ἐνετῶν ἤρκει νὰ ἔδιδεν εἰς τὸν Διοικητὴν δέκα χρυσᾶ Βενέτικα καὶ οὕτως ἠγόραζε τὴν ἀρχοντίαν καὶ εὐγένειαν (nobiltà), ἅμα δὲ ἐκαταχωρίζετο τὸ ὄνομά του εἰς τὴν χρυσῆν Βίβλον (Libro D'oro) ἔμενε παντοτεινὸς καὶ κατὰ κληρονομίαν ἄρχων καὶ εὐγενής.

Μαΐου ἑκάστου ἔτους, νὰ λαμβάνωσιν οἱ κάτοικοι τὴν εἴσπραξιν τοῦ τελωνείου, τὴν ὁποίαν ἐδαπάνουν εἰς φαγητά, ποτὰ καὶ χορούς· ἐὰν δὲν ἐξήρκει, ἀνεπλήρουν τὸ ἐλλεῖπον ἐξ ἰδίων, τῇ δὲ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐτελείωνεν ἡ πανήγυρις διῃροῦντο εἰς δύω ἴσα σώματα στρατιωτικὰ καλῶς ὡπλισμένα, τὸ μὲν ἐνδεδυμένον Ἰταλικὴν στολήν, ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καπετάνον του, ὠνομάζετο σῶμα Βενετζάνικον, τὸ δὲ Τουρκικόν· παῤῥησιαζόμενα δὲ ἀμφότερα εἰς τὴν πλατείαν τοῦ προαστείου ἐν παρατάξει μάχης, ἤρχιζον πλαστὸν ἀκροβολισμόν, ὅστις διήρκει ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, ἐπὶ τέλους συνελάμβανε τὸ πρῶτον σῶμα ὡς αἰχμαλώτους τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐπρόσφερεν εἰς τὸν διοικητήν, οὗτος δὲ ἐδωροδόκει τοὺς ἀριστεύσαντας· μεταξὺ τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν τῆς Βακχικῆς ταύτης πανηγύρεως εἶχον τὸ προνόμιον οἱ πανηγυρισταὶ (κοινῶς Ῥωσσαλιῶται) νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τὸν διοικητὴν ἀμνηστείαν φυγάδος τινος, ἢ ἐξωρισμένου, ἢ καταδίκου· ἡ δὲ πανήγυρις αὕτη ἐσυγκροτεῖτο καὶ μέχρι τῆς παραδόσεως τῆς Πάργας.

Πολλαὶ καὶ διάφοροι φυλαὶ ὑπῆρχον εἰς τὴν Πάργαν, ἀλλ' ἔκ τινος ἐνσκηψάσης φθοροποιᾶς πανώλους ἠφανίσθησαν ῥιζηδὸν δεκατέσσαρες, σώζονται δὲ μέχρι τῆς σήμερον αἱ ἑξῆς δεκαεπτά.

Δεσιλᾶται, Βασιλᾶται, Πετζαλᾶται, Δημουλιτζᾶται, Στανελᾶται, Ζουλᾶται, Μανωλάκιδες; Μαυρογιαννᾶται, Βέργιδες, Ἱδρωμένοι, Τζορῖται, Ζουπαναῖοι, Παπύριδες, Λουμπαῖοι, Βερβιτζιῶται, Βρανᾶται καὶ Καλούλιδες.

Ἅμα ἐγνωρίσθησαν οἱ Ἐνετοὶ κύριοι τῆς Πάργας, ἤρχισεν, ὡς προείρηται, νὰ κορυφοῦται ἡ ζηλοτυπία καὶ ὁ φθόνος τῶν γειτόνων κατ' αὐτῆς, καὶ ἐπομένως

οἱ συνεχέστεροι πόλεμοι, διότι τοὺς ἐγειτόνευσαν οἱ ἐκ διαλειμμάτων γινόμενοι ἀρνησίθρησκοι Ἀλβανοί, οἵτινες κατεγίνοντο ὅλαις δυνάμεσι ὅπως ἀφανίσωσιν, ἢ ἐξώσωσιν αὐτοὺς ἐκεῖθεν καὶ κυριεύσωσιν οἱ ἴδιοι τὴν ὀχυρὰν ταύτην θέσιν· κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὑπέφερον πολλὴν φθορὰν τῶν ἀκινήτων ἰδιοκτησιῶν, καὶ θάνατον, ὡς ἐκ τῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἀναφορῶν των ἐφωτίσθημεν, ἀναγνώσαντες σποράδην τινὰς παραγράφους· ὅθεν ἀπὸ τοῦ 1571 ἔτους μέχρι τοῦ 1575 ἔκτισεν ἡ κυβέρνησις τὸ ἐνυπάρχον φρούριον, ἐνισχύσασα αὐτὸ μὲ κανόνια, Βόμβας καὶ πᾶν ἀναγκαῖον ἐφόδιον· ἐπειδὴ δὲ οἱ πόλεμοι συνέβαινον δὶς καὶ τρὶς κατ' ἔτος, ἡ δὲ φθορὰ τῶν ἀκινήτων ἰδιοκτησιῶν πολλάκις, δὲν ἔδιδον διὰ τοῦτο εὐκαιρίαν εἰς τοὺς κατοίκους οὔτε κἂν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον νὰ πορίζωνται διὰ τοῦ ἱδρῶτος, τούτου ἕνεκα τοὺς ἔτρεφεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ Κυβέρνησις. Πασᾶς τις μὲ ἑπτὰ χιλιάδας στρατοῦ τοὺς ἐπολιώρκησε διὰ ξηρᾶς μῆνας πέντε, ἐνῷ μόλις ὑπῆρχον τότε τετρακόσιοι ἄνδρες μάχιμοι, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ τοὺς κυριεύσῃ ἐτράπη εἰς φυγὴν πανστρατιᾷ· φαίνονται ἀκόμη αἱ τριῶται ἐσκαμμέναι εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πετρῶν, ὅπου οἱ Τοῦρκοι διεσκέδαζον τὴν ἡμέραν παίζοντες.

Διὰ νὰ βεβαιωθῇ ὁ ἀναγνώστης ὅτι, ἡ Ἀριστοκρατία τῶν Ἐνετῶν δὲν ἐφείδετο δαπανῶν καὶ προσωπικῶν θυσιῶν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς Πάργας ὁ παρακατιὼν ἰταλιστὶ ἀντιγεγραμμένος παράγραφος ἐξ ἐπισήμου τινὸς γράμματος τοῦ Κυβερνήτου τῶν Κορυφῶν πρὸς τὸν ἐν Πάργᾳ διοικητὴν εἶναι ἱκανὴ ἀπόδειξις.

Parga sarà sempre l' ochio e l' orechio di Corfù, perciochè dobbiamo tenerla con tutte le force.

Ἡ Πάργα δηλαδὴ θέλει εἶναι πάντοτε τὸ ὄμμα καὶ τὸ ὠτίον τῶν Κορυφῶν, τούτου ἕνεκα ὀφείλομεν νὰ τὴν διατηρῶμεν ὅλαις δυνάμεσιν· ὄμμα καὶ ὠτίον τὴν ὀνομάζει διότι δι' αὐτῆς θέλει βλέπει καὶ ἀκούει πάντοτε ἡ Κυβέρνησις τὰ ἐν Ἠπείρῳ συμβαίνοντα, τὸ δὲ κυριώτερον διὰ νὰ τὴν ἔχῃ προπύργιον τοῦ τότε δυσαναχαιτίστου χειμάῤῥου τῶν Τούρκων.

Τόσην εὔνοιαν καὶ τοσαύτας χάριτας ἀπελάμβανον οἱ Πάργιοι παρὰ τῶν Ἐνετῶν ἀπὸ τοῦ 1401 μέχρι τοῦ 1797 ἔτους, ὅτε οἱ Γάλλοι ἐκυρίευσαν τὴν Βενετίαν, καὶ ἅπασαν αὐτῆς τὴν ἐπικράτειαν, οἵτινες τοὺς ὑστέρησαν μὲν ἀφ ἑνὸς τῶν Ἐνετῶν τὰς χάριτας, τοὺς ἀπήλλαξαν δ' ἀφ' ἑτέρου διὰ μῆνας δεκαοκτὼ ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς φόβους.

Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Γάλλων ἀπὸ τῆς Ἑπτανήσου καὶ παραλίων τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὑπέπεσον ἐκ νέου εἰς χειροτέρους τῶν πρώτων κινδύνους, ὡς ἑπομένως γνωσθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Συμμαχία τῶν Παργίων μετὰ τῶν Σουλλιωτῶν.

Κατακτήσας ὁ Ἀλῆς Πασᾶς τὴν Πρέβυζαν, ὡς ἐν Κεφαλαίῳ ὀγδόῳ τοῦ πρώτου τόμου ἐν συντόμῳ εἴρηται, ἔῤῥιψε παρευθὺς τὸ ὄμμα του καὶ εἰς τῆς Πάργας τὴν κατάκτησιν· οἱ Σουλλιῶται ᾐσθάνθησαν τότε ἐνδομύχως πρὸς ὃν ἔμελλον νὰ ὑποπέσωσι κίνδυνον, ἐὰν δὲν προλάβωσι νὰ ἑνωθῶσι καὶ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Παργίων· ὅθεν μεθ' ἡμέρας τρεῖς ἐστάλησαν. δέκα Σουλ-

λιῶται εἰς Πάργαν, ὅπως συσκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι τὸ πρακτέον περὶ τῆς σωτηρίας καὶ διατηρήσεως τῆς ἀνεξαρτησίας ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, διότι ἀπὸ τῆς κατωτέρω πρὸς τοὺς Παργίους ἐπιστολῆς τοῦ Πασᾶ ἐπείσθησαν, ὅτι ἔμελλε νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Πάργας ἢ τοῦ Σουλλίου· ἡ μέθη τῆς νίκης, ἡ συῤῥοὴ τῶν Τουρκαλβανῶν εἰς Πρέβυζαν, καὶ ὁ διασπαρεὶς ἐκ τῆς ἁλώσεώς της φόβος ἦσαν ἀδιαφιλονείκητα τεκμήρια ὑπονοίας· συσκεφθέντες λοιπὸν ἀπεφάσισαν οὕτως· ἐπειδὴ κατὰ τὸ γράμμα μελετᾷ νὰ κινηθῇ ὁ Πασᾶς κατὰ τῆς Πάργας, νὰ προπέμψωσιν οἱ Σουλλιῶται εἰς αὐτὴν τριακοσίους ἐκλεκτοὺς συμπολίτας, συγκειμένους ἀφ' ὅλων τῶν φυλῶν, συσσωματωμένοι οὗτοι μετὰ τῶν Παργίων νὰ προσβάλλωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ μεθόρια, ἐὰν ἔλθῃ, μετὰ διαρκῆ δὲ καὶ ἀνδρείαν ἀντίστασιν νὰ ὀπισθοποδίσωσιν ἐπίτηδες μαχόμενοι μέχρι τοῦ προαστείου, ὅπου πρέπει νὰ ἔμβωσιν εἰς δυνατὰς οἰκίας, προπαρασκευασμένας μὲ ἐπιτηδείους πολεμάρχους πρὸς ἀμυντικὸν πόλεμον, ἅμα δὲ ἴδωσιν ἀπὸ τοῦ Σουλλίου, (διότι καὶ ὁ πυροβολισμὸς ἀκούεται, καὶ τὰ ὅρια φαίνονται), συγκροτουμένην μάχην ἐπὶ τὰ ὅρια νὰ δράμωσι τὴν νύκτα ἄλλοι τοὐλάχιστον πεντακόσιοι ἀπὸ τὰ ὄπισθεν καὶ ἀποκλείσωσι τὴν ἔξοδον τοῦ ἐχθροῦ, τοὐναντίον ἐὰν κινηθῇ κατὰ τοῦ Σουλλίου, τότε οἱ Πάργιοι νὰ τοὺς ἐξοικονομῶσιν ἀπὸ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια.

Εἰ μὲν ὁ Πασᾶς, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν κατωτέρω γραμμάτων του, ἐστράτευε κατὰ τῆς Πάργας ἔμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ πληρώσῃ διπλοῦν τὸ ὅσον ἀθῶον αἷμα ἔχυσεν εἰς Πρέβυζαν, διότι εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς Πάργας οὖσαν κατωφερῆ, ἀνώμαλον καὶ δασελαιοδεντρώδη

προσβάλλεται καὶ ἀποκλείεται ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ τὰ ὄπισθεν εἰς τρόπον ὥστε, ἦτον ἀπίθανον νὰ σωθῇ τὸ ἥμυσι τοῦ στρατεύματός του· δὲν ἐβράδυνεν ὅμως ν' ἀντηχήσῃ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ἡ μεταξὺ Παργίων καὶ Σουλλιωτῶν συμμαχία, καὶ ἐν ταυτῷ νὰ αἰσθανθῇ, ὅτι τὸ κατὰ τῆς Πάργας κίνημά του ἔμελλε ν' ἀμαυρώσῃ μὲ σημαντικὴν ζημίαν καὶ αἰσχύνην τὰ κατὰ τῆς Πρεβύζης τρόπαιά του· ἠναγκάσθη διὰ τοῦτο νὰ ἐπιχειρισθῇ τοὺς κατωτέρω τρόπους καὶ μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του.

(Τ. Σ.) Ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

Εἴδησις πρὸς ἐσᾶς τοὺς Παργιώτας, ὅτι ἐβεβαιωθήκετε, ὁ πόλεμος ὁποῦ ἔγεινε σήμερον καὶ ἐζάπωσα (ἐκυρίευσα) τὴν Πρέβυζαν, διὰ τοῦτο γιὰ ὁποῦ σᾶς γράφω καὶ σᾶς δίδω τὴν εἴδησιν, ὅτι μάνταμ, (ἐπειδὴ) ὁποῦ εἶστε γείτονες, ἐγὼ πόλεμον μετ' ἐσᾶς δὲν θέλω, μόνον νὰ κινήσετε δύω τρεῖς νομάτοι νὰ ἔλθετε ἐδῶ νὰ κουβεντιάσωμεν (ὁμιλήσωμεν), καὶ νὰ γείνετε τοῦ βασιλέως μου, καὶ ὅτι νιζάμι (πολιτικὴν διοίκησιν) θελήσετε, νὰ σᾶς δώσω, ἀμμὰ δὲν θέλετε, νὰ ξέρετε ποῦ ἔχω καὶ μετ' ἐσᾶς πόλεμον, καὶ τὸ κρίμα εἰς τὸν λαιμόν σας.

Πρέβυζα τρίτη ἀξάμ (ἑσπέρας) 1798 ὀκτωβρίου 12

Περιττὴν καὶ μικροψυχίας σημεῖον ἐγκρίναντες οἱ Πάργιοι τὴν ἀπάντησιν, ἡτοίμαζον τὰ ὅπλα μετὰ τῶν Σουλλιωτῶν καὶ Γάλλων νὰ τὸν ἀντικρούσωσιν ἐν τοῖς μεθορίοις, αὐτὸς δὲ ἀπορῶν διὰ τὴν σιωπὴν καὶ ἀδιαφορίαν τῶν Παργίων, μεθ' ἡμέρας τέσσαρας τοῖς ἔπεμψε καὶ δευτέραν ἐπιστολὴν μ' ἐπίτηδες σημαντικὸν αὐλικόν του, διατάξας νὰ περιμείνῃ καὶ λάβῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀπάντησιν.

(Τ. Σ.) Ὁρισμὸς τοῦ ὑψηλοτάτου
Ἀλῆ Πασᾶ.

Εἰς ἐσᾶς Παργιώτας, ἄλλο δὲν σᾶς γράφω, μοναχὰ καὶ ἄλλην φορὰν σᾶς ἔγραψα καὶ δὲν ἐβάλετε αὐτὶ εἰς τὰ λόγια μου, μόνον στέκεσθε Μαγρούριδες (ὑπερήφανοι), καὶ αὐτὸ τὸ μαγρουλῆκι δὲν σᾶς ἐβγένει σὲ καλὸ μὲ τὸ νὰ ἔχω κάτι ἄλλαις δουλαῖς ἀλλοιώτικαις κατὰ τὸ παρόν· ἐγὼ δὲν θέλω τὸν χαλασμόν σας, μόνον νὰ εἴμαστε γειτόνοι καθὼς εἴμαστε, καὶ τὸ μεράμι μου (ἡ θέλησίς μου), οὔτε γιὰ νὰ σᾶς χαλάσω εἶναι, οὔτε Τούρκους νὰ στείλω αὐτοῦ, μόνον νὰ διώξετε τοὺς Σουλλιώτας, καὶ νὰ σκοτώσετε τοὺς Φραντζέζους ὅπου εἶναι αὐτοῦ καὶ σᾶς στέλλω τὸν Χασᾶν ἐφέντην καὶ σᾶς κουβεντιάζει τὰ πάντα στοματικά· ὄχι ἄλλο.

Πρέβυζα 16 ὀκτωβρίου 1798.

Διὰ νὰ ματαιώσωσι τὰς ἐλπίδας τοῦ Πασᾶ, γνωστοποιήσωσι ταὐτοχρόνως τὰ φρονήματα καὶ ἀπόφασίν των, διεύθυνον διὰ τοῦ ἰδίου Χασᾶν ἐφέντη τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν.

Ὑψηλότατε Α. Πασᾶ σὲ προσκυνοῦμεν.

Ἐλάβομεν τὰ δύω σου γράμματα καὶ ἐχάρημεν διὰ τὴν ὑγείαν σου· τὴν ὑποταγὴν ὁποῦ ζητεῖς ἀπ' ἡμᾶς, εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν ἀπολαύσῃς, ἐπειδὴ τὰ ζωντανά σου παραδείγματα μᾶς παρακινοῦν ὅλους εἰς τὸν ἔνδοξον καὶ ἐλεύθερον θάνατον, καὶ ὄχι ποτὲ εἰς τὸν ἄτιμον καὶ τυραννικὸν ζυγόν· μᾶς γράφεις νὰ διώξωμεν τοὺς Σουλλιώτας καὶ σκοτώσωμεν τοὺς Φραντζέζους· τοῦτο ὄχι μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ κάμωμεν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἠδυνάμεθα, πάλιν ἤθελε τὸ ἀποφύγωμεν, διότι ἡ Πατρίς μας ἔχει τέσσαρας αἰῶνας ὁποῦ καυχᾶται διὰ τὴν καλήν της πίστιν,

τὴν ὁποίαν πολλάκις καὶ μὲ τὸ αἷμά της ὑπεράσπισε· πῶς λοιπὸν ἡμεῖς τώρα ν' ἀμαυρώσωμεν τὴν δόξαν καὶ ὑπόληψίν της; Ποτέ.

Τὸ νὰ μᾶς φοβερίζῃς ἀδίκως εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν σου, ἀλλ' οἱ φοβερισμοὶ δὲν εἶναι ἴδιον τῶν μεγάλων ἀνθρώπων· καὶ τὸ ἄλλο ἡμεῖς δὲν ἐγνωρίσαμεν ποτὲ τὸ χρῶμα τοῦ φοβερισμοῦ, ὅσον ἐσυνηθίσαμεν τὸν ἔνδοξον πόλεμον διὰ τῆς πατρίδος τὰ δίκαια.

Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, ἡμεῖς ἕτοιμοι, ἡ ὥρα περιμένεται νὰ δοξασθῇ ὁ νικητής· ὑγίαινε.

Πάργα 19 ὀκτωβρίου 1798.

Ὅλοι οἱ Πάργιοι
μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Καὶ τὰς δύω ἐπιστολὰς τοῦ Πασᾶ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπάντησιν ἐγνωστοποίησαν οἱ Πάργιοι πρὸς τοὺς Γάλλους, τοὺς ἐβεβαίωσαν ἐν ταυτῷ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι τὴν παραμικρὰν ὑπόνοιαν περὶ τῶν ὅσων γράφει ὁ Πασᾶς· καὶ τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπήνεσαν τῶν Παργίων οἱ Γάλλοι, ὑποσχεθέντες νὰ συναποθάνωσι μετ' αὐτῶν, ὄντες ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα, ἐὰν ὁ Πασᾶς ἤθελε κινηθῇ κατὰ τῆς Πάργας· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἶχον πέμψει μυστικῶς οἱ Πάργιοι δύω πρέσβεις πρὸς τοὺς Ναυάρχους τοῦ Ῥωσσοθωμανικοῦ στόλου Οὐσακὸφ καὶ Καδίρμπεϊ διὰ ν' ἀσφαλίσωσι τὴν Πατρίδα των ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ προστασίαν τῶν δύω Αὐτοκρατόρων, ἐνέκρινον συμφερώτερον νὰ παρακαλέσωσι τοὺς Γάλλους νὰ διαβιβασθῶσι μ' εὐχαρίστησίν των εἰς τὴν Κέρκυραν, διότι οὔτ' ἀπὸ τῶν στόλων ἐκινδύνευον πλέον ἕνεκεν αὐτῶν, οὔτ' ὁ Α. Πασᾶς εἶχεν εὐλογοφανῆ αἰτίαν ἔπειτα νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς

Πάργας· ταύτην τὴν γνώμην ἐδέχθησαν εὐχαρίστως οἱ Γάλλοι, ἣν καὶ τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ ἐπραγματοποίησαν· πρὶν δὲ ἐπιστρέψωσιν οἱ ἀπεσταλμένοι ἐκ τῶν στόλων, τοὺς ὁποίους εὗρον πλέοντας μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Πελοποννήσου, ἀπήντησεν ὁ Πασᾶς ὡς ἀκολούθως.

(Τ. Σ.) Ὁρισμὸς τοῦ ὑψηλοτάτου Α. Πασᾶ.

Εἰς ἐσᾶς Παργιώτας, ἄλλο δὲ σᾶς γράφω, μοναχὰ τὸ χαρτὶ (τὸ γράμμα) ὁποῦ μὲ ἐστείλετε εἶναι ἀτζαμήτικον (ἀμαθέστατον) καὶ μαγρούρικον (ὑπερήφανον), καὶ δὲν εἶναι φρόνιμο χαρτὶ, καὶ ἡ γνῶσις ἀκόμη δὲν ἦρθεν εἰς τὸ κεφάλι σας· καὶ τοῦτο σᾶς λέγω ὁποῦ ἐλᾶτε νὰ κάμετε καθὼς ὁρίζει ὁ Θεὸς, ὅτι ἐτούταις ἡ δουλαῖς εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἂν θέλετε νὰ εἴμεστε γειτόνοι, κάμετε καθὼς σᾶς γράφω, ἀμμὰ δὲν θέλετε, τὸν Θεὸν σᾶς βάζω χαβαλὲ (βάρος), καὶ τὸ κρίμα εἰς τὸν λαιμόν σας δι' ἐκεῖνο, ὁποῦ ἔχει νὰ γένῃ ἐξ ἀποφάσεως· ὁ καιρὸς περνάει, ὁ κόσμος (τὸ στράτευμα) μαζώνεται, καὶ ὕστερον δὲν ἔχω τίποτες εἰς τὸ χέρι μου (ἐξουσίαν μου), καὶ ἂν θέλετε, ἐλᾶτε εἰς τοῦ λόγου σας (εἰς τὸν ἑαυτόν σας), καὶ καρτερῶ ἀπόκρισίν σας μὲ τὸν Χασᾶν ἐφέντην.

Πρέβυζα 22 ὀκτωβρίου 1798.

Τὴν ἐπαύριον μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς ἔφθασαν καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι φέροντες χαροποιὰς ἀγγελίας, ὅτι ἐδέχθησαν δηλαδὴ οἱ στόλαρχοι τὴν ὑποταγήν των ὑποσχεθέντες ὅτι, εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλει φοβοῦνται παρ' οὐδενὸς ὄντες ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ ὑπεράσπισιν τῶν δύω Αὐτοκρατόρων· ἐξέφρασαν πρὸς τούτοις προφορικῶς εἰς τοὺς ναυάρχους καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τῆς Πατρίδος των· ὅθεν ἐπρόσθεσαν εἰς τὸ

τέλος τοῦ δοθέντος εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν Ναυάρχων ἐπισήμου γράμματος, καὶ τοὺς ἑξῆς λόγους. « Θέλετε ἐμπιστευθῇ καὶ τὸν Ἀλῆ Μπέϊ.»· διὰ νὰ μὴ φανῶσι λοιπὸν παρήκοοι, δοκιμάσωσι πρὸς τούτοις καὶ τὴν γνώμην τοῦ Πασᾶ, ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσιν ἐπιτροπὴν πρὸς αὐτόν, ὅπως γνωστοποιήσῃ τὴν τῶν στολάρχων πρὸς αὐτοὺς σκέπην καὶ ὑπεράσπισιν, προσφέρῃ δὲ καὶ ἐκ μέρους τῆς Πάργας φιλικήν τινα σχέσιν καὶ σέβας στρατάρχην ὄντα τῶν Ἠπειρωτικῶν ὅπλων· ἡ ἐπιτροπὴ μὴ ἀγνοοῦσα τοὺς δολίους σκοποὺς τοῦ Πασᾶ ἐξέφρασεν εἰς τοὺς συμπολίτας τὰ ἑξῆς. « Συμπατριῶται ! ἐὰν ὁ Πασᾶς εὐχαριστηθῇ εἰς μόνην τὴν φιλικὴν σχέσιν καὶ ταπεινὰ σεβάσματά μας, ἤδη καλῶς, εἰδὲ βιάσῃ ἡμᾶς νὰ τῷ παραχωρήσωμεν ζητήματα ἐπιζήμια διὰ τὴν Πατρίδα, τότε τί πρέπει νὰ πράξωμεν ; νὰ ἐνδώσωμεν, ἢ νὰ διακινδυνεύσωμεν; τούτου ἕνεκα παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς δοθῇ ἐγγράφως ὅ,τι πρέπει νὰ πράξωμεν, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσωμεν ἔπειτα εἰς τὴν ὀργὴν τῆς Πατρίδος. » Τοῖς ἐχορηγήθη τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον.

Ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι προεστῶτες τῆς Πάργας βλέποντες τὰ παρόντα περιστατικὰ τῆς Πατρίδος μας, τὰ ὁποῖα τρέχουν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐκλέξαμεν καὶ ἀπεφασίσαμεν ὅλοι συμφώνως τοὺς συμπατριώτας μας κυρίους Νικόλαον Πετζάλην, Δημάκην Δεσίλαν Μάστρακα, Ἀθανάσιον Δεσίλαν Πάντζαν καὶ Πανταζῆν Βασιλᾶν, νὰ διαβιβασθῶσιν εἰς Πρέβυζαν καὶ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν ὡς ἐκ μέρους τῆς Πατρίδος μας, προσφέροντες πρὸς αὐτὸν φιλικὴν προσκύνησιν, ὡς διετάχθημεν ἐκ τῶν δύω Βασιλικῶν Ναυάρχων Οὐσακὸφ καὶ Καδίρμπεϊ, ἂν δ' ἐξ ἐναν-

τίας ὁ ῥηθεὶς Πασᾶς δὲν εὐχαριστηθῇ εἰς μόνον τὴν προσκύνησιν, ἀλλ' ἐπεμείνει νὰ τοὺς στενοχωρήσῃ, κατὰ τὴν συνήθειάν του, αὐθαιρέτως, διὰ νὰ δεχθῶσι καὶ ὑπογράψωσι κακήν τινα συνθήκην κατὰ τῆς Πατρίδος, ἡμεῖς ὅλοι συμφώνως, διὰ ν' ἀποφύγωσι τὸν κίνδυνον, τοὺς δίδομεν τὴν ἄδειαν νὰ μὴν ἀντιτείνωσιν ἐπιμόνως εἰς τὴν ἐπικίνδυνον αὐθαιρεσίαν του, ἐπειδὴ αἱ τοιαῦται συνθῆκαι δὲν θέλει ποτὲ λάβωσι κῦρος, καὶ οὕτως ὑπογραφόμεθα.

Τῇ 25 ὀκτωβρίου Πάργα 1798.

Οἱ πρόκριτοι τῶν φυλῶν.

Γζαννάκης Δεσίλας Μάστρακας.
Νικολὸς Δεσίλας Τζοῦκο
Ἀναστάσιος Βασιλᾶς,
Γρηγόριος Βασιλᾶς.
Δημήτριος Μαστοροσπύρου Πετζάλης.
Ἀθανάσιος Πετζάλης.
Δημήτριος Μαυρογζάννης.
Γζάννης Μανζάκης.
Παναγιώτης Ζοῦλας.
Νικολὸς Βυρβιτζιώτης.
Ἀντώνιος Βέργος.
Ἀθανάσιος Κορκοτζάκης.
Βαγγέλης Κάφειρης.
Γιάννης Ζούγρης.

Ἀσφαλισθέντες διὰ τοιούτου ἐγγράφου οἱ ἐπίτροποι ἀπέπλευσαν, φθάσαντες ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸν Πασᾶν, πρὸς ὃν ἐπρόσφερον ἐκ μέρους τῆς Πατρίδος τὴν φιλικὴν προσκύνησιν, ἐκφράσαντες ταυτοχρόνως καὶ τὰς διατα-

γας τῶν στολάρχων· ὁ δὲ Πασᾶς ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ἀποτόμως καὶ μὲ τὸ φυσικόν του ἀγέρωχον, ὡς ἑξῆς. «Παργιῶται! ὅσα μ' εἴπατε ἕως τώρα, καὶ ὅσα ἄλλα θὰ μὲ εἴπετε, ὅλα εἶναι χαμένα καὶ μπόσικα (ἀσήμαντα)· αὐτοὶ ποῦ ἔχουν τὰ καράβια ὁρίζουν μόνον τὴν θάλασσαν, ἐγὼ ἔχω φερμάνι ἀπὸ τὸν Βασιλέα μου, ὁποῦ μὲ προστάζει νὰ πάρω Πρέβυζαν, Πάργαν καὶ Βόνιτζαν· λοιπὸν ἐδῶ ποῦ ἤλθετε σ' ἐμένα ὡς βεκίληδες (πληρεξούσιοι) ἀπὸ τὸν τόπον σας, πρέπει χωρὶς ἄλλο νὰ μοῦ δώσετε τὴν Πάργαν μὲ συμφωνίαν, ὁποῦ συμφέρει καὶ εἰς τὸ Δεβλέτι καὶ εἰς ἐσᾶς, ἀλλέως δὲν γίνεται»· ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων μόνον ὁ Δημάκης Δεσίλας Μάστρακας ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ τὰ ἀκόλουθα «οἱ συμπατριῶταί μας, ὑψηλότατε, δὲν μᾶς ἔδωκαν τὴν ἐξουσίαν νὰ διαπραγματευθῶμεν κάμμίαν συνθήκην μὲ τὴν ὑψηλότητά σου, ἐὰν ὅμως τὴν ζητῆτε μὲ τὴν βίαν, ἡμεῖς τὴν ὑπογράφομεν, ἀλλ' ὁ τόπος μας ἅμα τὴν ἴδῃ θὰ τὴν ἀποῤῥίψει ὡς χαρτίον ἄγραφον»· χωρὶς νὰ δώσῃ ἄλλην ἀπάντησιν διέταξεν ἀμέσως τὸν γραμματικόν του, ὁμοῦ καὶ τὸν Μητροπολίτην τῆς Ἄρτης Ἰγνάτιον, νὰ συντάξωσι συνθήκην, ἥτις εἶναι ἡ ἀκόλουθος.

Συνθήκη τῶν ἐπιτρόπων τῆς Πάργας
μετὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιεῖται, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἐγκάτοικοι τῆς Πάργας, ἀφοῦ ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ἐξεῤῥάγη ὁ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πόλεμος καὶ ἔγινεν ἡ ἀπόφασις κατὰ τῶν Φραντζέζων νὰ διωχθοῦν ἀπὸ τὸν Λεβάντε, εὐθὺς ὁποῦ ἐπλησίασεν ὁ βασιλικὸς στόλος εἰς τοῦτα τὰ νερὰ, μόνοι μας ἐδιώξαμεν τοὺς Φραντζέζους ἀπὸ τὴν περιοχήν μας καὶ ἐμείναμεν ἐλεύθεροι· ἔπειτα

ἀφοῦ ἐπληροφορήθημεν, ὅτι τὸ ὑψηλὸν καὶ κραταιὸν Δεβλέτι τοῦ Ἀλῆ Ὀσμὰν μὲ προσκυνητὸν φερμάνι μᾶς προσκαλεῖ εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ προστασίαν του, καὶ ἐδιώρισε δι' αὐτὸ τοῦτο τὸν ὑψηλότατον Ἀλῆ Πασᾶν Βαλῆν τῶν Ἰωαννίνων, Σερασκέρην (ἀρχιστράτηγον) εἰς τὰ διὰ ξηρᾶς Στρατεύματα, ἐπήγαμεν καὶ ἐπροσκυνήσαμεν τὴν ὑψηλότητά του εἰς Πρέβυζαν, ὡς ἄνθρωπον βασιλικὸν, καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος μας ἐνυπογράφου γράμματος ὑποτάττομεν τὸν ἑαυτόν μας ἀντάμα μὲ τὸ Κάστρον καὶ ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ τόπου μας εἰς τοὺς πόδας καὶ προστασίαν τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου μὲ τὰ κατωτέρω προνόμια, ὁποῦ ἡ ὑψηλότητά του ὡς ἐπίτροπος πληρεξούσιος τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου μᾶς ἐσυμφώνησε καὶ μὲ τὴν ἰδίαν του ὑπογραφὴν καὶ σφραγίδα μᾶς ἐβεβαίωσε.

α'. Ὁ τόπος μας ἡ Πάργα νὰ δίδῃ κατ' ἔτος εἰς τὸ ὑψηλὸν Δεβλέτι διὰ κάθε λογῆς δόσιμον φλωρία πολίτικα Ζέρια διακόσια, καὶ ὄχι ἄλλο τίποτες περισσότερον, ἤτοι νὰ ἦναι ἐλεύθεροι ἀπὸ κάθε ἄλλο βάρος, τὰ ὁποῖα νὰ δίδωνται εἰς κάθε τρεῖς χρόνους· καὶ ἔχοντες ἐγγράφως ἀπόδειξιν ἀπὸ τὸν τόπον οἱ κάτοικοι τῆς Πάργας νὰ μὴν ἐνοχλῶνται εἰς κανένα μέρος τῆς ἐπικρατείας τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου ἀπὸ χαρατζίδες καὶ κολτζίδες των.

β'. Παντιέραν νὰ ἔχῃ ὁ τόπος εἰς τὰ καΐκια τὴν Τουρκικὴν, καὶ εἰς τὸ Κάστρον νὰ ἦναι ἡ Τουρκικὴ καὶ τοῦ τόπου ἀντάμα, καὶ εἰς ταῖς σκάλαις ὁποῦ πηγαίνουν οἱ πραγματευταὶ Παργινοὶ νὰ μὴν ἔχουν νὰ δίδουν, ἔξω τὸ βασιλικὸν γζουμπροῦκι (Τελώνιον) τρία τὰ ἑκατὸν μόνον, καὶ ὄχι ἄλλο τίποτες περισσότερον, καὶ νὰ κά

μουν τὸ ἀλησβερῆσι τους (δοσοληψίαν) ἀνενόχλητα καὶ σιρπίστικα (ἀνεμπόδιστα).

γ'. Ἡ διοίκησις τοῦ τόπου νὰ εἶναι ἀριστοκρατικὴ ἐπάνω εἰς τοὺς ἐντοπίους, καὶ οἱ ἴδιοι κάτοικοι νὰ ἔχουν καὶ τὰ ἅρματα εἰς τὴν ἐξουσίαν τους διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ τόπου.

δ'. Τοῦρκοι μέσα εἰς τὴν Πάργαν νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ κατοικήσουν, μήτε νὰ ἐμβαίνουν μέσα ἁρματωμένοι νὰ ἐνοχλοῦν τὸν τόπον, ἀλλά, ἂν ἔχουν δουλειάν τους, νὰ ἀπερνοῦν ὡς μουσαφύριδες (διαβατικοί).

ε'. Τὸ σύνορον τῆς Πάργας νὰ σταθῇ καθὼς ἦτον καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Βενετζιάνου, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς κατοίκους νὰ ἐξουσιάζῃ, ὡς πρότερον, τὰ ἴδιά του κτήματα.

ϛ'. Ὁ Πασᾶς τοῦ Δελβίνου μὲ πρόφασιν, ὅτι νὰ ἦναι ἡ Πάργα Σαντζάκι του (1) νὰ μὴν ἔχῃ νὰ τοὺς ἐνοχλῇ μὲ τρόπον κανένα, ἀλλὰ νὰ ἦναι ἡ Πάργα ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ διαφέντευσιν τοῦ Ὑψηλοτάτου Γιαννῆ Βαλεσῆ Ἀλῆ Πασᾶ, διὰ νὰ τοὺς διαφεντεύῃ ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τῶν γειτόνων, καὶ εἰς κάθε ἄλλην σκέπην καὶ περίστασιν·

ζ'. Ὑπόσχονται οἱ Παργινοὶ διὰ νὰ φυλάξουν καὶ τώρα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἄκραν πίστιν καὶ σαδακάτι (ὑποταγὴν) εἰς τὸ ὑψηλὸν Δεβλέτι, καὶ παρακαλοῦν τὸ ἔλεος τῆς Κραταιᾶς βασιλείας διὰ νὰ τοὺς ἐπικυρώσῃ τὰ ἀνωτέρω προνόμια μὲ ἔγγραφον βασιλικὸν προσκυνητὸν ὁρισμόν, τὰ ὁποῖα αὐτὰ κατὰ τὸ

---

(1) Κυρίως δηλοῖ σημαίαν, ἀναφορικῶς δὲ καὶ ὅλην τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Σατραπίας τοῦ Πασᾶ Δελβίνου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγεται καὶ ἡ Πάργα καὶ τὸ Σούλλιον.

παρὸν μας ἐπικύρωσε μὲ τὴν ὑπογραφὴν καὶ σφραγίδα του ὁ Ὑψηλότατος Ἀλῆ Πασᾶς ἐφέντης μας ὡς ἀπὸ μέρους τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου πληρεξούσιος, καὶ ἡμεῖς οἱ βεκίληδες τῆς Πάργας, ὁποῦ μὲ τὸν πανιερώτατον Μητροπολίτην τῆς Ἄρτης, ἀξιόπιστον ἐγγυητὴν τῶν ἀνωτέρω ἤλθομεν ἀπὸ τὸν τόπον μας τὴν Πάργαν πληρεξούσιοι δι' αὐτὸ τοῦτο, καὶ ἐβεβαιώσαμεν τὰ ἴδια κεφάλαια μὲ ταῖς ὑπογραφαῖς μας διὰ διηνεκῆ ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν· πρὸς τούτοις ὑποσχόμεθα, ὁποῦ τώρα καὶ διὰ πάντοτε νὰ γνωρίζομεν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου διὰ ἐχθροὺς ἐδικούς μας (1) καὶ μὲ τὴν δύναμιν ὁποῦ ἔχει ὁ τόπος μας νὰ τοὺς κυνηγοῦμεν, καὶ μὲ κανένα τρόπον νὰ μὴν τοὺς ζηγώνομεν εἰς τὰ σύνορά μας, οὔτε νὰ τοὺς δίδομεν βοήθειαν.

Ἀλῆ Πασᾶς

(Τ. Σ.) Πρέβυζα 30 ὀκτωβρίου 1798.

Ὡς διωρισμένος καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη διὰ τὸν συμβιβασμὸν τῶν ἀνωτέρω.

Ἰγνάτιος ὁ Μιτροπολίτης τῆς Ἄρτης βεβαιῶ.

Νικολὸς Πετζάλης βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Πανταζῆς Βασιλᾶς βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Δημάκης Δεσίλας Μάστρακας βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

Ἀθανάσιος Δεσίλας Πάντζας βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἀποβολὴ τῶν Συνθηκῶν

Ἡ διαληφθεῖσα συμφωνία δὲν ἐπήγασεν ἀπὸ τῆς

---

(1) Ἐχθροὺς ἐνταῦθα ἐννοεῖ κυρίως τοὺς Σουλλιώτας καὶ τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶ τοῦ Δελβίνου.

κιφαλῆς τοῦ Πασᾶ, ὡς μὴ ἔχοντος τοιαύτας πολιτικὰς γνώσεις, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κανονίας τοῦ Μητροπολίτου Ἰγνατίου, τοῦ ἐπιστηθίου τότε ὑπουργοῦ του, ὅστις διὰ ν' ἀπατήσῃ τοὺς Παργίους, (ἐπειδὴ ἄλλα κατ' ἰδίαν τοῖς ὑπίσχετο), συνέταξε συνθήκην εὐχάριστον μὲν κατ' ἐπιφάνειαν διά τινα προνόμια, ἐπιτηδείαν δὲ διὰ τοὺς καταχθονίους σκοποὺς τοῦ ἡγεμόνος· καὶ διὰ νὰ τοὺς ἀποκοιμήσῃ περισσότερον ὑπέγραψε καὶ τὸν ἑαυτόν του ἀξιόπιστον ἐγγυητὴν τῆς συμφωνίας (1) ἀλλ' ἅπασαι αὗται αἱ ἀπατηλαὶ προσπάθειαι καὶ ἀγῶνες, καὶ ἄλλα ὅσα σκευωρήματα ἐμεταχειρίσθησαν μετὰ ταῦτα ἐματαιώθησαν διόλου.

Ἀποπερατωθείσης τῆς συνθήκης ἐπανῆλθον οἱ ἐπίτροποι εἰς τὴν πατρίδα, μόλις εἶχον ἀγκυροβολίσῃ τὸ πλοῖον εἰς τὸν κατὰ δυσμὰς λιμένα, ὅπου ἀμέσως ναύτης τις Πάργιος παραμελήσας ἐπίτηδες τὸ ἔργον του, ἔσπευσε δρομαίως πρὸς τὴν πόλιν μεγαλοφωνῶν καθ' ὁδὸν καὶ λέγων « μᾶς ἐπώλησαν ἀδέλφια, μᾶς ἐπώλησαν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ » τοῦτον τὸν λόγον ἀκούσαντες οἱ Πάργιοι ὥρμησαν ὡπλισμένοι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων, οἵτινες ἰδόντες μακρόθεν τὸν λαὸν φερόμενον κατ' αὐτῶν ὀργίλως, φοβηθέντες κατέφυγον διεσπαρμένοι εἰς ἐλαιῶνας, κήπους, λάκκους καὶ βάτους· πρὸς τούτοις ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ, Τοῦρκόν τινα (2), ὅςτις ἐκάλυπτεν

(1) Ὁ αὐτὸς Ἰγνάτιος συνήργησε καὶ εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Πρεβύζης· ὅρα κεφ. ὀγδόῳ

(2) Ὁ Τοῦρκος ἐσυνωδεύθη μετὰ τῶν ἐπιτρόπων διὰ νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τὴν Ὀθωμανικὴν εἰς τὸ φρούριον, κατὰ τὴν συνθήκην, καὶ γνωρισθῇ κατὰ συνέπειαν φρούραρχος· διὰ πολλῶν δεήσεων ἔσωσεν αὐτὸν ἐκ τοῦ κινδύνου ὁ συγγραφεύς.

ὑπὸ τὴν χλαμύδα του Τουρκικὴν σημαίαν· τοῦτον ἰδὼν ὁ λαὸς ἐφώρμησε νὰ κατακερματίσῃ· ἐκτάδην προπηλακισθεὶς ὁ δυστυχὴς, καὶ ἡμιθανὴς ὢν ὑπὸ τοῦ τρόμου, ἐφώναζε » Παργιοί! τὶ ἔχετε μαζύ μου; Τὶ σᾶς ἔκαμα; Ἐγὼ ἕνας δοῦλος ἀπεσταλμένος εἶμαι· δὲν μὲ θέλετε, πηγαίνω ὀπίσω· ἐγὼ εἰς παλαιὸν χωρίον καινούριον ἀντέτι (ἔθιμον) δὲν κάμνω. » Διατρίψας τινὰς ἡμέρας ἐπ' ἐλπίδι νὰ τοὺς κατηχήσῃ, ἐπειδὴ τὸν ἐπερίπαιζον τινὲς λέγοντες, ὅτι οἱ μεθυσμένοι μόνον δὲν θέλουσι τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ἀναχώρησεν ἄπρακτος· πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεώς του εἶχε φθάσῃ πλοῖον σταλὲν ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ Πασᾶ διὰ νὰ τὸν λάβῃ, καθότι ἔμαθε προλαβόντως τὰ συμβάντα, ἔφερε πρὸς τούτοις καὶ ἐπιστολὴν διευθυνομένην πρὸς μόνους τοὺς εἰς αὐτὸν ἀποσταλέντας.

(Τ. Σ.) Ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ

Πρὸς ἐσᾶς Παργιώτας Νικολὸ Πετζάλη, καὶ Δημάκη Δεσίλα Μάστρακα, καὶ Ἀθανάση Δεσίλα Ἰωάνου.

Ἄλλο δὲν σᾶς γράφω, μοναχὰ ἐγὼ ἔστειλα τὸν ἄνθρωπόν μου αὐτοῦ, καὶ ἔχει ἑπτὰ ὀκτὼ ἡμέρας, καὶ ἀκόμη δὲν ἐφάνηκε νὰ γυρίσῃ ὀπίσω, καὶ γιὰ ὁποῦ στέλλω τὴν βάρκαν μου διὰ νὰ τὸν πάρῃ· μάνταμ ὁποῦ δὲν ἐφάνηκε νὰ ἔλθῃ ἕως τώρα ἐμβῆκα σὲ σουμπεέ, καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλα νὰ τὸν πάρῃ· ὄχι ἄλλο· καὶ ὑγιαίνετε.

Πρέβυζα 6 Νοεμβρίου 1798.

Ἐπειδὴ ἰδίοις ὄμμασιν εἶδεν, ἐπειράθη προσέτι ὅλα τὰ συμβάντα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Παργίων ὁ Τοῦρκος, καὶ οὔτε ὁ Πασᾶς, (προσποιηθεὶς ἄγνοιαν), ἐξέφρασέ τι διὰ τῆς ἐπιστολῆς περὶ τοῦ ἀντικειμένου, περιττὸν ἐνόμισαν οἱ Πάργιοι ν' ἀπαντήσωσιν ἀμέσως, καὶ τὸ κυριώτερον, διότι ἡ ἐπιστολή του διευθύνετο εἰς μόνους τοὺς ἐπιτρόπους, ἐκαιροφυλάκτουν ὅθεν νὰ ἐπιτύχωσιν ἁρμοδιωτέρας

καὶ νομιμοτέρας περιστάσεως, τὴν ὁποίαν δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ ὁ ἴδιος Πασᾶς καταγγέλλων πρὸς αὐτοὺς μ' ἐπίτηδες διαφόρους σχετικούς του, ἀπειλὰς, κολακείας, ὑποσχέσεις, ἀνάμνησιν βασιλικῶν φερμανίων, ἐπὶ τέλους δὲ, (ἐὰν παραβῶσι τὴν συνθήκην,) τὴν ἀμετάθετον κατ' αὐτῶν ἀπόφασίν του, ὅλα ταῦτα ἠρέθισαν τοὺς Παργίους νὰ διευθύνωσι πρὸς αὐτὸν τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν.

Ὑψηλότατε Ἀλῆ Πασᾶ σὲ προσκυνοῦμεν.

Ἔστω εἰς εἴδησίν σου, ὅτι ἡμεῖς ὑπετάχθημεν θεληματικῶς εἰς τοὺς δύω βασιλικοὺς ναυάρχους τῆς Ῥωσσίας καὶ Ὀθωμανικῆς Πόρτας, τῶν ὁποίων αἱ σημαῖαι ἀεροκινοῦνται εἰς τὰ τείχη τοῦ φρουρίου μας, ὥστε δὲν ἔχομεν τὸ ἐλεύθερον, οὔτε τὴν εὐχαρίστησιν; νὰ δεχθῶμεν ἄλλην ἐξουσίαν· αἱ ἔγγραφοι συμφωνίαι, ὁποῦ σοι ἄφισαν οἱ παρ' ἡμῶν ἀποσταλέντες συμπατριῶται, εἶναι ἀσήμαντοι, ἐπειδὴ δὲν διετάχθησαν νά σοι πωλήσουν Πατρίδα, ἀλλὰ νὰ σοὶ προσφέρωσι τὴν φιλικὴν μόνον προσκύνησιν, κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν βασιλικῶν ναυάρχων· ὅθεν τοιαύτη συνθήκη, ἢ ἀπὸ κακήν των προαίρεσιν, ἢ ἀπὸ βίαν, (ὡς ὡμολόγησαν), συνεγράφη, εἶναι ἄκυρος καὶ ἐναντία τῶν βασιλικῶν ἀποφάσεων καὶ θελήσεως τῆς Πατρίδος μας· καθὼς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν παραδεχθῶμεν, ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ὑψηλότητά σου εἶναι εὔκολον οὔτε νὰ τὴν φαντασθῇς σχεδὸν δι' ἀνάπαυσίν σου.

1798 Νοεμβρίου 9 Πάργα.

Οἱ προεστῶτες
καὶ ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι
τῆς Πάργας.

Ἡ ἀπότομος καὶ ὑπερήφανος ἀπάντησις τῶν Παργίων ἐζάλισε τὸν ἐγκέφαλον τοῦ Πασᾶ, ὥστε, τὴν ὑστεραίαν, καί τοι βροχερὰν οὖσαν, ἐξελθὼν τῆς Πρεβύζης μετὰ δύω χιλιάδων ἐκλεκτῶν στρατιωτῶν ἔφθασε τὴν ἐπιοῦσαν εἰς Μαργαρίτι (1), ἀφ' ὅπου διεύθυνεν ἀμέσως τὴν κατωτέρω ἐπιστολὴν πάλιν πρὸς μόνους τοὺς ἐπιτρόπους, τοῦτο δὲ ἔπραξεν ἐπ' ἐλπίδι νὰ εἰσάξῃ, εἰ δυνατόν, σχίσμα καὶ διχόνοιαν πρὸς τοὺς Παργίους.

(Τ· Σ.) Ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

Παργινοὶ ποῦ ἤλθετε στεμένα, καὶ μὲ ἀνταμώσετε εἰς Πρέβυζαν, ἔχετε τὴν εἴδησιν πῶς ἦρθα εἰς Μαργαρίτι· ἔμαθα πῶς ἤρθετε αὐτοῦ, καὶ ἡ χώρα δὲν σᾶς ἐδέχθηκε, καθὼς ἐκουβεντιάσαμεν, καὶ σᾶς ἔδειξα τὴν καρδίαν μου καὶ σᾶς ἐπίστευσα, καὶ σεῖς ἐγενήκατε ἄπιστοι, καὶ οἱ χωριανοί σας πῆραν τὸ κεφάλι τοῦ Χριστάκη (2), καὶ τῶν ἀλλωνόνε, ὅτι σᾶς θέλει τὴν καλοσύνην νὰ σᾶς φθιάκῃ, καθὼς ἔφθιακε τοὺς Πρεβυζάνους· ἀκόμη σᾶς λέγω, πῶς κατὰ τὴν κοβέντα, ὁποῦ ἐκάμαμεν, ἂν σᾶς τὸ ἄλλαξεν, ὁ Θεὸς νὰ σᾶς δώσῃ δίκαιον, εἰ δὲ, ὁ Θεὸς, ἀπὸ τὸ γαζέπι μου νὰ μὴ γλυτώσετε, μοναχὰ σᾶς γελάει ὁ νοῦς σας, ὁποῦ ἐβάλετε δύω πανιὰ, (τὰς Ῥωσσοθωμανικὰς δηλαδὴ σημαίας)· καὶ λέτε νὰ γλυτώσετε,

(1) Χωρίον κατοικούμενον ἀπὸ Τουρκαλβανούς, ἀπέχον τῆς Πάργας ὥρας δύω ἥμισυ.

(2) Ὑπῆρχε καπετάνος τῆς Πρεβύζης, καὶ τῷ ὄντι ἀξιοκατάκριτος, διότι ἐνῷ ἡ Πατρίς του ἐκινδύνευεν, αὐτὸς διεβιβάσθη πρὸ τῆς μάχης εἰς Λευκάδα προτιμήσας τὴν ἀτομικήν του ἀσφάλειαν, ἀφήσας τοὺς στρατιώτας ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἄνευ ἀρχηγίας, ἐξ ὧν τὸ πλεῖστον μέρος ἀπέθανον μαχόμενοι.

πήρατε πράξι ἀπὸ τοὺς γειτόνους σας (Ἑπτάνησίους)· τὰ πανιὰ ὁποῦ ἐβάλετε δὲν εἶναι τοῦ Βασιλέως μου, μοναχὰ ἐγὼ ἔχω τὸ φερμάνι εἰς τὸν κόρφον μου, καὶ καρτερῆτε με, ὅτι ἔχω νὰ ἔλθω μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Πάρετε τὰ μέτρα σας, ἂν θέλετε νὰ τὰ ἔχετε διὰ πάντα. ὄχι ἄλλο· σᾶς δίδω εἴδησιν ὁποῦ ὡς βράδυ εἶμαι ἐδῶ, μοναχὰ ἂν θελήσητε, ἂς ἔλθῃ ἕνας ἀπὸ ἐσᾶς νὰ μὲ ἀνταμώσῃ· ἀγκαλὰ ἐγὼ ξεύρω πῶς εἰς τὸ χέρι σας δὲν εἶναι ἡ δουλιά, σὰν ὁποῦ ἤρθετε στεμένα, σᾶς γνωρίζω δικούς μου ἀνθρώπους, καὶ ἂν δὲν ἔρθῃ κανένας, νὰ κυβερνηθῆτε ἐσεῖς μὲ ὅλον τὸ σόϊ σας (συγγενεῖς σας), ὅτι σᾶς· ἐγνώρισα, καὶ διὰ τοῦτο σᾶς δίδω τὸ χαμπέρι.

1798 Νοεμβρίου 13 Μαργαρίτι.

Ὅταν ἡ τυραννία συναυλίζηται μὲ τὴν βαρβαρότητα ἐξοκείλλει σχεδὸν πάντοτε εἰς τὰ ἐπιχειρήματά της, μὴ διακρίνουσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της τὰ ὀρθὰ καὶ ἁρμόδια μέσα, καὶ οὕτως αὐτὴ ἡ ἰδία προδίδει πολλάκις τὰ συμφέροντά της, διότι εἰ μὲν ὁ Πασᾶς ἔγραφε μὲ τρόπον ἠπιότερον καὶ πολιτικώτερον, καὶ εἰ μὲν δὲν ἐφαίνετο ἀμείλικτος καὶ ἀκόρεστος αἱμοβόρος εἰς Πρέβυζαν, πιθανὸν ἦτον καὶ ἐκ τῶν Παργίων πολλοὺς νὰ καταστήσῃ διὰ τῆς κολακείας τοὐλάχιστον ἀμφιῤῥεπεῖς, καὶ ἐκ μέρους τῶν συμμάχων στολάρχων νὰ τρέφῃ ἀσφαλεστέρας ἐλπίδας διὰ τοὺς μέλλοντας σκοπούς του· ἀλλ' ὁ ἐγωϊστικὸς καὶ ἀπειλητικὸς τρόπος τῶν γραμμάτων του ἠρέθισε τοὺς Παργίους τῷ νὰ ἀπαντήσωσιν ὡς ἑξῆς.

Ὑψηλότατε Ἀλῆ Πασᾶ σὲ προσκυνοῦμεν.

« Τὸ ἔξαφνον γειτόνευμά σου εὐγάζει τώρα κάθε ἀμφιβολίαν ἀπ' ἡμᾶς, καὶ μᾶς φιλοδωρεῖ τὸν ὑπὲρ Πα-

τρίδος γλυκύτατον θάνατον, ἢ νίκην· ἡμεῖς οὔτε Χριστάκην, οὔτ' ἄλλον τινα ἀπὸ τοὺς γείτονας ἀκούομεν· ὁ καπνὸς τῆς Πατρίδος μας καὶ τὸ ἀθῶον αἷμα τῆς Πρεβύζης, εἶναι εἰς ἡμᾶς δύω ὁδηγοὶ σοφώτατοι.

Αὐτὰ ὁποῦ ὀνομάζετε πανιὰ, ἡμεῖς τὰ ἐλάβομεν, καὶ σεβόμεθα ὡς βασιλικὰς σημαίας, καὶ ὑποκάτω εἰς αὐτὰς θέλει νικήσωμεν, ἢ ἀπθάνωμεν ὅλοι, καὶ ἡ ὑψηλότης σου ἐναντίον εἰς αὐτὰς ἔρχεσαι, καὶ ὄχι εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἡμεῖς τῶν δύω Βασιλέων εἴμεθα., καὶ ὡς πιστοὶ αὐτῶν δὲν θέλει ἀδικηθοῦμεν.

Ἐπειδὴ καὶ μᾶς δίδετε τὴν εἴδησιν, ὅτι ἕως τὸ βράδυ εἶσθε αὐτοῦ, ἡμεῖς σᾶς βεβαιοῦμεν, ὅτι εἴμεθα πάντοτε ἐδῶ, καὶ κατὰ τὸ παρὸν εὑρισκόμεθα ὡπλισμένοι εἰς τὰ μεθόρια.

Ὑγίαινε, καὶ ὁ Θεὸς ἂς δώσῃ τὸ δίκαιον εἰς ὅποιον γνωρίζει ἀθῶον.

1798 Νοεμβρίου 13 Πάργα.

Αὐθημερὸν

Οἱ Προεστῶτες καὶ ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι
τῆς Πάργας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

*Ἀποτυχία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ
διὰ τῆς Πάργας τὴν ἀπόλαυσιν.*

Ἐφόσον καταφαίνονται τὰ πρῶτον θρασύμαχοι οἱ τύραννοι, τόσῳ ἐξεναντίας ἀποτυγχάνοντες τοῦ σκοποῦ των, καταντῶσι πολλάκις χαμερπεῖς καὶ δειλοκάρδιοι, λαβὼν γὰρ ὁ Πασᾶς τὴν ἀπάντησιν, ἰδὼν ταυτοχρόνως τοὺς Παργίους καὶ Σουλλιώτας ὡπλισμένους

εἰς τὰ μεθόρια, γνοὺς ὅτι ἡ κατ' αὐτῶν ἀπόφασίς του ἔμελλε ν' ἀποβῇ οὐ μόνον αἱματωδεστάτη καὶ ἀποτυχὴς τοῦ σκοποῦ του, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του ἐπικίνδυνος· διὸ. ἐκδυθεὶς τὴν λεοντὴν καὶ ἐνδυθεὶς τὴν ἀλωπεκὴν ἔδραμεν ἀμέσως εἰς τοὺς στολάρχους, πολιορκοῦντας τότε τὴν Κέρκυραν, ἐπ' ἐλπίδι νὰ ῥίψῃ τὰ χρυσόπλεκτα καὶ πειστικά του δύκτια, ὅπως δι' αὐτῶν σαγηνεύσῃ ἀμφοτέρους· δὲν ὑπῆρχέ τις ἀμφιβολία, ὅτ' ἔμελλε τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύω νὰ σαγηνεύσῃ ἀκέραιον, καθὸ ὁμόθρησκον, ὁμόφρονα καὶ φιλοχρήματον, δηλαδὴ τὸν Καδίρμπεϊ. τὰ πρὸς τὸν Οὐσακὸφ δῶρα καί τοι πολύτιμα, ἀλλ' ἀτυχῆ διὰ τὸν δωροδότην ὑπῆρξαν ἐπὶ τέλους, μολονότι αἱ ὑπὲρ αὐτοῦ παρακλήσεις καὶ μεσιτεῖαι τοῦ ὀθωμανικοῦ στολάρχου καὶ πολλῶν ἄλλων ὑπῆρξαν ἀδιάκοποι. ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου τὸ ὁμόθρησκον, αἱ πασίγνωστοι ἐν Πρεβύζῃ αἱματοχυσίαι καὶ αἰχμαλωσίαι τῶν γυναικοπαίδων, τὰ καθημερινῶς περιῤῥεόμενα ἐνώπιόν του ἐλεεινὰ δάκρυα τῶν διασωθέντων Πρεβυζάνων, αἱ θερμαὶ δεήσεις τῶν Παργίων ὑπὲρ τῆς πατρίδος των, ἐσύγχυσαν τὸν ἐγκέφαλον τοῦ Οὐσακὼφ ῥίψαντα αὐτὸν εἰς ἀμηχανίαν, ὁποίαν δηλαδὴ γνώμην νὰ δώσῃ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ἐντοσούτῳ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ πρῶτον τὸν σύμμαχόν του, ἡσυχάσῃ ὁποσοῦν καὶ τὸν 'Αλῆ Πασᾶ, διαφυλάξῃ πρὸ πάντων ἀνεπηρεάστους καὶ τοὺς Παργίους, διέταξεν ἕνα ἀξιωματικόν του μετὰ τεσσάρων στρατιωτῶν 'Ρώσσων, τεσσάρων ὁμοίως τοῦ Καδίρμπεϊ καὶ ἄλλων τόσων τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ φρούριον τῆς Πάργας πρὸς διατήρησιν τῶν δύω σημαιῶν καὶ τοπικῆς εὐταξίας· ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐφάνη διόλου δυσάρεστος καὶ ἀπαράδεκτος εἰς τὸν Πασᾶν, ὅστις

ἐπεθύμει νὰ διορίσῃ μόνον ἰδικούς του στρατιώτας εἰς τὸ φρούριον, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν, νὰ ἀποκατασταθῇ ὁ ἴδιος αὐθαίρετος κυριάρχης τῆς Πάργας· τούτου ἕνεκα εὐλογοφανοῦς αἰτίας δραξάμενος ὁ Οὐσακὸφ κατὰ τῆς δυστροπίας τοῦ Πασᾶ, ἀπεφάσισεν ἀμέσως, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ἡ Πάργα μένει ὑπὸ μόνης τῆς Ῥωσσικῆς σημαίας τὴν ὑπεράσπισιν ἑωσοῦ οἱ δύω Αὐτοκράτορες Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας ἀποφασίσωσι τὴν τύχην της· ἡ κοινοποίησις αὕτη κεραυνόπληκτον καὶ μανιώδη κατέστησε τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ἐλπὶς δὲν τὸν ἀπηύδησαν, ἐπειδὴ οὐδένα πλοίαρχον ἐκ τῶν δύω στόλων ἄφισεν ἐν ἀφθονίᾳ ἀδωροδόκητον· ἡ κοπὶς τῶν ἀργυροφορτωμένων μεσιτειῶν καὶ σωτηρία τῆς Πάργας ἀπεδείχθησαν ἀναφανδὸν, πρῶτον, ὡς προείρηται, ὁ Μπενάκης καὶ δεύτερον ὁ Μαγιόρος Γεώργιος Παλατῖνος (1) ὅστις ἐξέφρασε πρὸς τὸν Οὐσακὸφ τὰ ἑξῆς.

«Ἐὰν σκοπεύητε, ἐξοχώτατε, νὰ παραδώσητε τὴν Πάργαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἡ Ῥωσσία τότε μέλλει νὰ χάσῃ τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνει πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι εἰς τὴν Πάργαν μόνον εὑρίσκουσιν ἄσυλον οἱ παρὰ τοῦ τυράννου καταδιωκόμενοι χριστιανοὶ καὶ τοῦρκοι· οὐδεμία ἄλλη πόλις παράλιος ἔμεινε πλέον ἀνεξάρτητος εἰς τὴν Ἤπειρον, ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται καὶ τοῦ Σουλλίου ἡ ὕπαρξις· ἡ

---

(1) Οὗτος ἦν Γραμματεὺς καὶ διερμηνεὺς τοῦ στολάρχου Οὐσακὸφ, τὸ γένος Ἕλλην, τὴν πατρίδα Κεφαλλὴν, ἐκ τῆς πρωτευούσης Κωμοπόλεως Ἀργοστόλι· ἦν τίμιος, φιλογενὴς, ἀφιλοχρήματος, ἐν ᾧ ἡ ἐποχὴ καὶ ἡ τύχη τὸν επαρακαλοῦσαν νὰ χρηματολογήσῃ.

Αὐτοκρατόρισσα πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν Αἰκατερίνα δευτέρα ὑπερασπίζει καὶ διατηρεῖ πάντοτε τὰ ἐλεύθερα ταῦτα μέρη διὰ πολιτικοὺς σκοπούς· περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἐξοχώτατε, δύνασθε νὰ πληροφορηθῆτε ἀκριβέστερα παρὰ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ Ῥωσσικοῦ πρέσβεως κυρίου Μπενάκη, ἔχοντος μάλιστα, κατὰ διαταγὴν τῆς Αὐτοκρατορίσσης, σχέσεις μετὰ τῶν Σουλλιωτῶν» · μὴ ἔχων ἱκανὰς πολιτικὰς καὶ τοπικὰς γνώσεις ὁ στόλαρχος, ἀγνοῶν πρὸς τούτοις καὶ τὴν Ῥωσσικὴν ἐπιῤῥοὴν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, κατεπείσθη εἰς τοὺς ἰσχυροὺς λόγους τοῦ Μπενάκη καὶ Παλατίνου εἰς τρόπον, ὥστε ἐματαίωσε διόλου τὰς ἐλπίδας τοῦ Πασᾶ, ὅστις μ' ὅλας τὰς μεσιτείας, διανομὰς καὶ ὑποσχέσεις ἁδρῶν δωροδοκιῶν, ὡς προείρηται, δὲν ἐδυνήθη νὰ κερδίσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν ἀνωτέρω δύω ἀντιπάλων του· ἀποτυχὼν ὅθεν τῶν ἐλπίδων ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἐντεῦθεν ἤρξατο νὰ γράφῃ (ἔχων συμβοηθὸν καὶ τὸν Καδίρπεϊ) εἰς τὸν Σουλτάνον κατὰ τῶν Παργίων, πεπεισμένος νὰ διεγείρῃ τὴν ὀργήν του κατ' αὐτῶν, ἀξιωθῇ, εἰ δυνατὸν, τῆς διαταγῆς του καὶ κινηθῇ ἐπισημοτέρως, ἐπειδὴ κατεμήνυεν αὐτοὺς εἰς τὴν Πόρταν ὡς Ῥωσσόφρονας, Γαλλόφρονας καὶ κακουργαποδόχους.

Ἡ ὑψηλὴ Πόρτα, ἐκτὸς ὅτι δὲν τὴν ἐλάνθανον οἱ σκοποὶ τοῦ Πασᾶ, προσεῖχεν ἀφ' ἑτέρου μήτοι ὡς ἐκ τούτου προκύψῃ τις ὑπόνοια καὶ δυσαρέσκεια πρὸς τὸν σύμμαχόν της, διὸ τὸν ἡσύχαζε μὲ τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐλπίδα ἑωσοῦ συγκαταθέσει καὶ συμπράξει τῆς Ῥωσσίας ἔπεμψε κατὰ τὸ 1800 ἔτος ἰδικόν της αὐλικὸν νὰ κυβερνᾷ τὰ τέσσαρα παράλια μέρη τῆς ξηρᾶς, Πάργαν Πρέβυζαν, Βόνιτζαν καὶ Βοθρωτὸν, ὡς προείρηται· ἐπὶ τῶν

δεινῶν τούτων περιστάσεων καὶ ἀποτυχίας τῶν σκοπῶν τοῦ Αλῆ Πασᾶ συνετάχθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ κατωτέρω ᾆσμα, τὸ ὁποῖον ἀναγνοὺς ὁ Πασᾶς ἐξέφρασε τὰ ἑξῆς, (ὡς παρά τινος αὐλικοῦ του ἠκούσαμεν) μετ' ὀργῆς, « ὁ Θεὸς (1) τῶν Παργίων ἔχει μάτια καὶ αὐτία, ὁ δὲ ἰδικός μου (2) εἶναι καὶ τυφλὸς καὶ κουφός ».

Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά,
ἀκοῦστε τὸν Ἀλῆ Πασᾶ,
Πῶς τοὺς τζάμιδες ὁρίζει,
καὶ τὴν Πάργαν φοβερίζει,
Γράφει χαρτιὰ καὶ προβαδᾷ,
στοὺς Παργινοὺς καὶ χαιρετᾷ,
Παργινοὶ μὴ ταραχθῆτε,
μόν' σ' ἐμένα προσκυνεῖτε,
Τ' ἔχω φερμάνια φοβερὰ,
'πὸ μέσ' ἀπὸ τὸν βασιλιά,
Πάργα, Πρέβυζα νὰ πάρω,
κι' Ἁγιαμαῦρα κομαντάρω·
Κ' ἡ Πάργα τ' ἀπεκρίθηκε
πῶς μὲ τὸν στόλον δέθηκε
Τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας,
κι' ὄχι ἄλλης ἐξουσίας·
Ἀλῆ Πασᾶς ὡς τ' ἄκουσε,
τῷ φάν' ὁ κόσμος χάλασε,
Πῶς τὸν ἔλλειψεν ἡ Πάργα,
καὶ τὸ Σοῦλλ' ἀπὸ τὴν πάντα·
Ἄλλους σκοποὺς ἐφύλαγε,
κρυφοὺς δολίους τήραγε,

---

(1) Ὁ Ῥῶσσος.
(2) Ὁ Σουλτάνος.

Μὰ ἡ Πάργα τοὺς γνωρίζει
καὶ δουφέκι τῶ γυρίζει·
Ὡς φαίνεται Ἀλῆ Πασᾶ,
δὲν σὲ φοβοῦν τὰ μπουϊρτιά,
Μὰ τῆς Πάργας τὸ δουφέκι,
δέ σοι κάμνει ἰταέτι (3)
Σὲ πρόσταξεν ὁ Βασιλιᾶς,
Φραντζέζους γιὰ νὰ κυνηγᾶς
Κι' ὄχι τὸν ῥαγιᾶ νὰ σφάζῃς,
καὶ μικρὰ παιδιὰ νὰ ἁρπάζῃς,
Δὲν εἶναι Πρέβυζα ἐδῶ
γιὰ νὰ τὴν πάρῃς ἐν ταυτῷ
Μὲ πεζοῦρα καὶ καβάλλα
ὅτι βλέπει τὴν τρομάρα.

Διὰ τοιούτων καὶ τοσούτων ἀγώνων, καὶ κινδύνων διετήρησεν ἡ Πάργα τὴν ἐλευθερίαν της ὑπὲρ τοὺς τέσσαρας αἰῶνας· τουτέστιν, ὑπὸ μὲν τὴν Ἀριστοκρατίαν τῶν Ἐνετῶν καὶ αὐτονομίαν αὐτῶν ὑπὲρ τὰ τριακόσια πεντήκοντα ἔτη, ὑπὸ τῶν Γάλλων τὴν Δημοκρατίαν, μῆνας δεκαοκτώ· ὑπὸ τοὺς Ῥώσσους ἔτη πέντε· ὑπὸ τὸν Σουλτάνον τρία ἥμισυ· καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Γάλλους, μετὰ τὴν μάχην τοῦ Τελσὶτ, ἑπτά· ἔτι ὑπὸ τοὺς Ἄγγλους πέντε· κατὰ δὲ τὸ 1814 ἔτος, καθ' ὃ ἡ ἐν Παρισίοις συγκροτηθεῖσα γενικὴ τῶν Βασιλέων συνέλευσις παρέδωκε διὰ συνθηκῶν τὴν Ἑπτάνησον εἰς τοὺς Ἄγγλους, φοβούμενοι οἱ Πάργιοι τὴν καταδρομὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, πρὶν ἀναχωρήσωσιν οἱ Γάλλοι, ἔσπευσαν νὰ ὑποτάξωσι τὴν Πατρίδα των εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐδέχθησαν εὐχαρίστως ὑψώσαντες τὴν σημαίαν των εἰς τὸ

(3) Ὑπόκλισιν, ὑποταγήν.

φρούριον, διορίσαντες καὶ μικρὰν φρουράν· τοὺς ὑπεσχέθησαν τὴν ἕνωσιν τῆς Πατρίδος, ὡς τὸ πρῶτον, σὺν τῇ Ἑπτανήσῳ, τὴν παντελῆ ἐκ μέρους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἀφοβίαν, καὶ τὸ παρὰ πρῶτον ἐλεύθερον θαλάσσιον ἐμπόριον.

Τοιαῦται γενναῖαι ὑποσχέσεις ἐκφρασθεῖσαι ὑπὸ τοιούτου ἰσχυροῦ Κράτους, πρὸ πάντων δὲ θαλασσοκράτορος, ἀναμφιβόλως ἔμελλον παρ' ἄλλοτε εὐτυχίσειν τοὺς Παργίους· ἀλλά, κατὰ δυστυχίαν, μετὰ τέσσαρα σχεδὸν ἔτη ἐφάνησαν ψευδεῖς, ἀπατηλαί, ὀλέθριαι, διότι τὸ ἔθνος αὐτό, τὸ καυχώμενον σοφόν, πεπολιτισμένον, δίκαιον, φιλελεύθερον, φιλάνθρωπον καὶ συνταγματικόν, προδίδει ἀσυνειδήτως καὶ ἐν ἐκπλήξει ὅλου τοῦ κόσμου τέσσαρας χιλιάδας ψυχὰς πρὸ τεσσάρων αἰώνων ἐλευθέρας, εὐνομουμένας! καὶ εἰς τίνος ἄρα χεῖρας; Εἰς τοὺς αἱμοσταγεῖς ὄνυχας τοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν διψῶντος τοῦ αἵματος αὐτῶν, «Ἀλῆ Πασᾶ» !!! τοιαύτης ἀσπλαγχνίας καὶ μισανθρωπότητος παράδειγματα καὶ εἰς αὐτὰς πιθανὸν περὶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀγρίων Ἐθνῶν τὰς ἱστορίας σπανίως εὑρίσκομεν.

Τὴν τραγικὴν ταύτην σκηνὴν τῆς Πάργας καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ διεκήρυξαν, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἀφοῦ λάβωσι τὰ ἐν Παργίοις διατηρούμενα περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου ἔγγραφα, θέλουσι τὴν ἐξιστορίσει ἀκριβέστερα, τὰ ὁποῖα πολλάκις ἀνήγγειλα νά μοι σταλῶσιν, ἀλλ' ἡ ἀμέλεια, πιθανὸν καὶ ἡ δυστυχία, καὶ σκορπισμὸς αὐτῶν ἐφάνησαν ἀνώτερα τῆς ἰδικῆς μου ἐπιμελείας, μόλις μ' ἐστάλησαν παρά τινος φίλου καὶ συγγενοῦς τὰ παρακατιὼν δύω ἔγγραφα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύονται ἀναντιρρήτως τὰ ἰσόβλα τοῦ Ἁρμοστοῦ

Μετλάνδου τοξεύματα, καὶ ἀναπόφευκτα τῶν Παργίων ἐπικήδεια, καὶ ἰδού.

Προκήρυγμα τοῦ ἐν Πάργα ἐξουσιαστοῦ Κυρίου Ῥικάρδου Κούπενη διὰ προσταγῆς τοῦ ἐξοχωτάτου Κὺρ Θωμᾶ Μετλάνδου.

Ἐκ μέρους τῆς αὐτοῦ ἐξοχότητος, τιμιωτάτου Κὺρ Θωμᾶ Μετλάνδου, Ἱππέως τοῦ Μεγάλου σταυροῦ τοῦ τιμιωτάτου στρατιωτικοῦ τάγματος τοῦ Βένιου, μέλους τοῦ τιμιωτάτου κατὰ μέρος συμβουλίου τῆς αὐτοῦ Βρετανικῆς Μεγαλειότητος, τενέντε στρατάρχου καὶ ἀρχηγεμόνας τῶν ἐν Μεσογείῳ δυνάμεων τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος, Διοικητοῦ τῆς Μάλτας, καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἐξηρτημένων τόπων, καὶ Λόρδου μεγάλου ἀποστόλου τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἰς τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας τῶν Ἰονικῶν Νήσων, καὶ μεγάλου ἀρχηγέτου τοῦ ἐπισημοτάτου τάγματος τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ καὶ τοῦ ἁγίου Γεωργίου. κτλ. κτλ. κτλ.

Ἔστωντας καὶ νὰ ἦναι τέλος πάντων ἐγγύτατα ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν θέλει ἀκολουθήσει ἡ παράδοσις τῆς πολιτείας Πάργας, πρέπει νὰ δοθῇ ὡς τόσον ἐνέργεια εἰς κἄποια ἀποφασιστικὰ μέτρα, ἤδη συμφωνηθέντα, διὰ νὰ βαλθῇ εἰς κατάστασιν ἡ Βρετανικὴ διοίκησις νὰ βάλῃ εἰς ποσέσον (κυριαρχίαν) τὴν Ὀθωμανικὴν διοίκησιν, εἰς τὴν στιγμὴν ὁποῦ αἱ συμφωνίαι πρὸ ὀλίγου στερεωμέναι θέλει ἐνεργηθοῦν.

Ἀναμεταξὺ τούτων τῶν μέτρων ἡ Βρετανικὴ διοίκησις ἀπεφάσισε νὰ συγχωρήσῃ ἕνα μικρὸν μέρος ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῆς αὐτοῦ ὑψηλότητος τοῦ Βεζὺρ Ἀλῆ Πασᾶ νὰ ἔμβῃ εἰς τὸ σύνορον τῆς Πάργας, καὶ ὁ ἐξουσιαστὴς ἔλαβε πρὸ ὀλίγου τὰς πρεπούσας διαταγὰς διὰ νὰ συγ-

χωρήση τὸ ἔμβασμα τῶν αὐτῶν στρατευμάτων ἀμέσως, ὁποῦ θέλει τελειωθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι διατάξεις διὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν.

Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης λαβοῦσα τοιαῦτα μέτρα νομίζει ἀνωφελὲς νὰ βεβαιώση τοὺς Παργίους, ὅτι θέλει τοὺς δοθῇ ἐκ μέρους τῆς Βρετανικῆς Διοικήσεως στερεὰ καὶ ἄγρυπνος προστασία ἕως ὅτου ἀκολουθήσουν νὰ ἦναι ἄξιοι αὐτῆς, καὶ ὅτι τὸ ἔμβασμα τῶν Ὀθωμανικῶν στρατευμάτων δὲν πρέπει εἰς τὸ οὐδὲν νὰ δώση αἰτίαν εἰς τοὺς Παργίους νὰ ταχύνωσι τὴν παραίτησιν τοῦ τόπου των πρὶν ὁποῦ ἤθελεν ἦτον ἡ διάθεσίς των νὰ τὸ κάμουν· ἐὰν ὅμως ἤθελεν ἦναι ὑποκείμενα, τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀπὸ τὴν Πάργαν πρὶν ἐμβῶσιν εἰς τὸ σύνορον τῆς αὐτῶν πολιτείας τὰ ἄνω εἰρημένα ὀλίγα Ὀθωμανικὰ στρατεύματα, ὁ ἐξουσιαστὴς θέλει τοὺς προσφέρει ἀμέσως τὰ μέσα διὰ νὰ τὸ κάμουν· ἀλλὰ τέτοιος σκοπὸς πρέπει νὰ ἦναι ἀπὸ τὰ ὑποκείμενα φανερωμένος εὐθὺς μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ παρόντος, διὰ νὰ προβλέψῃ τὰ χρειαζόμενα πλοῖα νὰ τοὺς μπαρκάρῃ.

Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης νομίζεται ἐν τοσούτῳ ὑποχρεωμένος νὰ ἐξηγήσῃ ἐκ νέου, ὅτι ἡ γνώμη του εἶναι ἐκείνη, ὥστε οἱ Πάργιοι νὰ μὴν ἀπαρατήσουν τὰ σπήτιά των πρὸ τοῦ νὰ ἐνεργηθοῦν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη αἱ συμφωνίαι τῆς παραδόσεως.

Ἐδόθη ἐκ τοῦ παλατίου τῶν Κορφῶν τῇ 4 Ἀπριλίου 1819.

Κατὰ προσταγὴν τῆς αὐτοῦ ἐξοχότητος ὑπογεγραμμένος.

Φρεδερὶκ Ἄγγινς ὁ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ μεγάλου Ἁρμοστοῦ.

'Απάντησις τῶν Παργίων

'Εξοχώτατε!

Οἱ Πάργιοι διὰ τέσσαρας ὁλοκλήρους αἰῶνας ὑπεράσπισαν τὴν Πατρίδα των κατὰ τῶν γειτόνων 'Οθωμανῶν μὲ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματός των. Κατὰ τὸ 1814 ἔτος δοθέντες θεληματικῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μεγάλης Βρετανίας, ὕψωσαν εἰς τὰ τείχη των τὴν ἀήττητον αὐτῶν σημαίαν, ἐλπίζοντες, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν των, παντοτεινὴν ἀσφάλειαν.

Βλέπομεν ἤδη, ὅτι πολιτικοὶ σκοποὶ ἔφεραν τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν εἰς τοὺς Παργίους, ἀφαιροῦντες διόλου ἀπ' αὐτῶν τὴν προστασίαν των, καὶ παραδίδοντες αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν 'Οθωμανῶν διά τινος συνθήκης διαλαμβανούσης, ὅτι ὅσοι δὲν εὐχαριστοῦνται νὰ καθήσουν εἰς τὴν Πατρίδα, νὰ λαμβάνωσι τὴν δικαίαν τιμὴν τῶν ἀκινήτων ἀγαθῶν των, καὶ μετὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀναχωρήσουν, νὰ ἠμποροῦν νὰ ἐμβαίνουν Τοῦρκοι.

Τυφλὰ ὑποταχθέντες εἰς αὐτά, καὶ τέλος πάντων ἰδόντες τὸ κήρυγμα διὰ τοῦ ὁποίου εἰδοποιοῦνται διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς Πάργας, πληρωμὴν λίαν εὐτελῆ (1), ἔκλιναν ν' ἀναχωρήσουν ἐλπίζοντες πάντοτε εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Βασιλέως, ὅτι δὲν θέλει ἀδικηθῶσι.

Μὲ ἔκπληξιν ὅμως μεγάλην ἤκουσαν οἱ Πάργιοι σήμερον ἐκ στόματος τῆς αὐτοῦ ἐκλαμπρότητος τοῦ Κυρίου ἐξουσιαστοῦ Πάργας καὶ ἐπιτρόπου Βρετανικοῦ, ὅτι πρὶν ἀναχωρήσουν οἱ Πάργιοι τὰ στρατεύματα τοῦ 'Αλῆ Πασᾶ μέλλει νὰ ἔμβωσιν εἰς τὴν Πάργαν.

'Η ἐκτίμησις τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ὑπερέβαινε, (ὡς παρὰ πολλῶν ἤκουσα), τὸ ἓν ἑκατομύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας ταλλήρων 'Ισπανικῶν, οἱ δὲ Πάργιοι μόνον ἑξακοσίας ἑξήκοντα ἓξ χιλιάδας ταλλήρων ἔλαβον.

Ἐξοχώτατε! ἡ τρομερὰ αὕτη καὶ ἀπροσδόκητος εἴδησις τοῦ ἐμβασμοῦ τῶν Τούρκων κατεσκότισε γενικῶς τὸν νοῦν τῶν Παργίων, καὶ σχεδὸν κατήντησεν αὐτοὺς εἰς ἀκμὴν ἀπελπισίας, τὸ νὰ ἴδωσι παρὰ καιρὸν εἰς τὸν τόπον των τοὺς σκληροὺς καὶ ἀσπόνδους ἐχθροὺς καὶ ἐπιβούλους των πρὶν τοῦ ἀναχωρισμοῦ των· νὰ ἴδωσι, λέγομεν, εἰς τὸν τόπον των ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δι' ἄλλης μας ἀναφορᾶς δὲν ἐνέκρινες τότε τὸ ἐμβασμά των πρὸ τοῦ ἀναχωρισμοῦ μας.

Ἐξοχώτατε! ἐπειδὴ οἱ Πάργιοι ἅπαντες ἀπεφάσισαν βεβαίως ν' ἀναχωρήσωσι, παρακαλοῦσι θερμῶς τὸ ἔλεος τῆς ἐξοχότητός της νὰ σπλαγχνισθῇ, ὡς φιλόστοργος πατὴρ, ὅλον τοῦτον τὸν λαὸν, ἄνδρας, γυναῖκας καὶ βρέφη, καὶ νὰ μὴν συγχωρήσῃ νὰ ἔμβωσι Τοῦρκοι πρὶν τῆς ἀναχωρήσεώς των, συγχρόνως δὲ ἂς ἐνεργηθῇ ὁ αὐτὸς ἀναχωρισμὸς ὅσον ταχύτερος ἐγκριθῆ παρὰ τῆς ἐξοχότητός της, πρὶν ὅμως ἔμβωσιν οἱ Τοῦρκοι.

Εἴμεθα βέβαιοι, ἐξοχώτατε! ὅτι τοῦτο τὸ ζήτημα δίκαιον, πρέπον καὶ σύμφωνον ὂν μὲ τὰς διαφόρους βεβαιώσεις, τὰς ὁποίας εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ διοίκησις μᾶς ἔδωκε, θέλει εἰσακουσθῇ.

Μὲ βαθύτατον σέβας καὶ ὑπόκλισιν ὑποσημειούμεθα

Πάργα 6 Ἀπριλίου 1819. Ὅλοι οἱ Πάργιοι.

Περιττὸν κρίνομεν νὰ σχολιάσωμεν τὰ ἀνωτέρω δύω ἔγγαφα, καὶ μάλιστα τὸ πρῶτον, τοῦ ὁποίου ἡ ἔννοια δὲν δύναται ν' ἀπατήσῃ τὴν περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου, ἔχοντος μάλιστα καὶ ἀναντίῤῥητον ἀπόδειξιν τῆς ὁπωσοῦν συνεσταλμένης ἀπαντήσεως τῶν Παργίων· ὀφείλομεν ὅμως πρὶν δώσομεν πέρας τῆς ἱστορίας νὰ πληροφορήσωμεν τὸν ἀναγνώστην, ὅπερ καὶ ἡμεῖς παρά τι-

μίων καὶ ἀξιοπίστων πατριωτῶν Παργίων ἐβεβαιώθημεν ὅτι, ὁ Κύριος Μετλάνδος καὶ ἁρμοστὴς τῆς Ἑπτανήσου εἶχε στείλη πρὸ ἡμερῶν ἐπίτηδες τέσσαρας ἀξιωματικοὺς ὑπαλλήλους του εἰς Πάργαν, διὰ νὰ συμβουλεύσουν καὶ παρακινήσουν τοὺς κατοίκους νὰ μείνωσιν ἀφόβως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, κηρύττοντες μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἡ ἐξοχότης του ὑπέσχετο εἰς αὐτοὺς ἀσφάλειαν οὐ μόνον τῆς ὑπάρξεως καὶ ἰδιοκτησίας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐνομίας ἐκ μέρους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ· οἱ Πάργιοι ἀκριβῶς γινώσκοντες ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀμείλικτον καὶ αἱμοβόρον ψυχὴν τοῦ Βεζύρη, καὶ τοῦ ἁρμοστοῦ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀπάτην, καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν προπατόρων προσέτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξορύξαντες τοὺς τάφους, ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν, πλέοντες δὲ πρὸς τὴν Κέρκυραν τὰ ἔρριπτον εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης· τοῦτο μαθὼν ὁ Κύριος Μετλάνδος μετεμελήθη σφόδρα, μὴ βιάσας αὐτοὺς νὰ μείνωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βεζύρη.

Ἔμεινε λοιπὸν ἡ πωλημένη Πάργα ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐχάρη αὐτὴν πλέον τοῦ ἑνὸς ἔτους, διότι ὑποπεσὼν τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτᾶν Μαχμούτ, ἔστω καὶ θεομηνίαν, κατεστράφη σχεδὸν κατακράτος μετὰ δεκαοκτὼ μηνῶν ἀμυντικὸν πόλεμον· ἡ δὲ κινητὴ (ἧς τὸ πλεῖστον μέρος ἡρπάγη παρά τε τῶν αὐλικῶν του καὶ πολιορκητῶν) καὶ ἀκίνητος σημαντικὴ περιουσία αὐτοῦ τε καὶ τῶν υἱῶν του ἐδημεύθη παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ἐν ᾗ συμπεριλαμβάνεται μέχρι τῆς σήμερον καὶ ἡ Πάργα, ἥτις ἔρημος ἐγκαταληφθεῖσα συνωκίσθη ἐκδιαλειμμάτων ὑπὸ διαφόρων τῆς Ἠπείρου Τουρ-

καλβανικῶν οἰκογενειῶν, προσέτι δὲ μετὰ τρία ἔτη καὶ ὑπό τινων Τουρκικῶν οἰκογενειῶν Λαλιωτῶν καλουμένων, ἀποβληθεισῶν ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῆς Πελοποννήσου· ἡ σκληρὰ ὅμως ἀνέχεια καὶ πεῖνα ἠνάγκασαν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν οἰκογενείας Παργίων νὰ ἐπιστρέψωσι μετὰ δέκα ἔτη ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν πατρίδα των· οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐδέχθησαν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ καλλιεργῶσι τὰς ἀμπέλους καὶ κήπους, ἐκ δὲ τῶν προϊόντων αὐτῶν νὰ δίδωσι εἰς αὐτοὺς τὸ τρίτον.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΟΜΟΥ.

Καταχωρίζεται κατωτέρω λόγος τις ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ Ἐθνικῇ Συνελεύσει παρὰ τοῦ ὑποφαινομένου. Δὲν ἦτον ἴσως ἡ θέσις του κατάλληλος ἐνταῦθα, ἀλλὰ διότι πυρπολη θέντος τοῦ δημοσίου καταστήματος τῆς Βουλῆς, κατετεφρώθησαν ὁμοῦ καὶ οὐκ ὀλίγα ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ διατηρουμένων ἐγγράφων καὶ πρακτικῶν τῆς Συνελεύσεως. Συντείνοντος δὲ καὶ ἀφορῶντος κυρίως τοῦ λόγου εἰς ἐθνικὰ συμφέροντα, πιθανὸν νὰ φανῇ εὐάρεστος, καὶ διδάσκαλος ἡ δημοσίευσίς του πρός τε τοὺς ἐπιζῶντας καὶ μεταγενεστέρους ὁμογενεῖς, ὅταν μάλιστα (καὶ κατὰ δυστυχίαν δὲν λείπουσι) συμπίπτωσι τοιαῦται ἀντιπατριωτικαὶ ἅμιλλαι καὶ ἔριδες.

Κύριοι Πληρεξούσιοι.

» Πρὶν διαλυθῇ ἡ Ἐθνικὴ αὕτη τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἑλλάδος Σύνοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν εὐτυχήσαμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα τῶν πολυετῶν ἀγώνων μας, τὴν διὰ συνταγματικῶν θεσμῶν τῆς Πατρίδος, ἐπιτρέψατε εἰς ἕνα ἀρχαῖον ὑπηρέτην τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1796 ἔτους, δὲν ἀπηύδησε καὶ σωματικῶς καὶ διανοητικῶς ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος ἀγωνιζόμενος, ν' ἀνακουφίσῃ κἂν τὴν συνείδησίν του ἐκπληρῶν καὶ διὰ λόγου, τὴν τελευταίαν βέβαια φορὰν ἐν μέσῳ μιᾶς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, τὸ πρὸς τὴν κοινὴν Πατρίδα ἱερὸν χρέος του.

Ἀκούσατε, κύριοι, τὴν γηραιὰν ταύτην φωνὴν χωρὶς δυσαρέσκειαν, διότι καὶ αὐτὴ ἀποτείνεται εἰς τὸν πατριωτισμόν σας χωρὶς προσωπικὸν συμφέρον, χωρὶς πάθος· σταθμίσατε τὰ μόνα μεγάλα τῆς Πατρίδος συμφέροντα, ἐνώπιον τῶν ὁποίων δὲν δύνανται, δὲν πρέπει νὰ

ἰσχύσωσιν αἱ εἰσηγήσεις τῆς ἰδιοτελείας, τῆς προσωπικότητος.

» Δύνασθε, Κύριοι, νὰ ψεύσητε τὸ παρελθόν σας; δὲν εἶσθε σεῖς, οἱ ὁποῖοι καὶ τὴν παρουσίαν σας καὶ τὰς οἰκογενείας σας, καὶ τὴν ζωήν σας κατεφρονήσατε, ἓν μόνον διώκοντες, τὴν δόξαν τῆς Πατρίδος; δὲν εἶσθε ἐσεῖς, οἱ ὁποῖοι εἰς τὰς ἐπισήμους ἐκείνας τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ Ἄστρους, τῆς Τροιζῆνος, τοῦ Ἄργους Συνόδους καθιερώσατε τὰ Ἑλληνικὰ δικαιώματα, ἐθέσατε τὰς βάσεις τοῦ δημοσίου δικαίου, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται καὶ τὸ σήμερον ἀνεγερθὲν οἰκοδόμημα;

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθημεν κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς τυρανίας, ὅλοι ἐπάθαμεν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ σήμερον θέλομεν νὰ σβύσωμεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τὰς ἐνδοξοτέρας τῆς ἱερᾶς μας Ἐπαναστάσεως Σελίδας, κηρύττοντες μέρος αὐτῶν ἀπαραδέκτους ἐν τῷ μεταξύ μας; ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι συνεπράξαμεν εἰς τὸ πολιτικόν μας οἰκοδόμημα, καὶ ἐνῷ ἀκόμη δὲν ἔλαβε τὸ ὁριστικὸν τέλος του, κηρύττετε ἤδη ἓν μέγα μέρος αὐτῶν ὡς μὴ ἔχον δικαίωμα ἐθνικῆς ἀντιπροσωπίας; διὰ τοιαύτης ἀντιφάσεως δὲν καταστρέφομεν μὲ τὸ ἓν χέρι ὅ,τι μὲ τὸ ἄλλο ἀνεγείραμεν; δὲν κηρύττομεν ἀκύρους τὰς πράξεις μας, ὅταν λέγωμεν ὅτι, τινὲς ἐξ ἡμῶν δὲν ἀντιπροσωπεύομεν δικαιώματα Ἑλληνικὰ ἴσα μὲ τὰ παρὰ τῶν ἄλλων παριστανόμενα;

Ἂς ἐνθυμηθῶμεν, κύριοι· ὁ Κῶδηξ τῶν Ἑλληνικῶν δικαιωμάτων, εἰς τὸν ὁποῖον ζητοῦμεν σήμερον νὰ ἐπιφέρωμεν νεοτερισμοὺς καὶ καινοτομίας, ἐγράφη μὲ πενῆντα ἐτῶν ἱδρῶτας, μὲ δέκα ἐτῶν αἵματα· θέλομεν νὰ χωρίσωμεν Ἕλληνας ἀπὸ Ἕλληνας, καὶ δὲν συλλογιζό-

μεθα ὅτι τὸ πολιτικὸν τοῦτο διαζύγιον ἀντιβαίνει εἰς τὰς ὑποσχέσεις, εἰς τοὺς ὅρκους μας, καὶ θέλει μᾶς ἐπιφέρει ἀλογαριάστους ζημίας χωρὶς κἀνένα γενικὸν, καὶ ἐθνικὸν, ὤφελος;

» Λοιπὸν ὁ Ῥήγας ἐκεῖνος, ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο ἔκραζεν ὅλην ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν εἰς τὰ ὅπλα, διὰ ν' ἀποφασίσωμεν ἡμεῖς σήμερον, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ δὲν εἶναι Ἕλληνες; καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι του!

Σ' Ἀνατολὴ καὶ δύσι, καὶ νότον, καὶ βορ᾽ϊὰ,
γ᾽ϊὰ τὴν Πατρίδα ὅλοι, νἄχωμεν μ᾽ϊὰ καρδ᾽ϊά.
Στὴν πίστιν του καθένας, ἐλεύθερος νὰ ζῇ,
στὴν δόξαν τοῦ πολέμου, νὰ τρέξωμεν μαζύ.
Ὅσ' ἀπ' τὴν τυραννίαν, πῆγαν στὴν ξενητ᾽ϊά,
στὸν τόπον του καθένας ἂς ἔλθῃ τώρα π᾽ϊά·
Ἡ Ρούμελη τοὺς κράζει, μ' ἀγκάλας ἀνοικτάς,
τοὺς δίδει β᾽ϊὸ καὶ τόπους, ἀξίας καὶ τιμάς. »

» Λοιπὸν ὁ Κοραῆς ἐκεῖνος, ὁ τιμήσας εἰς τὰ δύω ἡμισφαίρια τὸ νέον Ἑλληνικὸν ὄνομα, διὰ τοῦτο ἔσπειρεν εἰς τὰς ψυχὰς τῆς νεολαίας ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὸν σπόρον τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀγάπης τῆς Πατρίδος, διὰ ν' ἀποφανθῶμεν ἡμεῖς σήμερον, ὅτι οἱ Χῖοι δὲν εἶναι Ἕλληνες; Λοιπὸν οἱ Ζωσιμᾶδαι ἐκεῖνοι, οἱ στῦλοι τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, διὰ τοῦτο ἐκένωσαν τοὺς θησαυρούς των εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἔθνους ὅλου, διὰ νὰ κηρύξωμεν σήμερον, ὅτι Ἕλληνες δὲν εἶναι οἱ Ἠπειρῶται; Λοιπὸν τὸ Σοῦλλι, τὸ ἡρωϊκὸν Σοῦλλι, διὰ τοῦτο δύω ἔτη ἐβάσταζε τὸν χείμαρρον ἑξῆντα χιλιάδων μαχίμων Τουρκαλβανῶν ἑτοίμων νὰ πλημμυρήσωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως τὴν

ἤδη ἐλευθέραν Ἑλλάδα, διὰ νὰ εἴπωμεν σήμερον, ὅτι οἱ Σουλλιῶται δὲν ἔχουν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας; Λοιπὸν ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Ἤπειρος, διὰ τοῦτο ἦσαν τὰ προπύργια τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου; ἡ Κρήτη διὰ τοῦτο μὲ τὴν ἡρωϊκὴν της ἀντίστασιν ἐμπόδιζε διὰ τόσους χρόνους τὴν εἰς Πελοπόννησον εἰσροὴν τῶν Αἰγυπτιακῶν λεγεώνων; ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος, ὡς ἐκ τῆς ἀνατολικῆς θέσεώς των ἐβάσταζαν εἰς ἀσχολίαν τὰ σμήνη τῆς Ἀσίας· ἡ Κάσσος, ἁμιλλωμένη μὲ τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, συνετέλει εἰς τὸν σωστικὸν διὰ θαλάσσης ἀγῶνα· ἡ Κωνσταντινούπολις, αἱ Κυδωνίαι προσεφέρθησαν ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, διὰ νὰ μάθωσι σήμερον μετὰ δεκαπέντε ἐτῶν εἰρήνην, ὅτε τὰ δικαιώματα τοῦ πολέμου καταργοῦνται, ὅτι τὰ ἀποκτημένα δικαιώματα χάνονται ἀναιτίως, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τόσων ἐθνικῶν Συνελεύσεων ἀθετοῦνται, ὅτι παραβαίνονται αἱ συμφωνίαι, ὅτι παραβιάζονται οἱ ὅρκοι!

Καὶ ὑπομονή, ἂν ἡ ἀπόφασίς μας ἔβλαπτε μόνον τὸ παρελθόν· ἀλλὰ δὲν θυσιάζεται ἄραγε καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος; Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, αὐτὴ ἡ ἱερὰ παρακαταθήκη φέρουσα τὴν σφραγίδα τοῦ ὑψίστου, καὶ μεταβιβασθεῖσα ἀλληλοδιαδόχως εἰς χεῖρας τοῦ Ῥῆγα, τῶν Ζωσιμάδων, τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ὑψηλάντου, τῶν Ἡρώων ὅλων τῆς Ἐπαναστάσεως, περιέπεσε σήμερον εἰς τὰς ἰδικάς μας χεῖρας; ποῖος μᾶς ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ τὴν ἀποσφραγίσωμεν, νὰ τὴν ἀλλοιώσωμεν, νὰ τὴν μικρίνωμεν, νὰ τὴν καταστρέψωμεν;

Δὲν πιστεύομεν, ὅτι θὰ δώσωμεν λόγον εἰς τὸν Θεὸν δι' αὐτὴν τὴν παρακαταθήκην; Δὲν θὰ ἔχομεν ἐνάγον-

τας ἀδυσωπήτους ὅλους τοὺς Ἕλληνας ζῶντας καὶ τεθνεῶτας; Τὰς ἱερὰς σκιὰς τόσων Ἡρώων, τόσων Ἱεραρχῶν, τὰς ἀναριθμήτους σκιὰς τῶν σφαγιασθέντων ἀδελφῶν μας;

Δὲν ἐχύθη ὅλον αὐτὸ τὸ πολύτιμον αἷμα διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἑνὸς μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δυστυχίαν τῶν λοιπῶν· ὄχι, ὄχι· καὶ οἱ ζῶντες ὁμογενεῖς, ἐκεῖνοι οἱ ἁπανταχοῦ τῆς γῆς διασκορπισμένοι φιλοπάτριδες Ἕλληνες, οἵτινες ἕως σήμερον ἐπίστευον, ὅτι εἶχον Πατρίδα, καὶ εἰς τὴν Πατρίδα ταύτην ἔστελλον ἀδιακόπως τὰς προσφοράς των, τοὺς ἱδρῶτάς των, καὶ τὴν πατρίδα ταύτην ἔχουν γεγραμμένην κληρονόμον εἰς τὰς διαθήκας των, καθὼς ὁ ἀοίδημος Γεώργιος Ῥιζάρης, ἐκπληρῶν καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ ἐπὶ ξένης προαποθανόντος ἀδελφοῦ του Μάνθου ἔφερεν ὅσα μετὰ πολλῶν πόνων καὶ ἱδρώτων ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ταλαιπορούμενοι ἀπέκτησαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ὡς εἰς ἑστίαν ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ συνέστησε τὴν Θεολογικὴν σχολὴν πρὸς μόρφωσιν τῶν λειτουργῶν τῆς πατρῴας πίστεως.

Ὁ ἐκ Μακεδονίας Βαρῶνος Βέλλιος, ζήσας παιδιόθεν εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ πλουτήσας διὰ τῆς ἐπιμελείας του, ἦλθε νὰ ἀσπασθῇ τὴν ἐλευθερωθεῖσαν μικροτάτην μοῖραν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μεγάλην χρηματικὴν ποσότητα ἐδώρησε πρὸς προικισμὸν τοῦ πολιτικοῦ νοσοκομείου· καὶ ἄλλην ὡσαύτως μεγάλην ποσότητα κατέθεσεν εἰς Τράπεζαν, διὰ νὰ ἐκπαιδεύωνται νέοι Ἕλληνες ἐκ τοῦ τόκου.

Ὁ Βόζος, ἀφοῦ ἔτη πολλὰ ἠγωνίσθη νὰ ἀποκρούσῃ τὰς ἀδίκους ἀπαιτήσεις τῶν κληρονόμων τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει, Βαρβάκη, δὲν ἐφρόντισε καὶ τὸ κληροδότημα

ἐκείνου ν' αὐξήσῃ ἀπὸ 700,000 εἰς 1,400,000 δραχμῶν, καὶ ἐξ ἰδίων νὰ ἀφήσῃ 130,000 δραχμῶν πρὸς βοήθειαν νέων σπουδαστῶν;

Ὁ βαθύπλουτος Βαρῶνος Σίνας Μακεδὼν τὸ γένος, δὲν ἐπρόσφερε τόσας χιλιάδας δραχμῶν πρὸς ἀνέγερσιν Ἀστεροσκοπείου, καὶ πλουτισμὸν αὐτοῦ μὲ πάντα τ' ἀναγκαῖα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀστρονομίας;.

Ὁ Δανιαστάσης, ἄλλος καὶ αὐτὸς Μακεδὼν, ὁ Τουσσίτσας Ἠπειρώτης, ὁ Τσιτσίνιας Χῖος, καὶ μυρίοι ὅσοι, δὲν ἔχυσαν τὰς μεγαλοδωρίας των πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ λαμπροῦ οἰκοδομήματος τοῦ ἐνταῦθα Πανεπιστημείου, καὶ κραταίωσιν τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας;

Χθὲς ἀκόμη ὁ Θετταλομάγνης Ν. Δ. Κρίτσης ἐκ Ζαγορᾶς, Ἀντιναύαρχος τῆς μεγαλοδυνάμου Ῥωσσίας, ἑτοιμαζόμενος νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, δὲν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα 170,000 περίπου δραχμῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν νέων ῥητῶς ἐκ Πελοποννήσου, Ὕδρας, Πετζῶν, καὶ ἐσχάτως τῆς Πατρίδος του;

Καὶ ὁ ξένος κόσμος, κύριοι, ὁ πολιτικὸς, ὁ φιλοσοφικὸς, ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ὁ κόσμος ἐκεῖνος, ὅστις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, εἶδε νέον ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καθὼς οἱ Μάγοι εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος· ἀστέρα προμηνύοντα μεγάλας μεταβολὰς, πλοῦτον πολιτισμοῦ, πλοῦτον σοφίας, πλοῦτον Θεογνωσίας, πλημμυροῦντα τὰς ἐκβαρβαρωθείσας χώρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, πῶς θέλει μάθη σήμερον ἀπὸ ἡμᾶς, ὅτι Ἑλλὰς τοιαύτη δὲν ὑπάρχει πλέον; Καὶ φθάνει ὁ νοῦς μας νὰ λογαριάσωμεν ὁποῖαι θὰ εἶναι αἱ πικραὶ συνέπειαι τοῦ ἀποτροπαίου τούτου μηνύματος;

Μὴ ἀδελφοὶ, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! ἄς μὴ προξενή-

σωμεν τοιαύτην ἀνίατον πληγὴν εἰς τὴν ἀγαπητὴν Πατρίδα!! μὴ, διὰ λόγους μικροὺς ἐφημέρων συμφερόντων καὶ παθῶν θυσιάσωμεν συμφέροντα κοινὰ, γενικὰ, μεγάλα, αἰώνια!!! ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὴν καταγωγήν μας· ἂς μιμηθῶμεν κἂν ἀπὸ μακρὰν τοὺς Προπάτοράς μας· ὅταν εἰς τὸν Δημοσθένην, ἀγορεύοντα εἰς τὴν Πνύκα, ὁ Πειραιεὺς ἔδειχνε τὴν Ἑλληνικὴν παντοδυναμίαν, ἑπτὰ πόλεις ἐφιλονείκουν διὰ νὰ δώσουν Πατρίδα εἰς τὸν ποιητὴν Ὅμηρον· καὶ ὅταν αὐτὸς ὁ ἴδιος Πειραιεὺς μᾶς δείχνει σήμερον μακρόθεν τὴν Ἑλληνικὴν ἀδυναμίαν, θὰ φιλονεικοῦμεν ἀκόμη πόσους περισσοτέρους Ἕλληνας νὰ ἀποκλείσωμεν;

Εἰς τὴν πολιτικὴν σύνεσιν, εἰς τὸν διακεκριμμένον πατριωτισμὸν τῶν πληρεξουσίων τῆς ἐπισημοτέρας Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς τρίτης τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀφιερόνω τὰς ὀλίγας ταύτας παρατηρήσεις μου· θέλω νομίζεσθαι εὐτυχὴς, ἂν ἡ γεροντική μου φωνὴ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν ψυχήν των τὴν ὁποίαν ἡ ἰδική μου τρέφει πεποίθησιν, ὅτι ἀπὸ τὸν τρόπον, καθ' ὃν θέλει ἀποφασισθῇ τὸ ζωτικὸν, καὶ κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὸν τοῦτο ζήτημα, κρέμαται καὶ τὸ μέγα μέλλον τῆς Πατρίδος μας.

Ἐν Ἀθήναις 7 Μαρτίου 1844

ΧΡ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ
Πληρεξούσιος Θετταλίας.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΟΜΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Σελ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ὁ Ἅγιος Μαντινίας καὶ Κυνουρίας Κύριος Θεοφάνης	1
Ὁ Ἅγιος Μεσσηνίας Προκόπιος	1
Ὁ Θήρας Ἱερόθεος	1
Ὁ Θηβῶν καὶ Λεβαδίας Ἀβράμιος	1
Ἀρχιμανδρίτης Ζαχαρίας Μαθᾶς	1
Ἀρχιμανδρίτης Φιλόθεος Οἰκονομόπουλος.	1
Α. Μιαούλης Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν	01
Α. Κουμουνδούρης Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν.	1
Κ. Ταμπακόπουλος.	1
Σ. Βάρβογλης.	1
Κ. Καλαμίδας.	1
Π. Πετρόπουλος.	1
Δ. Μ. Χρυσοχόος.	1
Σ. Σωτηρόπουλος.	1
Τ. Τ. Μαυρομάτης.	1
Δ. Ταμπουρατσῆς.	1
Β. Ν. Παγκώστας.	1
Ἀριστ. Λογοθέτου.	1
Π. Βαλοσμάκης.	1
Λ. Σμόλενς Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.	1
Δ. Δεληγιαννάκης	1
Διὰ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατ.	1
Π. Κοντόγλους.	1
Γ. Χαντσερῆς Λοχαγός.	1
Α. Χριστόφορος.	1
Μουσίδης.	1
Δ. Κούμπης.	1
Ι. Σπένδης.	1
Α. Γρηγοριάδης.	1
Ν. Σχουπίτσας.	1
Π. Τ. Βλάχος.	1
Ι. Στεκούλης.	1
Ξανθουδάκης.	1

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ

Ὁ Βαρῶν Σ. Σίνας Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.	25
Ὁ Γραμματεὺς αὐτοῦ Κ. Β. Μαντσοράνης.	5
Ὁ ἐν Κεφαλληνίᾳ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Ιω. Μίλιος	6
Ὁ ἐν Τεργέστῃ Ἄγγελος Γιαννικέσης Πρόξενος	4

ΕΝ ΜΕΛΙΤΤΗ

Εἰς τρεῖς Ἄγγλους ὧν τὰ ὀνόματα ἀγνοῶ	3
Ι. Β. Καλομοίρης.	1
Δ. Ν. Ἀποστόλης	1
Β. Π. Πετροκόκκινος.	1
Ν. Βιτάλης.	1

Ο ἐν Γενεύῃ Πρόξενος Μ. Πετροκόκκινος. 2

ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

Δ. Βερναδάκης. 10
Ε. Καράλης. 2
Α. Χαρίτος. 2
Ι. Κοντογιάννης. 2
Ῥοδοκανάκης. 5
Π. Π. Καραμαγκᾶς. 2
Θ. Πετροκόκκινος. 1
Γ. Συμβουλίδης. 1
Α. Ἰωαννίδης. 1
Ι. Βούρης. 3
Α. Παπαδάκης 2

ΕΙΣ ΤΟ ΕΝ ΖΑΚΙΝΘΩ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ

Α. Σκορδίλλης. 1
Δ. Ζάμπος εἰς Κρήτην. 1
Σπῦρος Πελεκέσης. 1
Δ. Καλλίνικος. 1
Κ. Γ. Φιλιππίδης. 1
Αθ. Δ. Δημάκης. 1

ΕΙΣ ΤΟ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ ΓΕΝΙΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ

Α. Κ. Ἰωννίδης. 2
Ι. Γ. Βουτσινᾶς. 2
Μιλ. Ζαφφίρης. 1
Γ. Ε. Σουγδουρῆς. 1
Ι Καγκάδης 1
Β. Γεωργαλᾶς 1
Αλ Σεργιάδης 1

ΕΝ ΚΟΖΑΝΗ

Ὁ Ἅγιος Κοζάνης Κύριος Εὐγένιος. 1
Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Κύριος Βενιαμὶν 1
Παυσανίας Σακελλαρίου. 1
Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολή. 1
Ζάχος Ἀλεξίου. 1
Δ. Καραδήμου. 1
Γ. Ἰωαννίδης. 1
Γ. Μ. Ἰατρὸς ἐκ Μακρυνίτζης 1
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἐλασσῶνος. 1
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. 1
Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σπαρμοῦ Κ. Φιλάρετος. 1
Ἀπόστολης Θεμελίδης. 1
Καλογιάννης Δ. Καραστατήρ 1

ΕΝ ΛΕΙΒΑΔΙΩ ΤΗΣ ΕΛΑΣΣΩΝΟΣ

Ἡ Ἀλληλοδιδακτικὴ Σχολή. 1
Ν. Χατσικώστας. 1
Ἀναστ. Γ. Παπαμιχαὴλ. 1
Χρῖσ Κ. Ἐλασσῶν ἐκ Βουγασικοῦ τῆς Μακεδονίας. 1
Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολή. 1
Κ. Σακελλαρίδης διδάσκαλος αὐτῆς. 1

ΕΝ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΙ

Ὁ Ἅγιος Φιλιππουπόλεως. 1
Κ. Χρύσανθος. 2
Λεύκης Ἱλαρίων. 1
Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος. 1
Δημητράκης Μήστορας. 1
Δ. Θεοφιλίδης. 1
Δ. Ι Παππαδόπουλος. 1
Ἀργύριος Παυλίτζας. 1
Εὐστάθιος Τσιρόνας. 1
Κ. Π. Παπαδάτης. 1
Δ. Α. Σταβάλλης 1
Μιχαὴλ Βλάδας. 1
Αθ. Γκουμουσκαρδάνης. 1
Θωμᾶς Ἰωαννίδης. 1

Θεανὼ Ν. Ἀμενούλη. 1
Ἡ Σχολὴ Κοζάνης. 1

ΕΝ ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗ

Εὐδοκία Δ. Β. 2
Δ. Ἀγγελίδης βιβλιοπώλης. 5
Ἀρχιδιάκονος Ἰγνάτιος. 1

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ

Αθ. Δεσύλλας. 1
Ναστούλης Τσαμαλῆς Δασάρχης. 1
Π Τσιμπουράκης Δήμαρχος Μεσολογίου. 1
Εὐστ. Δ. Ἡλιόπουλος. 1
Φῶτος Ν. Τσαβέλλας. 1
Γ. Ζαβός. 1
Γ. Στέλζας, 1
Ἀρχιεπίσκοπος. Αἰτωλοακαρνανίας Κ Θεόφιλος. 1

ΕΝ ΛΑΚΩΝΙΑ

Π. Ῥάγκος. 1
Μ. Δ. Μάστρακας εἰς Πάτρας. 1
Α. Σαλωνιτίδης εἰς Σπέτσας. 1
Σ. Καλκανᾶς εἰς Γυθιον 1
Π. Κρονδαρᾶς εἰς Γύθιον 1
Γ. Πετρακαράκης εἰς Γύθιον. 1
Σ. Αναγνωστόπουλος εἰς Γύθιον. 1
Ν. Ταμπακόπουλος εἰς Μονεβασίαν· 1
Γ. Δ. Καλογερᾶς. 1
Ὁ Ἅγιος Γυθίου Ἱερόθεος. 1
Α. Π. Στεφανάκος. 1
Α. Θ. Γρηγοράκης. 1
Γ. Ν. Ποντικάκος. 1
Π. Βαβανάκης. 1
Α. Μ. Λιναρᾶς. 1
Θεόδωρος Γκικέας. 1

Χ. Α. Λίγκρας. 1
Θ. Τσανετάκης. 1

ΕΝ ΑΡΓΟΛΙΔΙ

Ι. Βλάσσος Δήμαρχος Ἀργείων. 1
Ν. Φαυδρίδης Δημοδιδάσκαλος. 1
Β. Κόκκινος Δήμαρχος Ναυπλίου. 1
Πολ. Ζαφειρόπουλος. 1
Π. Γιαννακίδης Ἀστυνόμος Ναυπλίου. 1

ΕΝ ΣΥΡΩ

Φρ. Κριεζῆς. 1
Στ, Γριπούσης. 1
Ι. Α. Χρυσοβελόνης. 1
Μιχαὴλ Ι. Χρυσοβελόνης 1
ΚΜ. Καράλης. 1
Πέτρος Περίδης. 1
Χ. Εὐαγγελίδης 1
Ἀλεξ. Δαμίας 1
Δ. Ε. Εὐστρατιάδης. 1
Σωκράτης Α. Καράβας. 1
Παῦλος Α. Νικοκλῆς. 1
Δ. Ἀντωνιάδης. 1

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Δ. Τσιόκρης Ὑπαστράτηγος 1
Γ. Διαμάντης, 1
Κ. Πλαπούτας. 1
Δ. Π. Δημητρακόπουλος. 1
Γ. Α. Κικέας 1
Ν. Α. Βαρβαρίγος 1
Λουκᾶς Λόντος. 1
Γ. Π. Γιατράκος. 1
Γ. Γλυκῆς. 1
Κ. Ι. Κουρκουμέλης. 1
Ανδρέας Φαρδῆς: 3
Κ. Ν. Δόσιος. 2

Ὁ αὐτὸς διὰ τὸν Κ. Τοσίτζαν. 10
Ἑλένη Α. Φαρδῆ. 2
Αὐγέρ. Αὐέρωφ. 4
Γερμανὸς Κ. Τσενίδης ἐκ Κοζάνης. 1
Β. Σ. Δαρδούφας. 1
Κ. Ἀποστολίδης. 1
Γ. Χατσῆ Ἀντωνιάδης. 1
Α, Ν. Τσιοντίδης. 1
Γ. Μουράτης. 1
Ὁ Δήμαρχος Ἑρμουπόλεως ἐν Σύρῳ. 2

ΕΙΣ ΤΟ ΕΝ ΛΕΙΨΙΑ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ

Στέφανος Θ. Ῥάδος. 1
Ν. Χριστ. Παππᾶς. 1
Π. Ναούμ. 1
Α. Κοντοπάσχος. 1
Ν. Καλισπέρης. 1
Ἀντ. Μαυρομιχάλης. 1
Ἀναστ. Π. Μαυρομιχάλης. 1
Δ. Π. Μαυρομιχάλης. 1
Μηχαὴλ Κίρης. 1
Δ. Χατσῖσκος. 1
Κυριακὸς Κουμπάρης ἐκ Κωσταντινουπόλεως. 3

ΕΝ ΛΑΜΙΑ

Γ. Καλάρας Ἴπαρχος. 1
Ἡλ. Δημητρακαράκος. 1
Γ. Ζαχείλας. 1
Ζ. Παναγιωτίδης. 1
Ν. Οἰκονομίδης. 1
Β. Κανούκης. 1
Τρ. Κ. Μπαντῆς. 1
Ι. Μ. Γεωργιάδης. 1
Ἐλ. Φ. Ὀλύμπιος. 1
Ὁ Πρόξενος.ς ἐν Λιβόρνῳ 4
Κ. Τοσίτζας 4
Ι. Χρήστου Λοχαγός. 1
Δημήτριος Χρήστου Μακρύς. 1
Ἰ. Χρήστου Παύλσου 1
Ἀλκιβιάδης Λιάμπεγης 1

Ἐὰν τινῶν συνδρομητῶν τὰ ὀνόματα δὲν ἐκαταχωρήθησαν εἰς τὸν παρόντα κατάλογον, τοῦτο βεβαίως δὲν ἀποδίδεται οὔτε εἰς τὴν ἔλλειψιν τοῦ συγγραφέως οὔτε ἀμέλειαν, τοῦ τυπογράφου, ἀλλ' εἰς τὴν βραδύτητα τῆς ἀποστολῆς τῶν ἀγγελιῶν πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἱστορίας.

Κοραῆς. p. 119
The local autonomies of Greece p 10 (II
The revolution of 1821 saved by the Καπετάνοι II. 11, 12
if they had only been organised throughout Greece - 17 -
England. Sir T. Maitland II 41 - 2. 63

